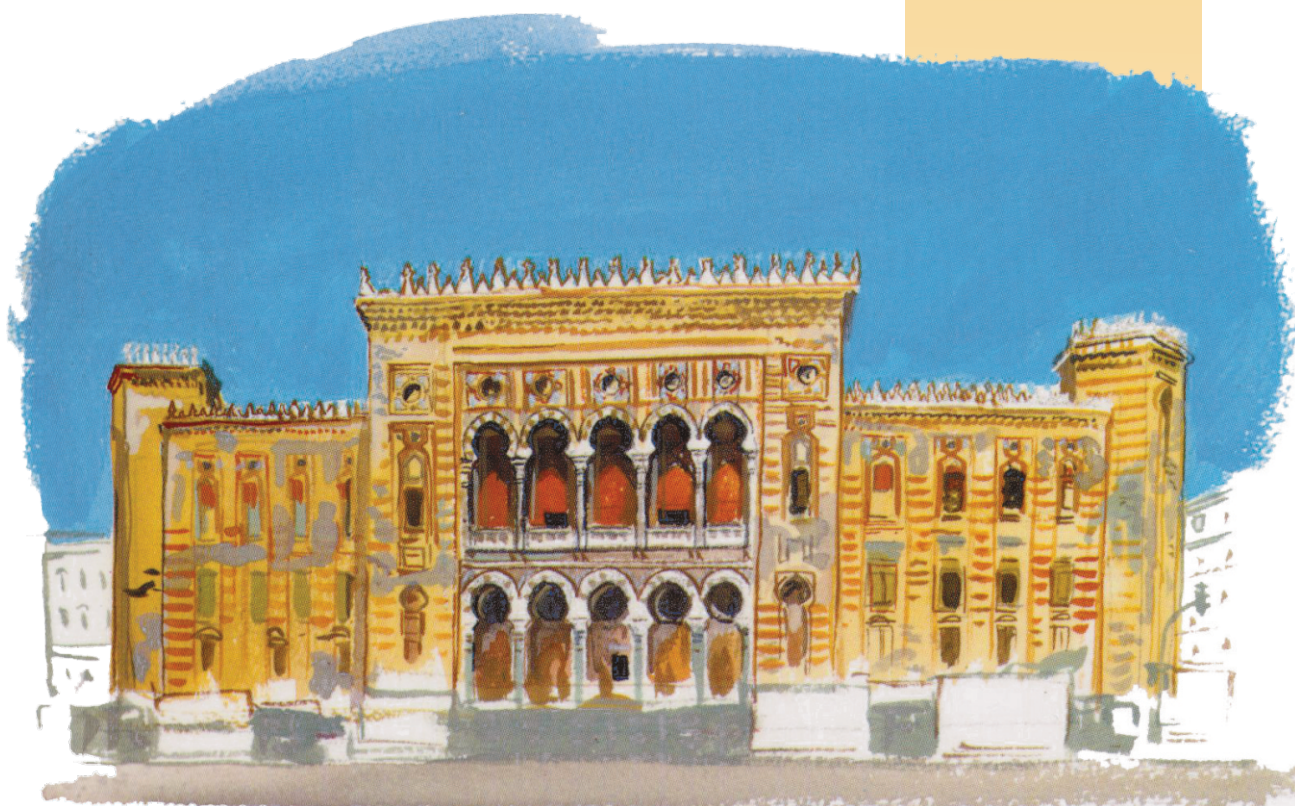

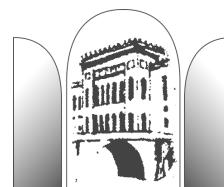

BOSNIACA

ČASOPIS NACIONALNE I UNIVERZITETSKE BIBLIOTEKE
BOSNE I HERCEGOVINE

God. 22, br. 22 (2017)

BOSNIACA : ČASOPIS NACIONALNE I UNIVERZITETSKE BIBLIOTEKE BOSNE I HERCEGOVINE

God. 22, br. 22 (decembar 2017)

BOSNIACA : JOURNAL OF THE NATIONAL AND UNIVERSITY LIBRARY OF BOSNIA AND
HERZEGOVINA

Vol 22, No. 22 (December 2017)

Edicija Memoria Bosniaca | Edition Memoria Bosniaca

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK | EDITOR-IN-CHIEF

dr. Ismet Ovčina

UREDNIKA | EDITOR

Adisa Žero, viši bibliotekar

REDAKCIJA | EDITORIAL BOARD

mr. sci. Zijada Đurđević-Alidžanović (Sarajevo, NUBBiH)

mag. bibl. Žaklina Gjalevska (Nacionalna i univerzitetska
biblioteka "Sv. Kliment Ohridski" Skopje)

dr. Aleksandra Horvat (Zagreb, Filozofski fakultet, Hrvatska)

Bogoljub Mazić (Univerzitetska biblioteka „Svetozar
Marković“, Beograd, Srbija)

Muamera Smajić, MA (Sarajevo, NUBBiH)

mag. bibl. Vjenceslava Ševaljević (Nacionalna biblioteka
Crne Gore "Đurđe Crnojević", Cetinje)

Davor Šoštarić (IZUM, Maribor, Slovenija)

Dženana Tuzlak, viši bibliotekar (Sarajevo, NUBBiH)

dr. Mirna Willer (Zadar, Sveučilište u Zadru, Hrvatska)

mr. sc. Biljana Zarić (Sarajevo, NUBBiH)

LEKTOR | COPYEDITOR

mr. sc. Zenaida Karavdić (Institut za jezik, Univerzitet u
Sarajevu)

PREVODILAC | TRANSLATOR

Anja Mastilović, dipl. kom. i dipl. bibl.

KORICE

Iz fonda Specijalnih zbirki NUBBiH. Razglednica.

Crtež: Jacques Ferrandez. Centar Andre Malraux, 2003

GRAFIČKI UREDNIK

Eldin Hodžić

ŠTAMPA | PRINT

Štamparija Fojnica DD, Fojnica

ISSN 1512-5033 (Print)

ISSN 2303-8888 (Online)

WEB: <http://bosniaca.nub.ba>

TIRAŽ | CIRCULATION

300

CILJEVI I OPSEG

BOSNIACA je časopis Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine koji izlazi jedanput godišnje i u njemu se objavljuju originalni stručni i naučni radovi, građa od značaja za obnovu kolekcija Nacionalne i univerzitetske biblioteke BiH i za bibliotečku struku u cjelini. Časopis je upisan u evidenciju javnih glasila u Ministarstvu obrazovanja, nauke, kulture i sporta Bosne i Hercegovine, 1996. godine pod rednim brojem 467.

AIM AND SCOPE

BOSNIACA is journal of the National and University Library of Bosnia and Herzegovina that is published annually and includes original professional and scientific works, materials significant for renovation of National and University Library of Bosnia and Herzegovina collections and library science in general. The journal is registered in the Official Journal of the Ministry of Education, Science, Culture and Sport of BiH, in 1996, under the number 467.

KONTAKT INFORMACIJE | CONTACT INFORMATION

Časopis Bosniaca

Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine

Zmaja od Bosne 8b

71000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina

Tel. | Fax: + 387 33 275 408, E-mail: bosniaca@nub.ba

KONTAKT INFORMACIJE IZDAVAČA | PUBLISHER CONTACT INFORMATION

Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine

Zmaja od Bosne 8b

71000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina

Tel. + 387 33 275 312, Fax: + 387 33 218 431, E-mail: nubbih@nub.ba

www.nub.ba

**ČASOPIS BOSNIACA JE INDEKSIRAN U | THE JOURNAL
BOSNIACA IS INDEXED IN**

EBSCO-CEEAS (Central & Eastern European Academic Source)

DOSTUPAN JE U | AVAILABLE IN

C.E.E.O.L. (Central and Eastern European Online Library)

ROAD - Directory of Open Access scholarly Resources

UDC 02

ISSN 1512-5033

BOSNIACA

ČASOPIS NACIONALNE I UNIVERZITETSKE BIBLIOTEKE
BOSNE I HERCEGOVINE

God. 22, br. 22 (2017)

BOSNIACA

JOURNAL OF THE NATIONAL AND UNIVERSITY LIBRARY
OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Vol. 22, No. 22 (2017)

Sarajevo, 2017.

SADRŽAJ | CONTENTS

7	Ismet Ovčina RIJEČ UREDNIKA FOREWORD BY EDITOR-IN-CHIEF BIBLIOTEČKO-INFORMACIJSKI SISTEM (BIS) LIBRARY-INFORMATION SYSTEM (LIS)
9	Anita Konjicija-Kovač TEORIJSKA PROMIŠLJANJA O INFORMACIJSKOJ POLITICI U KONTEKSTU KNJIŽNIČNE DJELATNOSTI THEORETICAL REFLECTIONS ON INFORMATION POLICY IN THE CONTEXT OF LIBRARIANSHIP
18	Biljana Zarić PREDMETNO PRETRAŽIVANJE I OZNAČAVANJE DOKUMENATA SUBJECT SEARCH AND MARKUP LANGUAGE Clément Oury THE ISSN REVIEW GROUP: PROVIDING BIBLIOGRAPHIC EXPERTISE ON CONTINUING RESOURCES WORLDWIDE ISSN REVIEW GROUP: PRUŽANJE BIBLIOGRAFSKE STRUČNOSTI O KONTINUIRANIM IZVORIMA ŠIROM SVIJETA DOKUMENTARNO NASLIJEĐE DOCUMENTARY HERITAGE
29	Dženana Tuzlak OSVRT NA HISTORIJSKI RAZVOJ TEKUĆE NACIONALNE BIBLIOGRAFIJE BOSNE I HERCEGOVINE REVIEW ON THE HISTORICAL DEVELOPMENT OF CURRENT NATIONAL BIBLIOGRAPHY OF BOSNIA AND HERZEGOVINA
34	Zenaida Karavdić KAKO PREPOZNATI BOSANSKI, CRNOGORSKI, HRVATSKI I SRPSKI STANDARDNI JEZIK HOW TO RECOGNIZE BOSNIAN, MONTENEGRIN, CROATIAN AND SERBIAN STANDARD LANGUAGE
47	Milenija Vračar, Vjenceslava Ševaljević KODIFIKACIJA CRNOGORSKOG JEZIKA CODIFICATION OF MONTENEGRIN LANGUAGE
53	Edita Mulaosmanović DOPRINOS UNIVERZITETA "DŽEMAL BIJEDIĆ" RAZVOJU NAUČNE MISLI U BOSNI I HERCEGOVINI THE CONTRIBUTION OF THE UNIVERSITY "DŽEMAL BIJEDIĆ" TO THE DEVELOPMENT OF SCIENTIFIC THOUGHTS IN BOSNIA AND HERZEGOVINA
63	Ismet Ovčina, Azra Smajić Gačević, Muamera Smajić, Anja Mastilović, Teufik Osmanović OBJEDINJAVANJE GRAĐE U FONDOVIMA NACIONALNE I UNIVERZITETSKE BIBLIOTEKE BIH I NACIONALNE BIBLIOTEKE AUSTRIJE O KULTURNO-HISTORIJSKOJ ZAOSTAVŠTINI MEHMED-BEGA KAPETANOVIĆA LJUBUŠAKA THE CONSOLIDATION OF MATERIALS OF THE NATIONAL AND UNIVERSITY LIBRARY OF BOSNIA AND HERZEGOVINA AND NATIONAL LIBRARY OF AUSTRIA ON THE CULTURAL AND HISTORICAL HERITAGE OF MEHMED-BEY KAPETANOVIĆ LJUBUŠAK INFORMACIJE I SERVISI U NOVOM TEHNOLOŠKOM OKRUŽENJU INFORMATION AND SERVICES IN THE NEW TECHNOLOGICAL ENVIRONMENT
77	Dragana Bogdanović AUTORSKO PRAVO I BIBLIOTEKE DIGITALNOG DOBA AUTHORS' RIGHTS AND LIBRARIES IN DIGITAL ERA
84	Lejla Kodrić Zaimović ZNANSTVENI PORTAL BOŠNJAČKOG INSTITUTA - FONDACIJE ADILA ZULFIKARPAŠIĆA I MEMORIA BOSNIACA THE ACADEMIC PORTAL OF BOSNIAC INSTITUTE - FOUNDATION OF ADIL ZULFIKARPAŠIĆ AND MEMORIA BOSNIACA
90	Narcisa Puljek-Bubrić DIGITALNI REPOZITORIJ OTVORENOG PRISTUPA - ZNANSTVENI PORTAL BOŠNJAČKOG INSTITUTA - FONDACIJE ADILA ZULFIKARPAŠIĆA OPEN ACCESS DIGITAL REPOSITORY - THE ACADEMIC PORTAL OF BOSNIAC INSTITUTE - FOUNDATION OF ADIL ZULFIKARPAŠIĆ

97

Sanda Šljivo

DIGITALIZACIJA KULTURNE BAŠTINE NA PRIMJERU RIMSKE VILE NA ILIDŽI
CULTURAL HERITAGE DIGITALIZATION (ROMAN VILLA CASE STUDY)

104

Mirjana Stanišić, Miroljub Stojanović

RAD NA DIGITALIZACIJI LEGATA DESANKE MAKSIMOVIĆ
WORK ON DIGITIZATION OF THE LEGACY OF DESANKA MAKSIMOVIĆ

PRIKAZI | REVIEWS

Zijada Đurđević-Alidžanović

107

CENTAR ZA PERMANENTNO OBRAZOVANJE BIBLIOTEKARA BIH I STRUČNI ISPITI BIBLIOTEČKIH
DJELOSTAVNIKA U 2017. GODINI

CENTRE FOR PERMANENT EDUCATION OF LIBRARIANS AND PROFESSIONAL EXAMS OF BIH LIBRARY
EMPLOYEES IN 2017.

109

Anja Mastilović

PRIKAZ KNJIGE: Nikola Tesla u francuskoj štampi : 1889-1943

BOOK REVIEW: Nikola Tesla in the French press : 1889-1943

Narcisa Puljek-Bubrić

111

O ČEMU GOVORIM KADA GOVORIM O BIBLIOTEKAMA: ZAGOVARANJE, PROMOVISANJE, LOBIRANJE,
Beograd, 13-15. decembar 2017.

WHAT I TALK ABOUT WHEN I TALK ABOUT LIBRARIES: ADVOCACY, PROMOTING AND LOBBYING, Belgrade,
December 13-15, 2017

Narcisa Rastoder

115

PRIKAZ RADIONICE Workshop on the functionality of the EINFOSE Platform and OERs

WORKSHOP REVIEW Workshop on the functionality of the EINFOSE Platform and OERs

116

PREPORUKE AUTORIMA ZA DOSTAVLJANJE RADOVA

118

RECOMMENDATIONS FOR AUTHORS / AUTHOR GUIDELINES

RIJEČ UREDNIKA

Poštovane/i čitateljice i čitatelji,

velika mi je čast biti glavnim i odgovornim urednikom ovog prepoznatljivog bosanskohercegovačkog časopisa u oblasti bibliotekarstva, koji je indeksiran u svjetskim bazama podataka. Tim prije što su članovi redakcije i autori tekstova respektabilni stručnjaci u oblasti bibliotekarstva, književnosti i informacionih nauka, ali i u drugim oblastima, u Bosni i Hercegovini i regiji.

Trudili smo se da u ovom izdanju ponudimo našem čitateljstvu raznolik sadržaj. U prvom bloku tekstovi su posvećeni bibliotečko-informacionom sistemu i *Bosniacu* otvaramo radom autorice Anite Konjicija-Kovač *Teorijska promišljanja o informacijskoj politici u kontekstu knjižnične djelatnosti*. Slijedi ga rad *Predmetno pretraživanje i označavanje dokumenata* autorice Biljane Zarić, kao i rad autora iz Međunarodnog ISSN Centra u Parizu, Clémenta Ouryja pod nazivom *The ISSN Review Group: Providing bibliographic expertise on continuing resources worldwide*. U bloku Dokumentarno naslijeđe kroz rad autorice Dženane Tuzlak, dajemo *Osvrt na historijski razvoj tekuće nacionalne bibliografije Bosne i Hercegovine* našeg centra za Bibliografiju Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine. Također, u ovom bloku u radu autorice Edite Mulaosmanović predstavljena je izdavačka djelatnost Univerziteta "Džemal Bijedić" u Mostaru pod nazivom *Doprinos univerziteta "Džemal Bijedić" u razvoju naučne misli u Bosni i Hercegovini*.

U ovom bloku dotakli smo se i teme *Kako prepoznati bosanski, crnogorski, hrvatski i srpski standardni jezik?* autorice Zenaide Karavdić, kao i *Kodifikacije crnogorskog jezika* autorica iz Crne Gore Milenije Vračar, i Vjenceslave Ševaljević. Blok završavamo radom *Objedinjavanje građe u fondovima Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine i Nacionalne biblioteke Austrije o kulturnohistorijskoj zaostavštini Mehmed-bega Kapetanovića Ljubušaka*, koji je rezultat realizacije projekta Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine.

U bloku Informacije i servisi u novom tehnološkom okruženju kroz ovaj broj časopisa *Bosniaca* bavimo se temom *Autorsko pravo i biblioteke digitalnog doba* Dragane Bogdanović, kao i institucijskim repozitorijem koji funkcioniše kao prostor digitalne pohrane i korištenja informacijskih izvora u dvama radovima: *Znanstveni portal Bošnjačkog instituta – Fondacije Adila Zulfikarpašića i memoria Bosniaca* autorice Lejle Kodrić Zaimović i *Digitalni repozitorij otvorenog pristupa – Znanstveni portal Bošnjačkog instituta – Fondacije Adila Zulfikarpašića* autorice Narcise Puljek-Bubrić. U ovom bloku

FOREWORD BY THE EDITOR-IN CHIEF

Dear Readers,

It is my great honour to be the editor-in-chief of this recognizable Bosnian-Herzegovinian journal in the field of library science, which is indexed in world databases. Especially, since the editorial staff and the authors of the texts are respectable experts in the field of library science, literature and information science, but also in other areas, in Bosnia and Herzegovina and the region.

We tried to offer our readers a variety of content in this issue. In the first block, the texts are dedicated to the Library-information system and we open the *Bosniaca* with the paper of the author Anita Konjicija-Kovač, *Theoretical reflections on information policy in the context of librarianship*. It is followed by a paper *Subject search and markup language* by author Biljana Zarić, as well as the paper of the author from the International ISSN Centre in Paris, Clément Oury, entitled *The ISSN Review Group: Providing bibliographic expertise on continuing resources worldwide*. In the Documentary Heritage block through the paper of author Dženana Tuzlak we give a *Review on the historical development of current national bibliography of Bosnia and Herzegovina*, from our Bibliographic Centre of the National and University Library of Bosnia and Herzegovina. Also in this block, in the paper of Edita Mulaosmanović, publishing activity of the University "Džemal Bijedić" in Mostar is presented, under the title *The contribution of the University Džemal Bijedić to the development of scientific thoughts in Bosnia and Herzegovina*.

In this block we have also touched upon the topic *How to recognize Bosnian, Montenegrin, Croatian and Serbian standard language?* by Zenaida Karavdić, as well as the *Codification of the Montenegrin language*, by authors from Montenegro, library consultant Milenija Vračar and Vjenceslava Ševaljević.

We conclude the block with *The consolidation of materials in the collections of the National and University library of Bosnia and Herzegovina and The National library of Austria on the cultural and historical heritage of Mehmed-bey Kapetanović Ljubušak*, which is the result of the project realization of the National and University Library of Bosnia and Herzegovina.

In the Information and services in the new technological environment block, through this issue of the journal *Bosniaca*, we are dealing with the topic *Authors' rights and libraries in digital era* by Dragana Bogdanović, as well as with institutional repository that functions as a digital storage space and use of information resources in two papers: *The Academic*

nalazi se i rad autorice Sande Šljivo pod nazivom *Digitalizacija kulturne baštine na primjeru Rimske vile na Ilidži*. Blok završavamo radom *Digitalizacija legata Desanke Maksimović*, autora Mirjane Stanišić i Miroljuba Stojanovića.

U prikazima i priložima predstavljamo Vam prikaze konferencija, knjiga, radionica, kao i aktivnosti kada su u pitanju edukacije i stručni ispiti u Nacionalnoj i univerzitetskoj biblioteci BiH.

Uz zahvalnost svima koji su se založili za to da ovaj broj *Bosniace* ugleda svjetlo dana, od autora, članova redakcije i recenzenata, do urednika, prevodioca i lektora, nadamo se da će teme ovoga broja pronaći svoje čitatelje, doprinijeti njihovoj informiranosti i podstaći bibliotekare da svojim radovima obogate bibliotečku struku u budućnosti.

Dr. Ismet Ovčina
Glavni i odgovorni urednik

portal of The Bosniac institute - Foundation of Adil Zulfikarpašić and memoria bosniaca by author Lejla Kodrić Zaimović, and *Open Access digital repository - The Academic portal of The Bosniac institute - Foundation of Adil Zulfikarpašić* by Narcisa Puljek-Bubrić. In this block is also the paper of the author Sanda Šljivo under the title *Cultural heritage digitalization on the example of the Roman Villa in Ilidža*. This block is finished with paper *Digitization of the legacy of Desanka Maksimović*, by authors Mirjana Stanišić and Miroljub Stojanović.

In the reviews and supplements we are presenting to you reviews of conferences, books, workshops, as well as the activities in the field of education and professional exams in the National and University Library of B&H.

With gratitude to all those who were dedicated that this issue of *Bosniaca* sees the light of day, from the authors, editorial staff and reviewers, to editors, translator and proof-reader, we hope that the topics of this issue will find their readers, contribute to their information and encourage librarians to enrich the library profession in the future through their work.

PhD Ismet Ovčina
Editor-in-chief

TEORIJSKA PROMIŠLJANJA O INFORMACIJSKOJ POLITICI U KONTEKSTU KNJIŽNIČNE DJELATNOSTI

Mr. sc. Anita Konjicija-Kovač

Biblioteka Muzičke akademije u Sarajevu, Sarajevo
anita.konjicija-kovac@mas.unsa.ba

Sažetak

U demokratskom društvu promocija, poštivanje i povezivanje čovjekovih prava i osnovnih sloboda temeljne su zadaće svake države. Uključivanje knjižnica u takve procese podupiru Europska unija i UNESCO različitim dokumentima koji se odnose na slobodan pristup informacijama, ulogu knjižnica u nacionalnoj informacijskoj politici, ulogu knjižnica u industriji znanja, zaštitu pisanog nasljeđa, razvoj informacijskih resursa i servisa, promicanje djelotvornog korištenja informacija i sl.

Knjižnice, arhivi i muzeji formiraju informacijsku politiku tako što utječu na pristup građana informacijama. Takva se politika regulira vladinim legislativama (zakoni, pravila, propisi, smjernice), koji opet utječu na informacijski ciklus koji predstavlja kreaciju, organizaciju, diseminaciju ili evaluaciju informacija. Nacionalna je informacijska politika niz vladinih odluka koje su određene da potiču bolju informacijsku infrastrukturu. Ona je vladin instrument koji bi u svakoj državi omogućavao najbolju moguću mrežu informacijskih službi. Te bi službe morale određenim sredstvima ispunjavati potrebe korisnika cjelovito, brzo i u primjerenom obliku. Nacionalna informacijska politika pokriva pitanja razvoja informacijskih resursa i servisa, pružanja pristupa informacijama, promicanja djelotvornog korištenja informacija, razvoj i koordinaciju nacionalnih informacijskih aktivnosti, kao i sudjelovanje u međunarodnim informacijskim aktivnostima.

Ključne riječi: informacijska politika, nacionalna informacijska politika, knjižničarstvo, sloboda informacija

Uvodna razmatranja

Negdje od sredine 1960-ih godina 20. stoljeća i kasnije, u skladu s brzim tehnološkim razvojem računara i ere interneta, došlo je do pojave mnogih novih pitanja vezanih za informacije. Povećana jednostavnost kreiranja, distribucije, pristupa i kopiranja informacija stvorila je također nova pitanja i nedoumice (Pasek 2015, 287). Što to ustvari znači? S jedne strane javnost zahtijeva odgovornost od demokratskih vlada i očekuje transparentnost vladinih informacija. To uključuje trendove pružanja otvorenog pristupa podacima generiranim javnim sredstvima. S druge strane, vlada postaje tajanstvenija u ime nacionalne sigurnosti i borbe protiv terorizma (Pasek 2015, 287). S tim u vezi, sasvim je jasno da su u demokratskom svijetu promocija, poštivanje i povezivanje čovjekovih prava i osnovnih sloboda temeljne zadaće svake države. U tom smislu, građani trebaju imati jednako

pravo i jednako slobodan pristup informacijama.

Uključivanje knjižnica u takve promjene i procese u društvu podupire i Europska unija različitim dokumentima, među koje između ostalih spadaju i smjernice Vijeća Europe u obliku *Preporuka za knjižnično zakonodavstvo i politiku* (2000). Preporuke se odnose na slobodan pristup informacijama, ulogu knjižnica u nacionalnoj informacijskoj politici, ulogu knjižnica u industriji znanja i zaštitu pisanog nasljeđa, kao važna i temeljna pitanja djelovanja knjižnica i njihove institucionalizacije.

Svoju društvenu ulogu knjižnice ispunjavaju kao javna služba i uz arhive i dokumentacijske centre predstavljaju od države ovlaštene ustanove za prepoznavanje, zaštitu i čuvanje nacionalnih i svjetskih informacija (Reinitzer 2002). Knjižnice, dokumentacijski centri i arhivi postaju centralno mjesto u višedimenzionalnom

razvoju, istraživanju, širenju i zaštiti znanja. Predstavljaju i osnovne institucije za učenje i veza su između tražitelja informacija i njihovih kreatora ili pružatelja usluga te njihove službe moraju biti u mogućnosti pružiti pristup informacijama. Ove institucije su u mnogočemu i nositelji političkog i općeg razvoja zemlje u smislu jamstva slobodnog pristupa informacijama, ali i kao mjesta kulturne memorije i kulturnog susreta (Reinitzer 2002).

Prema Featheru (2008, 133), država može intervenirati između informacijskog posjednika i informacijskog tražitelja na četiri načina:

- zaštititi informacije kao dio vlasništva gdje prava vlasnika pripadaju njihovom legalnom posjedovatelju;
- prevenirati neautoriziranu uporabu informacija;
- garantirati pravo pristupa određenim kategorijama informacija od interesa ili koristi građanima;
- regulirati pristup informacijama u smislu slobodnog pristupa informacijama ili prevenirati širenje informacija iz razloga sigurnosti ili moralnosti.

Prema istom autoru knjižnice su distributeri informacija koji imaju posebnu ulogu u društvu gdje ostvaruju poseban interes jer su među malobrojnima čije motivacije nisu orijentirane na profit (Feather 2008).

Definiranje pojma informacijske politike

Dokumentom UNESCO-a o nacionalnoj informacijskoj politici (*National Information Policies*) iz 1990. politika se definira kao set principa i strategija koji vode nizu akcija za ostvarenje zadanih ciljeva (Montviloff 1990, 7). Ta se politika može razvijati na organizacijskoj ili institucionalnoj razini (mikropolitika), kao i na nacionalnoj, regionalnoj ili internacionalnoj razini (makropolitika). Isti dokument za to donosi nekoliko načina: pravni instrumenti (ustav, parlamentarni akti, propisi, zakoni, međunarodni odnosi itd.), profesionalni instrumenti (kodeksi ponašanja, profesionalna etika itd.) i kulturni instrumenti (vjerovanja, tradicija, društvene vrijednosti itd.). Primijenjeno na polje informa-

cija, to bi značilo pružanje smjernica za izradu strategija i programa za razvoj i korištenje informacijskih resursa, servisa (usluga) i sustava (Montiloff 1990, 7).

Termin informacijska politika u modernom značenju riječi počeo se da primjenjivati negdje oko kasnih 1970-ih i ranih 80-ih godina (Orna 2008, 548), ali su, kako kaže Filo (Filo 1992, 13), knjižnice već u 80-im godinama prestale biti samo spomenici nacionalne kulture i počele su organizirati nove informacijske službe, oslanjajući se na informacijsku tehnologiju, te su tako postale aktivni djelatnici u svijetu informacija.

Prema autorici Braman (2011, 2), informacijska politika predstavlja "krovni" termin za sve zakone, propise, odredbe i doktrinarne stavove koji se bave informacijama, komunikacijama i kulturom, a slično je definira i Rubin (2004, 121) prema kojemu informacijska politika predstavlja svaki zakon, regulaciju, pravilo ili praksu (pisanu ili nepisanu) koji utječu na kreaciju, organizaciju, diseminaciju ili evaluaciju informacija.

Rubin (2004, 121) također kaže da je informacijska politika regulirana vladinim legislativama. Ove legislative često su fokusirane na područja kao što su informacijska tehnologija, telekomunikacije, zaštita privatnosti, autorska prava i intelektualno vlasništvo te vladini informacijski sustavi. Također, prema istom autoru (Rubin 2004), institucije kao što su knjižnice, muzeji i arhivi formiraju informacijsku politiku na taj način da utječu na pristup građana informacijama, a informacijska politika specifično kreirana od strane knjižnica ima signifikantan efekt na njihove kolekcije i servise.

Možemo zaključiti da se informacijska politika sastoji od zakona, propisa, doktrinarnih stajališta i drugih postupaka odlučivanja i prakse s učincima na razini društva, uključujući stvaranje informacija, njihovu obradu, tijek, pristup i korištenje. S tim u vezi, informacijska politika je kombinacija zakona, propisa, pravila i smjernica koji usmjeravaju stvaranje, upravljanje i korištenje informacija (Jaeger 2007, 841). To su i socijalni, odnosno društveni mehanizmi koji se koriste za kontrolu informacija (Burger 1993, 6).

Definicije informacijske politike kao pravila ili propisa koji utječu na informacijski ciklus, koji je vezan za pitanja stvaranja, proizvodnje, distribucije, pristupa i korištenja informacija (Pasek 2015), predstavljaju različite perspektive i interese koji se odnose na područja informacijske politike, kao i na različite načine protoka informacija u društvu.

Konstituiranje, uloga i zadaci informacijske politike

S pojmom informacijske politike u današnje vrijeme usko je povezan termin informatizacija, koji se jako često koristi, no što on ustvari po svojoj definiciji znači? Prema autorima Tuđman, Boras i Dovedan (1992), to je “proces pretvaranja podataka, dokumenata i znanja u obavijest, odnosno oblik socijalne i prostorne/vremenske pokretljivosti znanja i dokumenata”, a njen se predmet definira kao prijenos i “upravljanje ljudskim znanjem”. U takvom “prijenosu znanja” postoje tri ključna faktora koja taj prijenos omogućavaju, a to su:

- dostupnost,
- upravljanje i
- korištenje informacija (Tuđman, Boras, Dovedan 1992).

Da bi informacije bile dostupne, potrebno je definirati informacijske potrebe korisnika i na temelju toga osigurati odgovarajuće izvore obavijesti te odrediti takvu informacijsku politiku i planove informatizacije koji će omogućiti da korisnicima na svim razinama budu dostupni informacijski izvori, a “da bi se djelotvorno ovladalo raspoloživim znanjima i obavijestima, potrebno je od postojećih (i novih) informacijsko-dokumentacijskih službi svih vrsta stvoriti povezani informacijski sustav koji će uspostaviti dobre veze između INDOK službi u zemlji i informacijskih sustava izvan zemlje” (Tuđman, Boras, Dovedan 1992). Korištenje postojećih informacija potrebno je omogućiti prvenstveno ovladavanjem njihove brojnosti, njihovom složenosti te obratiti pozornost i na nositelje tih informacija.

S tim u vezi, a s obzirom na to da informacijska djelatnost, kako tvrde Tuđman, Boras i Dove-

dan (1992), još uvijek nije institucionalizirana u svim svojim segmentima, potrebno je upozoriti na međunarodna iskustva u institucionalizaciji informacijske politike, za što npr. mogu poslužiti i UNESCO-va iskustva i postavke. Jedan od takvih dokumenata je *National Information Policies* (Nacionalna informacijska politika) iz 1990. godine.

Jednako bitan segment u sagledavanju važnosti ozbiljnog konstituiranja informacijskih politika predstavlja udio Europske unije. Temelj za takvo djelovanje jesu prije svega programi za istraživanje i tehnički razvoj u EU. Knjižnice su naravno uključene u takve procese. Potrebno je napraviti strategije razvoja za usklađivanje aktivnosti knjižnica na području informacijskog društva. Takve smjernice u obliku *Preporuka za knjižnično zakonodavstvo i politiku* daje nam Vijeće Europe 2000. godine i prema njima, knjižnice se osnivaju za dobrobit svojih korisničkih zajednica da bi promicale njihova prava na pristup informacijama i idejama.

Također, iste Preporuke kažu da:

- knjižnične službe i usluge trebaju biti dostupne građanima bez obzira na rasnu, nacionalnu, vjersku i kulturnu pripadnost, politička uvjerenja, fizičke nedostatke ili teškoće pri učenju, spol ili spolno usmjerenje;
- osnovna informacijska građa, pomagala i službe, financirani iz javnih sredstava, trebaju biti besplatni za korisnika i podjednako dostupni svim članovima korisničke zajednice;
- onemogućavanje pristupa građi ili mreži treba se temeljiti isključivo na važećim zakonima;
- knjižnice trebaju prikupljati građu i osigurati pristup izvorima na temelju kakvoće i relevantnosti za potrebe korisničke zajednice;
- knjižnice se trebaju pobrinuti za najvišu razinu i kakvoću intelektualnog i fizičkog pristupa građi i izvorima;
- knjižnice moraju biti prikladno smještene, dostupne svima i opremljene tako da mogu služiti i potrebama osoba oštećena vida ili

sluha te osobama s drugim oštećenjima.¹ Iste Preporuke, s obzirom na načela pristupa elektroničkim mrežama, upućuju na to da knjižnice trebaju:

- u potpunosti iskoristiti potencijal umreženih informacija, posebno Interneta;
- osigurati korisnicima elektronički pristup informacijskim izvorima;
- izbjegavati svjesno dopuštanje pristupa građi na Internetu koja je protuzakonita;
- oblikovati politiku korištenja Interneta tako da izrazi ciljeve i zadaće u stvaranju javnog pristupa umreženim informacijama;
- poštovati korisnička prava, uključujući i pravo na povjerljivost i privatnost pri korištenju elektroničkih izvora i službi;
- stalno preispitivati politiku o mjestima javnog pristupa i primjenu te politike u praksi.²

Autorica B. Filo u tekstu *Informacijska politika*, prije više od 25 godina, otvara pitanja koja se tiču planiranja informacijske politike, a koja su još uvijek itekako aktualna. Tekst pruža kratke i temeljite informacije o segmentima planiranja, organiziranja i upravljanja informacijskim politikama. Naglašava važnost i hitnost djelovanja, osobito kada je riječ o knjižničnoj djelatnosti.

U spomenutom tekstu zadaća informacijske politike, prema Filo (1992, 18), jeste da poveže napore u obrazovnom i informacijskom djelovanju te da inicira nastanak metodoloških pristupa s kojima bi knjižnična informacijska djelatnost učinkovito sudjelovala u pedagoškom procesu na svim stupnjevima. Ista autorica također kaže da je u konstituiranju informacijske politike potrebno obratiti pažnju na pripremu učinkovitog programa informacijske politike i identifikaciju informacijskih potreba (to su znanstvena politika, politika obrazovanja, politika razvoja informacionih tehnologija te knjižničarska informacijska politika), zatim ustanovljavanje informacijskih službi i pospješivanje njihove učinkovite uporabe (Filo 1992, 16).

Instrumenti koji su potrebni za izvršavanje informacijske politike su (Filo 1992):

- norme,
- stručni kadar i njegovo obrazovanje,
- informacijska tehnologija,
- istraživanje i razvoj,
- izvori matičnih organizacija,
- financije.

Nas zanima informacijska politika s gledišta knjižnične informacijske djelatnosti. Ona se bavi informacijama, odnosno znanjem koje je pohranjeno u raznim oblicima, na raznim medijima i u različitim načinima uporabe.

S tim u vezi, zakoni koji utječu na proizvodnju i uporabu informacija unutar društva podupiru i područje knjižničarstva i informacijske znanosti. Oni ne uključuju samo knjižničarske temeljne principe nego i etičke prakse struke (Pasek 2015, 287). Zakoni, kao osnovna podloga za djelovanje knjižnica (Pivec i Šercar 1998, 55), trebali bi biti ujednačeni, precizni i temeljiti, a dobra suradnja između struke i države, kako kaže Južnič (2001), trebala bi biti omogućena preko različitih stručnih udruženja.

Zajednička pitanja informacijske politike odnose se na neprestane probleme u pristupu informacijama, pravima na privatnost, intelektualnoj slobodi, zaštiti autorskih prava i međusobno povezanim temama. Relativna jednostavnost suvremenog elektroničkog prikupljanja, prijenosa i dijeljenja podataka dodatno je usložnjena jer se problemi oko informacijskih pitanja ne odnose samo na stručnjake knjižnica i informacijskih znanosti već obuhvaćaju široku lepezu drugih disciplina i interesnih skupina (Pasek 2015, 287–288).

“Osnovni zadaci informacijske politike uvjetovani su predmetom informatizacije i problemima prijenosa i korištenja informacija” (Tuđman, Boras, Dovedan 1992). Okosnica svakoga informacijskog razvoja zasniva se na četiri zadatka, a to su (Tuđman, Boras, Dovedan 1992):

¹ Tekst *Preporuka* preuzet s <http://dzs.ffzg.hr/text/preporuke.pdf>

² Ibidem

- definirati nacionalnu informacijsku politiku uzimajući u obzir informacijske potrebe zemlje (ali i svake zajednice) te preporuke i prijedloge međunarodne zajednice;
- stvoriti, poboljšati i u skladu s potrebama korisnika izabrati metodologiju prijenosa obavijesti i metodologiju interkomunikacije među INDOK službama i informacijskim sustavima;
- definirati kriterije razvoja informacijske infrastrukture INDOK službi (...) tj. organizacija i institucija od kojih se sastoji lanac sudionika u obradi i prijenosu informacija. Ti se kriteriji trebaju odnositi na razvoj svih vrsta INDOK službi: knjižnica, dokumentacijskih centara, arhiva, muzeja, službi za analizu i indeksiranje informacija, kao i službi za povezivanje sa (specijaliziranim) međunarodnim i svjetskim informacijskim centrima i sustavima;
- brinuti o izobrazbi informacijskih stručnjaka, ali i samih korisnika.

Možemo zaključiti kako demokratske tradicije suvremenog društva promoviraju slobodan protok ideja kao nešto što je esencijalno i jako važno u društvu, a ako je društvo slobodno, ono će napredovati i razvijati se. Na taj se način može reći da informacijska politika u demokratskom društvu zahtijeva balansiranje socijalnih, ekonomskih i političkih interesa (Burger 1993, 121).

Nacionalna informacijska politika

Neospornu važnost konstituiranja nacionalnih informacijskih politika unutar demokratskih sustava možemo početi Oppenheimovom definicijom nacionalne informacijske politike koja kaže da je nacionalna informacijska politika niz vladinih odluka koje su određene da potiču bolju informacijsku infrastrukturu (Oppenheim 1994). Koliko će ustvari pojedine države i njihove vlade poticati informacijsku infrastruk-

turu ovisi o cjelokupnom stanju i mogućnosti sustavnog uređenja države, njenih zakona i njihove implementacije. S tim u vezi, Oppenheim (1998, 47) klasifikaciju nacionalnih informacijskih politika temelji na šest područja:

- zakonodavstvo
- propisi
- razvoj infrastrukture
- nabavna služba (servisi)
- obrazovna politika
- kulturna informacijska politika

Ako pratimo *Preporuke za knjižnično zakonodavstvo i politiku* koje je donijelo Vijeće Europe, doći ćemo također do sličnog zaključka, gdje bi knjižnično zakonodavstvo i mjere politike trebali (Reinitzer 2002):

- obezbijediti neophodni pravni status i stručne platforme za sve vrste knjižnica;
- dati detaljni niz standarda (i njihovih provođenja);
- obezbijediti platformu koja može razjasniti odnose između knjižnica;
- obuhvatiti sve vrste nositelja informacija kako bi se svim građanima garantirao slobodan pristup informacijama;
- istaknuti usluge knjižnice kao važan faktor u podržavanju i razvoju demokratije;
- ponuditi smjernice za kvalitetno mjerenje provođenja smjernica.³

S druge strane, vlasti i institucije trebale bi (Reinitzer 2002):

- obezbijediti jasnu strukturu za sve stupnjeve sektora knjižnice,
- nastojati razviti neophodnu infrastrukturu.⁴

Nacionalna informacijska politika bila bi taj instrument koji bi u svakoj državi omogućavao najbolju moguću mrežu informacijskih službi. Te bi službe morale određenim sredstvima ispunjavati potrebe korisnika cjelovito, brzo i u primjerenom obliku (Gray 1988). Uloga informacijske politike je upravo da se približi tom nedostižnom idealu. Mora naći ravnotežu i dati

³ Ovaj dio teksta Preporuka preuzet je s http://home.izum.si/cobiss/oz/2002_3-4/html/clanek_03.html iz članka S. Reinitzera objavljenog 2002. u časopisu *Organizacija znanja* 7 (3–4): 74–81.

⁴ Ibidem

prednost onim informacijskim službama koje se najbolje uklapaju u razvojne težnje naroda i koje najbolje podupiru njegov kulturni identitet (Filo 1992, 10).

Nacionalna informacijska politika mora zagovarati harmonično korištenje i djelovanje informacijskih izvora, servisa i sustava, koji znače brz pristup relevantnim informacijama za različite potrebe korisnika; koordinaciju i kompatibilnost između različitih zakonskih uređenja, stavljajući na raspolaganje opskrbu informacijama na što bolji i kvalitetniji način, bolji odaziv na posljedice razvoja informacijskih tehnologija i učinkovitije suradnje u regionalnim informacijskim sustavima i mrežama (Montviloff 1990, 11).

Nacionalna informacijska politika obično pokriva sljedeća glavna pitanja u području informacija, onako kako ih definira dokument UNESCO-a (*National Information Policies*, 1990): razvoj informacijskih resursa i servisa, uključujući stvaranje i prikupljanje informacija, informacijsku radnu snagu, tehnologiju; pružanje pristupa informacijama i njihovo učinkovito širenje, uključujući područja poput marketinga upravljanja informacijskim resursima; promicanje djelotvornog korištenja informacija, uključujući obuku korisnika za traženje i primjenu informacija i podizanje njihove percepcije o vrijednosti informacija; razvoj i koordinaciju nacionalnih informacijskih aktivnosti, uključujući rad sustava za podršku odlučivanju i evaluaciju; sudjelovanje u međunarodnim informacijskim aktivnostima, uključujući takva područja kao što su prekogranični tok podataka, prijenos informacijskih tehnologija, mreže informacija za razmjenu resursa (Montviloff 1990, 11).

Knjižnice na razini nacionalne informacijske politike trebaju biti uključene i u međunarodnu razmjenu informacija, ići ukorak s proizvodnjom i distribucijom sadržaja u digitalnom obliku, kao i razvijati knjižnične usluge na razini novih informatičkih tehnologija. Na nivou nacionalne i lokalne vlasti financiranje knjižnica treba biti javna obaveza, ali ne smije ugroziti temeljna načela slobodnog pristupa informaci-

jama. Adekvatno obrazovanje i osposobljavanje knjižničara za rad u digitalnom okruženju trebalo bi biti dio nacionalne informacijske politike kako bi adekvatno odgovorili svojim zadacima pri uporabi novih tehnika i usluga.

Kako je napisao Slokar (1992), s gledišta knjižničkog informacijskog sustava oslanjamo se na dva makrosistemska cilja. Prvi je otvorenost informacijskog sustava, a drugi predstavlja pravno i učinkovito provođenje odgovornosti i informacijsko-servisne uloge knjižnica. Pri oblikovanju i implementaciji oba cilja u demokratskoj državi potrebna je dvosmjerna vertikalna komunikacija – između države i njenih agencija na jednoj strani i javnih ustanova i drugih pravnih subjekata, stručnjaka i korisnika na drugoj strani.

Međunarodni programi i inicijative o uključivanju knjižnica u informacijsku politiku

Program UNESCO-a iz 1974. godine donesen u Parizu, poznat kao *National Information Services* (NATIS), preporučuje vladama da što je više moguće olakšaju pristup informacijama pomoću dokumentacijskih, knjižničnih i arhivskih službi i usluga. Ovaj dokument prikazuje metode realizacije nacionalnog informacijskog sustava koji sadrži dvanaest ciljeva. Informacija je, kako tvrdi Filo (1992), izvor od izuzetne ekonomske i društvene važnosti. O njoj ovisi pravo djelovanje informacijskog društva i većina razvijenih zemalja usvojila je određene smjernice za razvoj informacijskih usluga koje zajedno predstavljaju informacijsku politiku također na polju knjižničarstva. Osnovni koncept programa je sveobuhvatan pristup u smislu rješavanja informacijske potrebe na nacionalnoj razini.

U drugom programu UNESCO-a *United Nations International Scientific Information System* (UNISIST) iz 1971.⁵ i 1980. godine informacijska politika definirana je kao prioritetni zadatak. Cilj je informacijske politike identificirati zahtjeve za informacijama i osigurati ih. Oba programa spojena su 1976. godine u tzv. GIP – *General Information Program* koji je postao

⁵ Više na: <http://unesdoc.unesco.org/images/0006/000648/064862eo.pdf>

krovnna organizacija za informacijsku politiku koju UNESCO pokušava provesti u zemljama članicama.

U oktobru 1998. godine Europski parlament usvojio je izvješće o inicijativi *The Roles of Libraries in Modern Society*⁶ (Uloga knjižnica u suvremenom društvu) istaknuvši ulogu knjižnice kao jednog od ključnih elemenata otvorenog pristupa informacijama za razvoj demokratskog informacijskog društva. Europska komisija kao dio strategije za poboljšanje digitalne ekonomije u 2010. godini donosi Digitalnu agendu za Europu: inicijativa za digitalne knjižnice (*Digital Agenda for Europe: Digital Libraries Initiative*)⁷ u kojoj identificira sedam prioriteta akcijskih područja u kojima stvaranje digitalnog sadržaja i pristup ostaju među prioritetima EU u razvoju informacijskog društva.

IFLA u Strateškom planu (*IFLA Strategic Plan 2010–2015*)⁸ za 2010–2015. naglašava cilj koji se usredotočuje na omogućavanje knjižnicama da povećaju svijest donositelja odluka o ključnoj ulozi koju knjižnice igraju u unaprjeđenju društva informiranja i znanja. Slične strategijske pravce donosi i u Strateškom planu za 2016–2021.⁹ (*IFLA Strategic Plan 2016–2021*), u kojem stoji da se osnaživanjem knjižnica planiraju razviti strategije i alati kojima bi iste te knjižnice mogle djelovati kao ključni pružatelji informacija, obrazovanja, istraživanja, kulture i društvenog sudjelovanja. Važno je izgraditi okvir koji promiče ravnopravan pristup informacijama i znanju u bilo kojem obliku i na bilo kojem mjestu.

Zaključak

U najjednostavnijem smislu riječi, kako kaže autorica Pasek (2015, 286), politika su pravila i vodiči koji pružaju strukturu našim životima. Oni doprinose urednom društvu. S tim u vezi, legislative koje donosi i provodi politika, u ovom slučaju informacijska politika, utječu

na proizvodnju i uporabu informacija unutar društva.

Knjižnice su unutar informacijskih politika, napose nacionalnih, uključene u takve procese. Svoju društvenu ulogu ispunjavaju kao javna služba. Organiziraju nove informacijske službe, oslanjajući se na informacijsku tehnologiju, i tako postaju aktivni djelatnici u svijetu informacija. Informacijska politika regulira se vladinim legislativama (zakoni, pravila, propisi) koji utječu na kreaciju, organizaciju, diseminaciju ili evaluaciju informacija. Knjižnice, arhivi i muzeji formiraju informacijsku politiku tako što utječu na pristup građana informacijama. Kombinacija zakona, propisa, pravila i smjernica usmjerava stvaranje, upravljanje i korištenje informacija.

Da bi informacije bile dostupne, potrebno je definirati informacijske potrebe korisnika te omogućiti takvu informacijsku politiku koja bi na svim razinama svim korisnicima informacijske izvore učinila dostupnim. *Preporuke za knjižnično zakonodavstvo i politiku* u EU daju nam smjernice prema kojima se knjižnice osnivaju za dobrobit svojih korisničkih zajednica da bi promicale njihova prava na pristup informacijama i idejama. Svaki informacijski razvoj zasniva se na: definiranju informacijske politike, izboru metodologije prijenosa informacija, definiranju kriterija razvoja informacijske infrastrukture te brizi o izobrazbi informacijskih stručnjaka i korisnika.

Nacionalna informacijska politika bila bi taj instrument koji bi u svakoj državi omogućavao najbolju mrežu informacijskih službi. Te službe ispunjavale bi potrebe korisnika. Nacionalna informacijska politika pokriva pitanja razvoja informacijskih resursa i servisa, pružanja pristupa informacijama, promicanja djelotvornog korištenja informacija, razvoja i koordinacije nacionalnih informacijskih aktivnosti, kao i sudjelovanje u međunarodnim informacijskim aktivnostima.

⁶ The Roles of Libraries in Modern Society: <http://www.eblida.org/uploads/eblida/19/1258977707.pdf>

⁷ Više na: <http://www.eblida.org/news/digital-agenda-for-europe-digital-libraries-initiative.html>

⁸ IFLA Strategic Plan 2010–2015: <http://www.ifla.org/files/hq/gb/strategic-plan/2010-2015.pdf>

⁹ IFLA Strategic Plan 2016–2021: <https://www.ifla.org/files/assets/hq/officers/key-documents/draft-strategic-plan-and-key-initiatives-full-version.pdf>

Literatura

- Braman, Sandra. 2011. "Defining Information Policy" *Journal of Information Policy* 1: 1–5. [online] <https://www.jstor.org/stable/10.5325/jinfopoli.1.2011.0001.pdf>. Datum pristupa: 24. 10. 2017.
- Burger, Robert H. 1993. *Information Policy: A Framework for Evaluation and Policy Research*. Norwood: Ablex Publishing Corporation.
- Feather, J. 2008. *The information society: a study of continuity and change*. London: Facet Publishing.
- Filo, Breda. 1992. "Informacijska politika" *Knjižnica* 36(2): 9–27.
- Gray, John. 1988. *National information policies: problems and progress*. London: Mansel.
- Jaeger, Paul T. 2014. "Information Policy, Information Access, and Democratic Participation: The National and International Implications of Bush Administration's Information Politics" *Government Information Quarterly* 24.4: 840–859.
- Južnič, Primož. 2001. "Informacijska pismenost kot pogoj informacijske družbe." U *Digitalna knjižnica: zbornik referatov*, 27–39. Ljubljana: ZBDS.
- Montviloff, Victor. 1990. *National Information Policies: A handbook on the Formulation, Approval, Implementaion and Operation of National Policy on Information*. Paris: UNESCO. [online] <http://unesdoc.unesco.org/images/0008/000869/086995eb.pdf>. Datum pristupa: 24. 10. 2017.
- Oppenheim, Charles. 1998. "Curent UK and EU Information Policy." U *Information Policy in the electronic age*, uredila Maureen Grieves, 45–93. London: Bowker-Saur.
- Orna, Elisabeth. 2008. "Information policies: yesterday, today, tomorrow" *Journal of Information Science* 34(4): 547–565. [online] http://www.wiki.dbast.com/images/1/1a/Journal_of_Information_Science_-_Information_policies-_yesterday_today_tomorrow.pdf. Datum pristupa: 20. 10. 2017.
- Pasek, Judith E. 2015. "Defining Information Policy: Relating Issues to the Information Cycle" *New Review of Academic Librarianship* 21(3): 286–303.
- Pivec, Franci, i Šercar, Tvrtko. 1998. "Primerjalni elementi pristopa k zakonodaj o knjižnicah" *Knjižnica* 42(2–3): 53–66. [online] http://revija-knjiznica.zbds-zveza.si/Izvodi/K9823/Pivec_Sercar.pdf. Datum pristupa 19. 10. 2017.
- Preporuke za knjižnično zakonodavstvo i politiku u Europi. [online] <http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/preporuke.pdf>. Datum pristupa: 20. 10. 2017.
- Reinitzer, Sigrid. 2002. "Knjižnice med Gutenbergom in Gatesom. vloga znanstvenih knjižnic v novonastajajoči medijski krajini" *Organizacija znanja* 7(3–4): 74–81. [online] http://home.izum.si/cobiss/oz/2002_3-4/html/clanek_03.html. Pristupljeno 30. 10. 2017.
- Slokar, Rajko. 1992. "Splošnoizobraževalne knjižnice in informacijska politika v lokalnih skupnosti" *Knjižnica* 36(2): 29–37.
- Tuđman, Miroslav, Boras, Damir, i Dovedan, Zdravko. 1992. *Uvod u informacijske znanosti*. Zagreb. [online] <http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/Uvod%20u%20informacijske%20znanosti/index.html>. Datum pristupa: 19. 10. 2017.

THEORETICAL REFLECTIONS ON INFORMATION POLICY IN THE CONTEXT OF LIBRARIANSHIP

Abstract

In a democratic society, promoting, respecting and linking human rights and fundamental freedoms are the fundamental tasks of each country. Involving libraries in such processes is supported by the European Union and UNESCO with various documents related to free access to information, the role of libraries in the national information policy, the role of libraries in the knowledge industry, the protection of written heritage, the development of information resources and services, the promotion of effective use of information and Fig.

Libraries, archives and museums form information policy by affecting citizen access to information. Such a policy is governed by governmental legislation (laws, rules, regulations, guidelines) that again affect the information cycle that is the creation, organization, dissemination or evaluation of information. The National Information Policy is a series of decisions made by governments that are designed to encourage better information infrastructure. It is a government instrument that will provide the best possible information network in each country. These services would have to meet the needs of the users with a certain amount of resources in complete, rapid and appropriate form. The National Information Policy covers issues related to the development of information resources and services, providing access to information, promoting effective use of information, developing and coordinating national information activities, as well as participating in international information activities.

Key words: information policy, national information policy, librarianship, freedom of information

PREDMETNO PRETRAŽIVANJE I OZNAČAVANJE DOKUMENATA

Mr. sc. Biljana Zarić

Nacionalna i univerzitetska biblioteka BiH, Sarajevo

biljanaz@nub.ba

Sažetak

Predmetno pretraživanje je način na koji se podacima o dokumentima u katalogu može pristupiti na osnovu njihovih sadržajnih obilježja. Sastavnice u predmetnom pretraživanju, u računarskom okruženju su pristupnice (*access point*), poput klasifikacionih oznaka, predmetnih odrednica, deskriptora, riječi iz naslova. Predmetno pretraživanje u današnjem svijetu se vrši preko online kataloga. Godine 1997. IFLA je izradila studiju Funkcionalni zadaci bibliografskih zapisa (*Functional Requirements for Bibliographic Records*), a za bibliografsko označavanje zapisa koristi se MARC (*Machine Readable Cataloging*) format. Da bi se omogućilo predmetno pretraživanje, ključna je sadržajna obrada dokumenta. Predmetnu odrednicu čini skup ili niz riječi koje su pojmovne oznake, a koje kao cjelina daju sažeti iskaz o predmetu. Pretraživanje i označavanje su dva međusobno povezana procesa koja se moraju bazirati na istoj terminologiji.

Ključne riječi: Online katalog, FRBR (Funkcionalni zadaci bibliografskih zapisa), MARC (*Machine Readable Cataloging*) format, sadržajna obrada, predmetna odrednica, predmetno pretraživanje

Uvod

Osnovni zadatak biblioteka, od njihovog postanka pa do danas, ostao je nepromijenjen, a to je da sačuva ljudsko znanje, da ga organizuje i diseminira i na taj način pomogne u stvaranju novih znanja. Kroz svoje višestoljetno postojanje biblioteke su doživjele mnoge transformacije, a u posljednjem stoljeću sa razvojem informatike (informacijsko-komunikacijskih tehnologija) dolazi do potpuno izmijenjene paradigme biblioteke kao institucije te samim tim i njene funkcije i uloge u društvu. Razvojem informacijskih i informatičkih nauka i tehnologija mijenja se i uloga biblioteke, a pred bibliotekara se postavljaju novi zadaci, u skladu sa izmijenjenim, mnogo kompleksnijim zahtjevima savremenih korisnika. Biblioteke doživljavaju novu transformaciju i postepeno prerastaju iz "papirnih knjižnica, preko automatiziranih do elektroničkih knjižnica", kako to navodi M. Buckland (2000), i postaju bibliotečko-informacioni centri, koji se sada staraju o protoku i dostupnosti informacija.

Protok informacija podrazumijeva pohranu i organizaciju informacija na način da budu lako i brzo dostupne, a da bi to bilo moguće u novom vremenu, bibliotekari na starim osnovama razvijaju nove alate za organizaciju znanja. Bibliotečki katalozi u tome imaju ključnu ulogu. Jedan od najznačajnijih sistema za pohranjivanje i pretraživanje informacija jest bibliotečki katalog, formalni i/ili stvarni. U

savremenom dobu, zbog povećane potrebe za informacijama, sve više na značaju dobijaju stvarni katalozi, u koje spadaju stručni i predmetni katalog koji postaju nezaobilazni u radu biblioteke.

Predmetni katalog danas se primjenjuje u mnogim bibliotekama širom svijeta. On se upotrebljava u obradi opšteg bibliotečkog fonda javnih nacionalnih, univerzitetskih i gradskih biblioteka te za obradu zbirke specijalnih biblioteka. Pomagala u radu na predmetnom katalogu, pravila za predmetno označavanje i popisi predmetnih odrednica najčešće su interni dokumenti biblioteke, a tek u savremenom dobu postaju javno dostupni, što je uglavnom praksa u našoj zemlji i okruženju, dok evropska i američka praksa pokazuju znatno uređenije stanje na području izrade pravilnika i uputstava za rad iz ove oblasti te su njihova iskustva značajno uticala i na razvoj predmetne obrade dokumenta. U najopštijem poimanju razvoja predmetnog kataloga možemo pratiti dva uporedna toka. Prvi je razvoj alata koji se zasniva na praktičnom radu u biblioteci, a drugi uporedni tok su pravila, propisi i uputstva koje izrađuju međunarodne asocijacije, a važni su za međunarodno ujednačavanje pravilnika za izradu predmetnog i ostalih bibliotečkih kataloga čiji je smisao opisivanje dokumenata zbog pružanja bibliotečkih usluga, odnosno omogućavanje korištenja dokumenata kao nosilaca informacija korisnicima biblioteke.

Javno dostupni online bibliotečki katalozi imaju ključnu ulogu u omogućavanju dostupnosti informacija. Korisnici bibliotečkih online kataloga najčešće obavljaju predmetna pretraživanja, iako je ova vrsta pretraživanja često najmanje uspješna, jer se na upit po predmetu dobije previše ili premalo relevantnih rezultata

Predmetno pretraživanje je način na koji se podacima o dokumentima u katalogu može pristupiti na osnovu njihovih sadržajnih obilježja. Sastavnice u predmetnom pretraživanju, u računarskom okruženju su pristupnice (access point), poput klasifikacionih oznaka, predmetnih odrednica, deskriptora, riječi iz naslova.

Predmetno pretraživanje kao zadatak bibliotečkih kataloga navodi još 1876. god. C. Cutter u svojim "Pravilima za ukršteni katalog", i to u sljedeća dva zadatka (prema: Golub 2003):

1. omogućiti pronalaženje dokumenta za koji korisnik poznaje autora, naslov ili predmet i
2. pokazati šta biblioteka posjeduje od određenog autora o određenom predmetu i određenoj vrsti literature.

U elektronskom okruženju svi katalozi u biblioteci svrstavaju se u jedan jedinstveni katalog, pa se pretraživanje može obavljati po svim elementima, odnosno poljima kataloškog opisa. Katalog se više ne posmatra kao niz bibliografskih zapisa, već kao mreža povezanih informacija. Iz toga proizilazi da nije lako napraviti razliku između formalne i sadržajne obrade jer korisnik može koristiti iste pristupnice za određeni dokument. Poznat je primjer imena osobe kao ključne riječi čijim se pretraživanjem pokazuju i dokumenti kojima je ta osoba autor i dokumenti o toj osobi.

Godine 1997. IFLA je izradila studiju Funkcionalni zadaci bibliografskih zapisa (*Functional Requirements for Bibliographic Records*). Prema ovoj studiji, pretraživanje se ne ograničava samo na autora, naslov i predmet, pa bi bibliografske baze trebale osigurati pristup po svim obilježjima važnim za pronalaženje dokumenta. "U odnosu na katalog na listićima u on-line katalogu je načelno niži prag tolerancije pogrešaka, bilo da se radi o pogrešci katalogizatora ili korisnika, pa je zbog toga potrebno razvijati sisteme koji omogućavaju prebiranje, prepoznavanje pogreške i korisniku nude pomoć." (Golub 2003)

Prva generacija online kataloga bili su sistemi sa prethodnim označavanjem, tj. prekoordinatni sistemi. U sljedećoj generaciji je uneseno poboljšanje sa

Boolovim operatorima i postoji mogućnost pretraživanja po predmetnim odrednicama, ali funkcionalnost nije znatno pojačana. Najnovija generacija online kataloga je WebPACK i njima se može pristupiti putem Web zaslona, odnosno preko World Wide Web-a. Ovaj hipertekstualni model organizacije pretraživanja i pronalaženja informacija povezuje bibliotečke kataloge u jedan centar za bibliografske zapise. On takođe podržava dodatne tehnike pretraživanja, nudi kvalitetnije zapise, koji uključuju dodatne kontrolisane i nekontrolisane pristupnice i omogućava oblikovanje upita na prirodnom jeziku.

Kod pretraživanja po ključnim riječima vrlo je korisno da sistem sam predloži sve moguće termine po kojima bi se upit takođe mogao formulirati. Najveći problem korisnicima predstavlja pronalaženje relevantne predmetne odrednice. Riječi iz upita za pretraživanje često su previše specifične ili preopšte. U okviru pronalaženja relevantne predmetne odrednice, kao problem javlja se i problem prevođenja na jezik sistema. Vjerovatnoća da će dvoje ljudi koristiti isti termin je vrlo mala, pa je zbog toga važno osigurati vezu između termina koji odabere korisnik i koji koristi sistem.

Baza podataka online kataloga sastoji se od nekoliko datoteka, od kojih su za predmetno pretraživanje posebno važne bibliografska datoteka, datoteka predmetnih preglednih kataloških jedinica i uputnica i invertirana datoteka. Bibliografska datoteka sastoji se od bibliografskih zapisa koji opisuju dokument. Svaki zapis je kodiran, a međunarodni format za kodiranje elektronskih bibliotečkih zapisa je MARC (*Machine Readable Cataloging*). Prema definiciji "MARC je skupina formata koji primjenjuju određeni skup konvencija za identifikaciju i uređivanje bibliografskih podataka radi obrade računalom" (Wiler 1996).

Razvijanje i održavanje formata za mašinski čitljivo katalogiziranje od suštinskog je značaja za pružanje informacija korisnicima. Da bi se omogućilo predmetno pretraživanje, ključna je sadržajna obrada dokumenta. Sadržajna obrada je osnovni zadatak predmetnog kataloga.

Da bi se određenom dokumentu dodijelila predmetna oznaka, poslije analize sadržaja dokumenta potrebno je pristupiti pronalaženju adekvatnog pojma, odnosno dodjeljivanju predmetne odrednice. Sistem predmetnog kataloga spada u otvorene sisteme jer dozvoljava uvođenje novih termina te zamjenu postojećih izraza novim terminima. Informacija o sadržaju je formulirana prirodnim jezikom, a odrednice sređene po leksikografskom principu.

Predmetnu odrednicu čini skup ili niz riječi koje su pojmovne oznake, a koje kao cjelina daju sažeti iskaz o predmetu. Polje predmetne odrednice predstavlja leksičku jedinicu u predmetnom klasifikacijskom sistemu.

Polja u zapisima MARC formata koja sadrže podatke o sadržaju su 6XX te polja 675–686 za klasifikacione oznake i signature i većina polja između 2XX i 5XX predviđena za potencijalne ključne riječi za pretraživanje. Ostala polja po kojima se može pretraživati po ključnim riječima jesu ona za naslove i napomene. Često naslovi sadrže termine koji su specifični i nisu obuhvaćeni kontrolisanim sistemom termina, a slično je i sa napomenama.

Osnovna funkcija polja bloka 6XX je kodirati sadržaj dokumenata prema utvrđenim pravilima kako bi jedinice bile dostupne sadržajnoj analizi. Blok 6XX sa pripadajućim poljima i potpoljima služi za bilježenje kodova predmetne analize i tako omogućava sadržajni opis dokumenata jezikom za označavanje koji organizuje komunikacijsku funkciju između nosioca i primaoca informacije. Struktura polja slijedi UNIMARC format, odnosno MARC 21 format, pa se tako na prvom mjestu nalaze imenske predmetne odrednice koje odgovaraju unosu u polja 600, 601 i 602, zatim slijede opšte predmetne odrednice u poljima 605 i 606, potom geografske u polju 607, vremenske u polju 608, te formalne u polju 609. U ova polja sa pripadajućim potpoljima unose se forme predmetnih odrednica koje su usvojene kao deskriptori, dok su za neusvojene oblike rezervirana polja 96X koja su sa poljima 6XX povezana uputnicama, a takođe je ostavljena mogućnost slobodno oblikovanih predmetnih odrednica koje se unose u polje 610. Predmetni termini u poljima 6XX i 96X se pišu velikim početnim slovom, dok se u polju 610, za slobodno oblikovane predmetnice, termini unose malim početnim slovom, odnosno prema pravopisu bosanskog/hrvatskog/srpskog jezika. Slobodno oblikovane predmetne odrednice iz polja 610 imaju funkciju dopune predmetnih odrednica terminima koji nisu usvojeni kao deskriptori.

Polje 600 prema UNIMARC/B formatu je polje za unos vlastitog imena kao predmetne odrednice. Polje sadrži vlastito ime osobe koja je predmet dokumenta. Upotrebljava se za bilježenje predmetnih odrednica za imena osoba koje su predmet dokumenta. Polje sadrži oblik ličnog imena kao što ga sadrži jedinstvena odrednica pod kojom se navodi individualni autor odgovoran za sadržaj djela, odnosno oblik propisan predmetnim sistemom koji je u upotrebi. Ovu predmetnu rubriku u UNIMARC,

odnosno COMARC formatu čine prezime, ime i godina rođenja ili smrti.

Potpolja

- a) prvi element unosa je redalica ili neki daljnji sastavni dio ličnog imena. Potpolje je obavezno i nije ponovljivo;
- b) dio imena koji nije prvi element unosa. U ovo potpolje se unosi lično ime ili lična imena ako je prvi element unosa prezime;
- c) lična obilježja osim datuma. Potpolje sadrži oznaku zvanja ili zanimanja osobe ili neko drugo obilježje (osim datuma) po kojem se osobe mogu razlikovati. Potpolje je ponovljivo;
- f) unose se datumi. To su datumi koji se dodaju prezimenu i ličnom imenu kako bi se osobe mogle razlikovati. Polje nije ponovljivo.

Ukoliko sadržaj dokumenta to zahtijeva, polje dopušta uvođenje potpolja:

- x) za tematsku pododrednicu,
- y) za geografsku pododrednicu,
- z) za vremensku pododrednicu i
- w) za formalnu pododrednicu.

Ime osobe o kojoj je riječ u dokumentu možemo upotrijebiti u opšteprihvaćenom obliku, a paralelni oblik možemo upotrijebiti kao sinonim. Strana imena se koriste u etimološkom obliku, a imena vladara i drugih državnih i religijskih dostojanstvenika se navode u opšteprihvaćenom obliku sa oznakom naslijeđa, isto kao i imena osoba staroga i srednjega vijeka. Neusvojeni oblik imenske predmetne odrednice (pseudonimi, uporedni oblici) upisujemo u polje 960. Ovo polje je polje za unos neusvojenog oblika vlastitog imena kao predmetne odrednice i vezano je uputnicama sa usvojenim deskriptorima u polju 600.

Polje 601 prema formatu UNIMARC/B i iz njega proizašlom formatu COMARC/B je određeno za unos imena kolektivnog tijela kao predmetne odrednice. Polje sadrži ime korporativnog tijela kao predmetnu odrednicu koja se bilježi u skladu sa propisima predmetnog sistema. Pod naziv kolektivno tijelo svrstavamo dokumente o društvima, udruženjima, političkim strankama, međunarodnim organizacijama, vjerskim skupinama, radnim organizacijama, savjetovanjima, kongresima, simpozijumima, izložbama i drugim manifestacijama.

Formulisanje odrednica sastoji se u utvrđivanju imena kolektivnog tijela, odnosno formiranju jedin-

stvenog deskriptora pod kojim će se to tijelo voditi u predmetnom sistemu. Deskriptorsko polje sadrži oblik naziva korporativnog tijela, kao što ga sadrži jedinstvena odrednica, odnosno ujednačena korporativna odrednica pod kojom se navodi korporativni autor odgovoran za sadržaj djela, odnosno oblik propisan sistemom u upotrebi. Ovu predmetnu rubriku čine naziv korporativnog tijela, pododrednica, podređeno nesamostalno tijelo i, ako je potrebno, dodatak nazivu ili dopuna.

Potpolja

- a) prvi element unosa je redalica i neki daljnji sastavni dio naziva korporativnog tijela ili sastanka. Polje je obavezno i nije ponovljivo;
- b) pododrednica koja označava nesamostalno podređeno tijelo. Polje nije obavezno i ponovljivo je;
- c) dodatak nazivu ili dopuna koja najčešće predstavlja teritorijalnu jedinicu gdje se nalazi sjedište korporativnog tijela. Podatak je karakterističan za korporativno tijelo ukoliko nekoliko korporativnih tijela ima jednak naziv ili sjedište. Polje nije obavezno i ponovljivo je;
- d) redni broj sastanka, gdje se unosi redni broj kongresa, sastanka itd. ukoliko je to potrebno za opis dokumenta. Redni broj se piše arapskim brojevima. Polje nije ponovljivo;
- e) mjesto sastanka, gdje se unosi naziv, teritorijalno određenje na kome je održan skup značajan za taj dokument. Polje je ponovljivo;
- f) godina održavanja sastanka, gdje se unosi godina održavanja sastanka, kongresa itd., ukoliko je to potrebno za opis dokumenta. Polje nije ponovljivo;
- w) formalna pododrednica je mjesto gdje se unosi izraz koji se dodaje predmetnoj odrednici kako bi se opisao oblik u kojem je dokument objavljen. Polje je ponovljivo.

Ukoliko sadržaj dokumenta to zahtijeva, polje dopušta i uvođenje potpolja:

- x) za tematsku pododrednicu,
- y) za geografsku pododrednicu,
- z) za vremensku pododrednicu i
- w) za formalnu pododrednicu.

Kolektivna tijela navodimo pod punim zvaničnim nazivom.

Polje 606 prema UNIMARC-u/B je polje za unos opšteg pojma kao predmetne odrednice koja može biti označena jednim pojmom, prostim ili složenim, ili sa više pojmova koji čine tu predmetnu odred-

nicu. Opšti pojam kao predmetna odrednica može se upotrijebiti za pojedinačne pojmove kao što su: materijali, proizvodi, živa bića, prirodne pojave i procesi, društvene pojave i procesi, naučne struke i djelatnosti, istorijski događaji, imena naroda te jezici. Dakle, ovo polje podrazumijeva pojam kao jedincu onoga što mislimo i sve ono o čemu možemo da mislimo.

U polju za unos općeg pojma kao predmetne odrednice je jako važno pravilno strukturisati pojmove deskriptore i pojmove nedeskriptore te njihovo značenje i međusobne odnose. U UNIMARC formatu, a takođe i u COMARC (Kooperativni online MARC) formatu, koji koristi COBISS baza u NUB-u, svi pojmovi koji sadržavaju predmetnice dijele se na nekoliko velikih skupina i čine predmetnu rubriku, a propisima se utvrđuje koji će od tih pojmova u predmetnoj odrednici doći na prvo mjesto, a koji na drugo i daljnja mjesta. Prva se jedinica naziva predmetna odrednica, a ostale su pododrednice, koje mogu biti tematske, geografske, vremenske te formalne. Od obima i sadržaja predmetnog dokumenta zavisi broj i vrsta predmetnih pododrednica, pa tako nalazimo predmetne rubrike sa samo predmetnom odrednicom, bez pododrednice

Automatska obrada pruža širi spektar mogućnosti rada sa stvarnim katalozima, kako bibliotekarima, tako i korisnicima biblioteka. Sa aspekta predmetnog kataloga, ona omogućava da pododrednice ili naredni izrazi u nizu postaju vodeći termini, a pravila za navođenje pojmova zasnovana su na klasifikaciji veza i odnosa među pojmovima. U strukturi predmetnih iskaza nalazimo različite vrste pojmova i odnosa među njima, pa se pravila za redoslijed mogu temeljiti na vrsti pojmova ili na vrsti odnosa. Ukoliko se pravila temelje na hijerarhijskim odnosima, bez obzira na to da li su odnosi simetrični ili inverzni, govorimo o analizi koja je zasnovana na klasifikaciji pojmova prema kategorijama. Pretraživanje po kategorijama nam omogućava veći odziv traženih informacija, dok pretraživanje po subkategorijama daje preciznost u pronalaženju informacija.

Mašinski čitljivi formati kao UNIMARC, koji se primjenjuje u COBISS sistemu, omogućavaju predmetno pretraživanje sa mnogo više aspekata nego što je to bilo u ručnoj obradi dokumenata. "U online knjižničnim katalozima pristupnica može biti bilo koji element iz zapisa. Danas su najčešće predmetne pristupnice one za predmetnu odrednicu, klasifikacijsku oznaku, deskriptor i ključnu riječ."

Da bi se omogućilo pretraživanje, neophodno je opisati sadržaj dokumenta, odnosno indeksirati dokument. Osnovni principi indeksiranja su iscrpnost, specifičnost i dosljednost. Dosljednost je najvažnija karika između korisnika, dokumenta i bibliotekara. Ako je dosljednost prevelika, gubi se iscrpnost i specifičnost, ali se zato olakšava indeksiranje i primjena jezika za označavanje, a gubitak iscrpnosti i specifičnosti otežava korisnicima pretraživanje

Predmetni i stručni katalog bave se sadržajem dokumenta, ali je razlika između predmetnog i stručnog kataloga u strukturi sistema. U predmetnom katalogu termini su poredani abecednim redom po početnim slovima riječi, a u klasifikacionom sistemu su okupljeni po skupinama i podskupinama i hijerarhijskim nivoima po sličnosti i srodnosti. Mali broj online kataloga je uspješno implementirao sintetičke strukture klasifikacijskih sistema i sistema predmetnih odrednica u kojima se može prebirati po hijerarhijskim odnosima.

U online COBISS katalogu, klasifikacioni, abecedni sistem i ključne riječi se koriste integrisano. Ovakvo korištenje različitih pristupnica je poželjno jer svaki od sistema pretraživanja omogućava pretraživanje sa različitih aspekata. U okviru klasifikacionih oznaka ne bi trebalo da se koriste same klasifikacione oznake, već njihovi prevodi. Ukoliko predmetna klasifikacija slijedi UDK klasifikaciju, onda predmetna klasifikacija može poslužiti kao prevod UDK klasifikacionog sistema, što omogućava razrađeniji predmetni pristup građi putem zajedničkog klasifikacionog sistema. Pošto je neke predmete nemoguće prikazati jednom predmetnom odrednicom, neophodno je dodijeliti nekoliko potpredmetnica, pa je jako važno prilikom pretraživanja omogućiti prebiranje po pojedinim potpredmetnicama, što je u COBISS sistemu omogućeno. Ukoliko se riječi iz upita potpuno poklapaju sa predmetnom odrednicom, onda se pretraživanje provodi u datoteci predmetnih odrednica, a ako ne, pretraživanje se prvo provodi po ključnim riječima iz predmetnih odrednica, zatim iz naslova itd.

“Jezik ima posebno važnu ulogu u pretraživanju. Korisnik postavlja upit riječima, a informacijski sustav sadrži informacije o dokumentima izražene riječima. Komunikacija između pošiljatelja i primatelja uspješna je ukoliko obje strane razumijevaju poruku na isti način.” (Golub 2003, 49) Dakle, pretraživanje i označavanje su dva međusobno povezana procesa koja se moraju bazirati na istoj terminologiji. Na pretraživanje utiče dosljedno i kvalitetno označavanje

dokumenata prema kontrolisanim sistemima, kao i kvalitet samog kontrolisanog sistema.

Informacione tehnologije su razvile modele i obezbijedile sredstva za povezivanje normativnih zapisa koje proizvode nacionalne agencije. Visokosofisticirana automatizovana tehnologija je u stanju da obradi veliki broj dokumenata u više različitih formata i na različitim medijima, pa se odustalo od ideje da se isti oblik odrednice koristi u svim zemljama, iz čega proizilazi da dosljednost nije jednoobraznost, već povezanost. Sekcija za katalogizaciju pri IFLA proklamovala je za cilj “razvijanje pristupa, standarda, pravila i propisa koji će obezbijediti pristup do bibliografskih podataka u svim jezicima i na svim pismima” (Priručnik za UNIMARC 2004). Dokument UNIMARC/A koji je izradila ova radna grupa specifikuje normativne i uputne jedinice za imena i jedinstvene naslove, obuhvatajući štampane medije, mikrooblike i mašinski čitljive izvore. On uspostavlja normirane oblike podataka i uputnice za sve tipove materijala, uključujući klasična djela, muzička djela i njihova izvođenja, verzije djela individualnih i kolektivnih autora pod različitim naslovima i nizove publikacija. On definiše širu strukturu jedinica, ne upuštajući se u oblik odrednice, uputnice URL adrese, jer takve odgovornosti spadaju u domen nacionalnih bibliografskih agencija.

U Bosni i Hercegovini sistematizovana i automatizovana normativna kontrola još nije u potpunosti sastavni dio bibliografskog sistema, takođe nije u potpunosti razvijen sistem normativne kontrole predmetnih odrednica. Ne postoji pravilnik za izradu predmetnih odrednica za biblioteke opšteg tipa, tako da je rad na predmetnoj obradi znatno otežan. Formiranje predmetnih odrednica i njihovo usvajanje kao deskriptora vrši se uz pomoć referentnih publikacija iz predmetnog područja, kao i uz pomoć druge, uglavnom referentne građe. Nedostatak normativne kontrole predmetnih odrednica dovodi do šarolikosti opisa dokumenata i zbog toga otežanog pretraživanja i slabijeg odziva pri pretraživanju, međutim, mogućnosti automatske baze podataka COBISS NUBBiH u integrisanom pretraživanju povećavaju odziv relevantnih dokumenata prilikom pretraživanja.

Popisi predmetnih odrednica i tezaursi se stapaju u jedan sistem, pri čemu do izražaja dolaze prednosti obje vrste ovih sistema. U ovo se nastoje integrisati i klasifikacioni sistemi. Razvoj tehnologije poput XML-a pospješuje pristup kontrolisanim rječnicima preko jednog sučelja, što predstavlja jednostavnije

rješenje u odnosu na izradu kontrolisanog sistema. Integrisano korištenje različitih sistema, poput klasifikacionih, abecednih i prirodnih, poželjno je jer svaki od njih omogućava predmetni pristup informaciji sa različitih aspekata.

Literatura

- Aparac-Gazivoda, Tatjana. 1993. *Teorijske osnove knjižnične znanosti*. Zagreb: Filozofski fakultet, Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti.
- Borgman, Christine L. 2002. *Od Gutenbergovog izuma do globalnog informacijskog povezivanja: pristup informaciji u umreženom svijetu*. Lokve: Naklada Benja; Zadar: Gradska knjižnica.
- Brković, Ljiljana. 1997. *Predmetna klasifikacija*. Beograd: Narodna biblioteka Srbije.
- Buckland, Michael H. 2000. *Preoblikovanje knjižničnih službi i usluga: program*. Lokve: Naklada Benja; Rijeka: Gradska knjižnica.
- Dizdar, Senada. 2011. *Od podatka do metapodatka*. Sarajevo: Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine.
- Dizdar, Senada. 2006. "Sistemi za označavanje i pretraživanje informacija u bibliotečko-informacionim sistemima i servisima" Doktorska disertacija, Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu.
- Glumac, Divna. 1980. *Predmetni katalog u biblioteci opšteg tipa*. Beograd: Narodna biblioteka Srbije.
- Golub, Koraljka. 2003. "Predmetno pretraživanje u knjižničnim katalogima s web-sučeljem" Magistarski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Katić, Tinka. 2001. "Funkcionalni zadaci bibliografskih zapisa i UNIMARC format. Strukturiranje strojno čitljivog zapisa" U *4. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji: mogućnost suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture: zbornik radova*, uredili M. Willer i T. Katić, 81–94. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo.
- Mikačić, Mira. 1996. *Teorijske osnove sustava za predmetno označivanje*. Zagreb: Hrvatsko bibliotekarsko društvo.
- Kovačević, Ljiljana (prev. i pril.). 2005. *Uputstva za normativne zapise i uputnice; Uputstva za predmetne normativne i uputne jedinice*. Beograd: Narodna biblioteka Srbije.
- Wiler, Mirna. 1996. *Unimarc u teoriji i praksi*. Rijeka: Naklada Benja.
- Priručnik za UNIMARC*. Format za normativne podatke. 2004. Beograd: Narodna biblioteka Srbije.

SUBJECT SEARCH AND MARKUP LANGUAGE

Abstract

Subject search is a way to access document information in the catalog based on their content features. Components of subject search in the computer environment, are access points, such as classification tags, subject words, descriptors, title words. Search is done in a nowadays world via online catalogue. In 1997, IFLA developed a study "Functional Requirements for Bibliographic Records", and for bibliographic marking of records, MARC (Machine Readable Cataloging) format. To enable the subject search, the key is the document subject processing. Subject heading is made of a set or line of words, that are term designations, which as a whole, give a concise statement about the subject. Search and designation are two interrelated processes that must be based on the same terminology.

Key words: online catalogue, FRBR (Functional Requirements for Bibliographic Records), MARC (Machine Readable Cataloging) format, subject processing, subject term, subject search

THE ISSN REVIEW GROUP: PROVIDING BIBLIOGRAPHIC EXPERTISE ON CONTINUING RESOURCES WORLDWIDE

Clément Oury, PhD

Head of Data, Network and Standards Department

ISSN International Centre, Paris

clement.oury@issn.org

Abstract

The ISSN is an identification system intended to reliably identify serials and other on-going resources worldwide. ISSN assignment is ensured by a Network of 89 national centres, coordinated by the ISSN International Centre. National Centres are also in charge of producing the bibliographic records describing the resources, records which are ingested in the ISSN Register. To that end, they follow the rules expressed in the ISSN Manual, which depends on one hand on the ISSN Standard (ISO 3297) and on the other hand on the ISBD. As the characteristics and boundaries of continuing resources are constantly evolving, especially on a digital form, the maintenance and the evolution of the Manual is a critical task. It is ensured by the ISSN Review Group, composed of experts from various National Centres. This group also provides support and advices to all National Centres. Finally, the ISSN RG aims to be involved in the evolution of the main bibliographic models, cataloguing codes (ISBD and RDA) or formats, at national and international levels, and to promote there the recognition of the unique characteristics of continuing resources.

Key words: ISSN, ISSN Review Group, ISO 3297, ISBD, ISSN Manual, National Centres, Serials

The ISSN Review Group within the ISSN Network

The ISSN: a trusted identifier for continuing resources

For more than forty years, publishers, librarians, researchers, and all other stakeholders of the serials supply chain, have been using the ISSN as a trusted identifier to sell, buy and discover continuing resources, and to get their bibliographic description or their content. The International Standard Serial Number, or ISO 3297, is indeed the unique reference and internationally agreed identifier for bibliographic resources whose publication has no predetermined conclusion. Even though, as its own name indicates, it was originally designed for “serials”, the ISSN now covers a wide range of resources, on every medium: print and online periodicals, monographic series, newspapers, but also websites, databases and even blogs, provided they propose a significant editorial content.

All ISSN identifiers follow the same pattern: two groups of four digits, separated by a hyphen, the last digit being a control number. It is an opaque identifier – the term “dumb” identifier is even sometimes used – in the sense that it has no meaning by itself. Therefore, the strength of the ISSN, its reliability,

does not come from the number itself, but from the way it is issued and governed. First, ISSN assignment principles and rules are based on an international standard, ISO 3297, which has undergone five revisions since its first publication in 1975, and whose sixth revision is under way. Second, each ISSN is attached to a bibliographic record, which is created as part as the number assignment process. All ISSN records are ingested in the ISSN Register, a database currently holding more than two million records.

A Manual for the Network

The records are produced, for their respective countries, by eighty-nine National Centres, which are hosted in National Libraries, Research Institutions or Book Chambers. These 89 National Centres form together the ISSN Network, coordinated by the ISSN International Centre, an intergovernmental organization located in Paris, France. This worldwide and distributed production of ISSN records is the third main strength of the ISSN system.

While the scope and principles of ISSN assignment are stated in the ISO ISSN Standard, the instructions to create the data elements describing the identified continuing resources, are stated in the ISSN Manual¹. This Manual, currently avail-

¹ Accessible at : <http://www.issn.org/understanding-the-issn/assignment-rules/issn-manual/>.

able in four languages (English, French, Russian and Spanish), is based on the ISBD². It provides additional interpretations of the standard itself, e.g. on assignment inclusion and exclusion rules for websites and blogs. It precisely states how to create the “Key-title”, attached to the ISSN, which is based on the title proper of the resource and may be made unique (in the ISSN Register) by the addition of one or several qualifiers. It also gives detailed explanations on how to describe relationships between resources (continuations, merges, splits, other language or other medium versions, etc.) and how to identify title changes between continuing resources (allowing the cataloguer to distinguish between major changes, which deserve the creation of a new record, and minor changes). Finally, it indicates how to produce all other mandatory or optional data elements of the ISSN records: for example, publication information, classification, description of issuing bodies... It provides examples of records in MARC21 as well in UNIMARC.

A group of experts

Roles and objectives of the ISSN Review Group

Continuing resources are complex documents, whose characteristics and boundaries are in perpetual evolution. The expanded possibilities of digital edition, the creativity of publishers, the new practices and requirements of researchers, are generating innovative kinds of publication. There is a need to closely monitor these modifications and to adapt the ISSN Manual in consequence. This was one of the original and primary goals of the ISSN Review Group, set up in 2012. It is composed of bibliographic experts from different countries: currently, experts from ISSN National Centres of Bosnia and Herzegovina, Canada, France, Germany, Poland, Slovakia, Sudan, the UK, and the USA. It is chaired by the Head of Data, Network and Standards Department of the ISSN International Centre. Decisions of the ISSN Review Group are reached by consensus; it holds regular remote meetings and at least one in-person meeting per year, at the occasion of the major events of the ISSN Network: the General Assembly of the ISSN Network, every second year, and the meeting of Directors of ISSN Centres, every year.

The evolution of the ISSN Manual is not the only role of the ISSN Review Group. It is also in charge of analysing the tricky bibliographic questions sent by National Centres, which are facing cases not taken into account by cataloguing codes – examining and answering these questions provides, in turn, ideas for ISSN Manual updates.

Updating the ISSN Manual

As a matter of fact, ISSN Review Group members have generally a “bottom-up” knowledge of continuing resources: as they are in charge of a team of librarians dealing with new, or even not yet published, material, they are able to quickly identify issues arising from the emergence of new kinds of publications. They are experiencing for example the fact that the frontiers between an online “serial” and an online “on-going integrating resource” are blurring. When the archives of an online journal are made available under the form of a database, while the current articles are still published as issues, in which category should the resource be included?

Cataloguing codes are sometimes falling short when it comes to the description of new types of documents. Scholarly blogs are now recognized as a legitimate source of scientific content; their audience in the research sphere is evaluated by “alt-metrics”, and they are often preserved in web archives maintained by national or academic libraries. However, a cataloguer could hardly find any instructions on how to record the “publisher” of a blog: is it the hosting platform? The individual author? Or the organization (e.g. a University) in which the author or the group of authors is working³? When there is no consensus in the library community, the ISSN Review Group provides to its Network some “Supplementary Guidelines”, which are intended to complete the Manual, waiting for a future revision.

Finally, modifications and updates to the ISSN Manual are requested through the evolution of other codes, especially RDA. Out of the 89 National Centres, around a dozen have adopted RDA (fully or partially) as their main cataloguing code; several others are in the process of adoption. There are however some discrepancies between RDA and the ISBD, on which the ISSN Manual is based. In its April 2016 meeting, the ISSN Review Group reaffirmed its will to stay aligned with the ISBD, the

² The International Standard Bibliographic Description, or ISBD, is an IFLA standard providing rules and instructions to catalogue all kind of published resources. Its 2011 edition is available at: https://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/isbd/isbd-cons_20110321.pdf.

³ Note that in that case, the Supplementary Guideline issued by the ISSN Review Group states the cataloguer should “consider as the “publisher”, the entity intellectually in charge of the resource. In case of scholarly blogs, it is often the issuing body. It may also be an individual author”. The Supplementary Guideline are not distributed outside of the ISSN Network.

only content standard freely accessible and maintained by IFLA. However, there is also a requirement to be compatible with RDA, in order to allow the National Centres using RDA to ingest their data in the ISSN Register, without cataloguing the resource twice. Whenever an incompatibility between the two sets of rules is identified, an exception is added in the ISSN Manual.

Promote the recognition of continuing resources requirements

Consequently, another original goal of the ISSN Review Group members is to liaise with other bibliographic groups or communities and to be involved in international standardisation groups. The ISSN International Centre has an official liaison with FRBR Review Group and the ISBD Review Group (both groups depend on IFLA). The ISSN International Centre has also signed a protocol with the RDA Steering Committee in order “to support the maintenance and development of functional interoperability between data created using the RDA and ISSN instructions and element sets”⁴. Another example would be fact that the head of the US ISSN Centre is involved in CONSER⁵ and in the MARC Advisory Board⁶. In these groups, the members of ISSN RG are seeking to promote the recognition of the specific needs of serials and other continuing resources, highlighting the characteristics that may not be taken into account by the evolutions of bibliographic standards.

Moreover, the ISSN Review Group may also collectively issue documents related to bibliographic standards. It has notably produced an answer to the IFLA Library Reference Model (or IFLA-LRM⁷), as part of the LRM worldwide review process. Its comments were not only related to the modelling of continuing resources. As a matter of fact, the ISSN RG is also an expert group for the description of digital documents, as ISSN National Centres, compared to many other cataloguing organizations, have a very strong focus on electronic publications. In 2016, more than 40% of ISSNs were assigned to online resources⁸. The comments were taken into account

by the LRM Consolidation Editorial Committee and influenced the subsequent version of LRM.

A continuing involvement in bibliographic description

The ISSN Review Group is eager to follow and support the evolution of standards, at every level of bibliographic description: data models, cataloguing codes, formats. Its members are already active in working groups dedicated to the evolution of RDA, or to the revision of the ISBD. They are also closely following the evolutions of potential successors to MARC, such as Bibframe. Several members of the ISSN RG take part in the ISO working group dedicated to the revision of the ISSN standard itself, which was set up in 2016. In that group, they collaborate with other members of the serials supply chain: publishers, discovery service providers, etc.

Indeed, the goal of the ISSN Review Group is not only to seek and promote consistency between the ISSN Manual and the various library standards, but also, more globally, to ensure that the way ISSN are assigned and ISSN records are produced still fits with the needs of all ISSN users. In short, it strives to ensure that the ISSN identifier will continue to play a central role in the serial publishing ecosystem.

⁴ See <http://rda-jsc.org/sites/all/files/6JSC-Chair-22.pdf> and <http://www.rda-jsc.org/sites/all/files/RSC-Chair-13.pdf>.

⁵ The “Cooperative Online Serials Program” depends on the US Program for Cooperative Cataloguing, coordinated by the Library of Congress. See <http://www.loc.gov/aba/pcc/conser/>.

⁶ The MARC Advisory Committee (MAC) advises the MARC Steering Group concerning changes to the MARC 21 formats. See <https://www.loc.gov/marc/mac/advisory.html>.

⁷ The IFLA LRM is a high-level conceptual reference model developed within an entity-relationship modelling framework. It is the consolidation of the separately developed IFLA conceptual models: FRBR, FRAD, FRSAD. See <https://www.ifla.org/publications/node/11412>.

⁸ See *ISSN International Centre Activity Report for 2016*, p. 5, http://www.issn.org/wp-content/uploads/2017/07/ISSN_RAPPORT_ACTIVITE_2016_GB.pdf.

Bibliography

ISSN Manual. <http://www.issn.org/understanding-the-issn/assignment-rules/issn-manual/>

International Standard Bibliographic Description : Consolidated Edition, 2011 https://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/isbd/isbd-cons_20110321.pdf

Protocol between the JSC and the ISSN International Centre <http://rda-jsc.org/sites/all/files/6JSC-Chair-22.pdf>

Protocol between the RSC and the ISSN International Centre <http://www.rda-jsc.org/sites/all/files/RSC-Chair-13.pdf>

CONSER - Cooperative Online Serials Program <http://www.loc.gov/aba/pcc/conser/>

MARC Advisory Committee : Network Development and MARC Standards Office <https://www.loc.gov/marc/mac/advisory.html>

IFLA Library Reference Model (LRM) <https://www.ifla.org/publications/node/11412>

ISSN International centre activity report for 2016 http://www.issn.org/wp-content/uploads/2017/07/ISSN_RAPPORT_ACTIVITE_2016_GB.pdf

Library-information system (LIS)

PREGLEDNI RAD

BOSNIACA 2017; 22: 25-28
UDK 006.322:025.5]:050

ISSN REVIEW GROUP: PRUŽANJE BIBLIOGRAFSKE STRUČNOSTI O KONTINUIRANIM IZVORIMA ŠIROM SVIJETA

Sažetak

ISSN je identifikacioni sistem namijenjen da pouzdano identificira serijske publikacije i druge tekuće izvore širom svijeta. ISSN dodjela je obezbijedena Mrežom od 89 nacionalnih centara koje koordinira ISSN Međunarodni centar. Nacionalni centri su također odgovorni za kreiranje bibliografskih zapisa, opisujući izvore koji su uneseni u ISSN registar. Do ovog dijela, Centri prate pravila koja su iznesena u ISSN priručniku, koja u jednu ruku zavise od ISSN standarda (ISO 3297), dok u drugu, zavise od ISBD-a. Kako se karakteristike i ograničenja kontinuiranih izvora stalno razvijaju, posebno u digitalnoj formi, održavanje i razvoj Priručnika je ključni zadatak. Njega osigurava ISSN pregledna grupa (ISSN Review group), sačinjena od eksperata iz raznih ISSN Nacionalnih centara. Ova grupa takođe pruža podršku i savjete svim Nacionalnim centrima.

Na kraju, ISSN RG ima za cilj da bude uključena u razvoj glavnih bibliografskih modela, kataloških opisa (ISBD i RDA) ili formata na nacionalnim i međunarodnim nivoima, te da tamo promoviše prepoznavanje jedinstvenih obilježja kontinuiranih izvora.

Ključne riječi : ISSN, ISSN Review Group, ISO 3297, ISBD, ISSN priručnik, Nacionalni centri, serijske publikacije

OSVRT NA HISTORIJSKI RAZVOJ TEKUĆE NACIONALNE BIBLIOGRAFIJE BOSNE I HERCEGOVINE

Dženana Tuzlak, viši bibliotekar

Nacionalna i univerzitetska biblioteka BiH, Sarajevo
dzenanat@nub.ba

Sažetak

Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine je centralna, državna biblioteka koja izrađuje i izdaje tekuću nacionalnu bibliografiju knjiga, periodičnih publikacija i priloga u periodičnim publikacijama, na osnovu obaveznog primjerka. Cilj ovoga rada jeste kraći historijski osvrt na izradu bh. tekuće nacionalne bibliografije, od prve "Bosanskohercegovačke bibliografije knjiga i brošura 1945–1951" autora Đorđa Pejanovića iz 1953. pa sve do 2017. godine, kada su štampane "Bosanskohercegovačka bibliografija monografskih publikacija. NIZ A za 2013. godinu" i "Bosanskohercegovačka bibliografija priloga u serijskim publikacijama. NIZ C, God. 14, sv. 14". Ujedno je i podsjećanje na bibliotekare i bibliografe koji su stvarali te bibliografije i ostavili ih nama u naslijeđe. Nacionalna bibliografija ima informativni, edukativni, naučni i kulturni značaj.

Ključne riječi: tekuća nacionalna bibliografija, Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, obavezni primjerak, bosanskohercegovačka bibliografija, COBISS sistem

Ideja o potrebi izrade nacionalne bibliografije Bosne i Hercegovine u Nacionalnoj i univerzitetskoj biblioteci Bosne i Hercegovine prisutna je od početka njenog djelovanja. O tome svjedoči i Uredba Narodne vlade Narodne Republike Bosne i Hercegovine o Narodnoj biblioteci Bosne i Hercegovine iz oktobra 1945. godine, koja je odredila njen značaj i zadatke. Jedan od tih zadataka je i obaveza o "sistematskom radu na opštoj bibliografiji 'Bosniake', i o planiranju bibliografskih radova u Bosni i Hercegovini" (Bašović 1977, 61). Kasnije je to potvrdio i Zakon o bibliotekama Bosne i Hercegovine iz 1957. godine.

Iste godine kada je osnovana Biblioteka, zakonodavac je donio i Uredbu o obaveznom dostavljanju štampanih stvari na području Bosne i Hercegovine, što je ovoj centralnoj, državnoj biblioteci omogućilo dostavljanje obaveznog primjerka svake štampane publikacije iz cijele Bosne i Hercegovine, kao i iz jugoslavenske izdavačke produkcije. To je činilo pouzdanu osnovu za izradu nacionalne bibliografije. Prva izrađena bibliografija bila je tekuća *Bosanskohercegovačka bibliografija knjiga i brošura 1945–1951. godine*, koju je izradio Đorđe Pejanović, a štampana je 1953. godine. Sljedeća, *Bosanskohercegovačka bibliografija knjiga za 1952. godinu*, štampana je 1954.

Rad na tekućoj nacionalnoj bibliografiji proširen je izradom bibliografije periodičnih publikacija i bibliografije priloga i članaka u periodičnim publikacijama. Jedan dio ovih bibliografija povremeno je objavljivao u *Biltenu Društva bibliotekara i Narodne biblioteke NR Bosne i Hercegovine*, u periodu 1956–1960. godine (Bašović 1977, 67).

O tome koliko je državna vlast u to vrijeme imala svijest o važnosti i značaju nacionalne bibliografije svjedoči činjenica da je već 1956. godine organizovala i izradu retrospektivne bibliografije naše zemlje. Kako u Biblioteci nije bilo dovoljno stručnih ljudi za tako obiman posao, Savjet za prosvjetu, nauku i kulturu Bosne i Hercegovine obrazuje komisiju za njenu izradu, koju su činili najbolji stručnjaci iz tog perioda – Marko Marković, Branko Čulić, Risto Besarović, Saveta Ćurković, Miroslav Đorđević, Vojo Kreco, Todor Kruševac, Matija Lopac i Đorđe Pejanović. Komisija je najprije izradila Pravila za izradu bibliografije i radila je na bibliografiji sve do juna 1960. godine, kada Savjet Biblioteke donosi odluku da se rad nastavi u Odjeljenju bibliografije. Komisija je u svom sastavu imala 3 lektora, 6 popisivača, 1 kontrolora opisa, 1 klasifikatora i 1 glavnog redaktora.

Bibliografija je obuhvatala period od 16. stoljeća, od pojave prve štamparije u Donjoj Sopotnici

kod Goražda, pa sve do 1945. godine. Obrađeno je 3.055 bibliografskih jedinica. Nažalost, ova bibliografija nikada nije štampana. Pojedine radove koje su izradili članovi Komisije i saradnici Biblioteka je otkupila kao izvore za svoj rad (Bašović 1977, 67).

Tekuća bosanskohercegovačka bibliografija knjiga i periodičnih publikacija izrađuje se od 1977. godine u godišnjim sveskama, dok je bibliografija članaka izdavana povremeno. U tom periodu počinje primjena međunarodnih pravila i standarda za bibliografski opis, kao i međunarodnog sistema za raspored bibliografske građe.

Bibliografija bosanskohercegovačke knjige donosila je bibliografski opis za monografije, službene publikacije, geografske karte i muzikalije. Poseban značaj u opisu zbornika, publikacija s kongresa, naučnih simpozija i djela iz književnosti imale su opširne napomene o njihovom sadržaju.

Bibliografija periodičnih publikacija izlazila je najprije kao *Pregled bosanskohercegovačkih časopisa, novina, godišnjaka i periodičnih zbornika*, a od 1980. godine kao *Bibliografija bosanskohercegovačkih časopisa i novina i Bibliografija bosanskohercegovačkih godišnjaka i periodičnih zbornika*. Obuhvatala je sve periodične publikacije, od časopisa koje izdaju naučni instituti do školskih listova. U napomene su bile uvrštene sve promjene naslova, prekidi u izlaženju, prilozi i sl. Bibliografski opisi godišnjaka i periodičnih zbornika, kao sastavni dio ove bibliografije, bili su dopunjeni sadržajima za pojedina godišta, što je korisnicima olakšavalo istraživanje građe.

Prva bosanskohercegovačka bibliografija članaka, a ujedno i posljednji veći bibliografski rad Branka Čulića sa saradnicima Bibliografskog odjeljenja Narodne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine, bila je *Bibliografija članaka i drugih priloga iz bosanskohercegovačkih godišnjaka i periodičnih zbornika 1945–1970. godine*, objavljena 1979. godine. Sadržavala je 3.842 bibliografske jedinice. U njoj su opisani stručni i naučni radovi te književna i druga građa iz 21 najznačajnije periodične publikacije toga vremena u Bosni i Hercegovini.

Rad na polju bibliografije otežavao je nedovoljan broj stručnih bibliotečkih radnika i neažurnost dostavljanja obaveznog primjerka. Publikovanje bibliografija umnožavanjem na šapirografu (tipografskom tehnikom) donosilo je manji tiraž, što je znatno uticalo na dostavljanje bh. bibliografije zainteresovanim inostranim bibliotekama u kojima su postojali slavistički centri.

Kao članica Zajednice jugoslovenskih nacionalnih biblioteka, Narodna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine 1987. godine uključena je u projekat izgradnje Sistema naučnih i tehnoloških informacija Jugoslavije, čiji je generalni izvođač u periodu 1989–1992. godine bio Institut informacijskih znanosti iz Maribora. Od tada je počela s primjenom novih tehnologija u bibliotečkom poslovanju i uspostavljanjem sistema uzajamne katalogizacije i uzajamne bibliografsko-kataloške baze podataka YUBIB. *Bibliografija bosanskohercegovačke knjige za 1984. godinu*, koja je sadržavala 1.002 bibliografske jedinice, izrađena je na osnovu bibliografskih zapisa koji su pohranjeni u bazi YUBIB, uz programsku podršku IZUM-a.

Bilo bi nepravедno ne spomenuti bibliotekare koji su u tim vremenima stvarali tekuće i retrospektivne bibliografije i ostavili ih nama u naslijeđe. To su: Branko Čulić, Viktorija Lipovac, Mukadesa Šagolj, Habiba Ovčina, Anto Slavko Kovačić, Nada Milićević, Marija Sedić. Saradnici u izradi bibliografija bili su: Jasminka Rebac, Sabina Šimić, Sonja Polimac, Nevenka Hajdarović, Nenad Vlajčić, Dragan Tuševljak i dr.

Ni u vremenu agresije na našu zemlju 1992. godine ne prestaje rad na bibliografiji. Velike zasluge za to pripadaju Nadi Milićević, dugogodišnjem rukovodiocu Odjela za bibliografiju, bibliografu, istraživaču i redaktoru brojnih tekućih i retrospektivnih bh. bibliografija. 1995. godine objavljena je *Bibliografija monografskih publikacija 1992–1994 – popis ratnih izdanja*, koja popisuje oko 400 publikacija iz tog perioda. U postratnom periodu nastavljen je rad na ovoj bibliografiji, kompletiranjem postojećih jedinica i iznalaženjem novih naslova ratne produkcije, pa je 1998. godine objavljena *Bosanskohercegovačka bibliografija monografskih publikacija 1992–1996*, koja sadrži 1.303. bibliografske jedinice. Ona je ne samo vrijedan popis knjiga iz tog historijskog perioda već ostaje i kao dokument, da se u neka buduća vremena, s određene vremenske distance, sagleda i analizira sve ono što je u gotovo nemogućim uslovima i u jednom izuzetno teškom periodu njene historije objavljeno u Bosni i Hercegovini. Bibliografija ostaje i kao svjedočanstvo da mnoge nakane i razarajuća oružja ne mogu uništiti Bosnu i Hercegovinu, kao ni pisanu riječ u njoj.

U narednim godinama izrađuju se i druge dvije tekuće bibliografije koje obuhvataju period 1992–1996. godine. *Bibliografija serijskih publikacija 1992–1996*. izlazi 1997. godine. U njoj su bibliografski opisani naslovi novina, časopisa i drugih

serijskih publikacija izdatih u ratnom periodu, i to pretežno u Sarajevu, Zenici, Zavidovićima, Tuzli, Mostaru i Bihaću. Sadrži 331 bibliografsku jedinicu i Dodatak od 88 bibliografskih jedinica, abecedno raspoređenih.

Nakon toga mijenja naziv u *Bosanskohercegovačka bibliografija periodičnih publikacija*. NIZ B i izlazi u sveskama za period 1997–1998, 1999, 2000. i 2001–2002. godine. Ove bibliografije priredila je Marija Sedić.

Bibliografija priloga u serijskim publikacijama izlazi u četiri sveske:

1. *Bosanskohercegovačka bibliografija priloga u serijskim publikacijama*. NIZ C 1992–1995, God. 1, sv. 1.
2. *Bosanskohercegovačka bibliografija priloga u serijskim publikacijama*. NIZ C 1992–1996, God. 2, sv. 2.
3. *Bosanskohercegovačka bibliografija priloga u serijskim publikacijama*. NIZ C 1992–1996, God. 3, sv. 3.
4. *Bosanskohercegovačka bibliografija priloga u serijskim publikacijama*. NIZ C 1992–1996, God. 4, sv. 4.

Bibliografije obuhvataju priloge koji imaju naučnu, stručnu, literarnu i informativnu vrijednost, a objavljene su u časopisima i zbornicima u Bosni i Hercegovini, u periodu od 1992. do 1996. godine. Od sveski za 1997. godinu, bibliografije knjiga i članaka ponovo se objavljuju na godišnjem nivou. Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine 1998. godine uključuje se u sistem COBISS – Kooperativni online bibliografski sistem i servisi, pa od tada kreće i automatizacija bibliografskog posla u ovom sistemu. U 2017. godini štampane su dvije bibliografije – *Bosanskohercegovačka bibliografija monografskih publikacija*. NIZ A za 2013. godinu i *Bosanskohercegovačka bibliografija priloga u serijskim publikacijama*. NIZ C, God. 14, sv. 14.

Bosanskohercegovačka bibliografija monografskih publikacija, NIZ A za 2013. godinu predstavlja 18. po redu bibliografiju koja je štampana u postratnom vremenu. Ujedno je i 15. bibliografija čija se priprema i ispis rade uz programsku podršku COBISS-a. Kao tekuća, nacionalna bibliografija, ona registruje izdavačku produkciju u Bosni i Hercegovini, odnosno sadrži popis knjiga koje pripadaju nacionalnoj zbirci *Bosniaca* i koje su štampane u 2013. godini. Pored njih, uvršten je i određen broj jedinica – zaostataka iz prethodnih godina. U *Bosniacu* spadaju sve knjige izdate na području Bosne i Hercegovine,

sve knjige čiji su autori iz Bosne i Hercegovine i sve knjige koje su izdate diljem svijeta, a sadržajno su vezane za Bosnu i Hercegovinu. Bibliografski zapisi rade se *de visu*, s knjigom u ruci, na osnovu obaveznog primjerka. Bibliografija sadrži 1.221 bibliografsku jedinicu, sistematski raspoređenu po Univerzalnoj decimalnoj klasifikaciji (UDK). U okviru pojedinih skupina, odnosno podskupina UDK, jedinice su svrstane po abecednom redoslijedu.

Za opis građe primijenjeni su Međunarodni standardni bibliografski opis monografskih publikacija ISBD(M) (*International Standard Bibliographic Description for Monographic Publications*), Međunarodni standardni bibliografski opis elektronskih izvora ISBD(ER) (*International Standard Bibliographic Description for Electronic Resources*), Komunikacioni format za mašinski čitljivo katalogiziranje i razmjenu bibliografskih informacija – COMARC/B (*Machine Readable Cataloguing Format*) i Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga, Dio 1 i 2, autora Eve Verone.

Na kraju publikacije data su i tri registra: registar naslova, imenski registar i predmetni registar. Predmetni registar sadrži slobodno oblikovane predmetne odrednice. Svi bibliografski zapisi u ovoj bibliografiji nalaze se u elektronskom katalogu Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine i svaki od zapisa moguće je pretražiti po više prefiksa za pretraživanje: jedinstvenom identifikacionom broju, autoru, naslovu, izdavaču, izdavačkoj cjelini, UDK broju, ključnoj riječi, predmetnoj odrednici, ISBN broju i drugim parametrima. Od 1998. godine, 18 sveski bibliografije priredila je i redigovala Dženana Tuzlak.

Bosanskohercegovačka bibliografija priloga u serijskim publikacijama, NIZ C, God. 14, sv. 14 sadrži priloge objavljene u 2015. godini. Za njenu izradu korištene su odabrane periodične publikacije iz fonda Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine, koje su analitički obrađene u okviru sistema COBISS.

Građa je klasifikovana i raspoređena prema sistemu UDK, tako da se svaka od ukupno 651 bibliografske jedinice svrstava u određenu skupinu, odnosno podskupinu. Unutar skupina jedinice su raspoređene abecednim redoslijedom prema prezimenu autora ili naslovu priloga, u slučajevima kada to nalažu bibliotečka pravila. Uz bibliografiju su i tri registra: registar naslova, imenski registar i predmetni registar. Bibliografija je izrađena u skladu s Međunarodnim standardnim bibliografskim opisom sastavnih dijelova ISBD(CP) (*International Standard*

Bibliographic Description of Component Parts), Komunikacionim formatom za mašinski čitljivo katalogiziranje i razmjenu bibliografskih informacija – COMARC/B, Pravilnikom i priručnikom za izradbu abecednih kataloga, Dio 1 i 2, Eve Verone i drugom stručnom i priručnom literaturom. Svih 14 sveski ove bibliografije izradila je i redigovala Sonja Polimac.

Danas su saradnici u izradi bibliografija kolegice iz Odjeljenja za obradu bibliotečke građe koje kreiraju CIP zapise (cataloguing-in-publication), dodjeljuju međunarodni standardni broj za knjige ISBN, međunarodni standardni broj za serijske publikacije ISSN, ažuriraju i signiraju bibliografske zapise.

Razvojni put tekuće nacionalne bibliografije Bosne i Hercegovine traje u kontinuitetu 64 godine, s više ili manje uspjeha. Pređen je ogroman vremenski put od prvih pisanih bibliografskih listića, listića kucanih na pisačkoj mašini, upotrebe papira s bilješkama, indigo papira, kopiranja, međunarodno prihvaćenih standarda za bibliografski opis, pa sve do primjene računara, univerzalne bibliografske kontrole, univerzalne dostupnosti publikacija, uzajamne katalogizacije, izrade bibliografija u COBISS3 okruženju.

Stalni pratioci koji su uticali, a i danas utiču, na kvalitet, potpunost bibliografskog opisa i redovnost objavljivanja bibliografija jesu nedovoljan broj stručnih bibliografa, nedostavljanje i neblagovremeno pristizanje obaveznog primjerka, nedostatak materijalnih sredstava i dr. Najveći uticaj na neažurno objavljivanje tekućih bibliografija imao je period od 1992. do 1995. godine. Dok su bibliotekari u državama nastalim nakon raspada Jugoslavije nastavili da izrađuju i razvijaju nacionalne bibliografije, bibliotekari Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine ponovo su krenuli od početka, nastojeći da uz druge segmente rada ožive i rad na bibliografiji. U prvim poslijeratnim godinama sve aktivnosti bile su usmjerene na to da se bibliografski opiše ratni period u nekoliko značajnih bibliografskih radova. Naredni period obilježili su lični angažman i entuzijazam bibliografa koji su tako nadoknađivali nepostojanje timskog rada i učešće društvenih institucija u ovom važnom državnom projektu.

Bibliografije su mijenjale naslove, ali je cilj ostao isti – istrajati na sistematičnom popisu građe koja pripada korpusu *Bosniaca*, jer je to baza neophodnih informacija o štampanoj i objavljenoj građi u našoj zemlji. Dio je identiteta ove zemlje i svih građana u njoj.

Kao što su se biblioteke prilagođavale novom, tehnološkom razvitku, tako se i bibliografija prilagođava novom vremenu. Sljedeći korak u razvoju tekuće nacionalne bibliografije Bosne i Hercegovine jeste njena dostupnost u online obliku.

Značaj nacionalne bibliografije je višestruk. Ona ima informativnu vrijednost, jer je izvor informacija i saznanja iz svih oblasti ljudske djelatnosti jedne zemlje. Doprinosi razmjeni informacija na nacionalnom i međunarodnom nivou. Osnovni je vid očuvanja znanja o nacionalnom kulturnog blagu. Velika je pomoć naučnom radu jedne zemlje i afirmaciji njene kulture.

Iz nacionalne bibliografije može se vidjeti koje su privredne oblasti najrazvijenije u zemlji u određenom razdoblju, kako je uređena zakonodavna, izvršna i sudska vlast, kako su zaštićena ljudska prava, kako je organizovan školski sistem, iz kakvih udžbenika se obrazuju generacije učenika i studenata, s kojih se jezika najviše prevodi, za koja književna ili stručna djela postoji zanimanje i sl.

Razvoj tehnologija, kao kreativnosti ljudskog uma, i njihova primjena u bibliotekama, uveliko su olakšali rad bibliotekarima. Zahtijevalo je to i dodatne obuke bibliotekara za rad u bibliotečko-informacionom sistemu s uzajamnom katalogizacijom i uzajamnom bibliografsko-kataloškom bazom podataka. Uzajamni elektronski katalog je transparentan i pokazuje znanje i rezultate rada svakog bibliotekara pojedinačno. Zato i nema bibliografije bez dobro obučanih bibliotekara, odnosno bibliografa. Rad na bibliografiji je najsloženiji bibliotečki posao koji, pored stručnog bibliotečkog i informacionog znanja, zahtijeva široku opću kulturu, istraživački duh, istrajnost, preciznost, dosljednost, predanost poslu i profesionalnu etiku. Bez obzira na nedovoljno priznavanje bibliografskog rada, nekada i u najbližoj okolini, uvijek je prisutan osjećaj da radite nešto korisno za društvenu zajednicu, nešto što ostaje iza vas.

Literatura

- Bašović, Ljubinka. 1977. *Biblioteke i bibliotekarstvo u Bosni i Hercegovini 1945–1975*. Sarajevo: Svjetlost.
- Dervišević, Sedika. 1976. "Izdavačka djelatnost Narodne i univerzitetske biblioteke BiH u periodu od 1945 do 1975. godine" *Bibliotekarstvo* 22(1/2): 41.
- Horvat, Aleksandra. 2000. "Nacionalna tekuća bibliografija u službi Univerzalne bibliografske kontrole" *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 43(1/2). [online] http://dzs.ffz.ghr/text/nac_tekuca_bibl.htm. Datum pristupa: decembar 2017.
- Milićević, Nada. 1984. "Rad na tekućoj bosanskohercegovačkoj bibliografiji" *Bibliotekarstvo* 30: 69–71.
- Milićević, Nada. 1985. "Tekuća nacionalna bibliografija i BIS u Bosni i Hercegovini" *Bibliotekarstvo* 31: 18–20.
- Milićević, Nada. 1977. "Bibliografija članaka i drugih priloga iz bosanskohercegovačkih godišnjaka i periodičnih zbornika" *Bibliotekarstvo* 4(23): 45–50.
- Polimac, Sonja. 2017. "Predgovor." U *Bosanskohercegovačka bibliografija priloga u serijskim publikacijama*. NIZ C. God. 14, sv. 14: 5.
- Radulović, Zdravka. 1980. "Bibliografija bosanskohercegovačke periodike" *Bibliotekarstvo* 26: 97–102.
- Radulović, Zdravka. 2001. "Nacionalne bibliografije republika bivše Jugoslavije: desetogodišnje iskustvo (1992–2002)" *Glasnik Narodne biblioteke Srbije* 3(1): 17–40.

Documentary heritage

PROFESSIONAL PAPER

BOSNIACA 2017; 22: 29-33
UDC 015(497.6)

REVIEW ON THE HISTORICAL DEVELOPMENT OF CURRENT NATIONAL BIBLIOGRAPHY OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Abstract

The National and University Library of Bosnia and Herzegovina is a central, state library that creates and publishes the current national bibliography of books, serial publications and supplements in serial publications, based on a legal deposit.

The aim of this paper is a shorter historical review of the current national bibliography production in Bosnia and Herzegovina, from the first "Bosanskohercegovačka bibliografija knjiga i brošura 1945–1951" (*Bosnian-Herzegovinian bibliography of books and brochures 1945–1951*), by Đorđe Pejanović in 1953, until the year 2017, when *Bosanskohercegovačka bibliografija monografskih publikacija*. NIZ A za 2013. godinu (*Bosnian-Herzegovinian bibliography of monographic publications. Series A for 2013*) and *Bosanskohercegovačka bibliografija priloga u serijskim publikacijama*. NIZ C, God. 14, sv. 14 (*Bosnian-Herzegovinian bibliography of supplements in serial publications. Series C, year 14, vol. 14*) were published.

It is also a reminder of the librarians and bibliographers who created these bibliographies and left them to us in legacy. National bibliography has informative, educational, scientific and cultural significance.

Key words: current national bibliography, National and University Library of Bosnia and Herzegovina, legal deposit, bibliography of Bosnia and Herzegovina, COBISS system

KAKO PREPOZNATI BOSANSKI, CRNOGORSKI, HRVATSKI I SRPSKI STANDARDNI JEZIK?

Zenaida Karavdić

mr. sc, viša stručna saradnica
Univerzitet u Sarajevu, Institut za jezik
zenaida.karavdic@izj.unsa.ba

Sažetak

Bosanski, crnogorski, hrvatski i srpski standardni jezik za osnovicu imaju štokavsko narječje i stoga imaju dosta sličnosti. Međutim, kako se prostiru na različitim teritorijama, a i historija razvoja im je različita, to se u njima mogu pronaći i znatne razlike. U svim tim sličnostima i razlikama, postoje određena pravopisna, gramatička, tvorbeno pravila, kao i leksika po kojima se može prepoznati o kojem je standardnom jeziku riječ. Ovaj tekst namijenjen je bibliotekarima kao pomoć pri određivanju kojem standardu određeni tekst pripada i sadrži najvažnija pravila i leksiku po kojima se to može utvrditi.

Ključne riječi: bosanski jezik, crnogorski jezik, hrvatski jezik, srpski jezik, standardni jezik, norma, normativne razlike

Uvod

Bosanski, crnogorski, hrvatski i srpski jezik predstavljaju standarde razvijene iz jednog organskog idioma koji se, budući da je rasprostranjen na širem prostoru, razlikuje po regijama u smislu dijalekata. Iako su dijalekti ono po čemu se ova četiri jezika najviše razlikuju, njihovi standardi, koje pronalazimo u pisanoj riječi koja se objavljuje u knjigama, časopisima i drugim publikacijama, zasnovani su ipak na istom narječju, a to je štokavsko. Razlike i u štokavskom narječju na različitim prostorima (uključujući donekle i kajkavsko i čakavsko za hrvatski standard) predstavljaju pak osnovu za razlike u standardima ovih četiriju jezika, koji se, pored čuvanja osnovice koja je vrlo slična, ipak pokušavaju približiti upotrebnoj praksi. I dok je lahko prepoznati, recimo, srpski jezik u tekstu pisanom ekavskom varijantom (često i ćirilicnim pismom), u ijekavskim latiničnim tekstovima¹ potrebno je ipak detaljnije potražiti razlike na osnovu kojih se može prepoznati radi li se o bosanskom, hrvatskom, srpskom ili crnogorskom jeziku.

Budući da u bibliotekarstvu postoji potreba da se pri klasificiranju i katalogiziranju odredi i jezik određenog teksta, to je ovaj članak napisan isključivo u svrhu pomoći bibliotekarima da što brže i jednostavnije odrede o kojem je jeziku riječ, bez pretenzija da sumira sve jezičke razlike između ova četiri standarda, kao ni da ih naučno prikaže i obrazloži. Naravno, to ne znači da razlike neće biti stručno i naučno zasnovane na adekvatnoj literaturi.

O sličnostima i razlikama između četiri standarda

Bosanski, crnogorski, hrvatski i srpski su četiri standardna jezika koja ne samo da dijele istu dijalekatsku osnovicu kao bazu (štokavsko narječje) nego su im i tokovi standardizacije u određenim periodima bili zajednički (uglavnom u periodu standardizacije nekadašnjeg srpskohrvatskog). To je i razlog zbog koga se često ističe činjenica da je zapravo riječ o jednom jeziku – Dalibor Brozović (2002) je za organski idiom predložio naziv srednjejužnoslaven-

¹ Iako se u teoriji navodi da su pisma bosanskog jezika i latinica i ćirilica, u praksi će se u poslijeratnoj literaturi naići gotovo isključivo na latinicu; tekstovi pisani prije rata, s druge strane, ne poštuju dosljedno normu bosanskog jezika, koja tada kao takva, pod tim imenom, i sa svim osobitostima, nije bila ni uspostavljena pa je za takve tekstove teško ustvrditi da su pisani bosanskim jezikom. To još i više važi za crnogorski jezik, čija se norma drastično promijenila u odnosu na dotadašnju uvođenjem dva nova grafema.

ski, ali taj naziv nije postao općeprihvaćen, a Snježana Kordić (2010, 98) zastupa tezu da je to isti i standard.

S druge strane, često se ističe i činjenica da je razdvajanje ovih jezika više politički nego lingvistički problem jer se tiče demokratskog prava svakog naroda da se izjasni kojim jezikom govori. Zbog toga se i dešava da jezik koji obični slušalac prepoznaje, npr., kao tipično bosanski – zbog čuvanja dužina i ijekavice – sam govornik naziva srpskim (u Republici Srpskoj), ili da jezik koji se prepoznaje kao srpski – zbog kraćenja dužina i ekavice – ili crnogorski – zbog silaznih akcenata izvan početnih slogova – govornik naziva bosanskim (u Sandžaku), ili pak da tipični hrvatski izgovor s mnoštvom hrvatskih riječi govornik naziva bosanskim (npr. govor Bošnjaka u Zagrebu). Sličnost standarda uglavnom omogućava i opravdava ovakve nazive, jer postoji ijekavska varijanta srpskog jezika, dosta riječi tipičnih za hrvatski jezik, koje se ipak koriste i u Bosni i Hercegovini u pograničnim dijelovima, ušlo je i u bosanski standard, a i hrvatski i crnogorski standard nisu se previše odmaknuli od nekadašnjeg srpskohrvatskog standarda, što je opravdano rješenje, jer velike promjene u pravopisu, pored toga što obično nailaze na otpor, za kratko vrijeme počinju stvarati poteškoće u čitanju tekstova nastalih na osnovu starog pravopisa, a time se gubi osnovni smisao norme – da olakša razumijevanje napisanog teksta.

Da stvar bude još kompliciranija, i minimalne promjene koje su unesene u svaki od četiri pojedina standarda, kao što su glas *h* u *kahva*, *lahko* i *mehko* u bosanskom, ili odvojeno pisanje *ne ću* u hrvatskom, češća upotreba konstrukcije *da* + prezent umjesto infinitiva u srpskom, kao i krupnije, kao što je uvođenje dva nova fonema *š* i *ž* u crnogorskom ili pokušaj uvođenja digrafa *ie* na mjestu nekadašnjeg jata u hrvatskom, nailaze na jak otpor svih onih koji koriste određeni standard pa se tako na sve četirima jezicima pišu tekstovi koji imaju neki svoj pravopis, odnosno izbor iz pravopisnih pravila koji se zasniva uglavnom na mješavini novih pravila i nekadašnjih, srpskohrvatskih, a po kriterijima koje uspostavlja(ju) sam(i) autor(i). Zbog toga se, praktično, određivanje jezika nekog teksta svodi na određivanje nacionalne pripadnosti samog autora teksta, ali ni to nije uvijek pouzdan metod – npr. Kosovari koji pišu “štokavskim”, iz političkih razloga, najradije će odabrati (nedosljedan) hrvatski standard, a nazvat će ga prema svojoj nacionalnoj pripadnosti – Albanci će najčešće navesti da je to hrvatski, a Bošnjaci da je bosanski.

Ipak, nisu sve promjene ostale neprihvaćene. Činjenica je također da su se nove norme uglavnom nastojale približiti stvarnom govoru jer je norma srpskohrvatskog, koliko god bila opća, upravo zbog te svoje uopćenosti u različitim rješenjima bila strana praktično na cijelom teritoriju na kojem je važila. Standardizacija sva četiri zasebna jezika prvo se prihvatila mijenjanja tih pravila, i na tome se uglavnom i zasnivaju razlike između četiri današnja standarda. I upravo ta različita rješenja odmah su prihvaćena kod svih govornika i na njima se zasniva prepoznavanje o kojem se standardu radi.

Bosanski jezik

Standardizacija bosanskog jezika nije bila suviše radikalna. Zbog činjenice da je standardizacija bosanskog jezika nastavak standardizacije započete još sedamdesetih godina prošlog stoljeća, u vidu borbe za “bosanskohercegovački standardnojezički izraz” kako su ga tada zvali, što je podrazumijevalo borbu za ulazak značajki bosanskohercegovačkih govora u standard, to su promjene koje su unesene u nju nastojale uglavnom poštovati jezički izraz svih naroda u Bosni i Hercegovini, ne samo Bošnjaka, kako je “bosanskohercegovački standardnojezički izraz” i zamišljen. Stoga uglavnom i nisu pravljene neki dramatični rezovi, nego je blaga prednost data nekadašnjoj “zapadnoj varijanti” srpskohrvatskog jezika, koja se u Bosni i Hercegovini doista i koristila u cijelom zapadnom dijelu, s tim da je i “istočna varijanta” ostala dozvoljena.

Ono što jeste bilo radikalno u bosanskom jeziku jeste vraćanje ili prihvatanje glasa *h* u riječima u kojima je uobičajeno u govoru Bošnjaka, prvenstveno *lahko*, *mehko* i *kahva*, ali i u *hrskati*, *hren*, *hurma*... Dok je u potonjim *h* uglavnom prihvaćeno, još uvijek se osjeća jak otpor prema *lahko*, *mehko* i *kahva* i pitanje je koliko će ovi oblici moći opstati kao isključivi u normi bosanskog jezika. Osim toga, na osnovu dijalekata u brojevima se opredijelilo samo za sufix *-er-* umjesto *-or-* (*deveterica*, *jedanaestero*), a podignuti su na nivo standarda i neki prijašnji dijalektizmi, kao što su *erende*, *stahor*, *bašča*, *baildisati se*, *guvno*, *horoz*, *pozaimati*... I ovim se rješenjima također pruža stanoviti otpor. Pored toga, ono što je izmijenjeno, a uglavnom prihvaćeno, jest i izostanak glasovne promjene u prisvojnom pridjevu od imenica na *-ica* (*caricin*, *majkin*, ne i **caričin*, **majčin*) te pridjevi na *-iji* (*dječiji*, *božiji*).

Od ostalih mogućih promjena, bosanski jezik opredijeljen je za sljedeće:

- isključivo *ć* u *opći, općina, svećenik* (*sveštenik* samo pravoslavljeni)
- *je* kao refleks kratkog *jata* u izvedenicama od glagola *teći* (*utjecaj*)
- dozvola prefiksa *prije-* pored *pre-* (*prijevod, prevod*), *protu-* pored *protiv-* (*protivotrov, protuotrov*), *su-* pored *sa-* (*saborac, suborac*)
- prednost sufiksu *-ica* u odnosu na *-ka* (*profesorica, doktorica*)
- ravnopravnost glagolskog nastavka *-irati* u odnosu na *-ovati* i *-isati* (*angažirati/angažovati, orijentirati/orijentisati*)
- dozvola sufiksa *-ni* pored *-ski* (*autobuski/autobusni*); isto i kod pridjeva izvedenih od imenica na *-ija* (*operacijski/operacioni, redakcijski/redakcioni*)
- izbacivanje sufiksa *-um* (*preludij, aluminij*)
- razdvojeno pisanje futura I (*pisat ću, *pisaću*)
- pisanje uobičajenih konstrukcija prijedlog + imenica u priloškoj službi sastavljeno, kao prijedlog (*uvis, uredu*)
- prednost glasu *b* nad *v* u posuđenicama (*Babilon, labirint*)
- sporadično vraćanje etimološkog *u* umjesto *v* u riječima *august* i *euro*, ali *Evropa*
- dozvoljen dubletni komparativ od pridjeva *suh*: *suhli/suši*, ali od *gluh* samo *gluši*
- ravnopravna upotreba nekih riječi koje su se doživljavale kao hrvatske, npr. *tisuća, kruh*
- sufiks *-(s)t(a)* (*akrobat(a), komunist(a)*)
- genitiv množine bez dodavanja nepostojanog *a* (*afiksa, akorda*)
- naporedna upotreba glagola sa sufiksom *-nu-* i bez *-nu-* (*maći i maknuti, pući i puknuti*)
- naporedna upotreba sufiksa *-iv* i *-ljiv* (*predvidiv i predvidljiv*)
- tačka iza skraćenica *dr.* i *mr.*
- *h* dosljedno u *haos, hemija, hirurgija...*
- prednost *s* u odnosu na *z* u *konsekventan, impulsivan...*
- sufiks *-tija* dosljedno u *demokratija, birokratija...*
- dozvoljeno pisanje stranih imena i izvorno i fonetski
- rimski brojevi bez tačke, osim u naslovima

Osim ovih pravopisnih, fonetskih, tvorbenih i donekle morfoloških pravila, postoje i sintaksičke značajke. One se svode na:

- preporučenu upotrebu infinitiva umjesto konstrukcije *da* + prezent (*hoću reći* umjesto **hoću da kažem*)
- preporučenu upotrebu glagola *trebati* u ličnom glagolskom obliku (*trebam raditi* umjesto **treba da radim*)
- mjesto enklitike po mogućstvu na drugom mjestu u rečenici, ali bez razbijanja imena i prezimena (*Lijepa je žena prošla ulicom*, ali *Abdulah Sidran je naš čuveni pjesnik*)

Crnogorski jezik

Samostalna standardizacija crnogorskog jezika započela je najkasnije – 2007. godine i stoga je ovaj standardni jezik najmanje normiran od sva četiri standarda. Od osnovnih zadataka koji se postavljaju pred one koji normiraju jedan standardni jezik – a to je izrada pravopisa, gramatike i rječnika – urađena su dva, tj. dosad su napravljeni pravopis i gramatika, dok se uveliko radi i na rječniku crnogorskog jezika.

Iako je najkasnije krenuo putem nove, samostalne standardizacije, crnogorski jezik možda je unio najradikalnije promjene, a to su nova dva grafema – *š* i *ž*, koja stoje na mjestu *sj* i *zj* u ostala četiri standarda kada u crnogorskom jeziku dolazi do jotovanja (*šever/sjever, ženica/zjenica*), ali i u nekim drugim riječima na mjestu *s* i *z* (*šeka, žato*). Ipak, s obzirom na radikalnost ove promjene,² ona još nije postala općeprihvaćena, a vrijeme će pokazati hoće li ona i opstati u crnogorskom standardu ili će se od nje odustati.

Ono što je novo u odnosu na dotadašnji standard i odmah je postalo općeprihvaćeno jeste normiranje odričnog oblika glagola *biti* (*jesam*) isključivo s *-ije-*: *nijesam, nijesi, nijesmo, nijeste*, a donekle i jekavsko jotovanje *t* i *d* (*ćerati, đe*), iako su u potpunosti dozvoljeni i nejotovani oblici (*tjerati, gdje*). Ovome se pridružuje i imenica *svijetlo*, koja u ostalim trima standardima ima isključivo oblik *svjetlo* te oblici pridjeva s *-ije-* (*lijepijem*, ali i *lijepim*).

Ostala pravopisna pravila uglavnom se slažu s prijašnjim, zajedničkim, te novim pojedinačnim standardima, a od mogućih različitih rješenja, crnogorski normativci opredijelili su se za sljedeća:

- isključivo *št* u *opšti, opština*

² Promjene u grafiji su inače najnezahvalnije u standardizaciji jer vrlo brzo dovode sve starije tekstove do nečitljivosti. Tipičan primjer za to je pokušaj zamjene njemačkog *ß* sa *ss* (i još nekih drugih grafema) – iako je bilo potpuno opravdano grafeme koji nisu zajednički za većinu jezika, naročito za engleski, zamijeniti grafemima ili kombinacijom grafema koji postoje u većini jezika, pogotovo u eri kompjutera i interneta, i iako je ostavljen period od više godina da se vidi hoće li prijedlog biti prihvaćen, na kraju se ipak ispostavilo da je navika i tradicija jača od praktičnosti te se odustalo od potpune zamjene, nego su dozvoljena oba grafema.

- *i* kao refleks kratkog *jata* u izvedenicama od glagola *teći* (*uticaј*)
- jednakost prefiksa *prije-* i *pre-* (*prijevod/prevod, prijenos/prenos*), ali prednost sufiksu *protiv-* u odnosu na *protu-* (*protivotrov*), te *sa-* u odnosu na *su-* (*sadrug*)
- ravnopravnost sufiksa *-ka* i *-ica* (*autorka/autorka, ali samo profesorica, ne i *profesorka*)
- dozvoljavanje nekih glagola *-irati* u odnosu na one na *-ovati* (*angažirati/angažovati, ali samo imponovati*), ali ne i na *-isati* (*orijentisati*)
- jednakost sufiksa *-ski* i *-ni* kod pridjeva izvedenih od imenica na *-ija* (*akcijski/akcioni*)
- naporednost imenica sa sufiksom *-um* i bez njega (*aluminij(um)*)
- futur I može se pisati i sastavljeno i rastavljeno (*pisaću / pisat ću*)
- pisanje uobičajenih konstrukcija prijedlog + imenica u priloškoj službi sastavljeno, kao prilog (*odskora, uglas*)
- prednost glasu *v* nad *b* u posuđenicama (*lavinint*)
- *v* umjesto *u* u riječima *avgust, Evropa, klovni* i sl.
- nedozvoljen glas *h* u riječima kao *urma, lako, meko, kava/kafa*
- samo sufiks *-or-* u brojevima (*devetoro*)
- dozvoljena je i glasovna promjena i njen izostanak u prisvojnom pridjevu od imenica na *-ica* (*majkin/majčin*)
- prisvojni pridjevi su na *-ji*, ne na *-iji* (*kozji/koži*)
- naporednost sufiksa *-(s)t* i *-(s)ta* (*akrobat(a), aktivist(a)*)
- dopuštanje nepostojanog *a* u genitivu množine nekih imenica (*afikasa, pored afiksa*)
- naporedna upotreba glagola sa sufiksom *-nu-* i bez njega (*maknuti/maći*)
- naporedna upotreba pridjeva sa sufiksima *-lživ* i *-iv* (*predvid(lj)iv*)
- nema tačke iza skraćenica *dr* i *mr*
- *h* dosljedno u *haos, hemija, hirurgija...*
- *s* dosljedno u *konsekventan, impulsivan, kosmopolit...*
- sufiks *-tija* dosljedno u *demokratija, birokratija...*

- preporučeno je pisanje stranih riječi fonetski
- bez tačke iza rimskih brojeva, osim u naslovima

O sintaksičkim značajkama crnogorskog jezika, nažalost, nemamo konkretnih podataka, ali na osnovu primjera mogli bismo izvući zaključke:

- prednost upotrebi infinitiva u odnosu na konstrukciju *da* + prezent (*moraju pribaviti, više se ne može oporaviti*)
- prednost bezličnoj upotrebi glagola *trebati* (*Kad je trebalo da ih ostavim...*)
- enklitike ne teže drugom mjestu u rečenici (*Crnogorski govori organski se pribrajaju..., Oko vrata videla se dotrajala..., Duge jesenje kiše su nepodnošljive*)

Hrvatski jezik

Hrvatski jezik se kao “zapadna varijanta” izdvajao još u okviru srpskohrvatskog, a i prije srpskohrvatskog postojala su izričita (odnosno napisana, u vidu priručnika) pravopisna rješenja za hrvatski jezik koja su se vremenom mijenjala. Najnoviji pravopisi odlučili su se za neka ranija rješenja (npr. neprelazak *l* u *o* u *stol, sol, kolca, stolca*; Muratagić-Tuna 2005, 129–130), dok se, s druge strane, od nekih odustalo zbog ustaljenosti kasnijih pravila (etimološki pravopis, osim ponekih ustupaka, kao što su čuvanje *d* i *t* i ispred *c*, *č* i *ć* – *podcrtati, nadčovječan, odćušnuti, dobitci*; Muratagić-Tuna 2005, 124).

Kod hrvatskog jezika problem predstavlja postojanje više pravopisa³ koji imaju različita rješenja (npr. *ne ću* u Babić-Finka-Moguš naspram *neću* u Badurina-Marković-Mićanović). Ipak, pored različitosti, određena su se pravila ustalila i manje-više svi ih korisnici poštuju. To bi bila sljedeća pravila:

- isključivo *ć* u *opći, općina*
- *je* kao refleks kratkog *jata* u izvedenicama od glagola *teći* (*utjecaj*)
- prednost prefiksu *prije-* u odnosu na *pre-* (*prijevod, prijenos*), *protu-* u odnosu na *protiv-* (*protuotrov, protupravno*), *su-* u odnosu na *sa-* (*suborac, suradnja*)
- prednost sufiksu *-ica* u odnosu na *-ka* (*profesorica, doktorica*)
- prednost glagolima na *-irati* u odnosu na one

³ Vladimir Anić, Josip Silić: *Pravopisni priručnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Sveučilišna naklada Liber – Školska knjiga, Zagreb 1986, 1987, 1990; *Pravopis hrvatskoga jezika*, Novi Liber – Školska knjiga, Zagreb 2001; *Pravopisni priručnik. Dodatak Enciklopedijskome rječniku hrvatskoga jezika*, Zagreb 2004; Stjepan Babić, Sanda Ham, Milan Moguš: *Hrvatski školski pravopis*, Zagreb 2005, 2008, 2009, 2012; Lada Badurina, Ivan Marković, Krešimir Mićanović: *Hrvatski pravopis*, Zagreb 2007, 2008; Stjepan Babić, Milan Moguš: *Hrvatski pravopis*, Školska knjiga, Zagreb 2010, 2011; *Hrvatski pravopis* (gl. ur. Željko Jozić), Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb 2013...

- na -ovati i -isati (*angažirati, orijentirati*)
- prednost sufiksu -ni u odnosu na sufiks -ski (*autobusni*), ali prednost -ski kod pridjeva izvedenih od imenica na -ija (*operacijski, redakcijski*)
- izbacivanje sufiksa -um (*preludij, aluminij*)
- razdvojeno pisanje futura I (*pisat ću, *pisaću*)
- pisanje uobičajenih konstrukcija prijedlog + imenica u priloškoj službi sastavljeno, kao prijedlog (*uvis, ustranu*)
- prednost glasu *b* nad *v* u posuđenicama (*Babilon, labirint*)
- u umjesto *v* u riječima *august, Europa, klaun* i sl.
- komparativ od pridjeva *suh* i *gluh* isključivo *suši* i *gluši*
- dozvoljen glas *h* u riječima kao *hrskati, hren, hurma*, ali ne i **lahko, *mehko, *kahva*
- dubletni sufiks -er- i -or- u brojevima (*devetero/devetoro*)
- provođenje glasovne promjene u prisvojnom pridjevu od imenica na -ica (*caričin, majčin*)
- prisvojni pridjevi su na -ji, ne na -iji (*božji, kozji*)
- isključivo sufiks -(s)t, ne i -(s)ta (*akrobat, komunist*)
- dopuštanje nepostojanog *a* u genitivu množine nekih imenica (*afikasa, akorada*, pored *afiksa, akorda*)
- prednost glagolima sa sufiksom -nu- nad onim bez -nu- (*maknuti, puknuti*)
- prednost sufiksu -ljiv nad -iv u pridjevima (*predvidljiv*)
- tačka iza skraćenica *dr.* i *mr.*
- *k* dosljedno u *kaos, kemija, kirurgija...*
- *z* dosljedno u *konzekventan, impulzivan, kozmopolit...*
- sufiks -cija dosljedno u *demokracija, birokracija...*
- prednost pisanju stranih imena izvorno
- dosljedno tačka iza rimskih brojeva

Sintaksička pravila za hrvatski jezik su sljedeća:

- infinitiv umjesto konstrukcije *da* + prezent (*hoću reći, želim vjerovati*)
- glagol *trebati* u ličnom glagolskom obliku (*trebam olovku, trebam doći*)
- preporučena je enklitika na drugom mjestu u rečenici u biranom izrazu (*August je Šenoa umro od...*)

Srpski jezik

Standardizacija srpskog jezika je, čini se, tekla najmirnije i s najmanje ekstremnih rješenja, prvenstveno stoga što su govornici srpskog jezika imali znatan udio u ukupnom broju govornika srpskohrvatskog jezika, ali više zahvaljujući činjenici što se standardizacija srpskohrvatskog jezika provodila na prostoru Srbije (dogovori oko Pravopisa iz 1960. godine, kao i njegova priprema i štampa, obavljani su u Novom Sadu). Stoga srpski jezik, pored ekavice, po kojoj se ionako dovoljno razlikuje od ostalih standarda, u ijekavskoj varijanti, osim pojedinih riječi kao što su *svjetložit, svjetloplav...*, pored *svijetložit, svijetloplav...*, nema nekih većih specifičnosti, nego je uglavnom opredijeljen drugačije nego hrvatski i donekle bosanski i crnogorski:

- isključivo *št* u *opšti, opština*
- *i* kao refleks kratkog *jata* u izvedenicama od glagola *teći* (*uticaj*)
- jednakost prefiksa *prije-* i *pre-* (*prijevod/prevod, prijenos/prenos*), ali prednost sufiksu *protiv-* u odnosu na *protu-* (*protivotrov*), te *sa-* u odnosu na *su-* (*sadruge*)
- prednost sufiksa -ka u odnosu na -ica (*autorka*)
- prednost glagolima na -ovati i -isati u odnosu na one na -irati (*angažirati, orijentisati*)
- prednost sufiksa -ni u odnosu na -ski kod pridjeva izvedenih od imenica na -ija (*akcioni*)
- imenice sa sufiksom -um ne preporučuju se bez njega (*aluminijum*)
- futur I piše se sastavljeno (*pisaću*)
- pisanje uobičajenih konstrukcija prijedlog + imenica u priloškoj službi razdvojeno (*u stranu, do tamo*)
- prednost glasu *v* nad *b* u posuđenicama (*lavin, Vavilon*)
- *v* umjesto *u* u riječima *avgust, Evropa, klovn* i sl.
- nedozvoljen glas *h* u riječima kao *urma, lako, meko, kava/kafa*
- samo sufiks -or- u brojevima (*devetoro*)
- glasovna promjena u prisvojnom pridjevu od imenica na -ica (*majčin*)
- prisvojni pridjevi su na -ji, ne na -iji (*kozji, božji*)
- prednost sufiksu -(s)ta u odnosu na -(s)t (*akrobata, komunista*)
- bez nepostojanog *a* u genitivu množine nekih imenica (*afiksa, akorda*)
- naporedna upotreba glagola sa sufiksom -nu- i bez njega (*maknuti/maći*)

- prednost sufiksu *-ljiv* u odnosu na *-iv* u pridjevima (*predvidljiv*)
- nema tačke iza skraćenica *dr* i *mr*
- *h* dosljedno u *haos*, *hemija*, *hirurgija*...
- *s* dosljedno u *konsekventan*, *impulsivan*, *kosmopolit*...
- sufiks *-tija* dosljedno u *demokratija*, *birokratija*...
- preporučeno je pisanje stranih riječi fonetski
- bez tačke iza rimskih brojeva

Isto vrijedi i za sintaksička pravila:

- preporučena je upotreba konstrukcije *da* + prezent umjesto infinitiva (*mogu da kažem*, *želim da vidim*)
- preporučena je bezlična upotreba glagola *trebati* (*treba da pođemo*)
- enklitike ne teže drugom mjestu u rečenici (*postojeći tekst je upotpunjen*...)

Karakteristična leksika

U potrazi za specifičnim riječima, prvenstveno u odnosu na bosanski, pregledani su normativni rječnici sva četiri standarda – za bosanski, riječ je o rječniku Halilović, Palić, Šehović (2010), za crnogorski je, nažalost, na raspolaganju bio samo pravopisni rječnik u okviru Pravopisa crnogorskog jezika (2009), za hrvatski je uglavnom korišten Hrvatski jezični portal (<http://hjp.znanje.hr/>) zasnovan na rječnicima V. Anića i Hrvatskom enciklopedijskom rječniku, dok je za srpski korišten Rečnik Matice srpske (2007). Rezultati pokazuju da su, pored karakteristične leksike, standardni jezici, za razliku od početaka, kada su manje ili više težili razlikovanju od ostalih standarda, počeli napuštati taj put i krenuli su putem ponovnog približavanja, naravno, iz razloga demokratičnosti i tolerancije prema manjinskim grupama, ali sigurno i iz razloga bolje razumljivosti. Tako od specifičnih riječi možemo izdvojiti sljedeće⁴:

bosanski	crnogorski	hrvatski	srpski
bronza	bronza	bronca	bronza
buranija/mahuna/mohuna	mahuna	mahuna	boranija/mahuna
cvekla	-	cikla	cvekla
disajni/dišni	disajni	dišni	disajni
djelovanje	dejstvo/djejtvo	djelovanje	dejstvo
dobijati/dobivati	-	dobivati	dobivati/dobijati
dobrovoljac/dragovoljac	dobrovoljac	dobrovoljac/dragovoljac	dobrovoljac
duhati/puhati	duvati	duhati/puhati	duvati/puhati
dulum/dunum	-	dulum	dulum
embrio(n)	embrio	embrij	embrion
epiderma	-	epiderma	epiderm
erende	-	rende	rende
findžan	-	fildžan	fildžan
fudbal/nogomet	fudbal	nogomet	fudbal
genij(e)	genije	genij	genije
grah	-	grah	grah /pasulj
gumno/guvno	gumno/guvno	gumno	gumno
herbar(ij)	herbarijum	herbarij	herbar(ijum)
hiljada/tisuća	hiljada	tisuća	hiljada

⁴ Svi navedeni rječnici imaju i normativnu ulogu, tj. propisuju koje su riječi i oblici riječi "pravilni" za dati jezik. Pri tome, te preporuke predstavljaju skalu s manje ili više stepena – npr. Rječnik bosanskog jezika ima četiri stepena: strogo preporučeno (kad je naveden samo jedan oblik riječi), preporučeno (kad se kod alternativne riječi upućuje na ovu preporučenu, ali se u natuknici preporučene riječi ne navodi alternativna), blago preporučeno (kad se i alternativa navodi u natuknici preporučene riječi), nije preporučeno (kad riječi uopće nema u rječniku), uz mogućnost dubleta, odnosno ravnopravnih sinonima. S obzirom na to, bilo bi previše komplicirano uzeti u obzir sve ove stepene preporučenosti pa su zbog jednostavnosti u tabelama, a i u cijelom radu, uzete u obzir samo snažno preporučene riječi. To znači da se u rječnicima kao dozvoljene mogu pronaći i alternativne riječi koje se obično nalaze u nekom od preostala tri standarda, ali ostaje činjenica da se neka druga riječ ili oblik te riječi preporučuje u datom standardu.

bosanski	crnogorski	hrvatski	srpski
Himalaje/Himalaji	-	Himalaja	Himalaji
hlače/pantalone	-	hlače	hlače/pantalone
Holandija	Holandija	Nizozemska	Holandija
iglu/iglo	-	iglu	iglo
inad/inat	inat	inat	inat
inostranstvo/inozemstvo	-	inozemstvo	inostranstvo
inženjer/inžinjer	inženjer/inžinjer	inženjer	inženjer
Italijan	(l)Talijan	Talijan	Italijan
izići	izaći	izići	izaći/izići
janje	jagnje	janje	jagnje
jamac/jemac	jamac/jemac	jamac	jemac
jastučić	-	jastučić	jastuče/jastučić
jazavčar	jazavičar	jazavčar	jazavičar
jednačina/jednadžba	jednačina	jednadžba	jednačina
evanđelje	(j)evanđelje	evanđelje	jevanđelje
(j)ular	-	ular	ular
juni	jun(i)	lipanj	jun
kabal/kabel/kabl	-	kabel	kabl
kajsija	-	marelica	kajsija
katekizam	-	katekizam	katehizam
kavalir/kavaljer	kavaljer	kavalir	kavaljer
kino/bioskop	-	kino	kino/bioskop
kipar/vajar	-	kipar	kipar/vajar
kiseonik/kisik	kiseonik	kisik	kiseonik
klaonica	klanica	klaonica	klanica
kna	-	kana	k(a)na
ko	ko	tko	ko
kočni	-	koč(io)ni	koč(io)ni
komparatist	-	komparatist	komparati(vi)st
konsekvenc(ij)a	-	konsekvencija/konzekvcenija	konsekvenc(ij)a
korištenje	korišćenje	korištenje	korišćenje
koverta/kuverta	koverta	kuverta	koverat/koverta
kovrdža/kovrča	kovrdža	kovrdža/kovrča	kovrdža
kosmonaut/astronaut	-	astronaut	kosmonaut/astronaut
kralješnica/kičma	kičma	kralješnica/kralježnica	kičma
krastavica	-	krastavac	krastavac
Krit	-	Kreta	Krit
križ/krst	-	križ	križ/krst
krompir	krompir	krumpir	krompir
licenc(ij)a	licenca	licencija	licenc(ij)a

bosanski	crnogorski	hrvatski	srpski
liječnik/ljekar	ljekar	liječnik	ljekar
lobanja	lobanja	lubanja	lobanja
lješnik/lješnjak	lješnik	lješnjak	lješnik
ljuljačka/ljuljaška	ljuljaška	ljuljačka	ljuljaška
Madžar/Madžar	Mađar	Madžar/Madžar	Mađar
mahagonij	mahagoni	mahagoni	mahagoni
maslac/puter	-	maslac	maslac/puter
mašina/stroj	-	stroj	mašina
mater(n)ica	materica	maternica	materica
maternji	maternji	materinski	maternji
menduša/minduša	-	(minduša/minduha)	minduša
merdevine/ljestve	-	ljestve	merdevine/ljestve
mirovina/penzija	penzija	mirovina	penzija
mermer/mramor	mermer	mramor	mermer/mramor
mrkva	-	mrkva	mrkva/šargarepa
mršavjeti	mršaviti	mršavjeti	mrša(vi)ti
naočale/naočali/naočare	naočare	naočale	naočare/naočari
napast(v)ovati	-	napastovati	napastvovati
naranča/narandža	narandža/pomorandža	naranča/narandža	narandža
nuž(d)an	nužan	nužan	nužan
oba	oba	obadva	oba
obaveza	obaveza	obveza	obaveza
obim/obujam/opseg	-	opseg	obim/ opseg
obitelj/porodica	-	obitelj	porodica
ocat/sirće	sirće	ocat	sirće
odbrana	odbrana	obrana	odbrana
opekotina/opeklin	-	opeklina	opekotina
o(p)klada	opklada	oklada	opklada
ormar	-	ormar	orman/ormar
oskvrnuti/oskrnaviti	-	oskvrnuti/oskrnaviti	oskrnaviti
osluhnuti/oslušnuti	-	osluhnuti	oslušnuti
otk(v)ačiti	-	otk(v)ačiti	otkačiti
ovlašteno	ovlašćeno	ovlašteno	ovlašćeno
paradajz/rajčica	paradajz	rajčica	paradajz
parče/djelić/komadić	parče/djelić	djelić/komadić	parče/djelić/komadić
pekara	-	pekarnica	pekara
Perzija	-	Perzija	Persija
pijaca/tržnica	p(i)jaca	tržnica	pijac(a)/tržnica
pijetao/pijevac/horoz	-	pijetao	pijetao/pijevac
plaća	plata	plaća	plata

bosanski	crnogorski	hrvatski	srpski
pl(j)osnat	-	pl(j)osnat	pljosnat
pojednostav(n)iti	-	pojednostav(n)iti	pojednostaviti
poklon/dar	poklon	dar	poklon/dar
p(r)opratni	-	popratni	propratni
porcelan/porculan	-	porculan	porcelan
posvojan/prisvojni	prisvojni	posvojan	prisvojni
pothvat/poduhvat	-	pothvat	poduhvat
podsticaj/poticaaj	podsticaj	poticaaj	podsticaj/poticaaj
povrćar/povrt(l)ar		povrćar	povrtar
pozajmljivati/pozaimati	-	pozajmljivati	pozajmljivati
pozorište	-	kazalište	pozorište
preslušati	-	preslušati	preslišati/preslušati
pristalica/pristaša	-	pristalica	pristalica/pristaša
pristra(s)no	pristrasno	pristrano	pristrasno
prodav(ao)nica	prodavnica	prodavaonica	prodav(ao)nica
riža/pirinač	pirinač	riža	riža/pirinač
rodica/rođak(inj)a	rođaka	rodica/rođakinja	rodica/rođaka
Rumunija	Rumunija	Rumunjska	Rumunija
sahadžija	sajdžija	sajdžija/sahačija	sajdžija
san(j)kati	-	sanjkati	sankati
sanskrt	-	sanskrt	sanskr(i)t
satana/sotona	-	Satana/Sotona	satana
sedmica	-	tjedan	sedmica/nedjelja
se(r)džada	-	serdžada	sedžada
sestrič(i)na	sestrična	sestrična	sestričina
sirutka/surutka	surutka	sirutka	surutka
skrob	skrob	škrob	skrob
smetljar	-	smetlar	smetlar
soluf	-	soluf/zoluf/zuluf	zuluf
spas(i)ti	spasiti	spasiti	spasti
spol	pol	spol	pol
spomenuti	pomenuti	spomenuti	(s)pomenuti
srebren	-	srebr(e)n	srebrn
sretan	srećan	sretan	srećan
Sr(ij)em	Srem	Srijem	Srem
stahor/štakor	-	štakor	pacov
stepen/stupanj	stepen	stupanj	stepen
stoljeće/vijek	stoljeće/vijek	stoljeće	stoljeće/vijek
stup	-	stup	stub
sudija/sudac	sudija	sudac	sudija

bosanski	crnogorski	hrvatski	srpski
supstanc(ij)a	-	supstancija	supstanca
šijja/šiit/šija/šit	-	ši(j)it	šijit
šišarka/šišarica	-	šišarka	šišarka
škorpion	-	škorpion	skorpija
Španija	Španija	Španjolska	Španija
šukun-	čukun-	šukun-/čukun-	čukun-
šuljati/šunjati se	šunjati se	šuljati se	šunjati se
šutjeti	ćutati	šutjeti	ćutati
Švicarska	Švajcarska	Švicarska	Švajcarska
tačka	tačka	točka	tačka
također	takođe	također	takođe
tečić/tetić	tetkić	tetić	tetkić
tunjevina/tunovina	tunjevina	tunjevina/tunina/tunovina	tunjevina
ubica/ubojica	ubica	ubojica	ubica
uglj(en)ik	ugljenik	ugljik	ugljenik
ukrštenica/križaljka	-	križaljka	ukrštenica
ulj(a)ni/uljeni	-	ulj(a)ni/uljeni	ulj(a)ni
uvjeriti	uvjeriti/ubijediti	uvjeriti	uvjeriti/ubijediti
uslov/uvjet	uslov	uvjet	uslov
univerzitet	univerzitet	sveučilište	univerzitet
u(s)porediti	uporediti	usporediti	uporediti
usisivač	usisivač	usis(iv)ač	usisivač
vjerovatno	vjerovatno	vjerojatno	vjerovatno
vodstvo/vođstvo	vođstvo	vodstvo	vođstvo
voz	voz	vlak	voz
vreća	džak	vreća	vreća/džak
zapovijed/zapovijest	zapovijed/zapovijest	zapovijed	zapovijest
zrak	vazduh/zrak	zrak	vazduh/zrak
zlatar(nic)a	-	zlatarnica	zlatar(nic)a
želučani/želudačni	želudačni	želučani	želudačni
žeti/žnjeti	žnjeti	žeti	žeti
žmiriti/žmuriti	žmuriti	žmiriti	žmiriti/žmuriti

Ono što je isto, ili gotovo isto u sva četiri standarda je sljedeće:

bosanski	crnogorski	hrvatski	srpski
dedo/djed	đed/djed	djed	djed(a)
dinosaur	-	dinosaur(us)	dinosaur(us)
d(v)ogled/durbin/dalekozor	-	dogled/dalekozor/durbin	d(v)ogled/durbin/dalekozor
perika/vlasulja	perika	perika/vlasulja	perika/vlasulja
perut	perut	perut	perut
pritisak/tlak	-	pritisak/tlak	pritisak/tlak
shema/šema	shema/šema	shema/šema	shema
sinov(ljev)	-	sinov(ljev)	sinov(ljev)
sk(e)rlet	-	sk(e)rlet	sk(e)rlet
snaha	snaha	snaha	snaha
spekulirati/špekulirati	špekulisati	spekulirati/špekulirati	spekulisati/špekulisati
spilja/špilja	-	spilja/špilja	spilja/špilja
(s)prud	-	sprud	(s)prud

S druge strane, u sva četiri standarda prisutne su i riječi koje možda i ne bismo očekivali u njima:

bosanski	crnogorski	hrvatski	srpski
Banjalučanin/ Banjolučanin	Banjalučanin	Banjalučanin/ Banjolučanin	Banjolučanin/ Banjalučanin
filter	filter	filtrar/ filter	filter
intereždžija	-	intereždžija/intereščija	intereždžija
jedanput/ jedared	jedanput	jedanput	jedanput
kat/sprat	sprat	kat	kat/sprat
komšija/susjed	komšija/ susjed	susjed	komšija/ susjed
kuće/štene	kućić	kuće/štene	kuće/štene
kućanica/domaćica	-	kućanica/ domaćica	kućanica/domaćica
kut/ugao	-	kut/ ugao	ugao
muzika	muzika	muzika /glazba	muzika
odgoj	vaspitanje	odgoj	odgoj /vaspitanje
pasoš	-	put(ov)nica	pasoš/putnica
postdiplomski	postdiplomski/ poslijediplomski	postdiplomski	postdiplomski
sintaksički/ sintaktički	sintaksički	sintaktički	sintaksički/ sintaktički
talas/val	val	val	talas/ val
ulje	ulje	ulje	ulje/ zejtin
zbir	zbir	zbir /zbroj	zbir/ zbroj

Naravno, to ne znači da su ove riječi tipične i da se široko upotrebljavaju, ali je sama činjenica njihovog postojanja dovoljan signal da se prestalo s razjednačavanjem te da se u normu vraćaju i neke nepravedno izbačene riječi.

Zaključak

Kako je ovaj rad pisan s namjerom da olakša bibliotekarima prepoznavanje o kom se jeziku u određenom tekstu radi, na osnovu provedene analize možemo zaključiti da je riječ o bosanskom jeziku ako se u tekstu upotrebljavaju riječi *lahko*, *mehko*, *kahva*; *hren*, *hurma* i sl., pridjevi kao *koziji*, *božiji*,

uz karakterističnu leksiku. Crnogorski se najlakše prepoznaje po grafemima *š* i *ž* te riječima kao *nijesam*, *đe*, *čerati*. Hrvatski je najlakše prepoznati ako se javlja odvojeno pisanje *neću*, *stol*, *sol*, *kolca*, *podcrtati*, *dobitci*, također uz karakterističnu leksiku, dok je srpski, izuzev po ćirilici i ekavici, u ijekavskoj latiničnoj varijanti prepoznatljiv po rijetkom infinitivu, glagolu *trebati* u bezličnom obliku i karakterističnoj leksici.

Ukoliko ovi parametri nedostaju, postoje i određeni broj pravila po kojima se može razaznati o kom se standardnom jeziku radi. Preglednosti radi, daju se tabelarno primjeri za svako od ovih pravila:

bosanski	crnogorski	hrvatski	srpski
opći	opšti	opći	opšti
utjecaj	uticaj	utjecaj	uticaj
prijevod/prevod	prijevod/prevod	prijevod	prevod
protivotrov/ protuotrov	protivotrov	protuotrov	protivotrov
sadruk/sudrug	sadruk	sudrug	sadruk
autorica	autorka/autorica	autorica	autorka
angažirati/angažovati	angažirati/angažovati	angažirati	angažovati
orijentirati/orijentisati	orijentisati	orijentirati	orijentisati
akcijski/akcioni	akcijski/akcioni	akcijski	akcioni
aluminij	aluminij(um)	aluminij	aluminijum
pisat ću	pisaću / pisat ću	pisat ću	pisaću
ustranu, dotamo	odskora, uglas	ustranu, dotamo	u stranu, do tamo
labirint	lavirint	labirint	lavirint
Evropa	Evropa	Europa	Evropa
august	avgust	august	avgust
hurma	urma	hurma	urma
devetero	devetoro	devetero/devetoro	devetoro
majkin	majkin/majčin	majčin	majčin
koziji	kozji/koži	kozji	kozji
akrobat(a)	akrobat(a)	akrobat	akrobata
afikasa/afiksa	afikasa/afiksa	afikasa/afiksa	afiksa
maknuti/maći	maknuti/maći	maknuti	maknuti/maći
predvid(lj)iv	predvid(lj)iv	predvidljiv	predvidljiv
dr.	dr	dr.	dr
hemija	hemija	kemija	hemija
kosmopolit	kosmopolit	kozmpolit	kosmopolit
demokratija	demokratija	demokracija	demokratija
Bach/Bah	Bah	Bach	Bah

Kao što se iz tabele vidi, rješenja nisu jednoznačna, nego se najčešće dva, ponekad i tri standarda podudaraju. Međutim, kombinacija ovih pravila trebala bi biti dovoljna da se, pored karakterističnosti s početka, nesumnjivo i jednoznačno odredi o kojem je jeziku riječ.

Literatura

- Babić, S., Finka, B., i Moguš, M. 2006. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Školska knjiga.
- Badurina, L. Marković, I., i Mićanović, K. 2007. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Brozović, D. 2002. "Lingvistički nazivi na srednjojužnoslavenskom području" *Jezik* 49: 1–9.
- Halilović, S. 2004. *Pravopis bosanskoga jezika za osnovne i srednje škole*. Zenica.
- Halilović, S., Palić, I., i Šehović, A. 2010. *Rječnik bosanskog jezika*. Sarajevo: Filozofski fakultet.
- HJP – *Hrvatski jezični portal* [online] hjp.znanje.hr. Datum pristupa: 15. 1. 2018.
- Kordić, S. 2010. *Jezik i nacionalizam*. Zagreb: Durieux.
- Muratagić-Tuna, H. 2005. *Bosanski, hrvatski, srpski aktuelni pravopisi: Sličnosti i razlike*. Sarajevo: Bosansko filološko društvo.
- Pešikan, M., Jerković, J., i Pižurica, M. 2010. *Pravopis srpskoga jezika*. Novi Sad: Matica srpska.
- Pravopis crnogorskoga jezika i rječnik crnogorskoga jezika (pravopisni rječnik)*. Podgorica: Ministarstvo prosvjete i nauke, 2009.
- Rečnik srpskog jezika*. Novi Sad: Matica srpska 2007.
- Simić, R. 2010. *Pravopis srpskog jezika*. Beograd: Jasen.

Documentary heritage

PROFESSIONAL PAPER

BOSNIACA 2017; 22: 34-46
UDC 811.163.4.'282.4)

HOW TO RECOGNIZE BOSNIAN, MONTENEGRIN, CROATIAN AND SERBIAN STANDARD LANGUAGE

Abstract

The Bosnian, Montenegrin, Croatian and Serbian standard language as their base have Štokavian dialect and therefore have a lot of similarities. However, as they spread in different territories, and the history of their development is different, one can also find significant differences. In all these similarities and differences, there are certain spelling, grammatical, constructive rules, as well as lexicon, that can be used to identify one of these four standard language. The intention of this text is to help librarians with identification of standard language of some text and contains the most important rules and lexicon that can be used in that purpose.

Key words: Bosnian, Montenegrin, Croatian, Serbian, standard language, norm, normative differences

KODIFIKACIJA CRNOGORSKOG JEZIKA

Milenija Vračar, bibliotekar savjetnik
milenija.vracar@nb-cg.me

Vjenceslava Ševaljević, mag. bibl.
vjenceslava.sevaljevic@nb-cg.me

Nacionalna biblioteka Crne Gore "Đurđe Crnojević", Cetinje

Sažetak

Nacionalna biblioteka Crne Gore "Đurđe Crnojević" započela je aktivnosti na međunarodnoj kodifikaciji crnogorskog jezika 2008. godine. Kod dodjeljuje Tehnički komitet ISO 639-2, sa sjedištem u Kongresnoj biblioteci u Vašingtonu. U realizaciju aktivnosti na dodjeli koda uključio se i Tehnički komitet 016 – Kodifikacija jezika, formiran u okviru Instituta za standardizaciju Crne Gore. Početkom decembra 2017. godine Ujedinjeni savjetodavni komitet Kongresne biblioteke u Vašingtonu odobrio je zahtjev za dodjelu koda – međunarodna oznaka za crnogorski jezik je *CNR*, na engleskom *Montenegrin* i *monténégryn* na francuskom jeziku.

Ključne riječi: Nacionalna biblioteka Crne Gore "Đurđe Crnojević", crnogorski jezik, zahtjev za kodifikaciju, dodjela međunarodnog koda

Nacionalna biblioteka Crne Gore "Đurđe Crnojević" počela je tokom 2008. godine aktivnosti u vezi sa kodifikacijom crnogorskog jezika, s obzirom na to da je slanje zahtjeva i aplikacije u nadležnosti Biblioteke. Prvi pisani zahtjev za dodjelu međunarodnog koda za crnogorski jezik Biblioteka je uputila Tehničkom komitetu ISO 639-2, čije je sjedište u Kongresnoj biblioteci u Vašingtonu, 30. jula 2008. godine.

Odgovor, koji je potpisala Rebecca S. Guenther, Senior Networking and Standard Specialist, stigao je Biblioteci tek 30. januara 2009. godine. U tekstu je saopšteno da je ISO 639 Joint Advisory Committee raspravljao više puta o pitanju crnogorskog jezika i zauzeo stav da se radi o varijanti srpskog jezika koji se govori u Crnoj Gori. Predložili su primjenu varijantnog koda srp-ME, ili da se pošalju dodatne informacije za razumijevanje značajnih lingvističkih razlika između dva jezika. Posebni kodovi se dodjeljuju na osnovu lingvističkih razlika, a ne na osnovu političkih ili geografskih razloga između dva jezika.

Nacionalna biblioteka je u saradnji sa Institutom za crnogorski jezik i književnost 12. 12. 2011. godine uputila popunjenu aplikaciju na adresu ISO 639-2. O aplikaciji su dopisima obaviješteni: Ministarstvo kulture, Ministarstvo prosvjete (i sporta) te Amba-

sada Crne Gore u Sjedinjenim Američkim Državama. Predložene su dvoznamenka CG i troznamenka CGO.

S obzirom na to da duži vremenski period Nacionalna biblioteka nije dobila nikakvu povratnu informaciju, aplikacija je ponovljena 18. 3. 2013. godine. Ovom prilikom aplikaciju je prosljedio Institut za standardizaciju Crne Gore – ISME, u kojoj je ponovo upućen zahtjev da se dodijeli kod za crnogorski jezik, i to – dvoznamenkasti ME i troznamenkasti MNE. Aplikaciju je popunila Nacionalna biblioteka, a uz aplikaciju je poslato pismo podrške od strane ISME.

Međutim, odgovor na ponovljenu aplikaciju nije stizao. Direktorica NBCG pokušala je da dobije informacije uz pomoć Françoise Pellé, dugogodišnje direktorice Međunarodne ISSN agencije.

Kao rezultat toga, uslijedio je odgovor, odnosno objašnjenje gospodina Johna Zagasa, upućeno 7. februara 2014. godine, u kojem se navodi da se Komitet u međuvremenu reorganizovao i da se nije sastajao da razmatra aplikaciju, ali da je i dalje u Komitetu preovlađujući stav da se radi o varijanti srpskog jezika. Sugerisano je da je potrebno detaljnije razjasniti razlike između crnogorskoga i srpskoga jezika te da se pripremi odgovarajući materijal i pošalje kao dopuna Zahtjevu.

Da bi realizovali taj zadatak, NBCG i ISME pokrenuli su inicijativu za formiranje crnogorskog komiteta ISME/TK 016 – Kodifikacija jezika, u februaru 2014. godine. Tehnički komitet osnovan je 5. juna 2014. godine. Članovi Tehničkoga komiteta ISME/TK 016 su: Jelena Bašanović-Čečović, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti; Bosiljka Cicmil-Vuković, Univerzitetska biblioteka; Vesna Kilibarda, Matica crnogorska; Mladen Lompar, Crnogorski PEN centar; Jelena Šušanj, Institut za crnogorski jezik i književnost; Milenija Vračar, Nacionalna biblioteka Crne Gore “Đurđe Crnojević” i Vjenceslava Ševaljević, Nacionalna biblioteka Crne Gore “Đurđe Crnojević”. Za predsjednika Tehničkog komiteta imenovan je Adnan Čirgić, kao predstavnik Ministarstva prosvjete Crne Gore, a za sekretarku Tehničkoga komiteta Danka Todorović, Institut za standardizaciju Crne Gore.

Komitet je tokom 2014. godine realizovao sljedeće aktivnosti:

1. obezbijedene su pismene podrške nacionalnih bibliografskih centara Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Slovenije, Makedonije i Bugarske, koje su bile dopuna Zahtjevu za dobijanje jedinstvenog međunarodnog kôda za crnogorski jezik;
2. izbor tekstova na crnogorskom i srpskom jeziku, objavljenih tokom XIX, XX i XXI vijeka, koji predstavljaju različite upotrebe jezika: u književnosti, nauci, žurnalistici, administraciji i zakonodavstvu;
3. digitalizacija izabranih tekstova i paralelna analiza, sa ukazivanjem na ključne razlike;
4. priprema dokumenta *Istorijski kontekst i osnovne gramatičke razlike između crnogorskoga i srpskoga jezika*¹ koji predstavlja analizu razlika između standarda crnogorskog i standarda srpskog jezika u istorijskom kontekstu i
5. prevođenje navedenog dokumenta na engleski jezik.

U septembru 2015. godine Nacionalna biblioteka Crne Gore “Đurđe Crnojević” dostavila je tako pripremljenu kompletnu dokumentaciju kao prilog Zahtjevu za dobijanje kôdova u ISO 639 Joint Advisory Committee (Ujedinjeni savjetodavni komitet). Ujedinjeni savjetodavni komitet Kongresne biblioteke iz Vašingtona konačno je, početkom decembra

2017. godine, odobrio zahtjev Nacionalne biblioteke Crne Gore za dobijanje međunarodnog kôda za crnogorski jezik u okviru ISO međunarodnog standarda. Kako je saopšteno, oznaka za crnogorski jezik je CNR, naziv na engleskom Montenegrin, na francuskom monténégrin, a u originalu na latinići crnogorski jezik i na ćirilici црногорски језик. Ovim je uspješno okončan dugogodišnji proces kodifikacije crnogorskog jezika.

Crnogorski jezik kao dio identiteta na kojem su nastajali pisani i bilježeni usmeni poetski i prozni zapisi, književni i naučni prilozi publikovani u periodičnim publikacijama, žurnalistički prilozi u prvim crnogorskim i savremenim novinama, naši zakonski spomenici, udžbenici i naučne rasprave, književna djela klasika crnogorske književnosti i savremenih autora... konačno ima i međunarodnu verifikaciju. Time se čuva i verifikuje pravo na različitost u savremenom svijetu, koji je sve globalniji i time manje interesantan, u kojem multietničnost podrazumijeva pravo na iste uslove i paralelno postojanje, a ne unifikaciju i nestajanje.

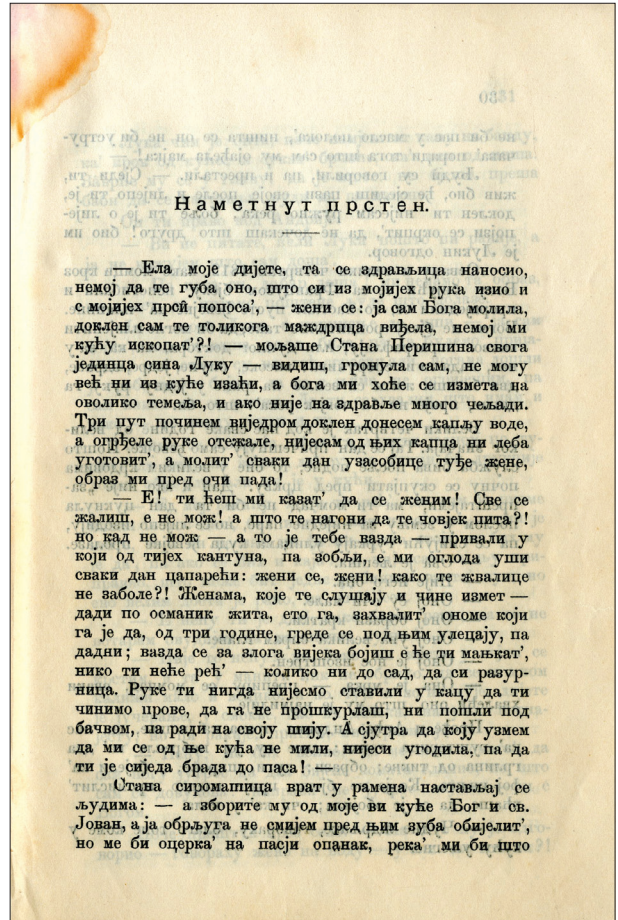
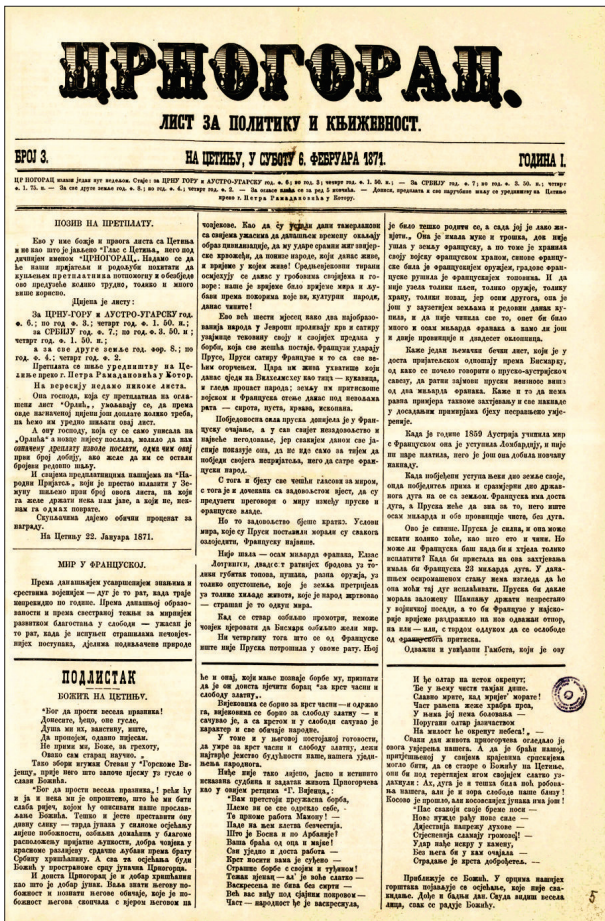
Crnogorski jezik je ustavna kategorija već tačno deset godina, nakon toga je i standardizovan pa dobijanje međunarodnog kôda predstavlja krunu dosadašnjih napora svih koji su radili na razvoju jezičke svijesti u Crnoj Gori, proučavanju crnogorskih književnih i jezičkih tendencija u prošlosti i sadašnjosti, s ciljem da se očuva crnogorska jezička i književna baština, kao i na promociji crnogorskog jezika i književnosti u Crnoj Gori i u inostranstvu, naučnim istraživanjima u oblasti jezika i književnosti i poboljšanju informisanosti o crnogorskom jeziku i književnosti i njihovim karakteristikama u Crnoj Gori i dijaspori.

Međunarodni kod za jezik predstavlja osnovni preduslov za međunarodnu prepoznatljivost jezika. Značajan je i zbog unošenja publikacija u bibliotečke sisteme, tj. za međunarodnu razmjenu bibliografskih informacija. Do sada nije bilo moguće zvesti publikaciju na crnogorskom jeziku, zbog čega su evidentirane pod nazivima drugih jezika. Takođe, nije postojala mogućnost korišćenja crnogorskog jezika u savremenim tehnologijama. Dobijanje kôda omogućilo da se crnogorski jezik, na primjer, uključi u operativni sistem Windows, a samim tim i u Word, u Wikipediju...

¹ “Crnogorski jezik dio je štokavskoga jezičkog sistema – na isti način na koji su to bosanski, hrvatski i srpski jezik. Crnogorski je jezik službeni jezik u Crnoj Gori (od 2007. godine). Njime govore i Crnogorci u iseljeništvu, pogotovo u Peroju (Republika Hrvatska), u Skadru i sušednoj mu Vradi (Albanija) te u Lovčencu i Feketiću (Vojvodina, Republika Srbija)”

Kada je riječ o izučavanju crnogorskog jezika na slavističkim katedrama, trenutno uglavnom postoje kursevi bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika, a dobijanjem međunarodnog koda nema više nijednog razloga da im se ne pridruži i crnogorski jezik.

Takođe u vezi sa predstojećim promjenama u UDK tablicama, činjenica da je odobren međunarodni kod za crnogorski jezik trebalo bi da bude dovoljan argument da se u klasifikaciju jezika uvrsti broj i za crnogorski jezik, a samim tim i za crnogorsku književnost.

Crnogorac, 1871, br. 3, str. 1.

Luka Jovović, Pripovijetke iz crnogorskog života, str. 29.

росијски Двор с цесарским Двором у друштво и договор алеатски бјеше, како је и данас.

Нека, дакле, и сад тако буде и нека наш посланик дође, пак ћемо се састати и договорити и по нашем општемју согласију и договору чинити све оно, што се тиче до службе једнога и другога Двора и до наше опште користи, да знамо куда ће који поћи и на коју страну, за који ли узрок и на који начин, да чисто разберемо и да нас не потеже сваки на своју страну без царскијех писамах и без нашега договора.

Спомените се како је и приђе било, када су неки Црногорци ходили на велико обећање, како су се вратили и колико су блага донијели, али су они и срећни били, јербо некизи утекоше, а неке сам ја с мојијем књигам довео, а ни један не наше своје куће виђети, зашто не бјеху пошли по наредби цесарскога Двора, него по обећању некога Милоње, што стајаше у Котор, а Двор за то и не знаваше ништа, коли и сад не знаде за то што зове Црногорце лејтенант Мандић с Јоком Лазовијем, који гледају и пазе своју корист, да себе срећу добију врху несреће црногорске.

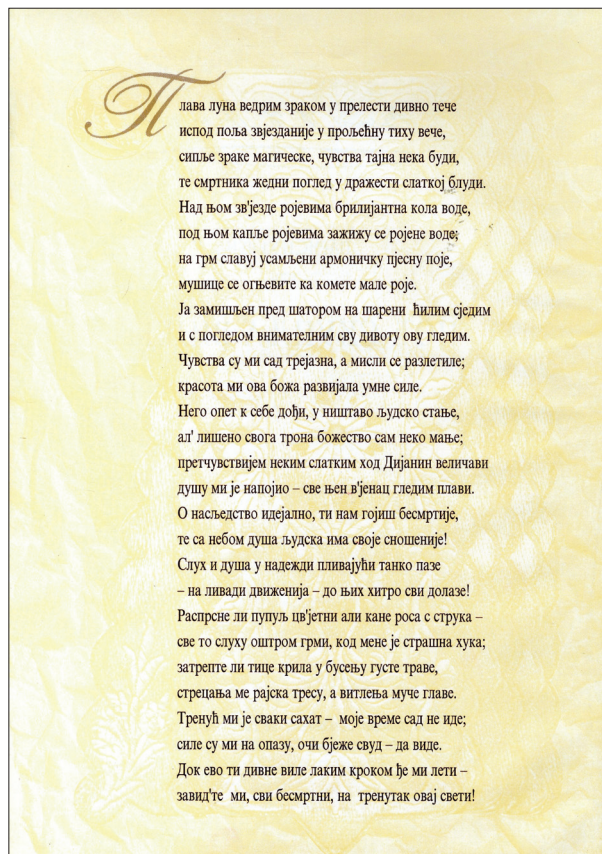
Ја бих желио да ми когођ каже коју срећу, које ли благо може солдат стећи, а особљиво солдат црногорски, који оставља свој дом, а мнозина и своје жене и дјecu и не мисли за вазда, него за кратко вријеме служити. Ја се не могу домислит откуд ће та срећа доћи, како се надају да ће благо готово наћи, само да пођу и да га прихвате. Ма се бојим да се и у то varaју и да ће се у све наћи преварени. Тога ради, за испунити моју дужност, ја свакому говорим и свакога совјетујем да стојите дома у своју слободу, доклен наш посланик дође, а то солдацко течење можете у свако доба и у свакога краља наћи.

В прочем јесам ваш доброжелатељ

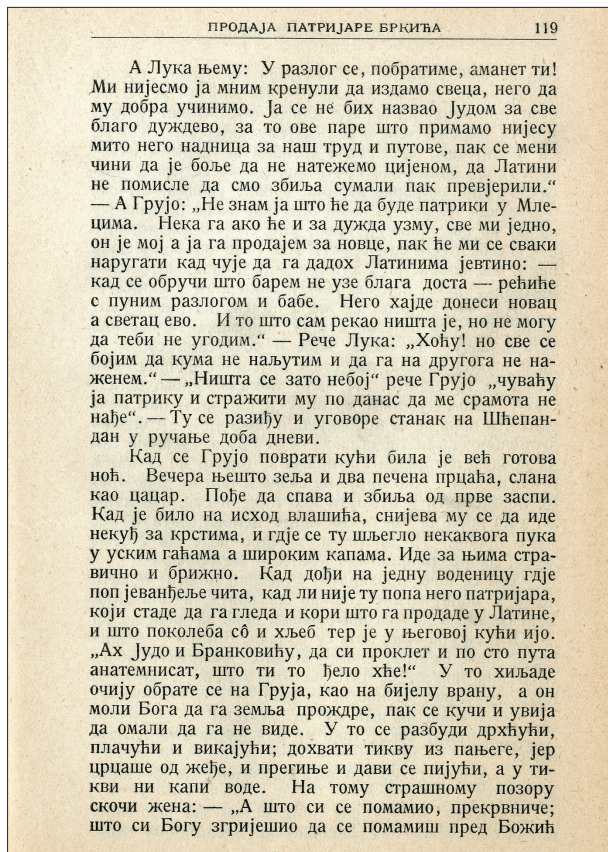
На Цетиње,
јулија 3. — 1814.

ВЛАДИКА ПЕТАР

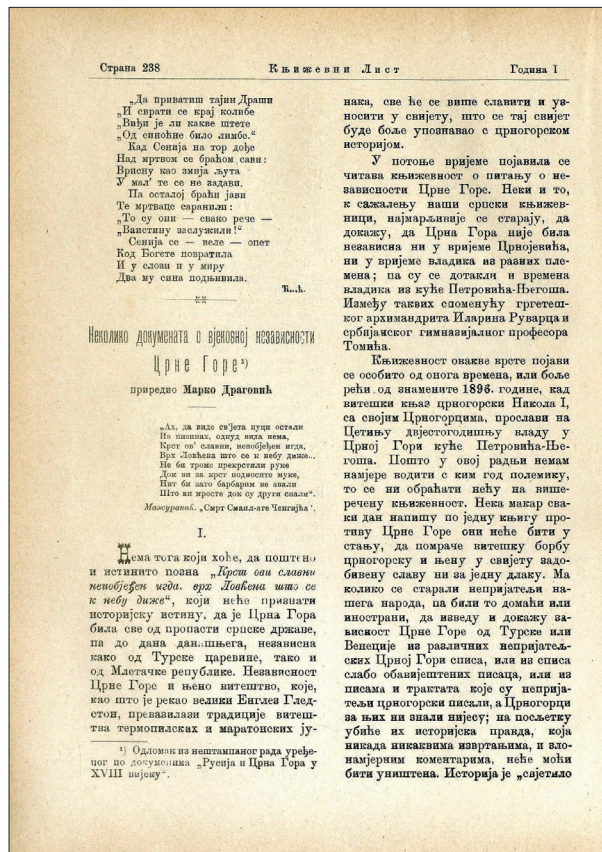
Petar I Petrović Njegoš, Pjesme; Pisma; Poslanice, str. 118.

Petar II Petrović Njegoš, Noć skuplja vijeka, str. 6.

Stjepan Mitrov Ljubiša, Pripovijesti crnogorske i primorske, str. 119.

Književni list, 1901, sv. VII i VIII, str. 238.

Pasjak — utrina, selo Bukovica. Rožaje. (I).	Paša glavica — uzvišenje na ostrvu Prevlaci, selo Prevlaka, Ceklin. Riječka Nahija. (I).
Pasjen — na padinama Kukuraj brda prema Barama Kraljskim. Vasojevići. (Tk).	Paša glavica — uzvišenje, selo Dobrska Župa, Ceklin. Riječka Nahija. (I, Tk, L).
Pasko brdo (1409) — iznad lijeve obale rijeke Tare (blizu Hana Garančića). Vasojevići. (Tk).	Paša jama — jama u Gredi, selo Stolac. Piva. (I).
Paskrš — komun i livada, Brijeg Glavotovića. Kući. (L).	Paša jama — lokalitet između Smriječa i Starih kuća, obrastao drvećem, selo Godinje. Crmnica. (L: Nikač B. 1993: „U nju su Nikači bacali ekrotine / lip-sale pse, mačke, ovce i drugu domaću životinju“).
Pas-magrevu — njiva, Orahovo — Podgrad. Kući. (L).	Paša jama — u Donjem Medunu. Kući. (L).
Pasnik — između Gornjeg Vlahu i Dolca. Bijelo Polje. (Tk).	Paša jama — u selu Kamenom, Herceg Novi. Boka Kotorska. (L).
Paspolje — dio polja, selo Rajičevići, Njeguši. (I).	Paša jama (kao: Pod Pašom jamom) — pašnjak, selo Vrba. Paštrovići. (L).
Pastuhovina — mikrotoponim na području katastr. opšt. Bandići, Komani. Katunska Nahija. (Ko).	Paša jama (kao: Potok „od Paše jame“) — u selu Boljevićima. Crmnica. (L).
Pastuša — njiva, selo Mirac. Njeguši. (I).	Paša kruška — kruška, selo Podvrš. Oputna Rudina. (I: „Tu je uginulo ne-čije pašče“). (Toponim Paša kruška jedan informator bilježi i za selo Ob-ljaj).
Pastušice — livade, selo Kopito. Njeguši. (I).	Paša luka — u Tješnju, Vodno. Pljevlja. (I).
Pasuljina — kosa, selo Ulotina. Vasojevići. (L). (Na Tk stoji: Pasuljište).	Paša murva — u Mrčevom polju, Grbalj. Budva. (I).
Pasuljine — između Vrela i Andželata, Andrijevica. Vasojevići. (Tk).	Paša pečina — kod Rožaja. (I).
Pasuljine — u selu Bastahama, Gornja Sela. Vasojevići. (I).	Paša ploča — u selu Majstorima. Lovćen. (L: „Tu je bila granica s Austrijom“).
Pasuljište — ispod Oranog dola u Vitasojevićima. Pješivci. (I). (u Vitasojevićima navodi se i lokalitet Pasuljišta).	Paša prodo — u selu Drenovšćici. Pješivci. (L). (Informator saopštava toponim Paša prodo na padinama Garča. Pješivci).
Paša aluga — u Ljeskovim dolima. Pješivci. (I).	Paša rupa — mikrotoponim na području Mededeg, Vražegmci, Bjelopavlići. (Ko).
Paša dolina — omanja, ograđena dolinica na Počivalima, selo Prigradina. Banjani. (I: „veče se za ime pas“).	Paša rupa — njiva, neplodno, selo Mijogošt, Gornji Zagarač. Katunska Nahija. (L).
Paša glava — livada, selo Paučina. Rožaje. (I).	Paša rupa — njiva, pašnjak, neplodno, selo Lazarev Krst, Donji Zagarač. Katunska Nahija. (L).
Paša glava — vidi: Paši vr* (Plav).	
Paša glavica — brežuljci, selo Pišće. Pivska planina. (I).	
Paša glavica — lokalitet na planini Građišnici (istočni ogranci Bjelasice). (I).	
Paša glavica — pašnjak, selo Vrba — Knež Dò. Njeguši. (I).	

387

Vukić Pulević; Novica Samardžić, Fitonimi i zoonimi u toponimiji Crne Gore, str. 387.

KIŠE... bijeli psi
– Ne treba da oklijevate – ohrabrio ga je. – Para nikad neće biti dovoljno, a vas želja vuče. Snađite se kako znate i otputujte.
– Mislite?
– Mislim – uzvratu odlučno i oni su se prvi put rukovali pri rastanku.
Toga popodneva vraćao mu se u svijest zadovoljno lice novoga poznanika dok je sebe učvršćivao u odluci.
Četvrtoga dana zatekao ga je kako pognut šedi na klupi i odsutno pilji u šljunak na stazi. Izgledao je loše i još starije.
– Kako ste danas – upitao ga je, a on se blago trže.
– Vi ste stigli. Pa, kasnite – reče tiho.
– Zadržala me koleginica.
– Ah, čuvajte se žena, one mogu biti opasne...
Evo, ova moja, sinoć me zatekla. Tek što sam izvađio novac koji sam od penzije pomalo odvajao da se ne primijeti i počeo da ga brojim, upade u sobu, razgoropadi se i ote mi sve iz ruku. Veli: „Sram te bilo, kriješ pare od porodice“.
– Ali vi ste, koliko sam razumio, odlučili da otputujete?
– Da, bio sam odlučio... Dovoljno je bilo za voznu kartu i koji dan boravka, a i za bocu rakije bi se našlo iako mi tamno ne bi zamjerili da se pojavim i
29

Milovan Radojević, Kiše... bijeli psi, str. 29.

NJEGOŠ KAO SABAŠEDNIK DEMIJURGA I APOLOGETA SLOBODE...
Njegošev egzistencijalni stoicizam ne relativizira: sva zla na zemlji čovjekova su prčija, te je i život suštinski „snoviđenje strašno“. Stoga treba biti nedvosmisleno jasan: „Ko pošteno hoće da živi, mučenik je ovoga svijeta!“ Suština Njegoševa nespokoj uzrokovana je filozofsko-antropološkim saznanjem o tome koliko ljudska priroda nije definisana i koliko je ona – u odnosu na sav ostali živi svijet – najneizvjesnijih pojedinačnih određenja. Ljudi nesebični, humani, stvaralački opredijeljeni – veći su i od anđela (te sanjane, imaginarne i najviše kategorije dobra), a oni sebični, podli i bezrazložno na zlo spremni – niži su od životinje. Ipak, veliki stvaralački horizonti Njegoševi superiorno nadilaze „stravu zemnu“, neutrališući je snažnim slobodarskim i herojskim, kreativnim i pjesničkim aktivizmom. Zbog toga nada kao aktivna i stvaralačka kategorija ostaje primarna ljudska i poetska dimenzija, koja treba da bude jača od svake neizvjesnosti, od svakoga ponora ljudskosti i njegovih dubokih i mračnih bezdana: „Vrijeme će i toj cijeli doći, da se bezdne mračne osvijetle“...
Na kraju svak ostane pod pokrovom svoje „sudbine“, sam sa sobom, neumoljivo ostavljen svojoj sopstvenosti i onome što je za života radio i ostvario. Kao iz neke kosmičke osmatračnice, preokupacija Njegoševa istraživačkoga, poetskoga teleskopa dominantno su bili nesigurni horizonti čovjekova bivstva i neizvjesnost ljudske egzistencije. Počev od njegova porijekla i izvorne mu životne funkcije, u stalnome nadmetanju dobra i zla na negostoljubivoj „burnoj brežini“ – do neizvjesnoga ozračja slobodom i ličnom srećom. Najveći pjesnici su savjest čovječanstva, mjera vremena i njegovi dinamični svjedoci. Iako je Njegošovo misaono i stvaralačko iskustvo najdramatičnije pulsiralo u izazovima crnogorskoga mikrokosmosa, crnogorske istorije i tradicije, ukoliko – crnogorske narodne duše, odnosno njegove složene prošlosti i burne savremenosti, Njegoš je najmanje istorični i epski narator. On je suptilni filozof i pjesnik za tanano oslušivanje i jedinstveno tumačenje opštih, univerzalnih i kosmogonijskih problema i sadržaja u surovome i mračnom svakidašnjemu grotlu, kojemu samo uvor znamo – a dno mu se ne da naslutiti.
Ipak, velike zvjezdane staze demijurga i njegova golemo prostranstva prirodno-ga reda i principijelno zakonomjernoga poretka (kao ljepote rajske) ne dozvoljavaju zlu naše planete, opasnome žilištu čovjekovu – da pakao pobijedi! – Što je čovjek, a mora bit' čovjek: njemu namijenjena zraka demijurga, dar Stvoritelja osvjetljava i pozitivnom energijom zrači drugu, neminovnu stranu čovjekove prirode, ad Satanin. Svaka borba, pa i ova prirodna i kosmička, uključuje rizik nasilja jer u tome sukobu neizbježno – egzistencijalno stradaju mnoge „čelije“ univerzuma. To je neminovni dio odnosa generalnoga poetskog „besporetka“ i „poretka“ Njegoševa, i njegova ključna rezultanta otpora nasilju kao glavnome životnom i biološkom geslu: „Zlo činiti, ko se od zla brani / tu zločinstva nije nikakvoga“.
Snažna svjetlost, dakle, predstavlja izvor stvaranja i moć trajanja. Zbog toga je snažna luča i vječna zublja Njegoševe poezije stalno i neusiljeno prisutna u sumračju taštine i najveće opasnosti našega dijela kosmosa, krize ljudskosti. Njegoš je svjetlost, koja neprolazno i svemirski razgoni mrak maloga kosmosa, krhokoga čovjeka kao mikrokosmosa, čija uvijek otvorena šansa za uspon duše – predstavlja jedinu nadu u obraćunu najvećih razmjera – s rizicima nepouzdanog dana života i njegova vazda spremnog podlog ništavila. „Zemlja stenje, a nebesa čute“: s konkretnoga crnogorskog „poprišta“ Njegoš se
11

Ljiljana Đorđević, Njegoš u južnoslovenskim kulturama..., str.

11.

CODIFICATION OF THE MONTENEGRIN LANGUAGE

Abstract

The National Library of Montenegro initiated activities aimed at obtaining the international language code for the Montenegrin language in 2008. This code is assigned by the ISO 639-2 Technical Committee headquartered at the Library of Congress, Washington, and D. C. The Technical Committee 016 – language codification, established within the Montenegrin Institute for Standardization, got involved in the activities leading to the language code assignment. At the beginning of December 2017. the Joint Advisory Committee of the Library of Congress approved the request for the language code for the Montenegrin language and assigned *CNR* for *Montenegrin* in English and *monténégrin* in French.

Key words: National Library of Montenegro “Đurđe Crnojević”, Montenegrin language, request for codification, assignment of international code

DOPRINOS UNIVERZITETA “DŽEMAL BIJEDIĆ” RAZVOJU NAUČNE MISLI U BOSNI I HERCEGOVINI

Edita Mulaosmanović, prof.

Univerzitetska biblioteka Univerziteta “Džemal Bijedić” u Mostaru
edita.mulaosmanovic@unmo.ba

Sažetak

U radu se govori o značajnom doprinosu Univerziteta “Džemal Bijedić” razvoju naučne misli u Bosni i Hercegovini. Akcenat je stavljen na izdavačku djelatnost, kojom je Univerzitet ostavio trajan pečat na bosansko-hercegovačku naučnu scenu. Izdavanjem naučnoistraživačkih projekata, monografskih i serijskih publikacija, kao i doktorskim disertacijama i magistrskim radovima koji su odbranjeni na Univerzitetu, trajno se upisao među institucije čiji je naučni doprinos za Bosnu i Hercegovinu velik i značajan.

Ključne riječi: Univerzitet “Džemal Bijedić”, nauka, izdavačka djelatnost, doprinos

Uvod

Razvoj naučne misli u Bosni i Hercegovini seže u daleku prošlost. Mostar, kao centar Hercegovine, bio je i ostao prisutan na bosanskohercegovačkoj naučnoj sceni, a pečat takvom njegovom statusu, između ostalih, dao je i Univerzitet “Džemal Bijedić”. Od samih početaka, pa i prije njih, jer znamo da tradicija visokog školstva u Mostaru počinje pedesetih godina XX stoljeća, Univerzitet je bio i ostao čvrst oslonac naučnom radu, uvijek otvoren i spreman za nove izazove.

Jedan od segmenata kojim je Univerzitet učvrstio status naučnoistraživačke institucije u naučnoistraživačkoj praksi u Bosni i Hercegovini jeste njegova izdavačka djelatnost. Kako bi se stekao jasniji uvid koliki je doprinos Univerziteta “Džemal Bijedić” na naučnoj sceni Bosne i Hercegovine, pregled cjelokupne izdavačke djelatnosti bit će prikazan u nekoliko segmenata.

Nastanak Univerziteta

Zaključak o organiziranju pripremnih radnji za formiranje univerziteta u Mostaru donesen je 24. 2. 1975. godine na sjednici Skupštine opštine Mostar. Na osnovu tog zaključka, 16. maja 1975. god. Skupština je donijela rješenje o obrazovanju inicijativnog odbora za osnivanje univerziteta. Prva konstituirajuća sjednica Skupštine Univerziteta održana je 11. februara 1977. godine i na njoj je donesena odluka da zvanično ime Univerziteta u Mostaru bude Uni-

verzitet “Džemal Bijedić” u Mostaru. Savremeni proces visokog obrazovanja u Mostaru započeo je još 1950. godine otvaranjem Više pedagoške škole, zatim Više tehničke škole – mašinske struke 1959. godine i Više poljoprivredne škole 1960. godine. Odjeljenja Pravnog i Ekonomskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu formirana su 1970. godine, a 1976. prerasla su u samostalne fakultete.

Akadske 1977/78. godine Univerzitet “Džemal Bijedić” u Mostaru počinje s radom kao samostalna visokoškolska institucija. Svi tada postojeći instituti, zavodi i razvojni centri iz cijele Hercegovine (Istraživačko-razvojni institut SOUR-a APRO Hercegovina, Institut za korištenje i zaštitu voda na kršu RO Hidroelektrane na Trebišnjici, Institut za studijsko-razvojne poslove RO Hidroelektrane na Neretvi, Zavod za razvoj privrede, Institut zaštite, Duvanski institut) bivaju uključeni u sastav Univerziteta. Do 1992. godine Univerzitet se razvija i postaje respektabilna visokoškolska institucija u državi. Nakon rata 1992–1996. godine Univerzitet nastavlja tamo gdje je stao. Podižući se iz pepela, gradeći novu infrastrukturu i novi naučni kadar, ponovo se, kao obrazovna i naučnoistraživačka institucija, aktivno uključuje u naučnoistraživačke tokove u Bosni i Hercegovini.

Izdavačka djelatnost Univerziteta

Tradicija visokog obrazovanja u Hercegovini počela je i prije osnivanja Univerziteta, na Pedagoškoj akademiji (1950), preko Više tehničke škole (1959),

Više poljoprivredne škole (1960) te Pravnog fakulteta i Ekonomskog fakulteta (1976). Krajem sedamdesetih godina XX stoljeća Hercegovina dobiva prvi univerzitet, a Mostar status univerzitetskog grada.

Univerzitet “Džemal Bijedić” u Mostaru je visokoškolska institucija koja je od svog osnivanja dala ogroman doprinos razvoju naučne misli u Bosni i Hercegovini, čemu svjedoči obimna izdavačka djelatnost, koja počinje prije 1977. godine, tj. prije osnivanja Univerziteta. Pedagoška akademija, kao najstarija visokoškolska institucija u Hercegovini, 1969. godine u svom izdanju objavljuje knjigu *Opšta istorija srednjeg veka* autora Fuada Slipičevića. Danas se ovaj primjerak čuva u okviru Arhivske zbirke Univerzitetske biblioteke Univerziteta “Džemal Bijedić”. Prema dostupnim podacima u katalogu Virtuelne biblioteke Bosne i Hercegovine, nijedna druga biblioteka u Bosni i Hercegovini ne posjeduje u svom knjižnom fondu ovaj naslov.¹

Naučnoistraživački projekti Univerziteta

Krajem šezdesetih i početkom sedamdesetih godina XX stoljeća visokoškolske institucije koje su postale članice Univerziteta počinju objavljivati knjige, da bi formiranjem Univerziteta 1977. godine izdavačka djelatnost bila proširena izdavanjem biltena, časopisa, zbornika i naučnoistraživačkih radova. Osamdesetih godina dešava se ekspanzija naučnoistraživačkih projekata instituta koji su djelovali u okviru Univerziteta, pa je tako Istraživačko-razvojni institut APRO objavio 55, Duvanski institut 15 i Zavod za razvoj privrede 11 naučnoistraživačkih projekata.²

Duvanski institut s naučnoistraživačkim projektima počinje krajem šezdesetih godina, a Zavod za razvoj privrede krajem sedamdesetih godina. Popis naučnoistraživačkih projekata dat je u tabeli koja slijedi.

Tabela 1. Popis naučnoistraživačkih projekata

Institut/Zavod	Autor	Naziv projekta	Godina
Istraživačko-razvojni institut APRO	ALIĆ-Džemidžić, Nadira	Kompleksno ispitivanje i uvođenje u proizvodnju aditiva za duhan sačinjenih na bazi domaće proizvodnje	1987.
Istraživačko-razvojni institut APRO	ALIĆ-Džemidžić, Nadira	Istraživanje, razvoj i usvajanje novog načina tehnologije dorade sirovog duhana primjenom sistema kombinovane linije sadnje	1988.
Istraživačko-razvojni institut APRO	ANTUNOVIĆ, Ivica	Istraživanje uticaja lupine kao dodatnog obroka na povećanje plodosti ovaca	1984.
Istraživačko-razvojni institut APRO	ANTUNOVIĆ, Ivica	Ispitivanje mogućnosti maksimalnog iskorišćavanja genetskog potencijala ovaca u cilju dobijanja većeg broja janjadi	1984.
Istraživačko-razvojni institut APRO	BELJO, Jure	Unapređenje proizvodnje duhana u BiH na bazi korištenja proizvodnih mogućnosti pojedinih reona proizvodnje, biološkog potencijala novih sorata i proizvodnja integralne zaštite od bolesti i štetnika	1983.
Istraživačko-razvojni institut APRO	BELJO, Jure	Stvaranje sorata duhana hercegovačkog tipa otpornih na nematode	1983.
Istraživačko-razvojni institut APRO	BELJO, Jure	Stvaranje novih sorata hercegovačkog tipa duhana	1985.
Istraživačko-razvojni institut APRO	BULJKO, Muhamed	Introdukcija sorti pitome borovnice u planinskom području BiH	1984.
Istraživačko-razvojni institut APRO	BULJKO, Muhamed	Introdukcija i selekcija novih vrsti i sorti voćaka. Aktinijada	1984.
Istraživačko-razvojni institut APRO	BULJKO, Muhamed	Istraživanje osnovnih mjera asanacije trešnje u Hercegovini	1984.

¹ Podatak o dostupnom primjerku knjige provjeren 25. 5. 2017. godine.

² Podaci o autorima i nazivima naučnoistraživačkih projekata preuzeti iz kataloga Virtuelne biblioteke Bosne i Hercegovine (25. 5. 2017)

Institut/Zavod	Autor	Naziv projekta	Godina
Istraživačko-razvojni institut APRO	BULJKO, Muhamed	Otpadanje cvijetova i plodova šipka (nara) kao uzrok njegove nerodnosti	1988.
Istraživačko-razvojni institut APRO	BULJKO, Muhamed	Ispitivanje biljnih bolesti i štetočina šipka (nara)	1988.
Istraživačko-razvojni institut APRO	BULJKO, Muhamed	Odabiranje pitomog i divljeg šipka (nara). Faza II	1988.
Istraživačko-razvojni institut APRO	BULJKO, Muhamed	Šipak (nar) Punica granatum L. kao voćna vrsta u Hercegovini. Faza II	1988.
Istraživačko-razvojni institut APRO	DRECA, Ćazim	Iznalaženje ranostasnijeg sortimenta jarog ovsa za kraška polja planinskog područja BiH	1985.
Istraživačko-razvojni institut APRO	DURANOVIĆ, Menaf	Mogućnosti suzbijanja parazitarnih i zaraznih bolesti preživara uz sistem pregonskog napasivanja	1984.
Istraživačko-razvojni institut APRO	GUTIĆ, Milenko	Skraćenje perioda ishrane teladi tečnom hranom	1982.
Istraživačko-razvojni institut APRO	GUTIĆ, Milenko	Istraživanje faktora koji utiču na smanjenje masnoće mlijeka u intenzivnoj proizvodnji crno-šare pasmine	1987.
Istraživačko-razvojni institut APRO	HANIĆ, Elvedin	Ispitivanje primjene sistema navodnjavanja kapanjem u proizvodnji grožđa i voća	1980.
Istraživačko-razvojni institut APRO	HANIĆ, Elvedin	Uvođenje industrijskog vertikalnog uzgoja povrća – salate i paprike u zatvorenim prostorima sa određivanjem podobnosti vještačkih supstrata i fizioloških rastvora u uslovima Hercegovine	1984.
Istraživačko-razvojni institut APRO	KAJTAZ, Ibrahim	Istraživanje najracionalnijeg tehnološkog postupka za proizvodnju zrelije junetine maksimalnim korištenjem planinskih pašnjaka (na Kupresu), sijena i silaže	1984.
Istraživačko-razvojni institut APRO	KAJTAZ, Ibrahim	Istraživanje optimalnih rješenja za povećanje proizvodnje mlijeka primjenom najsavremenije tehnologije u uzgoju, ishrani, zdravstvenoj zaštiti i organizaciji stada krava na velikim društvenim farmama u Hercegovini	1987.
Istraživačko-razvojni institut APRO	KOREN, Rudolf	Ispitivanje novih metoda obrade zemljišta sa ciljem smanjenja utroška energije	1984.
Istraživačko-razvojni institut APRO	KOSOVIĆ, Nedžada	Ispitivanje i odabiranje sortimenta paradajza, krastavca i salate za uslove i potrebe plasteničke proizvodnje u Hercegovini	1981.
Istraživačko-razvojni institut APRO	KOSOVIĆ, Nedžada	Mogućnosti unapređenja proizvodnje povrća u zaštićenom prostoru	1984.
Istraživačko-razvojni institut APRO	KOSOVIĆ, Nedžada	Tehničko-tehnološki aspekti proizvodnje ljekovitog i aromatskog bilja kao sopstvene sirovinske baze za razvoj prerađivačkih kapaciteta u Hercegovini	1984.
Istraživačko-razvojni institut APRO	KOSOVIĆ, Nedžada	Mogućnosti unapređenja proizvodnje ranog i zimskog povrća na društvenom sektoru i kod udruženih poljoprivrednih proizvođača u Hercegovini	1984.
Istraživačko-razvojni institut APRO	KOVAČINA, Rade	Komparativno izučavanje kvalitetnih kategorija vinskog destilata sa aspekta kvaliteta polazne sirovine i tehničkih zahvata u toku čuvanja i starenja	1982.
Istraživačko-razvojni institut APRO	KOVAČINA, Rade	Ispitivanje uticaja primjene niskih temperatura na sadržaj ekstraktivnih materija u hercegovačkim vinima	1983.
Istraživačko-razvojni institut APRO	KOVAČINA, Rade	Istraživanje uticaja različitih stepena zrelosti grožđa vodećih sorata Hercegovina na hemijska i organoleptička svojstva vina	1987.

Institut/Zavod	Autor	Naziv projekta	Godina
Istraživačko-razvojni institut APRO	KURTOVIĆ, Jusuf	Agropedološka studija reona proizvodnje duhana u Lištici sa pedološkom kartom i kartom plodnosti tla	1984.
Istraživačko-razvojni institut APRO	KURTOVIĆ, Jusuf	Istraživanje mogućnosti industrijske eksploatacije treseta Hutova blata	1985.
Istraživačko-razvojni institut APRO	MANDIĆ, Mirko	Istraživanje mogućnosti korištenja duhanskih stabljika primjenom metoda rekonstituisanja duhana za izradu raznih tipova cigareta	1985.
Istraživačko-razvojni institut APRO	MEDAN, Nemanja	Istraživanje kvaliteta i iskorištavanja kozjeg mlijeka	1985.
Istraživačko-razvojni institut APRO	MIHIĆ, Zdenko	Istraživanje mogućnosti supstitucije energije za zagrijavanje staklenika i plastenika na području Hercegovine	1984.
Istraživačko-razvojni institut APRO	MIHIĆ, Zdenko	Ispitivanje optimalnih umjetnih supstrata za tehnologiju proizvodnje cvijeća i povrća u zatvorenim prostorijama	1984.
Istraživačko-razvojni institut APRO	NADAŽDIN, Vojislav	Ispitivanje biologije i mogućnosti suzbijanja trešnjine muhe (<i>Rhagoletis cerasi</i> L.)	1984.
Istraživačko-razvojni institut APRO	NADAŽDIN, Vojislav	Monilioze (<i>Monilia</i> vrste) na koštičavom voću (višnja, breskva, šljiva i kajsija) u Hercegovini i mogućnost njihovog suzbijanja	1985.
Istraživačko-razvojni institut APRO	NADAŽDIN, Vojislav	Usavršavanje postojećih i uvođenje novih tehnologija u ishrani i zaštiti paradajza i krastavaca u zaštićenom prostoru	1987.
Istraživačko-razvojni institut APRO	ODIĆ, Mirko	Utvrdjivanje najpogodnije sorte i optimalne agrotehnike za duhan tipa "berlejš" na području Bosne	1984.
Istraživačko-razvojni institut APRO	PEDIŠA, Hivzo	Introdukcija i klonska selekcija domaćih sorti vinove loze. Faza II	1984.
Istraživačko-razvojni institut APRO	PEHAR, Jakov	Utjecaj emisije industrijskih gasova u području Mostara (Bišće polje) na biološki potencijal HEPOK-ovih nasada (SO ₂ i fluor)	1982.
Istraživačko-razvojni institut APRO	PEHAR, Jakov	Osvajanje tehnologije proizvodnje sadnog materijala po meristem metodi. Faza II	1983.
Istraživačko-razvojni institut APRO	PEHAR, Jakov	Istraživanje mogućnosti energetske uštede u stakleničko-plasteničkoj proizvodnji uključivši i korištenje sunčeve energije	1989.
Istraživačko-razvojni institut APRO	POPOVIĆ, Dušan	Pasminska i tipološka ispitivanja u teritorijalnom (seljačkom) govedarstvu i ovčarstvu Hercegovine	1983.
Istraživačko-razvojni institut APRO	POPOVIĆ, Karlo	Ispitivanje mogućnosti ekonomičnije proizvodnje duhana uvođenjem novog sistema mineralne fertilizacije duhanskih tala Hercegovine	1985.
Istraživačko-razvojni institut APRO	POPOVIĆ, Karlo	Ispitivanje mogućnosti uzgoja duhana kao postrnog usjeva u kraškim poljima i nizinskim dijelovima Hercegovine	1987.
Istraživačko-razvojni institut APRO	RADMAN, Ljubica	Ispitivanje ekscorioze i viroza vinove loze u području Hercegovine. Faza II	1983.
Istraživačko-razvojni institut APRO	SEKULOVIĆ, Nada	Istraživanje intenziteta izmjena pigmentnog kompleksa materija kao indikatora kvaliteta hercegovačkog tipa duvana u fazi sušenja	1983.
Istraživačko-razvojni institut APRO	SIMIĆ, Slavko	Prilog poznavanju utjecaja intenzivne ishrane krava u prvom suhostajnom periodu na proizvodnju i neke elemente kvaliteta mlijeka druge laktacije, rast i razvitak teladi iz drugog telenja	1981.

Institut/Zavod	Autor	Naziv projekta	Godina
Istraživačko-razvojni institut APRO	TARAILO, Radoslav	Izučavanje varijeteta sorte žilavka i ispitivanje nekih bioloških promjena utvrđenih varijeteta u zavisnosti od faktora spoljne sredine. Faza I	1985.
Istraživačko-razvojni institut APRO	TARAILO, Radoslav	Uticaj specifične sortne ampelotehnike na prinos, kvalitet i rok dozrijevanja grožđa introdukovanih sorti vinove loze u Hercegovini	1987.
Istraživačko-razvojni institut APRO	TRNINIĆ, Vladimir	Istraživanje optimalnih modela individualnih poljoprivrednih gazdinstava na području kraških polja Hercegovine	1984.
Istraživačko-razvojni institut APRO	VUKSANOVIĆ, Predrag	Hibridna selekcija na bazi blatine u cilju stvaranja stonih sorti za područje Hercegovine	1983.
Istraživačko-razvojni institut APRO	ZAKLAN, Dervo	Istraživanje elemenata za utvrđivanje proizvodne rejonizacije poljoprivrede na području Hercegovine	1985.
Duvanski institut	BARŠ, Ljubomir	Modernizacija tehnološkog procesa manipulacije duhana proizvedenog na području Bosne i Hercegovine	1976.
Duvanski institut	BARŠ, Ljubomir	Ispitivanje mogućnosti izvođenja manipulacije duhana u kontinuiranom procesu finalizacije duhanske sirovine	1977.
Duvanski institut	BELJO, Jure	Ispitivanje novih selekcijom dobivenih sorata hercegovačkog tipa duhana	1980.
Duvanski institut	BELJO, Jure	Uvođenje hibridnih sorata u proizvodnji duhana u sjeveroistočnoj Bosni	1981.
Duvanski institut	JELČIĆ, Slavko	Troškovi proizvodnje duhana na području Hercegovine	1978.
Duvanski institut	KURTOVIĆ, Jusuf	Ispitivanje vrijednosti treseta Hutova blata kao organskog đubriva i mogućnosti povećanja koeficijenta njegovog iskorišćavanja i aktiviranja imobilnih komponenata NPK putem usmjeravanja toka mikrobioloških procesa u njemu	1967.
Duvanski institut	KURTOVIĆ, Jusuf	Reonizacija sorata različite produktivnosti na tlima odgovarajućih proizvodnih sposobnosti	1976.
Duvanski institut	KURTOVIĆ, Jusuf	Istraživanje utjecaja raznih vrsta i količina mineralnih gnojiva na postizanje optimalnog kvaliteta i prinosa viržinskog duvana u Bosni	1980.
Duvanski institut	MANDIĆ, Mirko	Ispitivanje mogućnosti primjene novog tehnološkog procesa obrade tipova duhana proizvedenih na području SR BiH na bazi redying sistema	1979.
Duvanski institut	MANDIĆ, Mirko	Istraživanje mogućnosti kreiranja novog tipa evropske blend cigarete od duhanske sirovine proizvedene u SR BiH sa smanjenim postotkom štetnih materija	1982.
Duvanski institut	NADAŽDIN, Milojka	Proučavanje plamenjače na duvanu i mogućnosti njenog suzbijanja	1966.
Duvanski institut	NADAŽDIN, Milojka	Unapređenje proizvodnje duhana	1978.
Duvanski institut	NADAŽDIN, Milojka	Osnovi i metode integralne zaštite duhana	1978.
Duvanski institut	ODIĆ, Mirko	Ispitivanje mogućnosti, proizvodnih uslova i tehnologije žutih duhana u Bosni	1972.
Duvanski institut	SEKULOVIĆ, Nada	Zavisnost formiranja kancerogenih i toksičnih materija od biološkog potencijala sorte i načina provođenja obrade kod duvana proizvedenih u SR BiH	1982.
Zavod za razvoj privrede	BEROŠ, Marko	Koncepcija razvoja privrede Hercegovine do 2000. godine	1985.
Zavod za razvoj privrede	DRAŠKOVIĆ, Miloslav	Mogućnost razvoja male privrede u Hercegovini	1981.
Zavod za razvoj privrede	ERIĆ, Ilija	Korištenje sekundarnih sirovina za razvoj industrijske proizvodnje u Hercegovini	1978.
Zavod za razvoj privrede	FESTIĆ, Mustafa	Koncepcija razvoja turizma u primorskom području Bosne i Hercegovine	1983.

Institut/Zavod	Autor	Naziv projekta	Godina
Zavod za razvoj privrede	HADŽIALIĆ, Husein	Uloga i funkcija jadranskog obalnog područja SR BiH u razvoju Republike	1978.
Zavod za razvoj privrede	KAZAZIĆ, Esad	Mjere za zaštitu životne sredine u nekim urbanim dijelovima Hercegovine	1981.
Zavod za razvoj privrede	PERIĆ, Branko	Koncepcija razvoja privrede Hercegovine do 1985. godine. Mogućnost razvoja industrije u pojedinim područjima Hercegovine. I–II	1978.
Zavod za razvoj privrede	PRAŠO, Muhamed	Mogućnosti za razvoj industrije ukrasnog kamena u Hercegovini	1983.
Zavod za razvoj privrede	PRPIĆ, Vladimir	Naučnoistraživački potencijal i potrebe područja Hercegovine za naukom	1981.
Zavod za razvoj privrede	RADULOVIĆ, Žarko	Koncepcija razvoja privrede Hercegovine do 1985. godine. Mogućnost za razvoj turizma u Hercegovini do 1985. godine	1978.
Zavod za razvoj privrede	RADULOVIĆ, Žarko	Značaj i uloga doline Neretve u dugoročnom razvoju Hercegovine	1981.

Serijske publikacije Univerziteta

1974. godine, tj. prije zvaničnog osnivanja Univerziteta “Džemal Bijedić”, objavljena je prva serijska publikacija u izdanju Mašinskog fakulteta u Mostaru. Nakon osnivanja Univerziteta, 1978. godine, počinje redovno izlaziti *Bilten Univerziteta “Džemal Bijedić” u Mostaru* i njegov kontinuitet održava se sve do 1999. godine. Također, 1980. godine Univerzitet izdaje i *Pregled predavanja*, čiji se kontinuitet održava do 2004. godine. 1979. godine Mašinski i Pravni fakultet počinju s objavljivanjem svojih serijskih publikacija, a 1984. godine serijska publikacija pod nazivom *Zbornik radova* počinje izlaziti na Pedagoškoj akademiji. Do početka agresije na Bosnu i Hercegovinu skoro svi fakulteti imaju svoje serijske publikacije u kojima se objavljuju naučni i stručni radovi, čime Univerzitet “Džemal Bijedić” postaje stalno prisutan na naučnoj sceni Bosne i Hercegovine, ali i šire.

Nakon agresije, Univerzitet, kao i cijela država, počinje ispočetka. Protjeran iz svojih zgrada, osiromašen za svoj nastavni kadar, Univerzitet počinje skoro od nule. Kontinuirani rad Univerziteta tokom agresije biva održan zahvaljujući profesorima koji su zajedno s Univerzitetom protjerani na lijevu obalu Neretve. Malo-pomalo Univerzitet staje na noge, gradi novu infrastrukturu, nastavni kadar.

Prateći razvoj nauke i naučnoistraživačkih dostignuća, Univerzitet ponovo počinje s izdavanjem serijskih publikacija. Tako danas na Univerzitetu redovno u kontinuitetu izlazi šest serijskih publikacija i jedan zbornik radova. Pravni fakultet počinje s objavljivanjem *Revije za pravo i ekonomiju* 2000.

godine. Godinu dana kasnije, na Ekonomskom fakultetu počinje izlaziti *Zbornik radova*. 2003. godine na tadašnjoj Pedagoškoj akademiji, danas Nastavničkom fakultetu, počinje izlaziti časopis *Sportski logos*, a 2008. godine *Educa, časopis za obrazovanje, nauku i kulturu*. 2006. godine Fakultet humanističkih nauka počinje objavljivati časopis *Istraživanja*, a od 2013. godine Pravni fakultet izdaje *Zbornik radova* s međunarodnog naučnog skupa *Dani porodičnog prava*. Također, Mašinski fakultet nastavlja s izdavanjem *Zbornika radova nastavnika i saradnika Mašinskog fakulteta*. Do danas je u tim publikacijama objavljeno više od hiljadu naučnih i stručnih radova, čime Univerzitet “Džemal Bijedić” daje nemjerljiv doprinos razvoju naučne misli u Bosni i Hercegovini. Sve serijske publikacije, koje se još uvijek objavljuju, čuvaju se u okviru Arhivske zbirke Univerzitetske biblioteke.

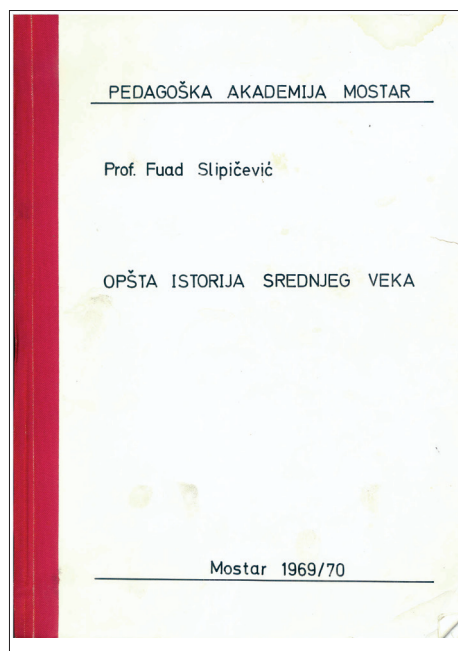
Monografske publikacije Univerziteta

Monografske publikacije čine najveći dio izdavačke djelatnosti Univerziteta. Izdavačka djelatnost Univerziteta “Džemal Bijedić” počela je osam godina prije njegovog osnivanja. Prva monografska publikacija, *Opšta istorija srednjeg veka* autora Fuada Slipičevića, izdata je 1969. godine na Pedagoškoj akademiji, da bi pet godina kasnije, 1974. godine, na Mašinskom fakultetu bila objavljenja knjiga *Termička obrada* Nikole Sedlara. Nakon osnivanja Univerziteta 1977. godine izdavačka djelatnost iz godine u godinu postaje bogatija te kao takva postaje veoma važan faktor u razvoju naučne misli u Bosni i Hercegovini.

Tabela 2. Popis serijskih publikacija

Naziv serijske publikacije	Godina početka izlaženja	Učestalost izlaženja	ISSN	Današnji status
Bilten Univerziteta "Džemal Bijedić" u Mostaru	1978.	Povremeno	0350–879X	Ne izlazi
Educa: časopis za obrazovanje, nauku i kulturu	2008.	Godišnje	1840–3301	Izlazi
Ekonomika	1997.	Godišnje	1512–6390	Ne izlazi
Internacionalna konferencija submediteranskih kultura – ICSA: zbornik radova	2013.	Godišnje	2303–4645	Ne izlazi
Istraživanja: časopis Fakulteta humanističkih nauka	2006.	Godišnje	1840–1325	Izlazi
Pregled predavanja	1980.	Godišnje	0352–1540	Ne izlazi
Revija za pravo i ekonomiju	2000.	Polugodišnje	1512–6706	Izlazi
Sportski logos	2003.	Polugodišnje	1512–875X	Izlazi
Zbornik radova – Nastavnika i saradnika Mašinskog fakulteta Univerziteta "Džemal Bijedić" Mostar	1974.	Godišnje	1986–5104	Izlazi
Zbornik radova – Univerzitet "Džemal Bijedić" u Mostaru, Mašinski fakultet	1979.	Godišnje	0351–7152	Ne izlazi
Zbornik Pravnog fakulteta u Mostaru	1979.	Godišnje	0351–2258	Ne izlazi
Zbornik radova nastavnika i saradnika Univerziteta "Džemal Bijedić" u Mostaru	2007.	Godišnje	1840–1864	Ne izlazi
Zbornik radova – Univerzitet "Džemal Bijedić" u Mostaru. Ekonomski fakultet	2001.	Polugodišnje	1512–8377	Izlazi
Zbornik radova Pedagoške akademije	1984.	Godišnje	0352–5961	Ne izlazi
Zbornik radova ... međunarodni naučni skup Dani porodičnog prava	2013.	Godišnje	2303–6052	Izlazi

Za četrdeset godina svoga postojanja, Univerzitet je objavio 338 monografskih publikacija. 104 monografske publikacije objavljene su do 1992. godine, a 234 monografske publikacije objavljene su od 1996. do kraja 2016. godine. Monografske publikacije Univerziteta čuvaju se u okviru Arhivske zbirke Univerzitetske biblioteke, a planirano je da budu prezentirane kroz bibliografiju koja je u pripremi. U tabeli ispod, zbog obimnosti izdatih monografskih publikacija,³ nisu navedeni naslovi i autori nego je dat pregled broja izdatih publikacija po godinama.⁴

Slika 1. Prva knjiga izdata na Univerzitetu "Džemal Bijedić" u Mostaru

³ Monografske publikacije mogu biti posebna tema istraživanja, ali je u ovom radu cilj bio prikazati cjelokupnu izdavačku djelatnost Univerziteta "Džemal Bijedić" u Mostaru

⁴ Popis monografskih publikacija pogledati u monografiji *Četrdeset godina Univerziteta "Džemal Bijedić" u Mostaru*, Mostar 2017. (2017)

Tabela 3. Monografske publikacije

Godina	Broj izdatih monografskih publikacija	Godina	Broj izdatih monografskih publikacija
1969.	1	1997.	9
1974.	1	1998.	8
1977.	3	1999.	9
1978.	2	2000.	12
1979.	4	2001.	9
1980.	3	2002.	14
1981.	6	2003.	8
1982.	9	2004.	12
1983.	6	2005.	16
1984.	13	2006.	9
1985.	11	2007.	9
1986.	9	2008.	12
1987.	7	2009.	9
1988.	6	2010.	18
1989.	7	2011.	9
1990.	8	2012.	8
1991.	7	2013.	16
1992.	1	2014.	10
1993–1995.	Izdavačka djelatnost prekinuta zbog agresije na Bosnu i Hercegovinu	2015.	15
1996.	5	2016.	17

Doktorske disertacije i magistarski radovi

Prepoznajući značaj naučnoistraživačkog rada i potrebu ulaganja u mlade kadrove, na Univerzitetu “Džemal Bijedić” u Mostaru samo tri godine nakon zvaničnog osnivanja brane se prve doktorske disertacije. 1980. godine na Mašinskom fakultetu odbranjena je doktorska disertacija pod nazivom *Kvalitet proizvoda – operacija u funkciji izvršenja količinskih normi kao osnove materijalne stimulacije u uslovima mašinsko-ručne proizvodnje* kandidata Bože Ćorića. Na Pravnom fakultetu odbranjena je doktorska disertacija *Mjesto i uloga Privremene narodne skupštine Demokratske Federativne Jugoslavije u državno-pravnom konstituisanju nove Jugoslavije* kandidata Rajka Kuzmanovića, koja je ujedno i prva doktorska disertacija odbranjena na Univerzitetu “Džemal Bijedić”.

Tako Univerzitet dobiva svoje prve doktore nauka. Takva praksa nastavlja se i u budućnosti, ali, naža-

lost, biva prekinuta tokom agresije na Bosnu i Hercegovinu. Već 1998. godine na Ekonomskom fakultetu odbranjena je doktorska disertacija na temu *Teorija i politika likvidnosti komercijalne banke* kandidata Mehmeda Alijagića. Na taj način Univerzitet pokazuje da nije odustao od svoje misije, tj. da je spreman nastaviti tamo gdje je stao.

Također, otvaraju se postdiplomski studiji, koji nailaze na veliku zainteresiranost studenata. Prvi postdiplomski studij otvoren je na Mašinskom fakultetu 1977/78. akademske godine. Prvi magistarski radovi brane se početkom osamdesetih godina.

Na Univerzitetu “Džemal Bijedić”, u njegovih četrdeset godina postojanja, odbranjena je 241 doktorska disertacija i 431 magistarski rad. U tabeli ispod bit će prikazano brojčano stanje doktorskih disertacija i magistarskih radova po fakultetima.⁵

⁵ Cjelokupan popis tema doktorskih disertacija pogledati u monografiji *Četrdeset godina Univerziteta “Džemal Bijedić” u Mostaru*, Mostar 2017.

Tabela 4. Broj odbranih doktorskih disertacija i magistarskih radova

Fakultet	Doktorske disertacije	Magistarski radovi
Agromediteranski fakultet	19	17
Ekonomski fakultet	34	30
Fakultet humanističkih nauka	30	84
Fakultet informacijskih tehnologija	10	32
Građevinski fakultet	14	16
Mašinski fakultet	52	112
Nastavnički fakultet	49	112
Pravni fakultet	33	28
Ukupno:	241	431

Zaključak

Tradicija visokog obrazovanja u Hercegovini počela je i prije osnivanja Univerziteta, na Pedagoškoj akademiji (1950), preko Više tehničke škole (1959), Više poljoprivredne škole (1960) te Pravnog fakulteta i Ekonomskog fakulteta (1976). Osnivanjem Univerziteta, 1977. godine, nastavlja se ozbiljan naučnoistraživački rad. Svi fakulteti Univerziteta, zajedno s tri instituta, daju ogroman doprinos na polju nauke u Bosni i Hercegovini.

Na Univerzitetu je završen i objavljen 81 naučnoistraživački projekat koji su radili Istraživačko-razvojni institut APRO, Duvanski institut i Institut za razvoj privrede. Nažalost, nijedan ovaj projekat nije sačuvan, ali postoje njihovi bibliografski zapisi u katalogu Virtualne biblioteke Bosne i Hercegovine. U toku svog postojanja Univerzitet je bio izdavač petnaest serijskih publikacija, od kojih danas redovno izlazi sedam, a u kojima je objavljeno preko hiljadu naučnih i stručnih radova.

Monografske publikacije počinju se objavljivati i prije osnivanja Univerziteta, 1969. i 1974. godine. Njihovo objavljivanje nastavlja se konstituiranjem Univerziteta te je do kraja 2016. godine u okviru

izdavačke djelatnosti Univerziteta objavljeno 338 monografskih publikacija. Izdavačka djelatnost je nakratko prekinuta tokom agresije na Bosnu i Hercegovinu (1993–1995), međutim, nastavljena je već 1996. godine.

Postdiplomski studiji na Univerzitetu i izrade doktorskih disertacija počinju neposredno nakon njegovog osnivanja, a takva praksa nastavlja se tokom svih četrdeset godina postojanja. Prve doktorske disertacije i magistarski radovi brane se već početkom osamdesetih godina. U toku četrdeset godina rada Univerziteta odbranjena je 241 doktorska disertacija i 431 magistarski rad. Naučni stepen magistra i doktora nauka na Univerzitetu stekla su 672 postdiplomca i doktoranta.

Iz svega ranije navedenog jasno je da je u toku četrdeset godina postojanja i trajanja Univerzitet svojim naučnoistraživačkim projektima, monografskim i serijskim publikacijama te doktorskim disertacijama i magistarskim radovima dao ogroman doprinos razvoju naučne misli u Bosni i Hercegovini, ali i šire. Ostavio je neizbrisiv pečat u naučnom radu, ali i postavio put kojim će ići u budućnosti.

Literatura

Bilten. 1978. *Bilten Univerziteta "Džemal Bijedić"* 3. Mostar: Univerzitet "Džemal Bijedić".

Četrdeset godina... 2017. *Četrdeset godina Univerziteta "Džemal Bijedić" u Mostaru*. Mostar: Univerzitet "Džemal Bijedić".

Deset godina... 1987. *Deset godina Univerziteta "Džemal Bijedić" u Mostaru: 1977–1987*. Mostar: Univerzitet "Džemal Bijedić".

Dvadeset godina... 1997. *Dvadeset godina Univerziteta u Mostaru*. Mostar: Univerzitet "Džemal Bijedić".

Univerzitet "Džemal Bijedić". 2002. *Univerzitet "Džemal Bijedić" 1977–2002*. Mostar: Univerzitet "Džemal Bijedić".

THE CONTRIBUTION OF THE UNIVERSITY “DŽEMAL BIJEDIĆ” TO THE DEVELOPMENT OF SCIENTIFIC THOUGHTS IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Abstract

This paper describes a significant contribution of University “Džemal Bijedić” for developing scientific thought in Bosnia and Herzegovina. The emphasis is on publishing, which University put permanent mark at Bosnia and Herzegovina science scene. Publishing scientific-research projects, monography and serials, as PhD and MSc thesis who are passed at University, University enrolled among institutions with significant contribution to science.

Key words: University of “Džemal Bijedić”, science, publishing, contribution

OBJEDINJAVANJE GRAĐE U FONDOVIMA NACIONALNE I UNIVERZITETSKE BIBLIOTEKE BIH I NACIONALNE BIBLIOTEKE AUSTRIJE O KULTURNOHISTORIJSKOJ ZAOSTAVŠTINI MEHMED-BEGA KAPETANOVIĆA LJUBUŠAKA

Dr. Ismet Ovčina, voditelj projekta

ismet@nub.ba

Azra Smajić Gačević, MA, istraživačica

azra@nub.ba

Muamera Smajić, MA, istraživačica

muameras@nub.ba

Anja Mastilović, dipl. komp. i dipl. bibl., istraživačica

anja@nub.ba

Teufik Osmanović, BA, istraživač

teufik@nub.ba

Nacionalna i univerzitetska biblioteka BiH, Sarajevo

Sažetak

Objedinjavanje građe u fondovima Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine i Nacionalne biblioteke Austrije o kulturnohistorijskoj zaostavštini Mehmed-bega Kapetanovića Ljubuškaka rezultat je realizacije projekta Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine (NUBBiH), koji je finansiralo Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke. Predmet istraživanja bila je građa Specijalnih zbirki i Stare periodike NUBBiH i fondova Nacionalne biblioteke Austrije u Beču.

U fondovima NUBBiH čuva se građa Mehmed-bega Kapetanovića Ljubuškaka pogodna za kulturološka, historijska, lingvistička, književna i politička istraživanja. Kapetanović je radio i djelovao u vrijeme austrougarske uprave u BiH te je, stoga, istraživanje provedeno i u Austriji, u Beču, i na taj način je objedinjena i popisana građa iz ove dvije institucije.

Ovaj popis sadrži 157 jedinica.

Ključne riječi: Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak, bosanskohercegovačka književnost, kulturna historija, arhivski dokumenti, bibliografija, stara periodika, specijalne zbirke, Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, Nacionalna biblioteka Austrije

Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak rođio se 1839. godine u Vitini kraj Ljubuškog, kao najstariji sin Ali-bega Kapetanovića, ljubuškog kajmekama (kotarskog načelnika) i majke od znamenite i u pjesmi opjevane porodice Atlagića iz "biloga Hlivna". Znanje turskog, arapskog i perzijskog jezika usavršio je u medresi u Ljubuškom. U dvadeset i trećoj godini (1862) imenovan je članom Idare medžli-sa (kotarskog vijeća) u Ljubuškom. Godine 1865.

imenovan je za kajmekama u Stocu, gdje se oženio iz kapetanske porodice Rizvanbegovića. U jeku bune u Hercegovini, 1876. godine, Ljubušak je dao ostavku i preselio se u Sarajevo, gdje se ponovo oženio, postavši zet glasovitog Mustaj-paše Babića. Za gradonačelnika Sarajeva imenovan je 1877. godine i na ovoj dužnosti ostao je do marta 1878. godine. Na izborima za gradsko zastupstvo od 13. marta 1893. godine ponovo je imenovan za grado-

načelnika Sarajeva. Upravo ova funkcija pomogla mu je da proputuje svijetom, upozna mnoge kulture i da najširoj javnosti predstavi svoja leksikografsko-onomastička istraživanja, prikuplja narodne umotvorine i objavljuje književna djela. Zbog bolesti, u aprilu 1899. godine zvanično se povukao s položaja gradonačelnika Sarajeva, a u julu 1902. godine – kako su zabilježile tadašnje novine – *između ahšama i jacije umro je u svome ljetnikovcu na Grbavici blizu Sarajeva naslovni vladin savjetnik, bivši gradski načelnik grada Sarajeva i poznati književnik Mehmed beg Kapetanović Ljubušak u 63 godini svoga života*.

Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak pamtio je i sakupljao poslovice i druge usmene narodne tvorevine, koje je kasnije objavio u svojim velikim zbornicima pod naslovom *Narodno blago* (1887) i *Istočno blago* (1886). Bio je marljiv čovjek, lijepe naravi, svjestan važnosti posla kojeg se prihvatio, ali nimalo uobražen niti odbojan. O njegovoj skromnosti i nenametljivosti svjedoče riječi kojima se obratio čitaocima njegovog *Narodnog blaga*, davne 1887. godine:

Priča se kako je nekad mrav pošao na put. Pitali ga: "Kuda ćeš?" Odgovori: "Idem u Meku, da posjetim svetu Čabu!" Reknu mu: "Odaklen ti toliki malehan i neznatan, pa da ideš na Čabu?" Na to mrav odgovori: "Ja lijepo i dobro znadem da tamo doći i doprijeti ne mogu, ali je moja želja da se samo na tome svetom putu nađem – pa zato idem!"

Otprilike tako sam ti i ja s ovom mojom zbirkom: i ja baš lijepo i dobro znadem da ja nijesam došao do toga da bih mogao Bog zna što znamenitoga napisati i izdati, ali je i moja želja: da se samo na književnom polju nađem, pa zato sam se uputio ovo narodno blago sabrati!

Kao sakupljač usmenih tvorevina, prevodilac orijentalnih književnosti, publicist, kulturni i politički djelatnik u austrougarskom periodu, bio je s razlogom poznat i priznat u bosanskohercegovačkoj sredini, pa i šire, a nakon smrti dugo i neopravdano zaboravljen i zapostavljen. Ukupna Ljubušakova djelatnost bila je pažljivo praćena, i u Bosni i Hercegovini i izvan nje, budući da je u svoje vrijeme bio istaknuti kulturni i politički djelatnik, a u javnosti se vrlo često pojavljivao kao višegodišnji gradonačelnik Sarajeva (u osmanskome i u austrougarskom periodu), počasni Vladin savjetnik i član nekoliko različitih odbora i izaslanstava, što nam mogu potvrditi izvori koje smo pronašli i u Nacionalnoj biblioteci Austrije, koji su navedeni u popisu koji slijedi.

Ono što je sakupio i od zaborava spasio Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak od velikog je značaja, a tu je nekoliko hiljada poslovice, zagonetki i pitalica, pjesama i predaja, basni i šaljivih priča, objavljenih u spomenutim zbornicima, ali i zasebno, kao što je slučaj s junačkom pjesmom o boju pod Banjom Lukom, u kojoj su Bošnjaci junačkim otporom zaustavili prodor austrijske vojske dolinom rijeke Vrbasa 1737. godine, čime je za stotinu i pedeset godina odgođena okupacija Bosne i Hercegovine, koja će uslijediti 1878. godine.

Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak je osobena i po mnogo čemu pokretačka ličnost u književnoj i kulturnoj historiji Bošnjaka. U složenim i dramatičnim okolnostima, nastalim nakon povlačenja osmanske i prodora nove, austrougarske vlasti u Bosnu i Hercegovinu – kojoj su Bošnjaci pružili otpor – Ljubušak je zagovarao trezveno i razložno prihvatanje stvarnosti novog doba, koje je označeno ulaskom austrougarskih trupa u ove krajeve, u ljeto 1878. godine. Ljubušak je vlastitim djelom dao veliki prilog ideji hvatanja koraka s promjenama koje su donosila nova vremena, zamisli koju je zastupao u svojoj javnoj i publicističkoj djelatnosti.

Podatke za svoje publikacije Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak prikupljao je putem anketa, čime su obilježeni počeci naučnog rada u Bosni i Hercegovini. Kapetanović je 1883. godine slao pisma svim gradonačelnicima u Bosni i Hercegovini s umnoženim brojem pitanja. U njima je tražio popise tekućih voda, naziva vrela, izvora, nazive voća itd., namjeravajući da izda knjigu "Prirodno blago Bosne i Hercegovine". Ekspeditivnost gradonačelnika pokazuje veličinu autoriteta Kapetanovića, s obzirom na to da se radilo o privatnom poduhvatu.

Ljubušak se nakon dvanaest godina (1895) ponovo obratio gradonačelnicima s proširenom listom pitanja gdje, između ostalog, traži i imena ptica, riba i drveća. Veliki dio ovih pisama pohranjen je u NUBBiH, što se detaljnije može vidjeti u popisu koji slijedi.

Treba napomenuti da je početkom aprila 1891. godine osnovan list "Bošnjak", na čijem čelu je stajao Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak, uz podršku Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu, a na zahtjev grupe Bošnjaka. Prvi broj lista izašao je 2. jula 1891. godine i sve do broja 17 njegov vlasnik bio je Mehmed-beg Kapetanović, a urednik Hilmo Muhibić.

Projektom *Objedinjavanje građe u fondovima Nacionalne i univerzitetske biblioteke BiH i Nacionalne biblioteke Austrije o kulturnohistorijskoj za-*

ostavštini Mehmed-bega Kapetanovića Ljubušaka prikupljeno je 157 bibliografskih jedinica. Jedinice su različite vrste, čije su cjeline razvrstane po fondovima u kojima se građa nalazi. Unutar tih cjelina izvršen je abecedni redoslijed, dok su u okviru pojedinih skupina jedinice razvrstane i hronološki. Zapis monografskih publikacija i priloga u časopisima obrađeni su i preuzeti iz sistema COBISS.BH (Kooperativni online bibliografski sistem i servisi). Arhivska građa o Ljubušaku popisana je na osnovu originalnih dokumenata i podataka iz inventarne knjige Specijalnih zbirki u kojoj su evidentirani. Jedinice iz stare periodike popisane su na osnovu časopisa koji se nalaze u NUBBiH.

Građa iz Nacionalne biblioteke Austrije popisana je na osnovu digitalnog primjerka časopisa koji je online dostupan na stranici biblioteke. Pored ča-

sopisa, u Nacionalnoj biblioteci Austrije nalaze se i neke monografske publikacije koje posjeduje i NUBBiH te stoga nije sačinjen poseban popis ovih jedinica. To su *Istočno blago* (1896–97), *Narodno blago* (1887), *Avdija: poučna knjižica za školsku mladež* autora Jusufa Čengića (1894) i *Muslimani u Bosni i Hercegovini* priređivača Muhidina Džanke (2008).

Po završetku projekta izdvojena je i skenirana reprezentativna građa o Mehmed-begu Kapetanoviću Ljubušaku, nakon čega je tehnički pripremljena i obrađena za virtualnu prezentaciju koju korisnici mogu pogledati na web stranici NUBBiH (www.nub.ba). Također, sva je popisana građa skenirana i dostupna u digitalnoj formi na odjeljenjima u kojima se nalazi.

FOND SPECIJALNIH ZBIRKI NUBBIH

Stara i rijetka knjiga

1. ČENGIĆ, Jusuf

Avdija : poučna knjižica za školsku mladež / od Jusufa Čengića iz Foče ; povećao i izdao Kapetanović Ljubušak. - Sarajevo : Danijela A. Kajona, 1905. - 61 str. ; 21 cm

Bilješke uz tekst.

COBISS.BH-ID 11615238

2. ČENGIĆ, Jusuf

Avdija : poučna knjižica za školsku mladež / od Jusufa Čengića iz Foče ; povećao i izdao Kapetanović Ljubušak. - Sarajevo : Tisak i naklada Spindler i Löschner, 1894. - 62 str. ; 21 cm

Bilješke uz tekst.

COBISS.BH-ID 1655046

3. ČOROVIĆ, Vladimir

Mehmed beg Kapetanović : književna slika : sa 3 slike / napisao Vladimir Čorović. - Sarajevo : Institut za proučavanje Balkana, 1911 (Sarajevo : R. J. Savić). - 37 str., [3] lista s tablama : ilustr. ; 20 cm. - (Zur Kunde der Balkanhalbinsel / herausgegeben von Carl Patsch. Inventare und Bibliographien ; H. 1)

Slika M. Kapetanovića Ljubušaka. - Bibliografija i bilješke uz tekst.

COBISS.BH-ID 3113222

4. DŽEVAHIRU šerqijje = Istočno blago. Sv. 1, Turske, arapske i perzijske poslovice i mudre rečenice / sakupio i preveo Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak. - Sarajevo : Spindler i Löschner, 1896 ([s. l. : s. n.]). - VII, 375, [8] str. ; 24 cm

Tekst djelimično na tur., arap., i per. jeziku. - Predgovor / Mehmed Kapetanović Ljubušak: str. III-VII. - Registar.

COBISS.BH-ID 2671110

5. DŽEVAHIRU šerqijje = Istočno blago. Sv. 2, Priče, bajke, pitalice i pojedini stihovi, savjeti mudrih ljudi, bogatstvo našeg i arapskog jezika, ženske dužnosti, ilahije i kaside bosanskih derviša, sa dodatkom jedne rukovijeti narodnog blaga / sabrao i preveo Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak. - U Sarajevu : Spindler i Löschner, 1897. - 335, [5] str. ; 24 cm

Bilješke uz tekst.

COBISS.BH-ID 2671366

6. KAPETANOVIĆ Ljubušak, Mehmed-beg

Budućnost ili napredak muhamedovaca u Bosni i Hercegovini : namijenjeno za pouku i ogled nekoj našoj braći Bošnjacima i Hercegovcima / napisao i izdao Mehmed Kapetanović Ljubušak. - Sarajevo : [M. Kapetanović], 1893 (Sarajevo : Tiskara Spindlera i Löschnera). - 28 str. ; 23 cm

COBISS.BH-ID 2842118

7. KAPETANOVIĆ Ljubušak, Mehmed-beg

Što misle muhamedanci u Bosni / Mehmed beg Kapetanović Ljubušak. - Sarajevo : Spindler i Löshner, 1886. - 24 str. ; 22 cm

Na nasl. str.: Odgovor brošuri u Lipskoj tiskanoj pod naslovom: "Sadašnjost i najbliža budućnost Bosne"

COBISS.BH-ID 12896518

8. NARODNO blago / sakupio i izdao Mehmed Kapetanović Ljubušak po Bosni i Hercegovini i susjednim krajevima. - 2. izd.. - Sarajevo : Špindler i Lešner, 1888 (Sarajevo : Špindler i Lešner). - 396 str. ; 21 cm

Ćir. - Sadržaj s nasl. str.: Narodne poslovice ; Rečenice ; Mudre izreke ; Primjenjačice ; Narodne popijevke ; Priče ; Neke pjesme ; Avdija ; Duvanjski arzuhal ; Imena pomagača pri sakupljanju. - Istočno blago : prevod nekih arapskih, persijskih i turskih poslovice i mudrih izreka: str. 329-352. - Dodatak drugom izdanju: str. 353-393. - Bibliografija i bilješke uz tekst.

COBISS.BH-ID 3424518

Rukopisna zbirka – Arhiv

9. (Ms 42) Pismo Društva hrvatskih književnika u Zagrebu, upućeno Mehmed-begu Kapetanoviću Ljubušaku. U potpisu predsjednik Društva hrv. književnika Ivan vitez Trnski. Zagreb, 04. svibanj 1902. 2 lista, 23 X 29 cm.
10. (Ms 43) Pismo Vladimira Mažuranića, Mehmed-begu. Zagreb, 11. 08. 1901. 2 lista, 23 X 29 cm.
11. (Ms 47) Izjava, Mehmed-bega, na govor delegata dr. Klaića, u Sarajevu 6. travnja 1879. 6 listova, 21 X 34 cm.
12. (Ms 47a) Deset izjava načelnika štampanih u listu „Bošnjak“, februar 1866. godine, Mehmed-begu Kapetanoviću povodom izlaska brošure „Šta misle muhamedanci u Bosni“. Isječak iz novina, 10 X 51 cm.
13. (Ms 48) Pismo Koste Hermana, Mehmed-begu Kapetanoviću. Pismo pisano bosančicom, na 1 listu deblje hartije. 14 X 25 cm.
14. (Ms 49) Pismo Mehmed-begu, od Sabora red. mladeži bosanske, u Pechuhu (Pečuhu) 27. 02. 1896. godine. 2 lista, 21 X 34 cm.
15. (Ms 50) Pismo iz Konjica od Abdullaha Gaševića iz poreznog ureda sa popisom imena grožđa i riba, Konjic 10. 02. 1883. godine. 2 lista, 21 X 34 cm.
16. (Ms 51) Pismo iz Žepča od gradonačelnika Sabitage Bećiragića sa popisom imena tekućih voda, poznatijih vrela, planina, riba, u gradu postojećih mahala i voća. Žepče, 25. 04. 1883. 4 lista, 21 X 34 cm.
17. (Ms 52) Pismo iz Jajca od gradonačelnika Mustafe Bahtijarevića sa popisom imena tekućih voda, poznatijih vrela, planina, riba, u gradu postojećih mahala i voća. Jajce, 27. 04. 1883. 4 lista, 21 X 34 cm.
18. (Ms 53) Pismo iz Visokog od gradonačelnika Husejna efendije (Alića) sa popisom imena tekućih voda, poznatijih vrela, planina, riba, u gradu postojećih mahala i voća. Visoko, 28. 04. 1883. 4 lista, 21 X 34 cm.
19. (Ms 54) Pismo iz Doboja od gradonačelnika O. B. Kapetanovića sa popisom imena tekućih voda, poznatijih vrela, planina, riba, u gradu postojećih mahala i voća. Doboje, 28. 04. 1883. 4 lista, 21 X 34 cm.
20. (Ms 55) Pismo iz Gračanice od gradonačelnika Osman efendije sa popisom imena tekućih voda, poznatijih vrela, planina, riba, u gradu postojećih mahala i voća. Gračanica, 28. 04. 1883. 4 lista, 21 X 34 cm.

21. (Ms 56) Popis imena tekućih voda, poznatijih vrela, planina, riba, u gradu postojećih mahala i voća od gradonačelnika Hašimaga Hadžiefendića. Donja Tuzla, 29. 04. 1883. 2 lista, 21 X 34 cm.
22. (Ms 57) Pismo iz Livna od gradonačelnika Ive Tadića sa popisom imena tekućih voda, poznatijih vrela, planina, riba, u gradu postojećih mahala i voća. Livno, 30. 04. 1883. 4 lista, 21 X 34 cm.
23. (Ms 58) Pismo iz Banjaluke od gradonačelnika Smailbega Ibrahimbegovića sa popisom imena tekućih voda, poznatijih vrela, planina, riba, u gradu postojećih mahala i voća. Banjaluka, 30. 04. 1883. 6 listova, 21 X 34 cm.
24. (Ms 59) Pismo iz Zenice od gradonačelnika Ahmedbega Mutavdića [Ahmetaga Mutapčić]¹ sa popisom imena tekućih voda, poznatijih vrela, planina, riba, u gradu postojećih mahala i voća. Zenica, 30. 04. 1883. 4 lista, 21 X 34 cm.
25. (Ms 60) Pismo iz Tešnja od gradonačelnika Hamdibega Hajanovića [Ajanovića] sa popisom imena tekućih voda, poznatijih vrela, planina, riba, u gradu postojećih mahala i voća. Tešanj, 01. 05. 1883. 4 lista, 21 X 34 cm.
26. (Ms 61) Pismo iz Konjica od gradonačelnika Mustajbega Begtaševića sa popisom imena tekućih voda, poznatijih vrela, planina, riba, u gradu postojećih mahala i voća. Konjic, 01. 05. 1883. 4 lista, 21 X 34 cm.
27. (Ms 62) Pismo iz Gradačca od gradonačelnika Reufa Gradaševića sa popisom imena tekućih voda, poznatijih vrela, planina, riba, u gradu postojećih mahala i voća. Gradačac, 01. 05. 1883. 4 lista, 21 X 34 cm.
28. (Ms 63) Pismo iz Vareša od načelnika Filipa Crvenkovića sa popisom imena tekućih voda, poznatijih vrela, planina, riba, u gradu postojećih mahala i voća. Vareš, 04. 05. 1883. 2 lista, 20 X 29 cm; 2 lista, 21 X 34 cm.
29. (Ms 64) Pismo iz Maglaja od gradonačelnika Mustajbega Uzeirbegovića sa popisom imena tekućih voda, poznatijih vrela, planina, riba, u gradu postojećih mahala i voća. Maglaj, 04. 05. 1883. 6 listova, 21 X 34 cm.
30. (Ms 65) Pismo iz Prnjavora od gradonačelnika Selmanage Hadžiselimovića sa popisom imena tekućih voda, poznatijih vrela, planina, riba, u gradu postojećih mahala i voća. Prnjavor, 05. 05. 1883. 4 lista, 21 X 34 cm.
31. (Ms 66) Pismo iz Gradiške od gradonačelnika Zaimage Ismailagića sa popisom imena tekućih voda, poznatijih vrela, planina, riba, u gradu postojećih mahala i voća. Gradiška, 05. 05. 1883. 4 lista, 21 X 34 cm.
32. (Ms 67) Pismo iz Ljubinja od gradonačelnika Aliage Serdarevića sa popisom imena tekućih voda, poznatijih vrela, planina, riba, u gradu postojećih mahala i voća. Ljubinje, 01. 05. 1883. 4 lista, 21 X 34 cm.
33. (Ms 68) Pismo iz Rogatice od gradonačelnika Avdage Štete² sa popisom imena tekućih voda, poznatijih vrela, planina, riba, u gradu postojećih mahala i voća. Rogatica, 06. 05. 1883. 6 listova, 21 X 34 cm.
34. (Ms 69) Pismo iz Glamoča od gradonačelnika Goluba Kalabe sa popisom imena tekućih voda, poznatijih vrela, planina, riba, u gradu postojećih mahala i voća. Glamoč, 08. 05. 1883. 4 lista, 21 X 34 cm.
35. (Ms 70) Pismo iz Kostajnice od gradonačelnika H. S. bega Cerića sa popisom imena tekućih voda, poznatijih vrela, planina, riba, u gradu postojećih mahala i voća Novog, Kostajnice i Novske. Kostajnica, 09. 05. 1883. 4 lista, 21 X 34 cm.
36. (Ms 71) Pismo iz Višegrada od gradonačelnika [Husejina efendije Osmanagića]³ sa popisom imena tekućih voda, poznatijih vrela, planina, riba, u gradu postojećih mahala i voća. Višegrad, 11. 05. 1883. 4 lista, 21 X 34 cm.

¹ Zenica grad. "O gradu. Zenički načelnici." [online] <http://www.zenica.ba/fakta/o-gradu/zenicki-nacelnici/>. Datum pristupa: 22. 1. 2018.

² *Narodno blago*. 1888. Sarajevo: Špindler i Lešner.

³ *Narodno blago*. 1888. Sarajevo: Špindler i Lešner.

37. (Ms 72) Pismo iz Visokog od gradonačelnika Husejna efendije sa popisom imena drvlja. Visoko, 13. 05. 1883. 4 lista, 21 X 34 cm.
38. (Ms 73) Pismo iz Bosanske Dubice od gradonačelnika Hasanage Šerića sa popisom imena tekućih voda, poznatijih vrela, planina, riba, u gradu postojećih mahala i voća. Bosanska Dubica, 11. 05. 1883. 4 lista, 21 X 34 cm.
39. (Ms 74) Pismo iz Ljubuškog od gradonačelnika Sadikovića sa popisom imena tekućih voda, poznatijih vrela, planina, riba, u gradu postojećih mahala i voća. Ljubuški, 15. 05. 1883. 4 lista, 21 X 34 cm.
40. (Ms 75) Pismo iz Konjica od gradonačelnika Mustajbega Begtaševića sa popisom drvlja i narodnim poslovicama. Konjic, 16. 05. 1883. 2 lista, 21 X 34 cm.
41. (Ms 76) Pismo iz Mostara od gradonačelnika Muhamedbega Alibegovića sa popisom imena tekućih voda, poznatijih vrela, planina, riba, u gradu postojećih mahala i voća. Mostar, 16. 05. 1883. 2 lista, 21 X 34 cm; 1 presavijen list 87 X 56 cm.
42. (Ms 77) Pismo iz Srebrenice od gradonačelnika Jusufbega Efendića [Efendića] sa popisom imena tekućih voda, poznatijih vrela, planina, riba, u gradu postojećih mahala i voća. Srebrenica, 17. 05. 1883. 3 lista, 21 X 34 cm.
43. (Ms 78) Pismo iz Stoca od gradonačelnika Mahmuta Behmena sa popisom imena tekućih voda, poznatijih vrela, planina, riba, u gradu postojećih mahala i voća. Stolac, 17. 05. 1883. 4 lista, 21 X 34 cm.
44. (Ms 79) Pismo iz Tešnja od gradonačelnika H. Ajanovića sa popisom imena drvlja. Tešanj, 18. 05. 1883. 2 lista, 21 X 34 cm.
45. (Ms 80) Pismo iz Mostara od gradonačelnika Muhamedbega Alibegovića sa imenima dva vrela. Mostar, 18. 05. 1883. 2 lista, 24 X 29 cm.
46. (Ms 81) Pismo iz Rogatice od gradonačelnika Avdage Štete⁴ sa popisom imena drvlja. Rogatica, 20. 05. 1883. 2 lista, 21 X 34 cm.
47. (Ms 82) Pismo iz Bosanske Gradiške od gradonačelnika Zaimage Ismailagića sa popisom imena drveta. Bosanska Gradiška, 22. 05. 1883. 3 lista, 21 X 34 cm.
48. (Ms 83) Pismo iz Cazina od gradonačelnika Ahmetage Pozdera sa popisom imena drveta. Cazin, 23. 05. 1883. 3 lista, 21 X 34 cm.
49. (Ms 84) Pismo iz Bugojna od gradonačelnika Sulejmanbega Bošatlića [Bušatlić] sa popisom imena drveta, gora i šuma. Bugojno, 24. 05. 1883. 2 lista, 21 X 34 cm.
50. (Ms 85) Pismo iz Dervente od gradonačelnika Huseina Jusufbegovića sa popisom imena tekućih voda, poznatijih vrela, planina, riba, u gradu postojećih mahala i voća. Derventa, 25. 05. 1883. 4 lista, 21 X 34 cm.
51. (Ms 86) Pismo iz Žepča od gradonačelnika Sabitage Bekiragića. Žepče, 02. 06. 1883. 1 list, 21 X 34 cm.
52. (Ms 87) Pismo iz [Bosanskog] Novog od gradonačelnika H. S. beg Cerića sa popisom imena drvlja. [Bosanski] Novi, 20. 06. 1883. 4 lista, 21 X 34 cm.
53. (Ms 88) Pismo iz Jajca od gradonačelnika Mustafe bega Bahtijarevića sa popisom imena drva. Jajce, 25. 06. 1883. 3 lista, 21 X 34 cm.
54. (Ms 89) Pismo iz Mostara od gradonačelnika Muhamedbega Alajbegovića. Mostar, 12. 07. 1883. 2 lista, 21 X 34 cm.
55. (Ms 90) Pismo iz Goražda od gradonačelnika Sulejmanbega Kuljuha sa popisom sabranih poslovica, tekućih voda, poznatijih vrela, planina, riba, u gradu postojećih mahala i voća. Goražde, [bez datuma]. 4 lista, 21 X 34 cm.
56. (Ms 91) Pismo iz Prijedora od gradonačelnika Osmana Čirkinagića sa popisom sabranih poslovica, tekućih voda, poznatijih vrela, planina, riba, u gradu postojećih mahala i voća. Prijedor, [bez datuma]. 6 listova, 21 X 34 cm.

⁴ Ibid.

57. (Ms 92) Pismo iz Cazina od gradonačelnika Ahmetage Pozderca sa popisom imena tekućih voda, poznatijih vrela, planina, riba, u gradu postojećih mahala i voća. Cazin, [bez datuma]. 4 lista, 21 X 34 cm.
58. (Ms 93) Pismo iz Bihaća gradonačelnika Mehmedbega Alaibegovića [Alajbegović] sa popisom imena drvljadi, tekućih voda, poznatijih vrela, planina, riba, u gradu postojećih mahala i voća. Bihać, [bez datuma]. 4 lista, 21 X 34 cm.
59. (Ms 94) Pismo iz Ljubinja od gradonačelnika Alage Serdarevića sa imenima drvećah. Ljubinja, [bez datuma]. 2 lista, 21 X 34 cm.
60. (Ms 95) Popis imena tekućih voda, poznatijih vrela, planina, mahala, polja, ptica i brda od Saliha Bašagića. Nevesinje, [bez datuma]. 2 lista, 21 X 34 cm.
61. (Ms 96) Pismo iz Varcar Vakufa od načelnika Fade Bašića sa popisom imena tekućih voda, poznatijih vrela, planina, riba, u gradu postojećih mahala i voća. Varcar Vakuf, [bez datuma]. 4 lista, 21 X 34 cm.
62. (Ms 97) Pismo Ive Tadića iz Livna sa popisima drvlja. Livno, [bez datuma]. 2 lista, 21 X 34 cm.
63. (Ms 98) Pismo iz Maglaja od gradonačelnika Mustajbega Uzeirbegovića sa imenima drvlja. Maglaj, [bez datuma]. 2 lista, 21 X 34 cm.
64. (Ms 99) Imena raznog voća [Voće iz Skoplja]: jabuke, kruške, šljive, divlje voćke. 1 list, 21 X 34 cm.
65. (Ms 100) Popis drveta i voćaka od Jusufbega Teftedarovića. [Trebinje, bez datuma]. 2 lista, 21 X 34 cm.
66. (Ms 101) Popis debala i stabala. [Gradačac, bez datuma]. 1 list, 21 X 34 cm.
67. (Ms 102) Popis imena tekućih voda, poznatijih vrela, planina, riba, u gradu postojećih mahala i voća iz Bijeljine i Janje, [bez datuma]. 4 lista, 21 X 34 cm.
68. (Ms 103) Pismo iz Kozarca od Isaa ef. Softića. Kozarac, 08. 03. 1893. 1 list, 21 X 26 cm.
69. (Ms 104) Pismo Mehmed-bega gradonačelniku Modriče, 25. 01. 1895. godine i pismo od gradonačelnika Modriče Dautbega Karabegovića sa popisom tekućih voda, poznatijih vrela, planina, u gradu postojećih mahala, znamenitih polja, raznih ptica i brda. Modriča, 30. 01. 1895. 2 lista, 21 X 34 cm.
70. (Ms 105) Pismo Mehmed-bega gradonačelniku Gornje Tuzle, 25. 01. 1895. godine i pismo od gradonačelnika Gornje Tuzle H. Hasanovića sa popisom tekućih voda, poznatijih vrela, planina, u gradu postojećih mahala, znamenitih polja, raznih ptica i brda. G. Tuzla, 31. 01. 1895. 2 lista, 21 X 34 cm.
71. (Ms 106) Pismo Mehmed-bega gradonačelniku Sanskog Mosta, 25. 01. 1895. godine i pismo od gradonačelnika Sanskog Mosta Ahmedbega Bišćevića sa popisom tekućih voda, poznatijih vrela, planina, u gradu postojećih mahala, znamenitih polja, raznih ptica i brda. Sanski Most, [bez datuma]. 2 lista, 21 X 34 cm.
72. (Ms 107) Pismo od Mehmed-bega gradonačelniku Vlasenice, 25. 01. 1895. godine i pismo od gradonačelnika Vlasenice Saliage Kustagića sa popisom tekućih voda, poznatijih vrela, planina, u gradu postojećih mahala, znamenitih polja, raznih ptica i brda. Vlasenica, 01. 02. 1895. 2 lista, 21 X 34 cm.
73. (Ms 108) Pismo od Mehmed-bega gradonačelniku Kreševa, 25. 01. 1895. godine i popisom tekućih voda, poznatijih vrela, planina, u gradu postojećih mahala, znamenitih polja, raznih ptica i brda od gradonačelnika Kreševa, Mate Bana. Kreševo, 02. 02. 1895. 2 lista, 21 X 34 cm.
74. (Ms 109) Pismo od Mehmed-bega gradonačelniku Doboja, 25. 01. 1895. godine i pismo od gradonačelnika Doboja, Mustafe Agića sa popisom tekućih voda, poznatijih vrela, planina, u gradu postojećih mahala, znamenitih polja, raznih ptica i brda. Doboj, 05. 02. 1895. 2 lista, 21 X 34 cm.
75. (Ms 110) Popis tekućih voda, poznatijih vrela, planina, u gradu postojećih mahala, znamenitih polja, raznih ptica i brda iz Kozarca, kotar Prijedor, od Isabega Softića [Softića]. Prijedor, 03. 02. 1895. 2 lista, 21 X 34 cm.
76. (Ms 111) Popis tekućih voda, poznatijih vrela, planina, riba, u gradu postojećih mahala i voća iz Prijedora od Isabega Softića [Softića]. Prijedor, 03. 02. 1895. 2 lista, 21 X 34 cm.

77. (Ms 112) Pismo iz Prozora od načelnika Osmanage Fejzića sa popisom imena tekućih voda, poznatijih vrela, planina, u gradu postojećih mahala, znamenitih polja, raznih ptica i brda. Prozor, 05. 02. 1895. 2 lista, 21 X 34 cm.
78. (Ms 113) Pismo iz Fojnice od načelnika Mehage Salihagića sa popisom imena tekućih voda, poznatijih vrela, planina, u gradu postojećih mahala, znamenitih polja, raznih ptica i brda. Fojnica, 10. 02. 1895. 2 lista, 21 X 34 cm.
79. (Ms 114) Pismo iz Stoca od načelnika Muhamed efendije Šemića [Šemića] sa popisom imena tekućih voda, poznatijih vrela, planina, u gradu postojećih mahala, znamenitih polja, raznih ptica i brda. Stolac, 13. 02. 1895. 2 lista, 21 X 34 cm.
80. (Ms 115) Pismo Mehmed-bega načelniku Bosanskog Šamca, 25. 01. 1895. godine i popis imena tekućih voda, poznatijih vrela, planina, u gradu postojećih mahala, znamenitih polja, raznih ptica i brda od načelnika Muhamedage Waizovića [Vajzovića]. Bos. Šamac, 14. 02. 1895. 2 lista, 21 X 34 cm.
81. (Ms 116) Pismo Mehmed-bega načelniku Starog Majdana, 25. 01. 1895. godine i popis imena tekućih voda, poznatijih vrela, planina, u gradu postojećih mahala, znamenitih polja, raznih ptica i brda od načelnika Abdurahmana Tahmidžića. Stari Majdan, 17. 02. 1895. 2 lista, 21 X 34 cm.
82. (Ms 117) Pismo gradonačelnika Bileće, Muharema Hadžića. Bilek [Bileća], 17. 02. 1895. 2 lista, 21 X 34 cm.
83. (Ms 118) Pismo iz Gornjeg Vakufa od Salih efendije Kasumovića sa popisom imena tekućih voda, poznatijih vrela, planina, u gradu postojećih mahala, znamenitih polja, raznih ptica i brda. G. Vakuf, 21. 02. 1895. 2 lista, 21 X 34 cm.
84. (Ms 119) Pismo Mehmed-bega načelniku Vareša, 25. 01. 1895. godine i popis imena tekućih voda, poznatijih vrela, planina, u gradu postojećih mahala, znamenitih polja, raznih ptica i brda. [Vareš, bez datuma]. 2 lista, 21 X 34 cm.
85. (Ms 120) Pismo Mehmed-bega načelniku Donjeg Vakufa, 25. 01. 1895. godine i popis imena tekućih voda, poznatijih vrela, planina, u gradu postojećih mahala, znamenitih polja, raznih ptica i brda. [Donji Vakuf, bez datuma]. 2 lista, 21 X 34 cm.
86. (Ms 121) Pismo Mehmed-bega načelniku Bosanske Krupe, 25. 01. 1895. godine i popis imena tekućih voda, poznatijih vrela, planina, u gradu postojećih mahala, znamenitih polja, raznih ptica i brda. [Bos. Krupa, bez datuma]. 2 lista, 21 X 34 cm.
87. (Ms 122) Pismo Mehmed-bega načelniku Kupresa, 25. 01. 1895. godine i pismo i popis imena tekućih voda, poznatijih vrela, planina, u gradu postojećih mahala, znamenitih polja, raznih ptica i brda od načelnika Fazlibega Bećirbegovića. [Kupres, bez datuma]. 2 lista, 21 X 34 cm.
88. (Ms 123) Pismo Mehmed-bega načelniku Kostajnice, 25. 01. 1895. godine i pismo i popis imena tekućih voda, poznatijih vrela, planina, u gradu postojećih mahala, znamenitih polja, raznih ptica i brda od načelnika Sumanovića. [Kostajnica, bez datuma]. 2 lista, 21 X 34 cm.
89. (Ms 124) Pismo Mehmed-bega načelniku Ključa, 25. 01. 1895. godine i popis imena tekućih voda, poznatijih vrela, planina, u gradu postojećih mahala, znamenitih polja, raznih ptica i brda. [Ključ, bez datuma]. 2 lista, 21 X 34 cm.
90. (Ms 125) Pismo Mehmed-bega načelniku Cazina, 25. 01. 1895. godine i popis imena tekućih voda, poznatijih vrela, u gradu postojećih mahala, raznih ptica i brda. [Cazin, bez datuma]. 2 lista, 21 X 34 cm.
91. (Ms 126) Pismo Mehmed-bega načelniku Kulen Vakufa, 25. 01. 1895. godine i pismo i popis imena tekućih voda, poznatijih vrela, planina, u gradu postojećih mahala, znamenitih polja, raznih ptica i brda od načelnika Mehmeda Omerovića. [Kulen Vakuf, bez datuma]. 4 lista, 21 X 34 cm.
92. (Ms 127) Pismo Mehmed-bega načelniku Brčkog – Rahić, 25. 01. 1895. godine i popis imena tekućih voda, u gradu postojećih mahala, raznih ptica i brda od bilježnika [Toše K.]. Rahić, 09. 02. 1895. 2 lista, 21 X 34 cm.
93. (Ms 128) Popis imena okolice Sarajeva tekućih voda, poznatijih vrela, planina, u gradu postojećih mahala, znamenitih polja, raznih ptica i brda. [Bez datuma]. 2 lista, 21 X 34 cm.
94. (Ms 134) Pjesma Hivzi bega Džumišića. Prepisao Džemil Kapetanović. Tekst pisan mastilom na 7 listova, 20 X 25 cm.

95. (Ms 135) Popis imena riba, pisano mastilom. 1 list, 16 X 25 cm.
96. (Ms 136) Popis imena koza, pisano mastilom. 1 list, 20 X 25 cm.
97. (Ms 137) Popis riječi na bosanskom i turskom jeziku, pisano mastilom (iz Burekova rječnika). Tekst latinicom, ćirilicom i bosančicom. 1 list, 21 X 34 cm.

REDOVNI FOND NUBBIH

98. **BOJ pod Banjomlukom godine 1737.** : narodna pjesna / zabilježio i popunio beg Kapetanović Ljubušak, crpeći podatke iz turske povijesti. - 2. izd.. - Sarajevo : Spindler i Löschner, 1888.
99. **BOJ pod Banjalukom godine 1737.** : narodna pjesna / [zabilježio i popunio beg Kapetanović Ljubušak crpeći podatke iz turske povijesti (Banjaluka tarihi 1154.)]. - Reprint izd. - Banja Luka : Bošnjačka zajednica kulture "Preporod", 2005 ([Banja Luka : Grafid]). - 47 str. : ilustr. ; 20 cm. - (Bošnjačka kulturna baština u Banjaluci. Ser. B ; sv. 7)

Kor. nasl. - Pjesma o boju pod Banjom Lukom 1737. godine / Munib Maglajlić: str. 43-46. - Bibliografija i bilješke uz tekst. - Reprint izd. iz 1888.

ISBN 99938-761-6-X

COBISS.BH-ID 15149830

100. **BOJ pod Banjomlukom godine 1737.** : narodna pjesna / zabilježio i popunio beg Kapetanović Ljubušak, crpeći podatke iz turske povijesti (Banjaluka tarihi 1154.). - Reprint izd. - Sarajevo : [s. n.], 1989 ([s. l. : s. n.]). - 46 str. ; 19 cm.

„U povodu 150. godišnjice rođenja Mehmed-bega Kapetanovića Ljubušaka“ --> kolofon. -

Pjesma o Boju pod Banjom Lukom 1737. godine / Munib Maglajlić: str. 43-46. —. - Reprint izd. iz 1888.

COBISS.BH-ID 2370854

101. **BOSANSKE poslovice** / [sakupio] Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak ; priredio Nasko Frndić. - Zagreb : Genesis, 2004 (Zagreb : Genesis). - 143 str. : ilustr. ; 20 cm. - (Knjižni niz Male forme)

Baština mudrosti / Nasko Frndić: str. 5-10. - Turcizmi i manje poznate riječi: str. 137-142.

ISBN 953-6785-24-2

COBISS.BH-ID 16835590

102. ČEDIĆ, Ibrahim

Odnos jezika Mehmed-bega Kapetanovića Ljubušaka prema bosanskohercegovačkoj jezičkoj praksi s kraja XIX vijeka : doktorska disertacija / Ibrahim Čedić. - Sarajevo : [I. Čedić], 1987. - 204 lista ; 30 cm
Mentor Herta Kuna. - Bibliografija: listovi 192-204. - Univerzitet u Sarajevu, Filozofski fakultet

COBISS.BH-ID 9903622

103. **ISTOČNO blago** / sabrao i preveo Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak ; [priredili Lamija Hadžiosmanović i Fehim Nametak]. - Sarajevo : Svjetlost, 1987 [i. e.] 1988 (Subotica : Birografika). - 2 sv. ; 20 cm. - (Sabrana djela / Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak ; knj. 2,3) (Biblioteka Kulturno nasljeđe Bosne i Hercegovine)

Tekst djelimično na tur. i arap. jeziku. - Tiraž 1.000.

Dosadašnji sadržaj:

Sv. 2 : Turske, arapske i perzijske poslovice i mudre rečenice. - 413 str. - Bilješke: str. 394-405

Sv. 3 : Priče, bajke, pitalice, pojedini stihovi, savjeti mudrih ljudi, bogatstvo našeg i arapskog jezika, ženske dužnosti, ilahije i kaside bosanskih derviša, sa dodatkom jedne rukovijeti narodnog blaga. - 429 str. - Bibliografija Mehmed-bega Kapetanovića Ljubušaka: str. 397-400

ISBN 86-01-01114-4

COBISS.BH-ID 741911

104. KAPETANOVIĆ Ljubušak, Mehmed-beg

Basne i poslovice / Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak ; [odabrao i priredio Munib Maglajlić]. - 1. izd. - Sarajevo : Svjetlost, 1996 (Ljubljana : Mladinska knjiga). - 140 str. ; 19 cm. - (Mladi dani. Lektira)
Tiraž 5.000. - Bilješka o piscu: str. 139-140.
COBISS.BH-ID 752663

105. KAPETANOVIĆ Ljubušak, Mehmed-beg

Muslimani u Bosni i Hercegovini / Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak ; priredio Muhidin Džanko. - Sarajevo : Dobra knjiga, 2008 (Sarajevo : Bemust). - 185 str. : ilustr., faks. ; 20 cm. - (Dobri Bošnjani)
Mehmed-beg Kapetanović - čovjek koji je išao problemima u susret / Mirzet Hamzić: str. 5-9. - Zasnivanje nacionalne (bošnjačke) književne kritike u polemičko-publicističkom radu Mehmed-bega Kapetanovića Ljubušaka / Muhidin Džanko: str. 11-23. - Bibliografija i bilješke uz tekst.
ISBN 978-9958-688-26-3
COBISS.BH-ID 16728326

106. KAPETANOVIĆ Ljubušak, Mehmed-beg

Narodno blago / Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak ; [ilustrator Sejida Mujezinović ; priredio Džafer Obradović]. - Sarajevo : "Sejtarija", 1997 (Gračanica : Grin). - 101 str. : ilustr. ; 24 cm. - (Biblioteka Leptir)
Tiraž 3.000
COBISS.BH-ID 936727

107. KAPETANOVIĆ Ljubušak, Mehmed-beg

Što misle muhamedanci u Bosni / napisao Mehmed Kapetanović Ljubušak. - Reprint izd. građe spašene iz Vijećnice - NUBBiH. - Sarajevo : Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, 1998 (Sarajevo : Studentska štamparija). - 24 str. ; 21 cm. - (Edicija Memoria Bosniaca)
Na nasl. str.: Odgovor brošuri u Lipskoj tiskanoj pod naslovom Sadašnjost i najbliža budućnost Bosne. - Tiraž 200. - Reprint izd.: Sarajevo : Tiskom i nakladom Spindlera i Lüschnera, 1886.
ISBN 9958-500-03-5
COBISS.BH-ID 5293062

108. NARODNO blago / Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak ; [priredio Munib Maglajlić]. - Sarajevo : Bošnjačka zajednica kulture "Preporod", Matični odbor, 2003 (Sarajevo : DES). - 490 str. ; 21 cm. - (Biblioteka Bošnjačka književnost u 100 knjiga ; 23)

Tiraž 1.500. - Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak : djelo i vrijeme: str. 5-61. - Hronologija života Mehmed-bega Kapetanovića Ljubušaka: str. 463-465. - Bibliografija Mehmed-bega Kapetanovića Ljubušaka: str. 466-470. - Bibliografija o Mehmed-begu Kapetanoviću Ljubušaku: str. 471-487. - Bibliografija i bilješke uz tekst.
ISBN 9958-820-19-6
COBISS.BH-ID 11959814

109. NARODNO blago. Sv. 1 / sakupio i izdao po Bosni, Hercegovini i susjednim krajevima Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak ; [priredio Munib Maglajlić]. - Sarajevo : Svjetlost, 1988 (Subotica : Birografika). - 529 str. : ilustr. ; 20 cm. - (Biblioteka Kulturno nasljeđe Bosne i Hercegovine) (Sabrana djela / Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak ; knj. 1)

Tiraž 1.000. - Književna djelatnost Mehmed-bega Kapetanovića Ljubušaka: str. 7-33. - Bibliografija i bilješke uz tekst.
ISBN 86-01-01114-4
COBISS.BH-ID 2497538

PRILOZI U ČASOPISIMA**110. ČEDIĆ, Ibrahim. Leksikografske sklonosti Mehmed-bega Kapetanovića Ljubušaka / Ibrahim Čedić. - Zusammenfassung.**

U: Književni jezik. - ISSN 0350-3496. - 19, 4, str. 205-212.
COBISS.BH-ID 22516226

111. DŽANKO, Muhidin. O Mehmed-begu Kapetanoviću Ljubušaku : uz 115-tu godišnjicu njegove smrti / Muhidin Džanko.

U: Diwan. - ISSN 1512-5025. - God. 20, br. 43/44 (maj 2017), str. 113-119.

112. FILAN, Kerima. Morfonološke i morfološke jezičke osobitosti turskih poslovice u latiničnim zapisima Mehmed-bega Kapetanovića Ljubušaka / Kerima Filan. - Dostupno i na: http://www.ghb.ba/uimages/udoc/anali/anali_36.pdf. - Bibliografija i bilješke uz tekst. - Sažetak ; Summary.

U: Anali Gazi Husrev-begove biblioteke. - ISSN 0350-1418. - Knj. 36 (2015), str. 131-150.

COBISS.BH-ID 8482329

113. MAGLAJLIĆ, Munib. Književna i publicistička djelatnost Mehmed-bega Kapetanovića Ljubušaka / Munib Maglajlić. - Bibliografija i bilješke uz tekst. - Summary.

U: Godišnjak Instituta za izučavanje jugoslovenskih književnosti u Sarajevu. - ISSN 0350-0276. - Knj. 12 (1983), str. 211-240.

Mehmed-bey Kapetanović Ljubušak is a distinguished personality, marking in many respects the turning point in the literary and cultural history of Bosnian and Herzegovinian Moslems. Under the complex and dramatic circumstances after the withdrawal of Ottoman and setting in of Austro-Hungarian rule in Bosnia and Herzegovina, Ljubušak pined for sober and reasonable accepting of the reality of the new age. He gave a considerable contribution to the idea of catching up with the times and the changes that came with the times. Comprehending the importance of the literary expression in mother tongue for ethnic independence, Ljubušak collected various forms of oral tradition which he published under the title Narodno blago (The Folk Treasure)...

COBISS.BH-ID 513278150

STARA PERIODIKA

114. ČESTITANJE na novu godinu.

U: Bošnjak. - ISSN 2232-9307. - God. 5, br. 1 (3. januar 1895), str. 3.

115. DOMAĆE vijesti. Gradonačelnik Mehmedbeg Kapetanović Ljubušak.

U: Bošnjak. - ISSN 2232-9307. - God. 8, br. 28 (14. juli 1898), str. 2.

116. DOMAĆE vijesti. Visoko odlikovanje.

U: Bošnjak. - ISSN 2232-9307. - God. 9, br. 36 (7. septembar 1899), str. 2.

117. ISTOČNO blago.

U: Nada. - ISSN 1027-1856. - God. 2, br. 5 (1896), str. 99.

118. ISTOČNO blago.

U: Bošnjak. - ISSN 2232-9307. - God. 7, br. 20 (20. maj 1897), str. 2.

119. KAPETANOVIĆ Ljubušak, Mehmed-beg. Ljeljeni u Bosni i Hercegovini / Mehmed Kapetanović Ljubušak.

U: Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini. - ISSN 2232-7444. - God. 1, knj. 2 (april/juni 1889), str. 94-95.

120. KAPETANOVIĆ Ljubušak, Mehmed-beg. Carski zet, veliki vezir Rustam-paša / Mehmed Kapetanović Ljubušak.

U: Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini. - ISSN 2232-7444. - God. 6, [br. 1/3] (januar/mart 1894), str. 195-197.

121. KNJIŽEVNOST. Istočno blago.

U: Školski vjesnik. - ISSN 2232-7703. - God. 3, [br.2] (februar 1896), str. 162-163(65)

122. KNJIŽEVNOST. Istočno blago.

U: Bošnjak. - ISSN 2232-9307. - God. 7, br. 21 (27. maj 1897) str. 4.

123. KOČIĆ, PETAR. Bošnjakluk / Zmijanjac⁵.

U: Otadžbina. – ISSN 2233-0968. – God. 1, br. 1 (1911), str. 1-3.

124. KOSANOVIĆ, Sava. Pozdrav Mehmed-begu Kapetanoviću / Sava Kosanović.

U: Bosanska vila. – ISSN 2232-7126. – God. 2, br. 14 (1887), str. 210.

125. KREŠEVLJAKOVIĆ, Hamdija. Četiri pisma Mehmed bega Kapetanovića Martiću / H. Kreševljaković

U: Franjevački vijesnik. – ISSN 2303-775X. – God. 39, br. 10 (listopad 1932), str. 301-307.

126. KURBAN Bajram.

U: Bošnjak. – ISSN 2232-9307. – God. 7, br. 20 (20. maj 1897), str. 1-2.

127. LISTAK: književnost.⁶

U: Školski vjesnik. – ISSN 2232-7703. – God. 1, [br. 5] (maj 1894), str. 282-283.

128. MALI vjesnik. Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak.

U: Sarajevski list. – ISSN 2232-7711. – God. 25, br. 90 (1902), str. 1-2.

129. MALI vjesnik. Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak.

U: Sarajevski list. – ISSN 2232-7711. – God. 25, br. 91 (1902), str. 2-3.

130. MEHMED-beg Kapetanović Ljubušak.

U: Nada. – ISSN 1027-1856. – God. 2, br. 5 (1896), str. 97-98.

131. MEHMED-beg Kapetanović Ljubušak.

U: Gajret kalendar. – ISSN 2232-8033. – God. 32 (1938), str. 237-239.

132. MERHUM Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak⁷.

U: Nada. – ISSN 1027-1856. – God. 8, br. 15 (1902), str. 212.

133. MERHUM Mehmedbeg Kapetanović Ljubušak.⁸

U: Narodna uzdanica: kalendar za godinu 1934. – ISSN 2232-8025. – [God. 1] (1933), str. 182-185.

134. MULABDIĆ, Edhem. Listak: čitula : Mehmed Kapetanović Ljubušak / Edhem Mulabdić.

U: Školski vjesnik. – ISSN 2232-7703. – God. [br. 7/9] (juli/septembar 1902), str. 593-599.

135. NAJNOVIJA književna izdanja. Narodno blago.

U: Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini. – ISSN 2232-7444. – God. 1, knj. 1 (januar/mart 1889), str. 96.

136. NAŠ načelnik beg Kapetanović.

U: Bošnjak. – ISSN 2232-9307. – God. 8, br. 30 (28. juli 1898), str. 2.

137. NAŠ načelnik beg Kapetanović.

U: Bošnjak. – ISSN 2232-9307. – God. 8, br. 30 (1. septembar 1898), str. 3.

138. SEIJDović, Mehmed H. Istočno blago / Mehmed H. Sejdović

U: Nada. – ISSN 1027-1856. – God. 2, br. 14 (1896), str. 279-280.

139. U prošlom broju ...

U: Bošnjak. – ISSN 2232-9307. – God. 9, br. 17 (27. april 1899), str. 1-2.

⁵ Pseudonim Petra Kočića (Ćeman 1994, 106).

⁶ Bilješke o pjesmi „Avdija“ Jusufbega Čengića, objavljenoj u knjizi Mehmed-bega Kapetanovića Ljubušaka „Narodno blago“.

⁷ U Bibliografiji bošnjačke književnosti Mustafa Ćeman navodi Silvija Strahimira Kranjčevića kao autora ovog članka (Ćeman 1994, 92).

⁸ U Bibliografiji bošnjačke književnosti Mustafa Ćeman navodi Edhema Mulabdića kao autora ovog članka (Ćeman 1994, 161).

GRAĐA U NACIONALNOJ BIBLIOTECI AUSTRIJE

Stara periodika

- 140. AGRAMER** Zeitung, Agram [Zagreb], 1848-1912; ISSN 1332-3873
- Local – Chronik. Personalmeldungen, str. 4 u br. 241 (19. Oktober 1894)
 - Die Situation im Orient. Agram. 25. November, str. 2 u br. 271 (25. November 1895)
 - Tages – Chronik. Ibrahimbeg Kapetanović, str. 6 u br. 6 (9. Januar 1897)
 - Provinz – Chronik. Bürgermeister von Sarajevo Mehmed-Beg Kapetanović, str. 4 u br. 158 (14 Juli 1898)
- 141. ILLUSTRIRTES** Wiener Extrablatt, Wien
- Mehmed Beg Kapetanovic-Ljubusak, str. 2 u br. 208 (30. Juli 1902)
- 142. LINZER** Volksblatt. Linc, 1869-1974
- Die altbürgermeister von Sarajevo gestorben, str. 5 u br. 176 (1. August 1902)
- 143. MÄHRISCHES** Tagblatt. Olomouc, 1880-1945.
- Bom Tage. Türkische Hochzeit, str. 5 u br. 182 (10. August 1889)
- 144. NAROD** / [odgovorni urednik Ivan Velat]. - Split : Ivan Velat, 1884-1893. (Split : Brzotisak Ante Zannonia (Stjepan Bulat))
- Muhamedanci u Bosni, str. 1 u God 3, br. 17 (veljače/februara 1886)
- 145. NEUE** Freie Presse, Wien
- Silberne hochzeit des kaiserpaares, str. 2 u br. 5264 (23. April 1879)
 - Kleine Chronik. Eine türkische Hochzeit in Bosnien, str. 6 u br. 8963 (8. August 1889)
- 146. NEUES** Wiener Tagblatt (Tages-Ausgabe)
- Mehmed Beg Kapetanovic, str. 35 u br. 208 (30. Juli 1902)
- 147. OESTERREICHISCHE-ungarische** Buchhändler-Correspondenz. Wien, 1860-2013
- Oesterreichische bibliographie. Bucher und Landkarten: In croatischer Sprache, str 4 u br. 34 (24. August 1889.)
- 148. PESTER** Lloyd, Budapest / Abendblatt des Pester Lloyd.
- Kongresse. Internationaler landwirthschaftlicher Kongress, str. 11 u br. 213 (17. September 1896)
- 149. Die PRESSE**, Wien
- Telegramme. Der Landwirthe - Kongress in Budapest, str. 2 u br 257 (18. September 1896)
- 150. Die PRESSE / ABEND** Presse. Wien
- Sarajevo, 22. April. Vorstellung des neuen gemeinderathes. Der neu Bürgermeister., str. 3 u br. 113 (27. April 1893)
 - Der Landwirthe – Kongress in Budapest, str. 1 u br. 260 (21. September 1896)
- 151. Die PRESSE / LOCAL**-Anzeiger der "Presse", Wien
- Festbanket in Sarajevo, str. 1 u br. 162 (14. Juni 1879)
 - Türkische Hochzeit, str. 1 u br. 215 (7. August 1889)
- 152. TAGES**-Post, Linz (Linzer)
- Tagesneuigkeiten. Türkische Hochzeit, str. 3 u br. 181 (08. August 1889)
- 153. Das VATERLAND**, Wien
- Der internationale landwirthschaftliche Kongress, str. 6 u br. 257 (18. September 1896)
- 154. WIENER** Abendpost. Beilage zur Wiener Zeitung, Wien, 1863-
- Kleine chronik. Ihrer Majestäten silberne hochzeit str. 2 u br. 76 (2. April 1879)
 - Kleine chronik. Türkische Hochzeit, str. 2 u br. 179 (6. August 1889)
 - Kleine chronik, str. 6 u br. 217 (21. September 1896)

155. **WELT** Blatt (Neuigkeits), Wien

- Kommunale Nachrichten, str. 25 u br. 42 (20. Februar 1879)
- Türkische hochzeit in Bosnien, str. 4 u br. 182 (9. August 1889)
- Vereins-Nachrichten. Sarajevo, str. 15 u br. 94 (25. April 1893)

156. **WIENER** Landwirtschaftliche Zeitung, Wien

- Tagesneuigkeiten. Personalnachrichten, str. 4 u br. 2710 (17. December 1892)
- Der Internationale landwirthschaftliche Kongress in Budapest 1896., str. 3 u br. 3128 (19. December 1896)

157. **WIENER** Zeitung, Wien

- Nichtamtlicher Theil, str. 1 u br. 265 (19. Novembar 1987)
- Landwirthschaftlicher Kongress , str. 6 u br. 216 (18. September 1896)

Literatura

Ćeman, Mustafa. 1994. *Bibliografija bošnjačke književnosti*. Zagreb: Sebil.

Kapetanović Ljubušak, Mehmed-beg. 1996. *Basne i poslovice* [odabrao i priredio Munib Maglajlić]. Sarajevo: Svjetlost.

Kapetanović Ljubušak, Mehmed-beg. 2003. *Narodno blago* [odabrao i priredio Munib Maglajlić]. Sarajevo: Bošnjačka zajednica kulture "Preporod", Matični odbor.

Papić, Mitar. "Kruške 'grlice' i jabuke 'hajvanije'": jedna anketa prije sto godina *Oslobođenje* (4. juni 1977).

Salname-i Vilayet-i Bosna. 1884. [Sarajevo]: Vilajetska uprava u Vilayet-i Bosna litografyasi.

Salname-i Vilayet-i Bosna. 1894/95. [Sarajevo]: Vilajetska uprava u Vilayet-i Bosna litografyasi.

Žiga, Jusuf et al. 2009. *Rogatica: monografija*. Sarajevo: Šahinpašić.

Zenica grad. *O gradu. Zenički načelnici* [online] <http://www.zenica.ba/fakta/o-gradu/zenicki-nacelnici/>. Datum pristupa: 22. 1. 2018.

Documentary heritage

RESEARCH PAPER

BOSNIACA 2017; 22: 63-76

UDC 012 Kapetanović Lj. M.

UDC 016:929 Kapetanović Lj. M.

UDC 027.54(497.6):027.54(436.1)

THE CONSOLIDATION OF MATERIALS IN THE COLLECTIONS OF THE NATIONAL AND UNIVERSITY LIBRARY OF BOSNIA AND HERZEGOVINA AND THE NATIONAL LIBRARY OF AUSTRIA ON THE CULTURAL AND HISTORICAL HERITAGE OF MEHMED-BEY KAPETANOVIĆ LJUBUŠAK

Summary

The consolidation of materials in the collections of the National and University Library of Bosnia and Herzegovina and the National Library of Austria is the result of the realization of the project of the National and University Library of Bosnia and Herzegovina (NULB&H) on the cultural and historical heritage of Mehmed-bey Kapetanović Ljubušak, funded by the Federal Ministry of Education and Science. The topic of the research were documents of the Special Collections and Old Periodicals of NULB&H and the collections of the National Library of Austria in Vienna.

The documents about Mehmed-bey Kapetanovic Ljubušak in collections of NULB&H, are convenient for cultural, historical, linguistic, literary and political research. Kapetanović worked in the time of the Austro-Hungarian administration in B&H. That is why the research was also carried out in Austria, Vienna, and at the end, the materials from these two institutions were consolidated in a list that contains 157 units.

Key words: Mehmed-bey Kapetanović Ljubušak, Bosnian-Herzegovinian literature, cultural history, archive documents, bibliography, Old Periodicals, Special Collections, National and University Library of Bosnia and Herzegovina, National Library of Austria

AUTORSKO PRAVO I BIBLIOTEKE DIGITALNOG DOBA

mr. sc. Dragana Bogdanović

Nacionalna i univerzitetska biblioteka BiH, Sarajevo
draganab@nub.ba

Sažetak

Kompjuterizacija u domenu znanja otvara velike mogućnosti rada sa svim tipovima digitalnih informacija u svim granama nauke i umjetnosti. Podrazumijevaju se i nove mogućnosti u razvoju autorskog prava. Rad biblioteke zasnovan je na poštivanju principa autorskog prava. Nekontrolirana prerada autorskih djela i narušavanje njihove autorskopravne zaštite još je veća u digitalnim medijima, mobilnim uređajima, e-čitačima.

Ključne riječi: znanje, autorsko pravo, biblioteke, digitalni mediji

Uvod

Autor (lat. *auctor*, engl. *author*) je osoba ili korporativno tijelo odgovorno za intelektualni sadržaj nekog djela. Autorska djela su originalne intelektualne i duhovne tvorevine iz književnog, naučnog i umjetničkog područja, bez obzira na način i oblik izražavanja, vrstu, vrijednost ili namjenu. Složen proces kreiranja autorskog djela počinje nastankom ideje (zamisli), a završava oblikovanjem (fiksiranjem) te ideje u nekom mediju, sredstvu izražavanja. To može biti pisana ili govorna riječ, zvuk, različiti dvodimenzionalni i trodimenzionalni oblici, pokreti tijela.

Onaj dio pravnih nauka koji regulira zaštitu i interese autora i njegovog djela naziva se autorsko pravo (engl. *copyright*, njem. *Autorenrecht*, *Urheberrecht*, ital. *diritto d'autore*, franc. *droit d'auteur*). Opći principi autorskog prava odnose se na područja književnosti, nauke i umjetnosti. Postoji niz autorskopравnih instrumenata koji reguliraju odnose u različitim oblastima ljudske djelatnosti (npr. industrijski dizajn, tehnički izumi, patenti) (Henneberg 2001).

Autor i autorsko pravo

Prema Hennebergu (1919–2010), koji je bio jedan od najjeminentnijih stručnjaka za autorsko pravo i srodna prava, autorsko pravo je skup pravnih pravila koja normiraju pravne odnose vezane za intelektualne tvorevine iz književnog, naučnog i umjetničkog područja (Henneberg 2001). Autorsko pravo je

jedno od osnovnih ljudskih prava i izjednačava se s pravom na slobodu izražavanja.

“Područje autorskog prava obuhvata pravna pravila kojima se uređuju pravni odnosi u vezi s intelektualnim tvorevinama na području književnosti, nauke i umjetnosti, ali i pravna pravila kojima se uređuju srodna (susjedna, koneksna) prava, što je skupni pojam za prava čiji su objekti po pravilu, premda ne nužno, vezani uz korištenje autorskih djela – izvedbe umjetnika izvođača, fonogrami, videogrami, radiodifuzno emitiranje, naklade, posebna izdanja. Autorsko pravo u subjektivnom smislu je najveća privatnopravna vlast, pojmovno neograničenog sadržaja, apsolutnog djelovanja koje daje neposrednu vlast u pogledu intelektualne tvorevine – autorskog djela” (Gliha 2002, 3).

Autorsko pravo je grana građanskog prava, a građansko pravo je grana privatnog prava. Sva ostvarena autorska prava vremenski su ograničena. U Bosni i Hercegovini i najvećem broju zemalja to je ograničenje definirano na sljedeći način (Trnavci 2011; Henneberg 2001; Horvat i Živković 2009):

- a) autorska prava autora, odnosno njegovih nasljednika, traju 70 godina nakon smrti autora;
- b) autorska prava izvođača nekog djela traju 50 godina od prve izvedbe toga djela;
- c) autorska prava proizvođača videozapisa traju 50 godina od izrade toga videozapisa;
- d) autorska prava proizvođača nekog audiozapisa traju 50 godina od izrade tog audiozapisa;

- e) autorska prava radiodifuzne organizacije za neko emitirano djelo traju 50 godina od prvog emitiranja tog djela;
- f) autorska prava proizvođača neke baze podataka traju 15 godina od objavljivanja te baze podataka.

Autor regulira odnose s izdavačem, repozitorijima, s raznim institucijama i s javnošću oslanjajući se na Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima, Zakon o pravu na pristup informacijama, različite statute, pravilnike i ugovore. Ukoliko dva ili više autora rade zajedno na jednom djelu, oni kombiniraju svoje doprinose stvarajući ili nedjeljivu cjelinu ili djelo koje se sastoji od međuoavisnih dijelova. U tom se slučaju govori o koautorstvu, a autori posjeduju združena autorska prava na djelo.

Historija primjene autorskog prava

Utemeljenje autorskog prava kao naučne discipline počinje od 15. st. Prvi put poslije pojave Gutenbergove štampe autorsko je pravo postalo privilegija u Veneciji u 15. st. Statut kraljice Ane (*Statute of Anne*) prvi je zakon o pravima autora u Velikoj Britaniji. Stupio je na snagu 1710. godine. Ovim Statutom autorsko djelo bilo je zaštićeno maksimalno 28 godina.

U SAD je 1790. godine formiran prvi američki federalni zakon o autorskim pravima (*Copyright Act*) (Horvat i Živković 2009). Već su se u 18. st. javili prvi oblici zaštite autorskog prava. Osnivaju se zavodi ili instituti za intelektualno vlasništvo.

Današnji Institut za intelektualno vlasništvo Bosne i Hercegovine radi od 2007. godine. Do tada je bio u sastavu Instituta za standardizaciju, mjeriteljstvo i intelektualno vlasništvo Bosne i Hercegovine. U nadležnost Instituta spadaju i autorska i srodna prava.

Primjena autorskog prava

Autorsko pravo podrazumijeva sljedeća prava (Horvat i Živković 2009):

- moralna prava,
- imovinska prava i
- druga prava.

Autorsko pravo postoji kao dio svih velikih svjetskih pravnih sistema. Naziv autorsko pravo je karakterističan za kontinentalnoevropske pravne sisteme, dok anglosaksonski pravni sistemi za pojam autorsko pravo koriste naziv copyright. Dok je autorsko pravo prvenstveno orijentirano na prava

autora, copyright se ograničava striktno na autorsko djelo.

Ako je neko djelo zaštićeno copyrightom, u impressumu tog djela nalazi se standardizirana oznaka. Ova oznaka se sastoji iz tri osnovna dijela:

- slova "C" u krugu – © kao simbola copyrighta,
- imena autora ili nekog drugog nositelja autorskog prava,
- godine prvog izdanja ili godina svih izdanja, rjeđe datum registracije.

Ispred slova "C" u krugu – © može se nalaziti riječ copyright. U nekim oznakama copyrighta godine su navedene ispred imena. Primjeri različitih tipova oznake za copyright su:

- ©IGT, Sarajevo, juni 2012.,
- Copyright © Nenad Stipanić, Zagreb, 2012.

Ista publikacija može biti izdavana u različitim državama od strane različitih izdavača i to je naznačeno u impressumu:

- © China International Press 2010,
- © Buybook 2015.

Jedan izdavač može imati autorska i srodna prava na jednu publikaciju izdanu u više država:

- copyright © za BiH, Hrvatsku, Srbiju i Crnu Goru – Buybook 2013,
- copyright © 1990 Frank Richard Williamson i Christopher Reuel Tolkien, izvršitelji oporuke pokojnog Johna Ronalda Reuela Tolkiena.

Iza znaka © slijedi obavijest koja u većini slučajeva glasi: "Nijedan dio ove knjige ne smije se umnožavati, fotokopirati, niti na bilo koji način reproducirati bez pisanog dopuštenja autora (ili izdavača)."

Po zakonu o autorskim pravima niza zemalja postoje djela koja ne mogu imati autorskopravnu zaštitu. To su mali tekstualni i likovni oblici (kratke fraze i slogani, ornamenti, slovne ili kolorističke oznake), djela koja sadrže opće informacije (kalendari, cjenovnici, adresari).

Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine 2010. godine usvojila je Zakon o autorskim i srodnim pravima. Objavljen je u Službenom glasniku Bosne i Hercegovine, 63/10.

Moralna autorska prava i njihova primjena

Moralna ili osobna prava štite autorov stvaralački dignitet. Moralna prava autora obuhvataju (Henneberg 2001):

1. pravo prve objave djela,
2. pravo na priznanje autorstva (paterniteta),

3. pravo na poštivanje autorskog djela i časti ili ugleda autora,
4. pravo pokajanja.

U kontinentalnoevropskim sistemima nosilac autorskih prava isključivo je fizičko lice koje je stvorilo djelo. Smatraju se jednako važnim i moralna i imovinska prava autora. Isto je u Zakonu o autorskom pravu BiH:

1. Pravo prve objave djela je pravo autora da odluči kada, gdje, kako i pod kojim uslovima će prvi put objaviti svoje djelo. U Zakonu o autorskom pravu i srodnim pravima Bosne i Hercegovine iz 2003. godine tretira se u sklopu moralnih prava autora.
2. Pravo na priznavanje autorstva (pravo paterniteta) obavezuje izdavača da se autorovo ime mora nalaziti na svim primjercima njegovog djela.

Autorovo se ime mora navesti kada se njegovo djelo objavljuje u medijima, kada se citira, navodi u fusnotama, kada se parafrizira (Horvat i Živković 2009):

1. Pravo na poštivanje autorskog djela i časti ili ugleda autora prvenstveno čuva cjelovitost autorovog djela.
2. Pravo pokajanja pruža mogućnost autoru da na specifičan način utječe na korištenje svoga djela. Traje za života autora i on ga se ne može odreći.

Imovinska autorska prava i biblioteke

Ekonomski interesi autora štite se sljedećim imovinskim autorskim pravima:

1. pravo reproduciranja (pravo umnožavanja),
2. pravo distribuiranja (pravo stavljanja u promet) i pravo iznajmljivanja,
3. pravo priopćavanja javnosti,
4. pravo prerade.

Biblioteka pruža svojim korisnicima usluge koje su vrsta reproduciranja (fotokopiranje, skeniranje, digitaliziranje, snimanje mikrofilmom, snimanje na nosače zvuka, slike ili teksta).

1. Pravo reproduciranja, u koje se ubraja i pravo umnožavanja, jest pravo izrade autorskog djela u jednom ili više primjeraka, u cijelosti ili u dijelovima, privremeno ili trajno, u određenom obliku. Autor je vlasnik svoga izdatog djela.
2. Pravo distribuiranja (pravo stavljanja u promet) primjeraka autorskog djela ostvaruje se prodajom ili na neki drugi način. Danas u svijetu preko 90% autora svoja autorska prava prenosi na izdavačke kuće.

3. Pravo priopćavanja javnosti prvenstveno se odnosi na pozorišna, filmska i radijska djela. Svako autorsko djelo može se prezentirati preko javnih mjesta (u bibliotekama, galerijama, muzejima, koncertnim dvoranama, predavaonicama, parlamentu, na internetu).
4. Autor izvornog djela može dopustiti preradu svoga djela. Prerađeno djelo je također originalno intelektualno djelo i zaštićeno je autorskim pravom (Horvat i Živković 2009).

Druga prava

Druga prava autora su prava koja nose obilježja i moralnih i imovinskih autorskih prava, ali se ipak ne mogu svrstati ni u jednu od tih skupina. Ova prava su karakteristična za kontinentalnoevropske sisteme.

Druga prava autora su (Horvat i Živković 2009):

1. pravo na naknadu,
2. pravo slijedenja,
3. druga prava.

U grupu drugih prava spada i pravo pristupa djelu. Autor ima pravo tražiti da uvijek pristupi svome djelu kada mu je to potrebno.

Informacijsko-komunikacijske tehnologije nameću termin *online prava*. Tim se pravom reguliraju prava autora čije je djelo stavljeno na raspolaganje javnosti putem interneta.

Srodna prava

I autorska prava i srodna ili susjedna prava imaju isti predmet zaštite, a to je autorsko djelo (*droits voisins, neighbouring rights*). U srodna ili susjedna prava spadaju sljedeća prava (Horvat i Živković 2009):

- prava umjetnika izvođača vezana za njihove izvedbe,
- prava proizvođača fonograma,
- prava filmskih producenata vezana za njihove videograme,
- prava organizacija za radiodifuziju vezana za njihova emitiranja,
- prava izdavača vezana za njihova izdanja,
- prava proizvođača baza podataka vezana za njihove baze.

U srodna prava spadaju prava pjevača, glumaca i muzičara koji sudjeluju u izvođenju djela (izvođačka prava), kao i prava proizvođača videosnimaka i zvučnih snimaka.

Autorsko pravo i biblioteke

Rad biblioteke velikim je dijelom zasnovan na poštivanju principa autorskog prava. S jedne strane potrebno je zaštititi pravo korisnika na pristup informacijama, a s druge strane prava autora. Problemi uravnoteživanja ostvarivanja prava korisnika i autora bibliotečke građe tretiraju se u nizu dokumenata IFLA-e (*International Federation of Library Associations and Institutions*). Odbor za autorsko pravo i druga pravna pitanja CLM (*Committee on Copyright and other Legal Matters*) prezentira stavove internacionalne bibliotečke zajednice o autorskom pravu (Gerc 2008).

Ograničenja autorskog prava u bibliotekama

Ograničenja i izuzeci primjene autorskog prava u radu biblioteke vezani su za: citiranje, privatno i javno korištenje, ograničenje u korist biblioteka, nastavu i naučno istraživanje, ograničenje za potrebe invalidnih osoba, informiranje javnosti, plakate i kataloge, baze podataka, tehničke mjere koje one mogućiju korištenje djela, ograničenje prava distribucije i ograničenje prava javnog izlaganja.

Citiranje

Navođenje dijelova teksta iz jednog autorskog djela u drugom autorskom djelu, uz navođenje imena autora i naslova izvornog djela, naziva se citiranje. Citiranje je regulirano zakonom o autorskom pravu i srodnim pravima.

Privatno i javno korištenje

Postoji razlika između privatnog i javnog korištenja djela. Zakon definira javnost kao "skup osoba izvan uobičajenog kruga članova obitelji ili prijatelja". Npr. izvedba muzičkog djela u krugu porodice i prijatelja predstavlja privatno korištenje djela (Horvat i Živković 2009).

Ograničenje u korist biblioteka

Bibliotekama zakon o autorskom pravu dopušta mogućnost da ne moraju tražiti dopuštenje ni platiti naknadu da bi jedanput reproducirale djelo koje posjeduju u svojim fondovima.

Nastava i naučno istraživanje

Zakon dopušta reproduciranje autorskih djela za potrebe nastave ili naučnog istraživanja, uz navođenje

izvora i bez dobivanja ovlaštenja. Zakonsko dopuštenje ne odnosi se na elektroničke medije (Horvat i Živković 2009).

Ograničenje za potrebe invalidnih osoba

U Bosni i Hercegovini autorska djela bez posebnog odobrenja autora dostupna su invalidnim osobama u Biblioteci za slijepe i slabovidne osobe u Sarajevu. Ovakve biblioteke štampaju knjige na Brajevom pismu i snimaju zvučne knjige i časopise za slijepe osobe prema svjetski utvrđenom standardu – DAISY (*Digital Accessible Information System*).

Informiranje javnosti

Zakon dopušta reproduciranje, distribuiranje i priopćavanje informacija o autorskim djelima u javnosti – bez dopuštenja nosilaca autorskog prava. Tako biblioteka može putem medija obavještavati javnost o nabavljenim knjigama (Licences for Europe 2013).

Plakati i katalogi

Organizatori javnih izložbi i aukcija likovnih djela mogu reproducirati ta djela na plakatima i u katalogima bez dozvole autora.

Ograničenja korisnika baza podataka

Korisnik baza podataka može preraditi i reproducirati cijelu bazu podataka ili njen dio samo ukoliko ima ovlaštenje.

Tehničke mjere koje onemogućuju korištenje djela

Nositelju autorskog prava na raspolaganju stoje različite tehničke mjere zaštite kojima može onemogućiti korištenje ili pristup autorskom djelu.

Ograničenje prava distribucije

Autor ima pravo da donese odluku o izboru distributera svoga djela. U većini zemalja zakon dozvoljava distribuciju autorskih djela koju vrši biblioteka.

Ograničenje prava javnog izlaganja

Pravo javnog izlaganja može biti uslovljeno dobivanjem pismenog odobrenja ili plaćanjem određenih novčanih naknada. To ograničenje je interesantno

za biblioteke koje u svom vlasništvu imaju likovna djela (Horvat i Živković 2009).

Individualna i kolektivna zaštita autorskog prava

Ukoliko autor pri zastupanju i zaštiti svojih autorskih prava sam zastupa i štiti autorska prava, takva se autorska prava zovu individualna. Autor može zastupanje i zaštitu svojih autorskih prava prepustiti agenciji ili udruženju za kolektivno zastupanje i zaštitu autorskih prava. Ta se autorska prava nazivaju kolektivna.

U Bosni i Hercegovini norme utvrđuje *Institut za intelektualno vlasništvo*. BiH je jedina zemlja u regiji u kojoj nije nastavljena praksa zaštite autorskih i srodnih prava koja je postojala do 1992. (Trnavci 2009).

Udruženja za kolektivno zastupanje i zaštitu autorskih prava koje djeluju u Bosni i Hercegovini su:

- Sine qua non – Agencija za zastupanje i zaštitu autorskih prava, Sarajevo,
- Asocijacija kompozitora muzičkih stvaralaca, Sarajevo,
- Asocijacija skladatelja glazbenih stvaralaca, Sarajevo,
- “Uzus” – Udruga nezavisnih muzičkih autora, izvođača, aranžera i javnih ličnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo,
- U. G. “Kvantum” – Udruženje za zaštitu diskografskih prava, Bijeljina,
- Elta-kabel d.o.o. Doboj.

Autorsko pravo i web

Web se svakodnevno razvija i usavršava svoju opću interoperabilnost. Sve je pouzdanija distribucija informacija putem weba. Pitanja autorskopravne zaštite još su uvijek neriješena. Internet ima tehničke mogućnosti za korisničko interveniranje u autorskim djelima dostupnim na internetu i ujedno narušavanje njihove autorskopravne zaštite.

“Elektronske publikacije se razlikuju od štampanih po tome što je svaka kopija elektronske publikacije potpuno identična originalu, tako da kopiranje u stvari znači umnožavanje, što je zakonom o autorskim pravima isključivo pravo nosioca autorskih prava. Pošto je kupac elektronske publikacije realno u mogućnosti da je umnožava tako da svaka kopija bude identična originalu, mnogi izdavači su odlučili da elektronske publikacije ne prodaju, nego da

prodaju mogućnost pristupa serverima na kojima se one čuvaju. Izdavači korišćenje onih elektronskih publikacija za koje su nosioci autorskih prava, regulišu posebnim ugovorima sa korisnicima – licencama, čije odredbe ne moraju biti saglasne zakonima o autorskom pravu odgovarajućih zemalja” (Filipi-Matutinović 2013, 18). EBLIDA – na skupu pod nazivom *Evropske knjižnice i izazovi e-nakladništva* (*European libraries and challenges of e-publishing*) 2012. – nastoji ponuditi strategiju autorskopravne zaštite za elektronsku knjigu.

Neke specifičnosti autorskopravne zaštite na webu mogu se opisati odnosom autorskog prava prema dizajneru web stranice. Uobičajen naziv za sliku web stranice je *screenshot*. Web stranica je najčešće multimedijalna, može sadržavati tekst, fotografiju, izvorna umjetnička djela, grafičke prikaze. Ako su web stranica ili njeni dijelovi zaštićeni autorskim pravima, onda to mora biti i navedeno na web-stranici. Dizajner neke web stranice može imati autorsko pravo na tu web stranicu. Tekst se na webu štiti autorskim pravom isto kao i svako štampano djelo.

Korišćenje digitalnih slika i grafičkih prikaza s weba odvija se pod uvjetima *click-wrap licence*. Danas se na webu nude besplatna nezaštićena djela pod nazivom *shareware* ili *freeware*. Fotografiska djela i slike zaštićeni su kao umjetnička djela. Uz svaku korištenu sliku i fotografiju potrebno je navesti ime autora ili izvor iz kog je preuzeta. Za dizajnera web stranice biblioteke značajno je poznavati pravne norme o korištenju slika korica i ovitaka knjige. Korice i ovitak knjige zaštićeni su autorskim pravom. Nosilac ovog autorskog prava je ili dizajner korica i ovitka ili izdavač knjige (Horvat i Živković 2009).

Autorsko pravo i Google

Informacijska tehnologija u velikoj je mjeri približila knjigu širokom krugu čitalaca. Knjige su na Googleu dizajnirane tako da su dostupne za sve vrste uređaja kao što su laptop, smartphone, iPad itd. Preko Googlea su dostupne knjige brojnih izdavača, bez obzira na to imaju li svoju online biblioteku ili ne. Googleove knjige su dostupne i na Kindle čitaču. Google books podržava sve formate i uređaje (Cohen 2010). Međutim, smatra se da Google ugrožava autorsko pravo.

Google je započeo projekt skeniranja građe i digitaliziranja građe iz univerzitetskih biblioteka Harvarda, Stanforda i Oxforda, Biblioteke Univerziteta Michigan i Javne biblioteke New Yorka. To provodi putem Google Print Library Projecta. Postoje poda-

ci da za većinu nije tražena dozvola od autora (Brzulović-Stanisavljević 2009).

Autorskoppravna zaštita baza podataka

Direktiva Evropske unije o pravnoj zaštiti baza podataka donesena je 1996. godine. Ovaj zakonski okvir za zaštitu baza podataka ugrađen je i u Zakon o autorskom pravu Bosne i Hercegovine. Autorsko pravo proizvođača baza podataka traje 15 godina od prvog objavljivanja podataka u bazama.

Autorsko pravo i kompjuterski programi

Uvođenje kompjutera u sve oblasti ljudske djelatnosti nametnulo je potrebu razvoja posebnih grana autorskog prava koje se moralo prilagoditi potrebama novog vremena. U tome je naročito značajna zaštita autora kompjuterskih programa. U 20. st. tako se morala uvesti pravna zaštita kompjuterskih programa zbog njihovog velikog značaja. Ova pravna zaštita donesena je na osnovu zakona o autorskom pravu. Direktiva o zakonskoj zaštiti kompjuterskih programa usvojena je 1991. godine na nivou Evropske unije.

Niti jedan algoritam na kojem počiva bilo koji element kompjuterskog programa nije pod autorskom pravnom zaštitom. Kompjuterski program koristi se na temelju licence. Autor kompjuterskog programa je nositelj autorskog prava. Bibliotekama je dopušteno ograničeno reproduciranje kompjuterskih programa koji su u njihovom vlasništvu.

Uposlenik u biblioteci može tokom radnog vremena kreirati kompjuterski program za potrebe poslovanja biblioteke. Kao kod svih drugih autorskih djela nastalih u radnom odnosu, autor ovog kompjuterskog programa zadržava autorsko pravo bez ograničenja.

Zaštita autorskog djela

Stalni tehnološki napredak zahtijeva i stalno prilagođavanje pravnog sistema. Tako je primjena iPod-a (uređaj za reproduciranje audio i videozapisa) promijenila način distribucije, kupovine i slušanja muzike, kao i zaštitu takvih autorskih djela. Osnivač i vlasnik kompanije Apple Steve Jobs (1955–2011) prvi je osmislio naplaćivanje prijema muzike pomoću novih digitalnih uređaja i time dao podršku cijeloj muzičkoj industriji.

Kada se nekom djelu dodjeljuje copyright, konsultiraju se eksperti za intelektualno vlasništvo. Patenti i industrijski dizajn također potpadaju pod zakon o autorskom i srodnim pravima.

Za djela objavljena poslije 1977. godine copyright traje za vrijeme autorovog života i poslije njegove smrti još 70 godina. Copyright traje između 95 i 120 godina, ovisno o datumu objavljivanja djela, za sljedeće slučajeve (Brzulović-Stanisavljević 2009, 70):

- za djelo urađeno po narudžbi,
- za djelo urađeno kao dio radne obaveze,
- za djelo objavljeno anonimno ili pod pseudonimom.

Zaključak

Autor (lat. *auctor*) je osoba ili korporativno tijelo odgovorno za intelektualni ili umjetnički sadržaj nekog dokumenta. Onaj dio pravnih nauka koji regulira zaštitu i interese autora i njegovog djela naziva se autorsko pravo. Opći principi autorskog prava odnose se na područja književnosti, nauke i umjetnosti, industrijskog dizajna, tehničkih izuma, patenata.

Autorsko pravo štiti duhovno vlasništvo u uslovima finansijskog, pravnog, političkog, tehničkog i društvenog ograničenja. Autorsko pravo je jedno od osnovnih ljudskih prava i izjednačava se s pravom na slobodu izražavanja. Autorsko pravo podrazumijeva sljedeća prava: moralna prava, imovinska prava i druga prava.

Autorskom pravu bliska su tzv. srodna ili susjedna prava. Naziv autorsko pravo karakterističan je za kontinentalnoevropske pravne sisteme, dok anglosaksonski pravni sistemi za pojam autorsko pravo koristi naziv copyright. Postoji osnovna razlika između autorskog prava i copyrighta: dok je autorsko pravo prvenstveno orijentirano na vlastita prava autora, copyright se ograničava na autorsko djelo.

Ako autor pri zastupanju i zaštiti svojih autorskih prava ne koristi posrednika, nego ih sam zastupa i štiti, onda se autorska prava zovu individualna. Autor može zastupanje i zaštitu svojih autorskih prava prepustiti agenciji ili udruženju za kolektivno zastupanje i zaštitu autorskih prava. Na takav način ostvarena autorska prava se zovu kolektivna.

Kako zaštititi autora i osigurati provedbu autorsko-pravne legislative? Kakav je konkretni rezultat zaštite autorskih i srodnih prava? Ostaju mogućnosti za odgovore.

Literatura

- Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities*. 2007. [mrežna stranica] http://www.zim.mpg.de/openaccess-berlin/berlin_declaration.pdf. Datum pristupa: 2. 6. 2017.
- Bethesda Statement on Open Access Publishing*, released June 20, 2003. [online] <http://www.soros.org/openaccess>. Datum pristupa: 20. 9. 2017.
- Budapest Open Access Initiative*. 2002. [mrežna stranica] <http://www.soros.org/openaccess>. Datum pristupa: 17. 10. 2017.
- Cohen, Patricia. 2010. "In 500 Billion Words, a New Window on Culture" *The New York Times* 2010, December 16. [online] <http://www.nytimes.com/2010/12/17/books/17words.html> doi:101371/journal.pone.0054847. Datum pristupa: 1. 3. 2017.
- European libraries and challenges of e-publishing*. 2012. [online] <http://www.eblida.org>. Datum pristupa: 12. 9. 2017.
- Eurostat. 2013. *European Union and internet: Statistical Comparison by Eurostat Statistical Book*. [online] <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>. Datum pristupa: 16. 8. 2017.
- Filipi-Matutinović, Stela. 2013. *Naučne informacije u Srbiji*. Beograd: Univerzitetska biblioteka "Svetozar Marković".
- Gerc, Ana. 2008. *Biblioteka u digitalnom okruženju*. Sarajevo: Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine.
- Gliha, Igor. 2002. "Intelektualno vlasništvo." U *Prilagodbe politikama unutarnjeg tržišta EU: očekivani učinci*, 127–147. Zagreb: Ministarstvo za europske integracije.
- Gliha, Igor. 2006. "Prava na autorskim djelima nastalim u radnom odnosu i po narudžbi." U *Zbornik PFZ*, 56, (Posebni broj), uredio D. Hrabar, 791–836. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Henneberg, Ivan. 2001. *Autorsko pravo*. Zagreb: Informator.
- Horvat, Aleksandra, i Živković, Daniela. 2009. *Knjižnice i autorsko pravo*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Katulić, Tihomir. 2006. "Uvod u zaštitu intelektualnog vlasništva u Republici Hrvatskoj." U *CARNet – Hrvatska akademska i istraživačka mreža*. [online] <http://edu-udzbenik.carnet.hr/1/>. Datum pristupa: 28. 8. 2017.
- Trnavci, Genc. 2009. *Pravo intelektualnog vlasništva*. Bihać: Pravni fakultet Univerziteta u Bihaću.
- Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima u Bosni i Hercegovini. 2010. *Službeni glasnik BiH* 63/10. [online] <http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/bs/ba/ba004bs.pdf>. Datum pristupa: 11. 8. 2017

Information and services in the new technological environment

PROFESSIONAL PAPER

BOSNIACA 2017; 22: 77-83

UDC 347.78:[02:004

AUTHORS' RIGHTS AND LIBRARIES IN DIGITAL ERA

Abstract

Computerization in the knowledge domain inaugurates great possibilities with all the types of digital information in all the scientific researches and fields of arts. It means new possibilities in evaluation of application of legislation named authors' rights (copyright law). Work of library is based on implementation of authors' rights basic principles. Uncontrolled arrangements of works of all the authors and prejudice of their authors' rights are more expanded with digital medium, mobile equipments and e-readers.

Key words: knowledge, copyright law (authors' rights), libraries, digital medium

ZNANSTVENI PORTAL BOŠNJAČKOG INSTITUTA - FONDACIJE ADILA ZULFIKARPAŠIĆA I MEMORIA BOSNIACA

Prof. dr. Lejla Kodrić Zaimović

Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu

Odsjek za komparativnu književnost i bibliotekarstvo

Katedra za bibliotekarstvo

lejla.kodric-zaimovic@ff.unsa.ba

Sažetak

Formiranjem institucijskih repozitorija unutar bosanskohercegovačkih baštinsko-informacijskih, akademskih, obrazovnih te poslovnih ustanova produkti intelektualnog rada bosanskohercegovačke “znanstvenoistraživačke dijaspore” i dalje ostaju dislocirani, nekoherentni, odnosno pohranjeni u institucijskim repozitorijima ustanova diljem svijeta, a samim time za ovdašnje uvjete nedostupni. Potaknut ovakvim promjenama, Bošnjački institut – Fondacija Adila Zulfikarpašića, s obzirom na svoje infrastrukturne i izvedbene mogućnosti, doprinosi bosanskohercegovačkoj, kao i široj zajednici na način formiranja institucijskog repozitorija koji, u prvoj svojoj fazi, funkcionira kao prostor pohrane i diseminiranja važnih rezultata znanstvenih radova Bosanaca i Hercegovaca u inozemstvu, s posebnom usmjerenošću k radovima koji tematiziraju pitanja od nacionalnog značaja, na ovaj način osiguravajući mjesnu usmjerenost, odnosno centralizirano okupljanje informacijskih izvora koji na bilo koji način i u bilo kojem aspektu tematiziraju pitanja bosanskohercegovačke kulturne i znanstvene baštine. Rad predstavlja institucijski repozitorij koji funkcionira kao prostor digitalne pohrane i korištenja informacijskih izvora – produkata intelektualnog rada istraživača i znanstvenika, ali i kao važna akademsko-znanstvena društvena mreža. Usto, u radu se donose iskustva u vezi sa strategijama izgradnje i upravljanja institucijskim repozitorijima koji funkcioniraju na principu tzv. samoarhiviranja te otvorenog pristupa.

Cljučne riječi: kulturna i znanstvena baština, institucijski repozitorij, bosanskohercegovačka “znanstveno-istraživačka dijaspora”, otvoreni pristup

Procesi predstavljanja produkata znanstvenog, istraživačkog ili, recimo, administrativnog rada institucija u digitalnoj formi u vidu tzv. institucijskih repozitorija legitimni su prostori pohrane i korištenja znanstvenih informacija te su kao neizostavna znanstvena pomagala potrebni svakoj društvenoj zajednici, što su procesi koji, srećom, započinju i u Bosni i Hercegovini, kao što i akademsko-univerzitetska okruženja sve više dobijaju priliku za digitalnu pohranu i diseminaciju produkata znanstvenoistraživačkog rada svojih studenata, saradnika, nastavnika i dr. Projekt Znanstveni portal Bošnjačkog instituta – Fondacije Adila Zulfikarpašića projekt je kojem trenutno, s obzirom na interesnu sferu te korisničku zajednicu koju obuhvata te kojoj je namijenjen u Bosni i Hercegovini, ne postoji odgovarajući pandan, čime se otvara i forum

za razgovor o mnogim važnim pitanjima znanstvenoistraživačke djelatnosti u digitalnom okruženju i u Bosni i Hercegovini, posebno u vezi s otvorenim pristupom znanju.

Međutim, čak i u vremenu kad bosanskohercegovačke ustanove, poput ustanova u susjedstvu, Evropi i svijetu, budu posjedovale vlastite institucijske repozitorije, i dalje će pitanje sistematiziranog, institucionaliziranog sakupljanja intelektualnih produkata tzv. bosanskohercegovačke “znanstvenoistraživačke dijaspore” biti otvoreno pitanje, pitanje koje konačno i isključivo ne pripada samo jednoj ustanovi, već je u poziciji projekta od općedruštvenog značaja te ga kao takvog treba i realizirati. Nažalost, kao posljedica složene društveno-političke situacije u zemlji te finansijskih (ne)mogućnosti mnogih naših baštinskih i informacijskih ustanova,

relativno mali broj ustanova ovog tipa cjelovitije usvaja nove, digitalne modele proizvodnje, diseminiranja i pohrane informacijskih izvora. Čak i na reprezentativnom uzorku bosanskohercegovačkog glavnog grada Sarajeva i njegovih ustanova, digitalni izvori mahom se pojavljuju kao namjenski digitalizirane rukopisne, kartografske i druge specijalne zbirke od posebnog značaja, na jednoj strani, te kao znanstveni informacijski izvori kojima se pristupa putem pretplate na baze podataka vodećih svjetskih proizvođača, s druge strane.

Dakle, državni projekti digitalizacije kulturne i znanstvene baštine od nacionalnog značaja unutar većeg broja baštinskih i informacijskih ustanova, koji su u svijetu već opća mjesta, u Bosni i Hercegovini još uvijek ne postoje, a imajući u vidu složenost cjelokupnog društvenog sistema, teško je očekivati da će se projekti ovih razmjera i zahtjevnosti u skorije vrijeme pojaviti. Ne zaboravimo, mnoge bosanskohercegovačke baštinske i informacijske ustanove još uvijek se suočavaju s nezadovoljavajućim načinima upravljanja svojim fondovima i u posve tradicionalnom smislu, pa se digitalni modeli dostavljanja građe još uvijek nadaju kao ciljevi na čijem se postizanju tek valja angažirati.

Očito je, bosanskohercegovačkom društvu nedostaju nacionalni projekti od kapitalnog značaja, koji bi se realizirali u sinergiji niza odgovornih ustanova i instanci. Međutim, kako je nacionalna građa iznimno složena pojava te pojava koja prevazilazi okvire isključivo jedne, pa čak i niza nadležnih ustanova, sa sigurnošću se može konstatirati to da nemjerljiv doprinos očuvanju bosanskohercegovačke kulturne i znanstvene baštine pruža Bošnjački institut – Fondacija Adila Zulfikarpašića. Ova institucija već je u cijelosti afirmirana znanstvena “društvena mreža”, odnosno okuplja lište istraživača, znanstvenika te poklonika bosanskohercegovačke kulturne i znanstvene baštine te, koristeći ovaj očiti kohezirajući status, Bošnjački institut – Fondacija Adila Zulfikarpašića projektom Znanstveni portal, u svojoj prvoj fazi, skreće pažnju na snažni intelektualni kapital Bosanaca i Hercegovaca koji u istraživačkom i znanstvenom smislu djeluju u inozemstvu.

Naime, regulirana društvena uređenja već odavno prepoznaju plodne mogućnosti saradnje s “istraživačkom i znanstvenom dijasporom”, čiji uspješni akademski i strukovni rezultati mogu biti neprocjenjiv doprinos za znanost, struku, a posljedično tome i sveopći prosperitet matične im zemlje. U bosanskohercegovačkom slučaju, sve do ovog

projekta, ne postoje institucionalizirana digitalna rješenja usmjerena k sistematiziranom sakupljanju znanstvenoistraživačkog kapitala bosanskohercegovačke dijaspore, koji bez centraliziranog okupljanja njegovih produkata biva dislociran, nepovezan, a samim tim i nefunkcionalan te neprepoznatljiv u bosanskohercegovačkom okruženju.

Upravo zbog svega ovoga Bošnjački institut – Fondacija Adila Zulfikarpašića, prateći svjetske trendove ovog tipa te prepoznajući činjenicu da nepostojanjem centraliziranog digitalnog okupljanja produkata intelektualnog rada bosanskohercegovačke znanstvenoistraživačke zajednice u inozemstvu ovdašnja znanost trpi od posljedica gubitka važnih izvora informacija, kao što, istovremeno, bosanskohercegovačka “znanstvenoistraživačka dijaspora” trpi od posljedica gubitka kontakata sa znanstvenicima srodne orijentacije i porijekla, kako u zemlji, tako i u inozemstvu, ovim važnim projektom pomaže procese afirmiranja te povezivanja bosanskohercegovačke kulturne i znanstvene zajednice, i to, u ovom slučaju, formiranjem znanstvenog repozitorija otvorenog tipa koji funkcionira kao prostor digitalne pohrane i korištenja informacijskih izvora – produkata intelektualnog rada istraživača i znanstvenika, ali i kao važna akademsko-znanstvena društvena mreža, što posebno valja naglasiti. To se u svojoj prvoj fazi odnosi na bogatu kulturnu i znanstvenu produkciju Bosanaca i Hercegovaca koji ne žive u matičnoj zemlji, ali i na niz izvora informacija koji tematiziraju Bosnu i Hercegovinu, a njihovi autori u nacionalnom smislu ne afiliraju ovom prostoru.

Tako su se pojedinačni ciljevi prve faze projekta realizirali kao:

1. uspostava središnjeg mjesta za digitalnu pohranu i diseminiranje podataka koji predstavljaju rezultate znanstvenoistraživačkog rada;
2. populariziranje znanosti, znanstvenog rada, znanstvenika i sistema vrijednosti znanosti;
3. povećanje dostupnosti, ažurnosti i kvalitete podataka;
4. osiguranje mehanizama prikupljanja i diseminiranja znanstvenih informacija korištenjem najnovijih informacijskih tehnologija;
5. osiguranje promocije bh. “znanstvenoistraživačke dijaspore” u Bosni i Hercegovini i u svijetu;
6. povećanje povezanosti s međunarodnim i domaćim projektima.

Posljedično tome Znanstveni portal u svojoj prvoj fazi osigurava sljedeće:

1. cjelovite i sveobuhvatne podatke o aktivnim znanstvenicima u bh. “znanstveno-istraživačkoj dijaspori” te, u narednoj fazi, i u matičnoj zemlji;
2. samoarhiviranje, modificiranje te ažuriranje podataka od strane samih znanstvenika, uz razinu i slobodu koju sami definiraju;
3. pohranu i trajan pristup metapodacima, kao i cjelovitim tekstovima;
4. individualno članstvo, odnosno članstvo za znanstvenike-pojedince;
5. institucionalno članstvo, odnosno članstvo za akademsko-istraživačke organizacije bh. predznaka, kako u inozemstvu, tako i u matičnoj zemlji, s podacima o njihovim ciljevima, vizijama i misijama, aktivnostima, projektima, članovima, kontakt-podacima i dr.;
6. interaktivno sučelje putem kojeg zainteresirani znanstvenici-istraživači, ali i institucije, iznose podatke o sebi na način da ih učine vidljivim javnosti, s mogućnošću pretrage po brojnim parametrima.

Uz višejezičnost pristupa te slijeđenje međunarodnih preporuka i standarda u prikazu metapodataka, kao i cjelovite građe, postiže se pozicioniranje bh. “znanstvenoistraživačke dijaspori”, ali postepeno i akademske zajednice u matičnoj zemlji na znanstvenoj “karti svijeta”. Projektom izgradnje digitalnog repozitorija znanstvenih radova bosanskohercegovačkih znanstvenika u inozemstvu želi se skrenuti pažnja na zanemareni dio bosanskohercegovačke znanstvene baštine, odnosno na onaj njezin dio koji ne nastaje u Bosni i Hercegovini, a s obzirom na činjenicu da su mehanizmi pribavljanja, prijenosa i trajne pohrane onog njezinog dijela koji nastaje u matičnoj zemlji koliko-toliko institucionalizirani i funkcionalni. Samim time, pokretanje ovakvog projekta od strateškog je značaja za bosanskohercegovački nacionalni interes jer se odnosi na djelovanje znanstvenika kao najreprezentativnijih predstavnika društva i zajednice, čiji se intelektualni kapital, kako za dobrobit matične zemlje, tako i za dobrobit znanstvenika-pojedinaca, treba sistematski ugraditi u znanstvene, kulturne, komunikacijske, pa i ekonomske aktivnosti razvoja Bosne i Hercegovine.

Uporedo s izgradnjom institucijskog repozitorija znanstvenih radova različitih žanrova, Bošnjački institut – Fondacija Adila Zulfikarpašića u narednim fazama projekta ima za cilj to da pomogne prikupljanje onog dijela bosanskohercegovačke nacionalne građe koji je također necentraliziran i raz-

sut diljem svijeta, a odnosi se na znanstvene radnje stranaca koje tematiziraju bosanskohercegovačka pitanja.

Ovisno o uporednim budućim angažmanima ostalih bosanskohercegovačkih baštinsko-informacijskih ustanova, kao i o rezultatima prve, testne faze projekta, Znanstveni portal Bošnjačkog instituta – Fondacije Adila Zulfikarpašića vremenom namjera postati i prostor digitalne pohrane i razmjene znanstvenih informacija znanstvenika Bosanaca i Hercegovaca, kao i stranih državljana koji znanstvena zvanja stječu i znanstvene radnje objavljuju (brane) u Bosni i Hercegovini. Dugoročno širenje projekta i na ovaj dio bosanskohercegovačke nacionalne građe, i pored aktivnosti ustanova koje institucionalizirano vode brigu o ovoj građi, prvenstveno Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine, kao i univerzitetskih i fakultetskih biblioteka u Bosni i Hercegovini, i dalje bi imalo smisla s obzirom na to da projekt Bošnjačkog instituta – Fondacije Adila Zulfikarpašića ima za cilj arhiviranje znanstvene građe putem tzv. otvorenog pristupa koji bi svakom znanstveniku-istraživaču osigurao samostalno i samovoljno dostavljanje vlastitih publikacija, kao i korištenje publikacija koje su arhivirali drugi autori, i to na način i na razini pristupa koju su definirali sami autori, a sami znanstveni radovi pružaju se na uvid i na korištenje cijelom, ne samo bosanskohercegovačkoj već i svjetskoj virtualnoj zajednici, u skladu s uvjetima korištenja koje su prihvatili ili, pak, redefinirali autori koji dostavljaju svoje radove.

Ključne dosadašnje aktivnosti projekta Znanstveni portal Bošnjačkog instituta – Fondacije Adila Zulfikarpašića realizirale su se kroz uspostavljanje dva informacijska servisa:

1. digitalni repozitorij tipa *Ko je ko u bh. dijaspori*, s biografskim, bibliografskim i ostalim podacima bosanskohercegovačkih znanstvenika-istraživača koji žive u inozemstvu;
2. digitalni repozitorij bibliografskih podataka o znanstvenim radovima zajedno s pridruženim cjelovitim tekstovima Bosanaca i Hercegovaca koji žive u inozemstvu.

Uspostavljanjem dva predložena informacijska servisa uspostavlja se tješnja akademsko-znanstvena saradnja između bosanskohercegovačkih znanstvenika u Bosni i Hercegovini i inozemstvu, odnosno svojevrsna akademsko-znanstvena virtualna mreža, što uz konkretne rezultate znanstvenoistraživačkog rada – znanstvene radove – sve skupa funkcionira kao nesumnjiv doprinos te kao pokretač znanstvenog

razvoja u Bosni i Hercegovini. Nadalje, Znanstveni portal Bošnjačkog instituta – Fondacije Adila Zulfikarpašića osigurava kreiranje znanstvenih profila ne samo znanstvenika-pojedinaca već i znanstveno-istraživačkih ustanova i organizacija, s podacima o njihovim misijama, zadacima, članovima, aktivnostima, projektima i sl. Uz obavijesti o važnim znanstvenim događanjima u zemlji i inozemstvu, ovaj portal osigurava i grupiranje znanstvenika-istraživača prema znanstvenim poljima i područjima, kao i prema srodnim interesima. Naime, portal koji nastaje kao rezultat realizacije ovog projekta iskorištava sve napredne mogućnosti aktualne razvojne faze weba, što korisnicima portala osigurava sljedeće:

1. sadržaj koji pojačano generira korisnik, a ne isključivo autor web stranice;
2. uslugu koju čini boljom što veći broj korištenja, na način da se ohrabruje doprinos ostalih korisnika mreže;
3. veliku prilagodljivost sadržaja i korisničkog zaslona.

Zahvaljujući predloženim informacijskim servisima nastaje interaktivni zaslon putem kojeg znanstvenici-istraživači mogu unijeti te modificirati podatke o sebi, na način da ih učine vidljivim javnosti, a svi zainteresirani korisnici ove podatke mogu pretraživati prema brojnim parametrima, što sve skupa osigurava velike mogućnosti pretraživanja i pregledanja. Pregledanje pohranjenih radova omogućeno je ne samo za znanstvenike-istraživače s dodijeljenim e-identitetom već i za online korisnike uopće, koji uz već ustaljene metode registracije korisnika, u skladu s razinom cjelovitosti pristupa koju određuju sami autori, mogu pristupati informacijskim izvorima Znanstvenog portala.

Na dobrobit svih korisnika, neovisno o području njihovog života, rada i djelovanja, a u svrhu promoviranja bosanskohercegovačke znanstvenoistraživačke zajednice, Znanstveni portal Bošnjačkog instituta – Fondacije Adila Zulfikarpašića osigurava potpunu informaciju o znanstvenicima u inozemstvu, ali u narednoj fazi projekta i u zemlji, uključujući deskriptivna polja poput sljedećih:

1. osnovni biografski podaci;
2. službeni kontakti;
3. obrazovanje (hronološki);
4. zaposlenja i radno iskustvo;
5. akademski rad;
6. nagrade i priznanja;
7. članstva;
8. tekući projekti, angažmani;
9. interesi, znanja, vještine;
10. ažurna bibliografija i sl.

Putem višejezičnog prikaza, na bosanskom/hrvatskom/srpskom, kao i na engleskom jeziku, unutar projekta Znanstveni portal Bošnjačkog instituta – Fondacije Adila Zulfikarpašića funkcionira i drugi informacijski servis koji znanstvenicima-istraživačima osigurava trajnu e-pohranu i pristup svom radu, zaštitu prava prvenstva, kao što, istovremeno, povećava utjecaj rada unutar znanstvene zajednice.

Kada je metodologija realizacije projekta u pitanju, u Bosni i Hercegovini, izuzev aktivnosti koje poduzima Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine – Sektor za iseljništvo, trenutno ne postoje značajnije prakse povezane s evidentiranjem i sistematiziranjem znanstvenih aktivnosti bosanskohercegovačke dijaspor, pa se tokom predmetnog projekta primjenjuju raznolike metode prikupljanja potrebnih podataka. Od velike pomoći, i to u smislu inicijalne informacije, jesu publikacije *Ko je ko u bh. dijaspori: doktori nauka i naučno-istraživački radnici (2009)* i *Ko je ko u bh. dijaspori: doktori nauka i naučno-istraživački radnici: drugi dio (2010)*, koje su objavljene zahvaljujući naporima Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine – Sektora za iseljništvo. Usto, od nesumnjivog značaja jesu i sljedeće aktivnosti:

1. saradnja s bosanskohercegovačkim ambasadama i konzulatima u inozemstvu;
2. saradnja s bosanskohercegovačkim udruženjima u dijaspori;
3. saradnja s nacionalnim bibliotečkim i bibliografskim centrima;
4. saradnja s brojnim univerzitetskim centrima diljem Evrope i svijeta.

Kako se u slučaju Znanstvenog portala Bošnjačkog instituta – Fondacije Adila Zulfikarpašića radi o očito interdisciplinarnom projektu, projektni tim oformljen je iz redova stručnjaka unutar raznolikih znanstvenih oblasti i disciplina. S obzirom na to da je konačan broj istraživača / istraživačica angažiranih na ovom projektu nemoguće trajno definirati, moguće je ukazati na znanstvene profile istraživača / istraživačica koji, svaki svojim specifičnim znanstvenim i stručnim doprinosom, osiguravaju ispravno izrastanje ovog, za cijelu bosanskohercegovačku zajednicu nemalo značajnog projekta. Stoga se projektni tim kreće u rasponu od:

1. stručnjaka iz oblasti bibliotečkih te informacijskih i komunikacijskih znanosti (u aspektu koji se odnosi na bibliotečko-informacijska pitanja);

2. stručnjaka iz oblasti informacijskih tehnologija (u aspektu koji se odnosi na pitanja upravljanja digitalnim informacijskim sistemima);
3. stručnjaka iz pojedinih oblasti bosanskohercegovačke kulturne i znanstvene baštine, a koji na osnovu svog znanja predstavljaju neku vrstu "recenzentskog filtera" ili kuratora za građu koja se dostavlja;
4. stručnjaka iz oblasti pravnih nauka, posebice autorskih prava i zaštite intelektualnog vlasništva;
5. administratora projekta.

Tehničkom aspektu projekta Znanstveni portal Bošnjačkog instituta – Fondacije Adila Zulfikarpašića dodjeljuje se veliki značaj, a Bošnjački institut – Fondacija Adila Zulfikarpašića, u skladu s temeljnim obavezama baštinsko-informacijskih ustanova uopće, podrazumijeva i obavezu praćenja tehnoloških trendova te migracije građe u nove, naprednije digitalne formate, kako bi u dugoročnom smislu ovi informacijski izvori bili trajno i autentično dostupni za korištenje.

Očekivani rezultati projekta Znanstveni portal Bošnjačkog instituta – Fondacije Adila Zulfikarpašića mnogobrojni su i od sveopće koristi za cijelu bosanskohercegovačku zajednicu, kako u zemlji, tako i u inozemstvu. Najreprezentativniji očekivani rezultati projekta su sljedeći:

1. uspostava važnih informacijskih servisa koji mijenjaju znanstvenu komunikaciju bosanskohercegovačkih znanstvenika-istraživača u inozemstvu i u zemlji;
2. osiguravanje podrške pri očuvanju bosanskohercegovačke znanstvene građe koja nastaje u

inozemstvu, a zapravo u onom njenom dijelu koji, u situaciji kakva jeste, pati od nedostatka sistematizirane i institucionalizirane brige;

3. osiguravanje centraliziranog okupljanja informacijskih izvora koji na bilo koji način i u bilo kojem aspektu tematiziraju pitanja bosanskohercegovačke kulturne i znanstvene baštine;
4. uspostava, proširenje te jačanje društvene mreže znanstvenika i istraživača zainteresiranih za pitanja bosanskohercegovačke kulturne i znanstvene baštine;
5. sveobuhvatnije predstavljanje informacijskih izvora Bošnjačkog instituta – Fondacije Adila Zulfikarpašića i u vidu digitalnih informacijskih izvora, na način koji će zajednicu korisnika informacijskih izvora ove ustanove bitno proširiti i na skupinu online te udaljenih korisnika, a čime će i promoviranje bosanskohercegovačkog identiteta dobiti nesumnjivo plodotvoran oblik;
6. pomaganje procesa očuvanja bosanskohercegovačke nacionalne građe i na način pokretanja ozbiljnijih, nesporedičnih, dugoročnih digitalizacijskih projekata.

Na tragu pregnuća nesebičnog i, što je iznimno važno, sistematiziranog i institucionaliziranog očuvanja *memorie bosniace*, Bošnjački institut – Fondacija Adila Zulfikarpašića već odavno je i u bosanskohercegovačkim i u širim okvirima društveno prepoznat i valoriziran kao nezaobilazna ustanova očuvanja i promoviranja bosanskohercegovačkog identiteta, što krajnje decidno potvrđuje i ovim nemalo zahtjevnim projektom.

Literatura

Ko je ko u bh. dijaspori. 2009. *Ko je ko u bh. dijaspori: doktori nauka i naučno-istraživački radnici*. Sarajevo: Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine – Sektor za iseljeništvo.

Ko je ko u bh. dijaspori. 2010. *Ko je ko u bh. dijaspori: doktori nauka i naučno-istraživački radnici: drugi dio*. Sarajevo: Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine – Sektor za iseljeništvo.

Networked Digital Library of Theses and Dissertations. 2018. [online] www.ndltd.org/. Datum pristupa: 5. 1. 2018.

Vrana, Radovan. 2010. "Digital Repositories and Possibilities of Their Integration into Higher Education" *iJET*. 5, 2. [online] <http://online-journals.org/i-jet>. Datum pristupa: 5. 1. 2018.

Vrana, Radovan. 2011. "Vrednovanje znanstvenog rada" *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 54(1/2): 172–192.

Vrana, Radovan. 2011. "Digital Repositories and the Future of Preservation and Use of Scientific Knowledge" *Informatologia* 44(1): 55–62.

THE ACADEMIC PORTAL OF THE BOSNIAC INSTITUTE - FOUNDATION OF ADIL ZULFIKARPAŠIĆ AND MEMORIA BOSNIACA

Abstract

By forming institutional repositories within a number of Bosnian-Herzegovinian heritage and information institutions, but also within academic, educational and business ones, intellectual work products of Bosnian-Herzegovinian “scientific-research diaspora” still remain dislocated and incoherent, or more precisely – stored within a number of institutional repositories throughout the world and, consequently, not directly available in the local context. Inspired by these circumstances and using its infrastructural and performing capacities, The Bosniac Institute – Foundation of Adil Zulfikarpašić contributes Bosnian-Herzegovinian as well as the broader community by forming such a institutional repository which, in its first phase, functions as a place for storing and disseminating important results of Bosnian-Herzegovinian academic and scientific work, with specific orientation to those works dealing with the issues of national importance. In this way the Institute has assured centralized gathering of information sources concerning different questions of Bosnian-Herzegovinian cultural, academic and scientific heritage. In this connection, the proposed paper aims to represent the idea of institutional repository functioning as a space for digital storing and using of information sources – intellectual work products of scientists and researchers, but also as a very important academic and scientific social network. Besides, the paper brings experiences of strategies of building and management of institutional repositories which function on the principle of self-archiving and open access.

Key words: cultural and scientific heritage, institutional repository, Bosnian-Herzegovinian “scientific-research diaspora”, open access

DIGITALNI REPOZITORIJ OTVORENOG PRISTUPA - ZNANSTVENI PORTAL BOŠNJAČKOG INSTITUTA - FONDACIJE ADILA ZULFIKARPAŠIĆA

Narcisa Puljek-Bubrić

Bošnjački institut - Fondacija Adila Zulfikarpašića
narcisap@bosnjackiinstitut.ba

Sažetak

U radu je predstavljen digitalni repozitorij otvorenog pristupa Znanstveni portal Bošnjačkog instituta – Fondacije Adila Zulfikarpašića. Portal je institucionalni repozitorij koji prikuplja, objedinjuje i omogućava korištenje rezultata znanstvenoistraživačkog i kreativnog rada bosanskohercegovačkih znanstvenika koji žive u inozemstvu te stranih autora koji su pisali i objavljivali znanstvene radove o Bosni i Hercegovini. U drugom dijelu rada iznosi se definicija Portala kao institucionalnog i nacionalnog repozitorija te široke mogućnosti koje Portal pruža u pogledu samoarhiviranja digitalnog sadržaja, njegovog pretraživanja i omogućavanja kreiranja znanstvenih profila registriranih autora i kreatora radova pohranjenih na Portalu. U radu se spominju mogućnosti unapređenja Portala u skorijoj budućnosti, razvijanja interoperabilnosti ovog digitalnog repozitorija i njegove funkcionalnosti u online, digitalnom i mrežnom okruženju.

Glavne riječi: Znanstveni portal, Bošnjački institut – Fondacija Adila Zulfikarpašića, digitalni repozitorij, otvoreni pristup znanju, Open Access, digitalni sadržaj, digitalni objekat

Od predskazanja do digitalnih repozitorija

Tridesetih godina prošlog stoljeća engleski književnik i društveni reformator H. G. Wells u eseju *World Brain: The Idea of Permanent World Encyclopedia* najavio je kreiranje centralnog agregatora znanja u vidu *stalne svjetske enciklopedije* koja će biti dostupna svima podjednako. Wells je time najavio i pojavu digitalnih biblioteka i digitalnih repozitorija prognozirajući da će ljudsko znanje biti ujedinjeno i dostupno na jednom mjestu: *It will hold the World together mentally* (Wells 2016, 14). 20. stoljeće obilježilo je brojne značajne informacijske, tehnološke i medijske revolucije, a ostvarila su se i Wellsova predviđanja, između ostalog i o kreiranju jedinstvenog digitalnog agregata za pohranu civilizacijskog razvoja i znanja.

Digitalna revolucija informacijskih znanosti u posljednje tri decenije imala je tri glavna skoka. Devedestih godina pojavljuje se ideja razvoja *biblioteka bez zidova* i kreiraju se prve digitalne biblioteke, tada još nazvane elektronske biblioteke, virtualne biblioteke ili tzv. mrežni pristup bibliotekama. Početak 21. stoljeća intenzivirao je pitanje i potrebe masovne digitalizacije, ubrzanog procesa nastajanja digitalnih oblika bibliotečkog i arhivskog sadržaja

iz analognog formata. Deceniju poslije već govorimo o digitalnim repozitorijima kao *zbirkama digitalnog obrazovnog materijala koje omogućavaju sustavno upravljanje procesima objavljivanja, pristupa i pohrane nastavnog/obrazovnog sadržaja* (Lasić-Lazić, 2005). Koliko god se na početku devedesetih godina insistiralo i radilo na kreiranju jedinstvenih digitalnih agregata koji okupljaju građu jedne ili mreže biblioteka, toliko se danas već govori o nastajanju digitalnih repozitorija različitih vrsta i namjena, od institucionalnih repozitorija do tematskih repozitorija. Savremeno doba bilježi potpunu slobodu i decentralizaciju u kreiranju digitalnih repozitorija te se više ne teži razvijanju centraliziranih digitalnih sistema, nego se bilježi nastajanje pojedinačnih i samostalnih digitalnih repozitorija, koji se kasnije uključuju u šire digitalne mreže.

Znanstveni portal Bošnjačkog instituta – Fondacije Adila Zulfikarpašića

Razvoj informacijsko-komunikacijskih tehnologija omogućio je posljednjih 20 godina upravo ono o čemu je McLuhan govorio šezdesetih godina: brzi-
nu prenošenja informacija i centraliziranje njihovog

sakupljanja te još, pored toga, i mogućnosti njihovog diseminiranja na globalnom nivou. U znanstvenoj akademskoj zajednici zapadnog svijeta svakodnevno se kreiraju i unapređuju centri za pohranu i diseminaciju znanstvenog sadržaja, različite akademske baze podataka komercijalnog karaktera ili baze u otvorenom online pristupu koje, pored uobičajenih mogućnosti pohrane i diseminiranja znanja, nude i kriterije o kvalitetetu objavljenih sadržaja te procjenu njihove znanstvenosti.

Slijedeći primjere savremenih načina online pohrane i korištenja znanja, Bošnjački institut – Fondacija Adila Zulfikarpašića je, koristeći alate i mehanizme novih tehnologija, kreirao znanstvenoistraživačku digitalnu platformu Znanstveni repozitorij za prikupljanje, objedinjavanje i diseminiranje bosanskohercegovačke znanstvene produkcije koja nastaje u inozemstvu te inozemne produkcije o Bosni i Hercegovini. Kreiranjem Znanstvenog portala kao online znanstvenoistraživačkog repozitorija nastoji se prikupiti, objediniti i u digitalnom obliku arhivirati znanstvena i kulturna produkcija bosanskohercegovačkih autora iz Bosne i Hercegovine i inozemstva te autora koji su pisali o Bosni i Hercegovini.

Definicija Znanstvenog portala

Prema definiciji i vrstama repozitorija Znanstveni portal može se definirati kao institucionalni repozitorij, tzv. *trustworthy* repozitorij (Trusted Digital Repositories 2002) zbog institucionalnog upravljanja i obezbjeđivanja njegovog budućeg razvoja i održivosti od strane Bošnjačkog instituta te obezbjeđivanja tehničke podrške u arhiviranju digitalnog sadržaja, redovnog backupa i unapređivanju mogućnosti Portala. Pouzdanost i vjerodostojnost Znanstvenog portala bit će time važnija prilikom povećanja digitalnog sadržaja Portala, pri čemu će se načinima njegovog trajnog arhiviranja, očuvanja i zaštite strateški pristupiti, a evaluacija njegove upotrebe i frekvencije od ključne je važnosti za budući razvoj Portala.

Prema sadržaju, Znanstveni portal je vrsta nacionalnog repozitorija jer prikuplja, objedinjuje i omogućava korištenje bosanskohercegovačkog nacionalnog znanstvenog korpusa koji nastaje u inozemstvu te znanstveni sadržaj koji nastaje u zemlji. Bosanskohercegovačka znanstvena produkcija koja nastaje u inozemstvu, najvećim dijelom u dijaspori, te inozemna produkcija o Bosni i Hercegovini, brojni znanstveni radovi stranih autora koji su pisali o znanosti i kulturi naše zemlje, posljednjih trideset godina doživjela je intenzivan porast, zbog čega je

veoma teško kontinuirano pratiti njen razvoj, posebno uzimajući u obzir da se produkcija razvija u okviru različitih akademskih i obrazovnih centara u svijetu te brojnih znanstvenih projekata i skupova s kojima nemamo direktnu institucionalnu vezu. Produkcija je postala globalna – gotovo neuhvatljiva. Dosadašnji uloženi trud u njeno institucionaliziranje i standardiziranje prikupljanje, uza sva nastojanja, nije mogao obuhvatiti njen obim te su aktivnosti Bošnjačkog instituta bile usmjerene upravo na kreiranje novih digitalnih rješenja za samostalno arhiviranje znanstvenog sadržaja, što će uticati na unapređenje trajne pohrane i arhiviranja ovog znanstvenog korpusa u budućnosti.

U definiranju Znanstvenog portala važno je naglasiti da je Portal repozitorij otvorenog pristupa (Open Access) koji omogućava slobodan i neograničen online pristup pohranjenoj digitalnoj znanstvenoj građi. Uz pohranu znanstvenog sadržaja Portal na jednom mjestu prikuplja i objedinjuje biografske podatke i bibliografije radova autora, informacije o znanstvenim institucijama i skupovima u zemlji i inozemstvu, što Portal čini jedinstvenom bazom podataka i jedinom ove vrste u Bosni i Hercegovini koja omogućava razmjenjivanje znanstvenih informacija i umrežavanje znanstvenika i istraživača iz zemlje i inozemstva. Open Access mogućnosti Portala primjenjuju se u omogućavanju slobodnog, besplatnog i neograničenog pristupa pohranjenom sadržaju i u obezbjeđivanju mogućnosti povezivanja s drugim akademskim bazama i sadržajima u otvorenom online pristupu.

Općoj definiciji Znanstvenog portala može se dodati još i to da Portal omogućava samoarhiviranje digitalnog sadržaja, čiju razinu pristupa određuju njegovi kreatori, autori pohranjenih radova i nosioci autorskih prava. Pored samoarhiviranja, Portal nudi mogućnosti kreiranja profilne stranice autora s najvažnijim biografskim podacima, od kontaktnih podataka do informacija o obrazovanju, zaposlenju te općenito interesima i vještinama autora. Uz biografske informacije i pohranu digitalnog sadržaja autori su u mogućnosti da kreiraju i bibliografski opis dosadašnjih objavljenih radova te da omoguće direktni pristup njima na Znanstvenom portalu ili da bibliografski opis linkuju s punim sadržajem u nekoj drugoj bazi ili na web strani.

Mogućnosti Znanstvenog portala

Znanstveni portal koncipiran je na principu što veće otvorenosti i interoperabilnosti prema drugim bazama i informacijskim servisima, a planirano je

i unapređivanje ovih mogućnosti u budućim aktivnostima na razvijanju ovog repozitorija. Dijeljenje i povezivanje sadržaja sa sličnim bazama podataka i informacijskim i društvenim mrežama Znanstvenog portala ostvaruje se kroz nekoliko elemenata:

1. User tagging (korisničko označavanje);
2. Korištenje Web 2.0 tehnologija na Portalu omogućeno je opcijama dijeljenja digitalnih objekata s društvenim mrežama Facebook, Twitter, Google, LinkedIn te njihovo slanje e-mailom;
3. Povezivanje katalogskih zapisa pohranjenog digitalnog sadržaja s drugim bazama podataka i informacijskim servisima direktnim linkom preko URL-a upućujući na puni tekst sadržaja ili na dodatne informacije o digitalnom objektu. U skladu s autorskim pravima pojedini radovi bit će dostupni isključivo u punom tekstu na drugim bazama podataka. Portal će omogućiti kreiranje bibliografskog opisa kao novu informaciju u svojoj bazi koju će linkom povezati s njenim punim sadržajem u drugoj bazi. Povezivanje informacija omogućit će upućivanje na dodatne izvore, ličnu stranicu autora/kreatora rada, profilnu stranicu na društvenim mrežama, profesionalnu i poslovnu stranicu, dodatne informacije o samom radu i dr. Također, povezivanjem će biti omogućen uvid u radove koji se nalaze u relevantnim bazama podataka i vrstu njihove citiranosti;
4. Uzimajući u obzir nestabilnost weba i mogućnost da sadržaj jednostavno nestane s prvobitne stranice ili promijeni svoju adresu, Portal je omogućio povezivanje s digitalnim objektima preko različitih trajnih identifikatora ISBN-a, ISSN-a, DOI broja i drugih te time obezbijedio trajniji pristup digitalnom sadržaju izvan Portala;
5. Portal podržava automatiziranu pohranu digitalnih objekata putem REST API interfejsa – aplikacijskog programskog interfejsa. Mnoge osnovne funkcije Portala dostupne su preko okruženja API, čime je obuhvaćeno sve ono što se može dobiti putem grafičkog prikaza. Informacije se mogu upotrebljavati uz pomoć vanjskog koda kojim se poziva API Znanstvenog portala. Znanstveni portal ima REST API standard po Dublin Core šemi. Ovim je Znanstveni portal otvoren za proširenje iz bilo kojeg programskog jezika koji ima podršku za čitanje i upis putem REST API. REST API interfejs omogućit će dijeljenje, kopiranje i

migriranje digitalnih objekata drugih repozitorija u Znanstveni portal. Za pristup REST API interfejsu potrebno je odobrenje Bošnjačkog instituta.

Open Access Publishing

Pored mogućnosti dijeljenja digitalnog sadržaja, Znanstvenim portalom najavljuju se izdavačke aktivnosti u okvirima Open Accessa. Posljednju deceniju rezultati znanstvenoistraživačkog, intelektualnog i kreativnog rada sve više se objavljuju Open Access Publishingom kroz digitalne časopise ili repozitorije otvorenog pristupa. S razvojem ovog trenda pojavljuju se brojna istraživanja i evaluacije o prednostima objavljivanja u Open Accessu i benefitima znanstvenika. Open Access Publishing nije nov termin u informacijskim krugovima, ali je zasigurno vrsta znanstvenog izdavaštva koja se ne primjenjuje dovoljno u Bosni i Hercegovini. Svojim kapacitetima Znanstveni portal nudi mogućnosti za prvo objavljivanje znanstvenih radova u okviru Open Accessa. Kapaciteti Portala koncipirani su tako da je kompletan izdavački proces u potpunosti zadovoljen u okvirima Znanstvenog portala, od pravnih i formalnih segmenata Bošnjačkog instituta kao pravnog lica i izdavača, pa sve do sadržajnih komponenti, formiranja znanstvenog odbora za znanstvenu i stručnu recenziju, određivanja znanstvene kategorije rada, određivanje i opisivanje vrste rada i znanstvenog područja djelovanja, dodjeljivanje identifikatora za različite vrste radova (e-ISBN, e-ISSN, DOI broj i sl.) te uređivanja autorskih prava i objavljivanja rada u digitalnom obliku. S Open Access Publishingom Znanstveni portal omogućit će objavljivanje bosanskohercegovačkih znanstvenih radova u otvorenom pristupu, online pristup navedenim radovima te smanjene troškove distribucije.

Korisnički i administratorski interfejs

Korisnički interfejs Znanstvenog portala sadrži uvodni tekst i osnovne informacije o Portalu, njegove mogućnosti i ciljeve te omogućava pristup glavnim tematskim segmentima za pohranu digitalnog sadržaja:

- radovi autora/-ica bosanskohercegovačkog porijekla koji žive u inozemstvu
- radovi autora/-ica stranih državljana s temom o Bosni i Hercegovini
- radovi autora/-ica bosanskohercegovačkih državljana i rezidenata nastali u inozemstvu

- radovi bosanskohercegovačkih znanstvenika/-ica koji žive u zemlji

Za svaki pojedinačni segment daje se opis o vrsti i namjeni repozitorija, uvid u radove koji su objavljeni u okviru repozitorija, pretraga pohranjenih radova te pristup radu i profilu znanstvenika.

Ovom opcijom omogućen je osnovni uvid u saržaj Portala prema vrstama repozitorija (tematskih cjelina), što predstavlja još jednu dodatnu mogućnost pretraživanja Portala, zahvaljujući kojoj će korisnici dobiti informacije o tome šta je to što su strani autori pisali o Bosni i Hercegovini, šta se objavljuje u dijaspori te koje su radove bosanskohercegovački autori objavili u inozemstvu. Na ovaj način korisnici će imati uvid u obim i vrstu sadržaja prema načinu njihove pohrane.

Važan segment korisničkog javnog interfejsa jest korisnički profil u kojem korisnici prema svom izboru dodaju sadržaje, informacije i podatke u svojoj biografiji i bibliografiji te određuju razinu pristupa znanstvenom sadržaju, od opisa rada do pristupa punom tekstu. U korisničkom profilu autori imaju priliku da predstavljaju svoju biografiju, kontaktne podatke (adresu, telefon, e-mail), ličnu ili poslovnu web stranicu, linkove na društvene mreže (Facebook, Twitter, LinkedIn i sl.), informacije o obrazovanju, trenutnom zaposlenju i prethodnim zaposlenjima, projektima na kojima su radili ili na kojima rade te općenito vještine i interese. Prikazani opis znanstvenika je detaljan i bit će od velikog značaja u populariziranju znanstvenika i njihovog rada i umrežavanja znanstvenika u okviru sličnih tema istraživanja i projekata. Svaki registrirani korisnik ima svoju profilnu stranicu koju može uređivati novim podacima i informacijama i vršiti izmjene na njoj. Na profilnoj stranici korisnici mogu birati koje podatke žele objaviti javno, a koje žele zadržati samo za sebe.

Segment pohrane digitalnog sadržaja omogućava autorima da opišu znanstveni rad i formiraju njegov izgled na kartici rada prema nivou informacija koje pruže o samom radu. Mogućnosti opisa rada i izrade metapodataka veoma su detaljno definirane, što omogućava pohranu različitih vrsta znanstvenih radova, članaka, poglavlja iz knjige, knjiga, izlaganja sa znanstvenih skupova, projekata/istraživanja, patenata, doktorskih disertacija i magistarskih radova. Detaljni prikaz opisa radova veoma je sličan standardiziranom kataloškom opisu koji je uobičajen u drugim bazama poput COBISS-a, EOS Weba i dr.

Kataloški opis digitalnog objekta sadrži:

- formalni opis (podatke o odgovornosti, naslov rada, informacije o nakladničkoj cjelini, godini izdavanja, numeraciji i sl.);
- sadržajni opis koji omogućava detaljniji uvid u temu i kontekst rada kroz sažetak i ključne riječi;
- znanstvenu kategorizaciju radova (određivanje vrste znanstvenog ili stručnog rada) i vrstu recenzije pohranjenih radova;
- identifikacijske oznake (ISBN, ISSN, DOI broj i dr.) koje će omogućavati direktno povezivanje Znanstvenog portala s digitalnim objektom, a također obezbijediti povezanost Znanstvenog portala s Google Bookom ili nekom drugom bazom.

Podaci u kataloškom opisu linkovani su unutar same baze, ali i s drugim dostupnim bazama. Također, Portal omogućava dodavanje informacija o prisutnosti rada u indeksiranim i citiranim bazama podataka. Uz kataloški opis nalazi se i prilog, tj. puni tekst pohranjenog rada u pdf formatu.

Pored pohrane sadržaja i profilne stranice autora, korisnički interfejs sadrži i segment bibliografije, koji omogućava kreiranje bibliografskog opisa objavljenih radova autora. U dodavanju bibliografskih jedinica vrsta opisa nije ograničena samo na znanstvene radove nego i na druge oblike radova, elaborate, ekspertize, enciklopedijske natuknice, knjige sažetaka, kataloge izložbi i sl. U bibliografiji je moguće linkovanje bibliografske jedinice s punim tekstom rada u nekoj drugoj bazi otvorenog pristupa.

Također, korisnički interfejs omogućava pretraživanje Portala kroz različite opcije pretrage:

- jednostavna pretraga, koja je vidljiva na početnoj stranici Portala i koja se kao opcija pojavljuje i na podstranicama u gornjem desnom uglu;
- izborna pretraga, koja pored opcije za jednostavnu pretragu omogućava pretraživanje različitih segmenata pohrane, biografije znanstvenika, znanstvenoistraživačkih radova i bibliografije znanstvenika. Izborna pretraga daje širi ili veći broj rezultata, tj. omogućava uvid u širi opseg znanstvenoistraživačkog rada, biografiju autora, njegove radove i bibliografiju;
- Napredna ili unakrsna pretraga omogućava uvid u specifične rezultate budući da smo kroz ovu pretragu definirali više parametara koji će nam pružiti specifični traženi rezultat.

Rezultati pretrage prikazuju se kroz tri glavna segmenta Portala: profil autora, znanstvenoistraživački rad i bibliografiju. Na ovaj način dobija se sveobuhvatniji rezultat znanstvenoistraživačkog i kreativnog rada, od interesa autora za određenu temu ili oblast istraživanja do objavljenih radova i bibliografskih informacija o prethodnim sličnim istraživanjima.

Korisnički interfejs sadrži još i Vijesti, Kontakt podatke za Znanstveni portal, Uvjete korištenja i Pomoć za registriranje na Znanstvenom portalu. U segmentu Vijesti planirano je da se dodaju informacije o znanstvenim skupovima u Bosni i Hercegovini i inozemstvu te da se dodaju informacije o drugim relevantnim i sličnim bazama podataka. U Uvjetima korištenja pravno i administrativno su definirani načini pohrane sadržaja i korištenja sadržaja u skladu sa Zakonom o autorskim pravima.

U Administratorskom interfejsu definiran je širi opseg djelovanja administratora ili voditelja Portala te je tako u administratorskom panelu moguće formirati opise radova, izgled bibliografskih jedinica, dodati podatke koji će obogatiti samu bazu i istovremeno omogućiti njeno lakše korištenje. Podaci će se moći izabrati iz ponuđenog izbornika, što će također umanjiti mogućnosti nastajanja greški prilikom unosa podataka. U ovom segmentu mogu se uređivati i dodavati sve vrste podataka o odgovornosti, definirati organizatori znanstvenih skupova, serijske publikacije, izdavači, podaci o visokoškolskim i znanstvenim institucijama itd. Također, moguće je upravljati i ažurirati podatke o znanstvenim područjima i poljima te državama i gradovima.

Metapodaci

Za opis pohranjenog digitalnog sadržaja i mogućnosti njegovog pretraživanja, korištenja i interoperabilnosti korišteni su deskriptivni metapodaci koji identificiraju elemente opisa i katalogizacije, sadržaj i odnose u pretraživanju digitalnih objekata; administrativni metapodaci koji upravljaju digitalnim objektima pružajući uvid u informacijski ciklus, od kreiranja do diseminiranja zapisa; analitički metapodaci koji opisuju predmet digitalnih objekata; tehnički metapodaci koji identificiraju tehničke specifikacije pohranjenih digitalnih objekata i metapodaci o pravima upravljanja i korištenja digitalnog sadržaja. U kasnijim fazama razvoja Znanstvenog portala razvijat će se i metapodaci očuvanja/očuvanosti kojima će se opisivati svojstva i kvalitete digitalnih objekata pohranjenih u repozitoriju. Me-

tapodaci u Znanstvenom portalu uređeni su prema šemi Dublin Core.

Dizajn

U izradi vizuelnog rješenja Znanstvenog portala fokus je bio na razvijanju vizuelnog kontakta Portala s korisnicima, zbog čega smo nastojali primijeniti većinu standarda za vizuelno i funkcionalno rješenje web stranica i baza podataka, akcentirajući u prvom redu jednostavan i čist dizajn. Centralni vizuelni fokus Portala je pretraživanje, čime se naglašava osnovna uloga Portala kao znanstvenoistraživačkog repozitorija, a rojal plava boja još više pojačava tu akademsku i znanstvenu dimenziju. U izradi vizuelnog rješenja bilo je važno brendirati Znanstveni portal i kreirati njegovu prepoznatljivost kroz logo kao grafičko rješenje identiteta Znanstvenog portala.

Vizuelno, Portal je podijeljen na tri glavna segmenta: header s vizuelnom prepoznatljivošću Portala i navigacijom za sadržaj, centralni dio Portala s fokusom na pretraživanje baze te footer s dodatnim informacijama o pravilima korištenja Portala i pomoći u registriranju. Uz slogan *Otvoreni pristup znanju* naglašava se otvoreni pristup online sadržaju, otvorenost baze prema korisnicima, mogućnost pohrane sadržaja te povezivanje Znanstvenog portala s drugim akademskim bazama podataka i sadržajima u otvorenom pristupu – *Open Accessu*.

Umjesto zaključka – izazovi Znanstvenog portala

U savremenom digitalnom okruženju često se susrećemo s porastom online digitalnih sadržaja na mreži koji, i pored napredne tehnologije, nisu lako dostupni, što zbog pravnih restrikcija, što zbog njegove promjenjivosti, tj. činjenice da sadržaj jednostavno može preći u drugi oblik ili biti premješten s jedne adrese na drugu. U tom smislu, pokretanje različitih digitalnih repozitorija od krucijalne je važnosti kako bi se digitalni sadržaj objedinio na jednom mjestu i učinio dostupnim, ali i kako bi se trajnije sačuvao u digitalnom obliku.

Znanstveni portal je u prvoj fazi svoga razvoja koja obuhvata objedinjavanje, opisivanje i omogućavanje korištenja digitalnog korpusa bosanskohercegovačke znanstvene produkcije u inozemstvu i strane produkcije o Bosni i Hercegovini. Vrlo brzo, s pohranom prvih radova, Znanstveni portal suočit će se s izazovima moderne digitalne tehnologije. U cilju oživljavanja Portala u mrežnom online digitalnom

okruženju od krucijalne važnosti bit će obezbjeđivanje interoperabilnosti za prijenos i konverziju između šema metapodataka i preuzimanje zapisa uvođenjem protokola Z39.50, poznatog kao standard *Potraži i pronađi*, što će biti od velikog značaja za umrežavanje Znanstvenog portala u mrežu digitalnih repozitorija otvorenog pristupa. Također, za razvijanje buduće funkcionalnosti Portala od velikog značaja bit će uvođenje *Protokola za pobiranje metapodataka Inicijative za otvorene arhive (Open Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting – OAI-PMH)* koji će omogućiti mehanizme pobiranja metapodataka i izgradnje baze podataka u kojoj su pohranjeni pobrani metapodaci koji se potom pretražuju.

U cilju obezbjeđivanja buduće *online komunikacije* Znanstvenog portala u mrežnom okruženju bit će preporučeno da se Portal prijavi na direktorije akademskih repozitorija sa sadržajima u otvorenom pristupu poput OpenDOAR-a (The Directory of Open Access Repositories) čime će se krajnjim korisnicima povećati vidljivost Portala i njegovog sadržaja. Registracija u OpenDOAR-u preduvjet je za prijavu u neke druge sisteme, poput OpenAIRE (Open Access Infrastructure for Research in Europe), koji promovira omogućavanje otvorenog pristupa znanstvenim publikacijama i istraživačkim podacima te gradi evropsku znanstvenoistraživačku infrastrukturu za pohranu, pronalaženje i ponovno korištenje rezultata istraživanja. Uključivanjem Znanstvenog

portala u navedene sisteme promovirala bi se bosanskohercegovačka znanost i znanstvenici, a obezbijedila bi se i veća vidljivost rezultatima znanstvenoistraživačkog rada.

U razvoju Znanstvenog portala primjenjivat će SE koncept povezivanja podataka (linked data) u skladu s razvojem semantičkog weba ili Web 3.0 koji omogućava razvijanje globalne mreže podataka različitih domena povezanih semantičkim vezama razumljivim ljudima, ali i kojima može pristupiti i koje može interpretirati kompjuter (Xie 2016, 157). Primjenom RDF modela (*Resource Description Framework*) Znanstveni portal uspostavljat će semantičke veze povezivanja i dijeljenja podataka, što će omogućiti funkcioniranje Portala u okvirima Web 3.0.

Pobrojani izazovi Znanstvenog portala govore o tome koliko je sve više značajno pozicioniranje digitalnog sadržaja u mrežnom okruženju te od kakvog su značaja sistemi koji obezbjeđuju dijeljenje sadržaja, interoperabilnost i funkcionisanje digitalnog repozitorija. Definicijom Portala kao vrste *trustworthy* repozitorija otklanjaju se sve nedoumice u vezi s pobrojanim izazovima koje nose digitalni otvoreni sistemi. Pouzdanost Portala zasnivat će se na institucionalnoj podršci u upravljanju, razvijanju i unapređivanju u skladu s razvojem i potrebama moderne tehnologije, ali i funkcioniranju ovog digitalnog repozitorija u komunikaciji s drugim digitalnim sistemima u otvorenoj mreži.

Literatura

- Cullen, R., Chawner, B. 2011. "Institutional Repositories, Open Access, and Scholarly Communication: A Study of Conflicting Paradigms" *The Journal of Academic Librarianship* 37(6): 460–470. [online] https://www.researchgate.net/publication/251507460_Institutional_Repositories_Open_Access_and_Scholarly_Communication_A_Study_of_Conflicting_Paradigms. Datum pristupa: 12. 1. 2018.
- Dizdar, Senada. 2011. *Od podatka do metapodatka*. Sarajevo: Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine.
- Farago, F., Bosančić, B., i Badurina, B. 2013. "Povezani podaci i knjižnice" *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 56(4): 25–52 [online] <https://hrcak.srce.hr/142376>. Datum pristupa: 12. 1. 2018.
- Jones, R., Andrew, T., i MacColl, J. 2006. *The Institutional Repository*. Oxford: Chandos Publishing.

- Lasić-Lazić, J. 2005. "Repozitoriji digitalnog obrazovnog materijala kao sastavnica kvalitete suvremenih koncepata obrazovanja" *Edupoint* 5, ožujak. [online] <http://edupoint.carnet.hr/casopis/33/clanci/1.html>. Datum pristupa: 8. 1. 2018.
- Miller, S. J. 2011. *Metadata for Digital Collections: A How-To-Do-It Manual*. New York, London: Neal-Schuman Publishers.
- Trusted Digital Repositories. Attributes and Responsibilities. An RLG-OCLC Report*. 2002. Mountaint View: Research Libraries Group. [online] <https://www.oclc.org/content/dam/research/activities/trustedrep/repositories.pdf>. Datum pristupa: 10. 1. 2018.
- Wells, H. G. 2016. *World Brain*. Redditch, Worcestershire: Read Books Ltd.
- Xie, I., i Matusiak, K. K. 2016. *Discover Digital Libraries: theory and practice*. Amsterdam: Elsevier.

OpenAIRE – Open Access Infrastructure for Research in Europe. [online] <https://www.openaire.eu/>. Datum pristupa: 8. 1. 2018.

Znanstveni portal Bošnjačkog instituta – Fondacije Adila Zulfikarpašića. [online] <https://www.znanstveniportal.ba/>. Datum pristupa: 8. 1. 2018.

Informacijski i digitalni servisi

DABAR – Digitalni akademski arhivi i repozitoriji. [online] <https://dabar.srce.hr/>. Datum pristupa: 9. 1. 2018.

OAI-PMH – Open Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting – OAI-PMH [online] <https://www.openarchives.org/pmh/>. Datum pristupa: 8. 1. 2018.

OpenDOAR – The Directory of Open Access Repositories. [online] <http://www.opendoar.org/>. Datum pristupa: 11. 1. 2018.

Information and services in the new technological environment

PROFESSIONAL PAPER

BOSNIACA 2017; 22: 90-96

UDC 025.5:004.45]:061.22(497.6)

OPEN ACCESS DIGITAL REPOSITORY - THE ACADEMIC PORTAL OF THE BOSNIAC INSTITUTE - FOUNDATION OF ADIL ZULFIKARPAŠIĆ

Abstract

This paper presents an open access digital repository “The Academic Portal of The Bosniac Institute – Foundation of Adil Zulfikarpašić”. The portal is an institutional repository that collects, combines and enables the use of the results of scientific research and creative work of Bosnian-Herzegovinian scientists living abroad and foreign authors who have written and published scientific papers on Bosnia and Herzegovina. In the second part of the paper, the definition of the Portal as an institutional and national repository is presented, as well as the wide range of possibilities offered by the Portal in terms of self-archiving of digital content, its search and possibility to create scientific profiles of registered authors and creators of works stored on the Portal. The paper deals with the possibilities of improving the Portal in the near future, developing the interoperability of this digital repository and its functionality in the online, digital and network environment.

Key words: Academic Portal, Bosniac Institute – Foundation of Adil Zulfikarpašić, digital repository, open access to knowledge, Open Access, digital content, digital object

DIGITALIZACIJA KULTURNE BAŠTINE NA PRIMJERU RIMSKE VILE NA ILIDŽI

Sanda Šljivo, MoE, dipl. el. ing.
Elektrotehnički fakultet u Sarajevu
sanda.sljivo@etf.unsa.ba

Sažetak

Bosna i Hercegovina je bogata kulturnom baštinom. U ovom radu predstavljena je jedna od metoda očuvanja kulturne baštine – digitalizacija na primjeru rimske vile na Ilidži pored Sarajeva. Također je naveden sličan projekat gdje je urađena digitalna reprezentacija istog objekta, samo na malo drugačiji način.

Ključne riječi: kulturna baština, rimska vila, Ilidža, rimska kultura, digitalizacija, Augmented Reality, Layar, Ključevi Rima, virtuelno okruženje

Uvod

Kulturna baština po UNESCO-voj definiciji je naslijeđe fizičkih artefakata i neopipljivih atributa jedne grupe ili društva koji su naslijeđeni od prošlih generacija i koji se čuvaju u sadašnjosti kako bi bili ostavljeni u naslijeđe za dobrobit budućih generacija (UNESCO 2017). Bosna i Hercegovina je bogata kulturnom baštinom, kako opipljivom (građevine, spomenici i sl.), tako i neopipljivom (narodna predanja, priče, bajke i sl.). Nažalost, u nedavnom ratu dosta je te kulturne baštine nepovratno uništeno. Kulturna baština je sastavni dio jedne države i naroda te je njeno očuvanje jako bitno. Kroz ljudsku historiju postojali su razni načini očuvanja, a s današnjim razvojem tehnologije i računara imamo nove načine koji nam mogu vjerno prikazati kako je nekad nešto izgledalo ili kako se prije nešto radilo – digitalizacija. Digitalizacija kulturne baštine je prevođenje raznih oblika kulturne baštine u njihov digitalni surogat. Jedan od najpopularnijih načina digitalizacije je interaktivno digitalno pripovijedanje, koje je ustvari kombinacija priča, interaktivnih 3D modela artefakata kulturne baštine i/ili cijelih virtuelnih okruženja s rekonstrukcijama originalnog izgleda kulturnih spomenika. Čak i Athena Plus¹ preporučuje kulturnim institucijama prenošenje informacija o kulturnoj baštini pomoću interaktiv-

nog digitalnog pripovijedanja (Athena Plus 2017). Glavni fokus ovog rada je primjer digitalizacije rimske vile na Ilidži pored Sarajeva. Prvo će biti opisan sam objekat rimske vile te proces njenog prevođenja u digitalni oblik za potrebe Augmented Reality prezentacije, pri čemu je korištena mobilna aplikacija Layar. Augmented Reality (skraćeno AR), ili uvećana, povećana realnost, naziv je za izravni ili neizravni prikaz uživo fizičkog svijeta u stvarnom okruženju čiji su elementi nadopunjeni virtuelnim kompjuterski generisanim slikama. Također će biti spomenut sličan projekat gdje se radila digitalizacija rimske vile na malo drugačiji način. Na kraju su prezentirani zaključci.

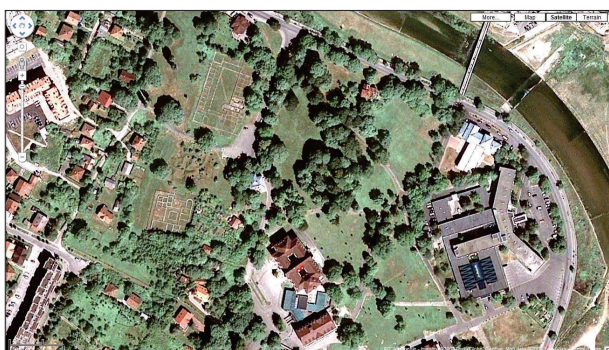
Rimska vila na Ilidži

Rimljani su imali nekoliko naselja na području Sarajevskog polja, ali u ovom radu fokus je stavljen na naselje na Ilidži. Prikupljeni podaci pokazuju da se naselje na Ilidži razvilo iz seoskog u gradsko. Na njegov razvitak uticala je važna komunikacija koja je iz Narone,² dolinom rijeke Neretve, pored Boračkog jezera, Konjica i Ivan-sedla, vodila u Sarajevsko polje i dalje nastavljala prema Drini. Također, sumporno vrelo koje se nalazilo na lokalitetu Ilidže imalo je veliki značaj u prerastanju rimskog naselja

¹ Athena Plus je mreža najboljih praksi s 41 institucijskim partnerom iz 21 evropske zemlje s glavnim ciljem da omogući što širi pristup kulturnoj baštini. Razmjenom iskustava stotine stručnjaka iz cijele Evrope, ovaj projekat podržava razvoj novih aplikacija u kulturnoj baštini.

² Narona je bilo rimsko naselje u dolini rijeke Neretve na području današnjeg sela Vid kod Metkovića u Hrvatskoj. Osnovani su je Helenisti u 3/2. st. pr. n. e., a u 1. st. pr. n. e. postala je snažno rimsko uporište.

seoskog tipa u gradsku cjelinu s jasno izdvojenim banjskim sadržajima. Arheološka istraživanja pokazuju da je naselje bilo razvijeno već krajem I stoljeća, a da svoj značajniji razvoj doživljava tokom II, III i IV stoljeća. Analiza rimskih natpisa pokazala je da je Ilidža imala autonomnu gradsku upravu te da se nije razvijala spontano, već je nastala planskom aktivnošću rimskih vlasti. Naselje dobija punopravni status kolonije rimskih građana dekretom *Constitutio Antoniniana* (212. godine). Kolonija dobiva ime *Aquae S...* (kompletan naziv nije poznat, jedino je 1936. godine pronađen nepotpun natpis *Aquae S...*) te postaje stabilna i značajna tačka rimskog prisustva na našem području. *Aquae S...* je obuhvatala područje Sarajevskog polja, protezala se na sjever dolinama rijeka Bosne i Željeznice do Breze i Podlugova, sjeverozapadno do Kiseljaka, Podastinja, Gromiljaka, Višnjice i Busovače i južno do Pazarića i Tarčina. Uskoro je postala upravni centar tog područja, a vremenom je dobila i poseban ugled kao lječilište i trgovačko središte. (Pašalić 1959; Basler 1972)

Slika 1. Pogled na objekte iz zraka (izvor: Google Maps)

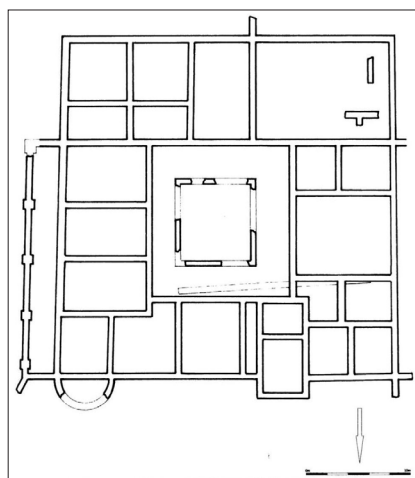
Sve do danas nije se uspjela precizno definisati veličina ovog antičkog naselja, kao ni konačan izgled njegovih građevinskih objekata. Jedan od razloga je i taj da su u ranom srednjem vijeku ovi objekti poslužili za dalje naseljavanje i sahranjivanje te je tako njihov izgled promijenjen. Također, kad su započeta arheološka istraživanja, od objekata su ostali samo temelji i podovi te je i to bila dodatna otežavajuća okolnost u formiranju konačne slike ovog naselja. Na osnovu nekih pisanih podataka i izvora pretpostavlja se da su ruševine u turskom periodu služile kao majdan građevinskog materijala za podizanje javnih objekata. (Pašalić 1959; Basler 1972)

Objekti pronađeni na području Ilidže iz rimskog perioda (prikazani na slici 1) su sljedeći:

- kompleks stambenih vila oko hotela Bosna,

- villa urbana (ujedno i predmet ovog rada, u literaturi nazvana objekat A),
- objekat nepoznate namjene,
- hospitalium i hospitium.

Objekat A ili vilu arheolozi su u potpunosti istražili. Njegove dimenzije su 33,9 x 36,85 metara. Udaljen je 75 m zapadno od Hotela Bosna. Objekat predstavlja tip zatvorene zgrade, približno kvadratne osnove, s trideset prostorija različite veličine i namjene, koje su grupisane oko središnjeg prostora s peristilom. To je tip peristil zgrade koja se prema ulici ili trgu otvara samo ulazom ili posebnim portikom³ (trijemom). Ovaj tip zgrade inače je prvenstveno služio za stambene svrhe. Otkriveno je da je objekat građen u više faza, neravnomjerno, prema lokalnim uslovima, prema znanju graditelja ili prema željama investitora. Zbog toga na ovom tipu zgrade uz zajedničke odlike postoje i brojne razlike u oblikovanju detalja i pojedinosti. Također se smatra da je vila doživljavala brojne promjene svoga plana i rasporeda. Orijentacija objekta je sjever–jug, s manjim odstupanjima prema sjeveroistoku. Odstupanja od osnovnih proporcija u odnosima između centralnog dijela i prostorija oko njega nastala su kao posljedica čestih dogradnji i transformacija prema novim potrebama. Objekat na svojoj istočnoj strani ima trijem sa širokim prolazom na četiri ili pet stubova, koji je služio kao glavna veza između građevina i ostalih objekata u naselju. Trijem je mogao biti okrenut na gradsku ulicu, a mogao je predstavljati i dio nekog trga čiji je prostor bio uokviren porticima ili arkadama. Središnji dio zgrade oko peristila⁴ predstavlja najstariji dio objekta koji potiče iz I stoljeća. Plan objekta A predstavljen je na slici 2.

Slika 2. Plan objekta A

³ Trijem na ulazu u kuću, najčešće s kolonadom i krovom.

⁴ Trijem sa stubovima ili otvorena kolonada s dvorištem u središtu zgrade, karakteristična za rimsku i grčku arhitekturu.

Vila je zidana kamenom iz okoline Ilidže (krečnjak i pješčar), a zbog vlažnosti terena temelji su ukopani na dubinu od 1 metar ili čak i dublje na pojedinim mjestima. Temelji su građeni lomljenim kamenom, poroznim malterom i riječnim agregatom (oblutak i šljunak). Jezgro zidova je čvrsto nabijena masa sastavljena od lomljenog kamena i zalivena malterom. Oblaganje zidova izvedeno je na različite načine: pločastim lomljenim kamenom, lomljenim kamenom nepravilnog oblika, pravilnim kamenom u obliku kvadara i kombinovano. Objekat nije imao podrum niti hipokaustnu konstrukciju. Grijanje je vjerovatno bilo riješeno pomoću kamina, pokretnih žeravica ili na neki drugi način. U objektu su pronađene dvije vrste poda. U većini prostorija pod je sastavljen od riječnog agregata, komadića opeke i maltera kao podlogom, s estrihom na površini. U tri prostorije je pronađen pod dekorisan u tehnici mozaika. Svi su mozaici brižljivo izvedeni. Karakteristični su po bogatoj skali boja i dekorativnim motivima. Ostaci zidova prikazani su na slici 3.

Slika 3. Ostaci zidova

Prilikom iskopavanja nisu pronađeni dijelovi prozorskih otvora te se samo na osnovu komadića stakla pronađenih u centralnoj prostoriji može pretpostaviti njihov raspored. Također se pretpostavlja da je centralna prostorija s peristilom dobijala svjetlost kroz uska okna na zidovima iznad pult-krovova koji su pokrivali bočne prostorije i eventualno portik. Tragovi vrata pronađeni su na mjestima gdje zidovi nisu porušeni do temelja. Sačuvane su samo velike kamene ploče koje su služile kao pragovi.

Debljina vanjskih zidova (76 cm) u odnosu na debljinu unutrašnjih zidova (60 cm) ukazuje na mogućnost da je zgrada bila na sprat. U tipu peristil kuće, poput ove, središnja prostorija ne predstavlja samo dio zgrade koji povezuje ostale dijelove u cjelinu već i svjetlarnik iz kojeg u ostale prostorije ulazi svjetlo i vazduh. Takav tip kuće znao je dobivati i spratove, posebno kada su to iziskivale stambene potrebe. Pošto su južni i istočni zid dovoljno jaki za konstrukciju na sprat, pretpostavlja se da je centralna prostorija s peristilom nadvisivala ostale traktove. Kao pokrov bila je upotrijebljena opeka. To je zaključeno na osnovu komadića opeke koji su pronađeni na cijelom području vile.

Prostorija 21, dimenzija 10 x 8 m, vjerovatno je služila kao triklinij (lat. triclinium), tj. starorimska trpezarija s tri počivaljke oko stola ili tablinuma, u kojoj je domaćin primao goste i stranke. Imala je najljepši i relativno najbolje sačuvan mozaički pod. Zidovi objekta bili su ukrašeni freskama. Za vrijeme iskopavanja na ulomcima sitnog maltera pronađene su dekoracije u vidu pravih i valovitih traka izrađenih u više boja (crvena, zelena, oker, siva). Neki od arheoloških materijala nađenih u vili su: baza stuba, amfore s ručkama i utisnutim žigom radionice: COSSII (vjerovatno žig neke keramičke radionice ili majstora pod imenom COSSIUS), ulomci rimskih zemljanih lampi i dva kupasta klina kojima su se amfore usađivale u zemlju, 25 primjeraka rimskog novca, gdje je najstariji iz 42. godine, a najmlađi iz 364–375. godine, bronzana predica, koštana igla, bronzani prsten, nož i vršak strijele. Iz nalaza se može zaključiti da se za vrijeme rimske vladavine na Ilidži i okolici ipak nisu desile velike promjene u strukturi autohtonog stanovništva koje je sačuvalo svoju tradiciju i načine proizvodnje (Pašalić 1959).

Proces digitalizacije

Digitalizacija kulturne baštine odvija se u nekoliko faza. Prva faza je prikupljanje svih postojećih podataka o objektu koji digitalizujemo (pisani podaci, usmena predaja, slike, planovi i sl.), odabir odgovarajuće metode digitalizacije i sve ostale pripreme. Druga faza je digitalno snimanje (postoje razne tehnike digitalnog snimanja, npr. lasersko skeniranje, fotogrametrija⁵ i sl.). Nakon toga dolazimo do treće faze, a to je obrada prikupljenih digitalnih podataka (modeliranje 3D modela, procesiranje i mapiranje tekstura, procesiranje geometrijskih podataka i sl.)

⁵ Nauka dobivanja mjernih informacija s fotografija, posebno informacija o tačnim položajima tačaka na površini objekata s fotografije.

(Pavlidis et al. 2006). Jedan od potencijalnih problema pri digitalizaciji je nedostatak podataka o nekom objektu te osoba koja radi rekonstrukciju mora da posjeduje maštu i vještinu da pretpostavi kako je nekad taj objekat mogao izgledati. Na slici 4. možemo vidjeti pretpostavljeni izgled rimske vile.

U slučaju rimske vile, prvo smo detaljno istražili fizički objekat na lokaciji, tj. posjetili smo objekat i fotografisali ga (slika 5). Kao što je već spomenuto, od vile su ostali samo temelji, pa je bilo potrebno naći relevantnu dokumentaciju koja bi pobliže mogla prikazati kako je vila nekada izgledala.

Nakon što je skupljeno dovoljno podataka o mogućem izgledu vile, krenulo se na njenu virtuelnu rekonstrukciju. Prvo je bilo potrebno uraditi jednostavan model zbog zahtjeva aplikacije Layar. Nakon toga je urađen složeniji model s više detalja. Na kraju je jednostavni model vile ubačen u aplikaciju te smo otišli na lokaciju i vidjeli finalni rezultat.

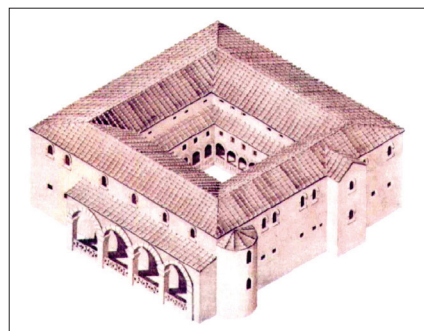
Rekonstrukcija vile je tekla na sljedeći način: prvo je u AutoCAD⁶ softverskom paketu (slika 6) iscrtan 2D plan vile (pomoću splinea),⁷ a zatim je ubačen u 3ds Max.⁸

Nad njim je primijenjen operator extrude⁹ i dobiveni su 3D zidovi i prostorije (slika 7).

Nakon toga je bilo potrebno malo srediti model, tj. izbrisati suvišne poligone i linije nastale primjenom operatora extrude. To je urađeno pomoću boolean¹⁰ i delete¹¹ operatora (slika 8).

Sljedeći korak bio je da se napravi krov. Veliki krov je napravljen kreiranjem obične kocke, koja je pretvorena u editable poly¹² te je pomjeranjem vertexa¹³ dobiven izgled krova. Mali krov nad valjkastim zidom napravljen je kreiranjem obične kupe (slika 9).

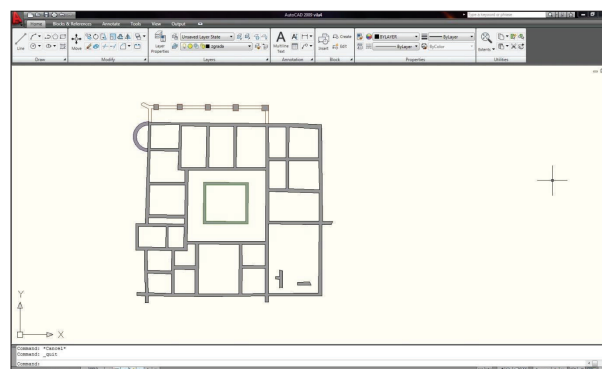
Nakon toga se prešlo na kreiranje vanjskog portika. On je napravljen kreiranjem jednostavnih oblika poput kocki i valjaka te je na njih primijenjen operator boolean pa je kao finalni rezultat dobiven portik. Krov portika je napravljen kreiranjem jednostavne kocke, koja je rotiranjem dovedena u odgovarajući položaj (slika 10).

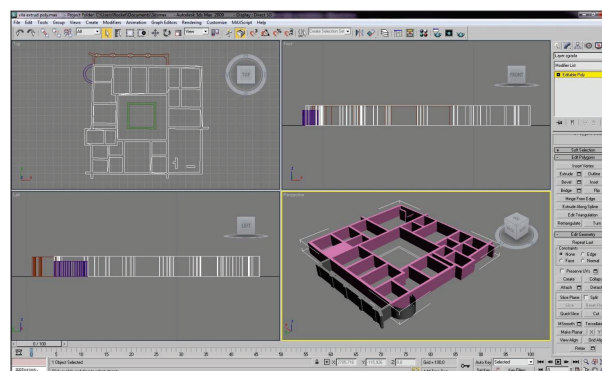
Slika 4. Pretpostavljeni izgled vile

Slika 5. Ostaci rimske vile

Slika 6. 2D plan vile u AutoCAD-u

Slika 7. Izgled modela nakon operatora extrude

⁶ CAD (Computer Aided Design) softverski paket koji služi za projektovanje potpomognuto računarom.

⁷ Kriva u trodimenzionalnom prostoru koja je definisana s barem dvije kontrolne tačke.

⁸ Softverski paket za modeliranje, rendering i animaciju u računarskoj grafici.

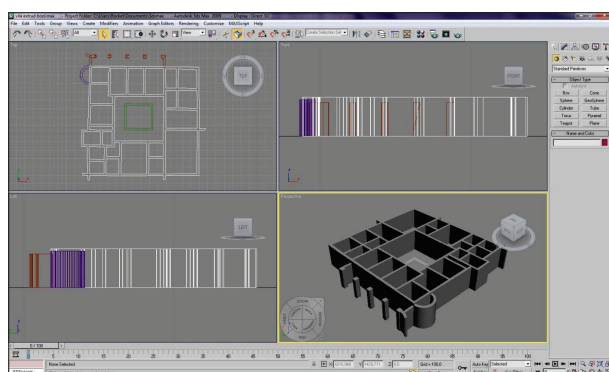
⁹ Kreira trodimenzionalni objekat od dvodimenzionalnog objekta koji zahvata jednu površinu.

¹⁰ Tehnika za modeliranje geometrijskih tijela koja stvara novi objekat od dva trodimenzionalna objekta koristeći skup naredbi poput unije, presjeka ili razlike.

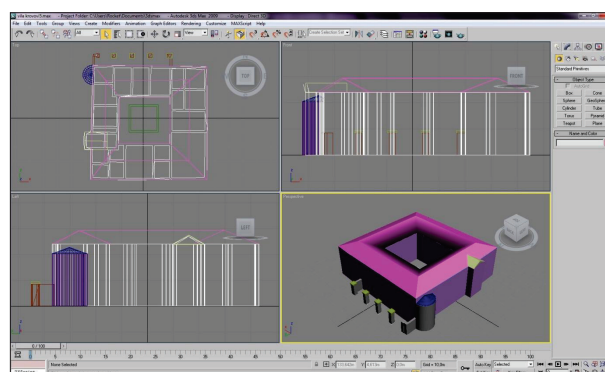
¹¹ Briše nepotrebne i suvišne vertexe, površine, ivice, poligone ili dijelove 3D modela.

¹² 3D objekat nad kojim je moguće vršiti razne modifikacije na nekoliko nivoa (vertex, ivica, poligon i sl.).

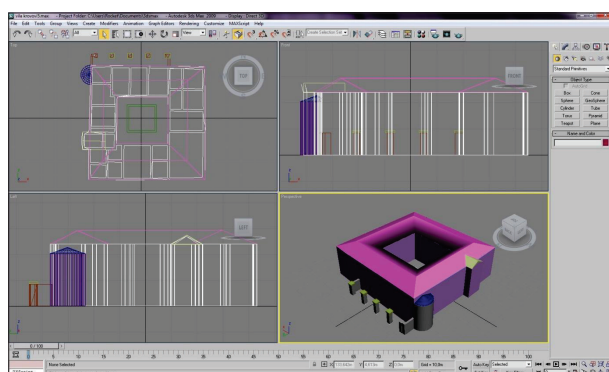
¹³ Tačka u prostoru gdje se dvije ili više pravih, ivica ili površina presijecaju ili susreću.

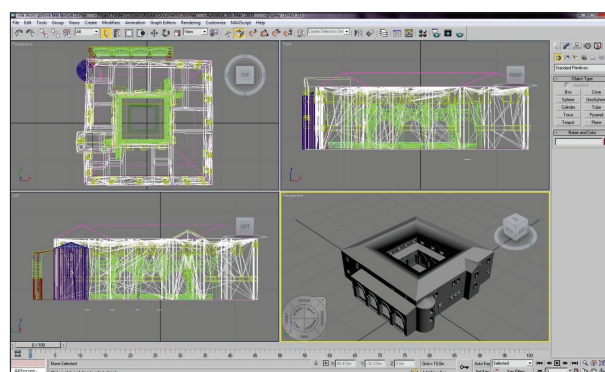
Slika 8. Model nakon dorade

Slika 9. Modelirani krovovi

Slika 10. Model vile s portikom

Slika 11. Konačni izgled modela vile u 3ds Maxu

Vanjski portik je iskorišten za kreiranje peristila, tj. kopiranjem i smanjivanjem dimenzija portika kreiran je peristil. Nakon što je završeno kreiranje peristila, kreirani su prozori. Oni su kreirani na sličan način kao i portik, pomoću jednostavnih oblika (kocke i valjka) te primjenjivanjem boolean operatora na njih. Na kraju su na zidove i krovove dodane teksture. Pomoću operatora UUV Mapping¹⁴ teksture su podešene da izgledaju što realističnije (slika 11).

Na slici 12. može se vidjeti konačan izgled 3D modela rimske vile.

Finalni model izvezen je u .obj format¹⁵ jer Layar Model Converter¹⁶ (slika 13) radi samo s .obj formatom. U Converteru je model još malo doraden (malo su mu smanjene dimenzije jer je bio prevelik). Nakon toga je model konvertovan u .l3d format.¹⁷

Potrebni fajlovi su uploadovani na Layar web stranicu te je isprobano pojavljuje li se model na mobilnom uređaju kroz aplikaciju Layar.¹⁸ Na kraju je posjećena lokacija te je provjereno kako to izgleda “uživo” (slike 14–16). Sve je dokumentovano fotografijama i video snimkom. (Šljivo 2010)

Još jedan primjer gdje je ovaj isti objekat rimske vile digitalizovan samo u obliku virtuelnog okruženja jest projekat Ključevi Rima (Keys to Rome). Ključevi Rima je međunarodna izložba rimske kulture koja se odvijala istovremeno u Rimu, Sarajevu, Amsterdamu i Aleksandriji. Izložba je koristila imerzivne tehnologije¹⁹ da predstavi i poveže ove regionalne kulture unutar Rimskog carstva, pritom ističući razlike i sličnosti tokom stoljeća rimske vladavine. Sastojala se iz stvarnih artefakata, 3D objekata, virtuelnih okruženja unutar kojih je korisnik mogao pronaći artefakte i priče vezane za njih. Na slici 17. prikazan je dio izložbe iz Sarajeva, u kojoj

¹⁴ Tehnika u kompjuterskoj grafici za bojenje površine objekta bazirana na čvrstoj teksturi, npr. bojenje površine zida teksturom kamena.

¹⁵ Otvoreni format datoteke koji se često koristi u aplikacijama za 3D dizajn.

¹⁶ Program koji omogućava prilagodbu i konverziju 3D modela iz .obj formata u .l3d format koji koristi Layar aplikacija.

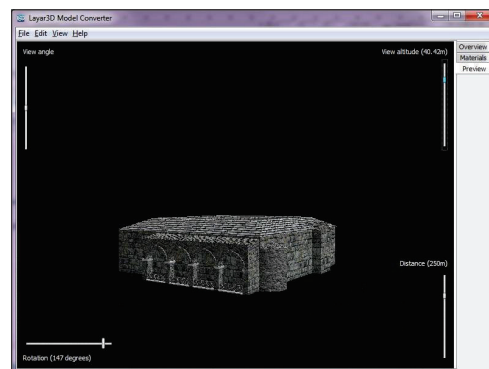
¹⁷ Layar3D format datoteke koji koristi Layar aplikacija da bi prikazala 3D model.

¹⁸ Augmented Reality aplikacija za mobilne uređaje.

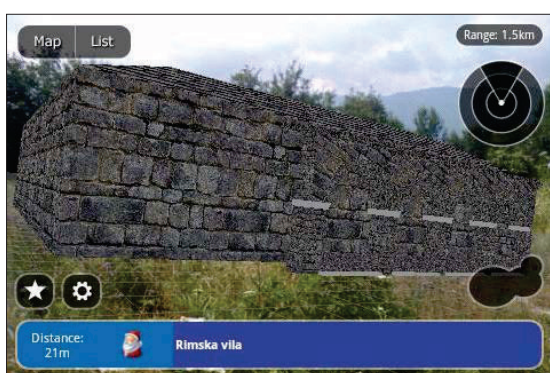
¹⁹ Tehnologije koje omogućavaju da se osoba osjeća kao da je fizički prisutna u virtuelnom svijetu. To se postiže okružujući korisnika slikama, zvukom ili drugim stimulansima koji doprinose osjećaju uranjanja u cjelokupnu sredinu.

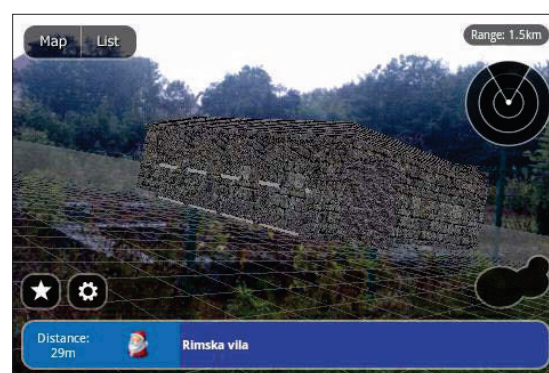
Slika 12. Konačan 3D modela rimske vile

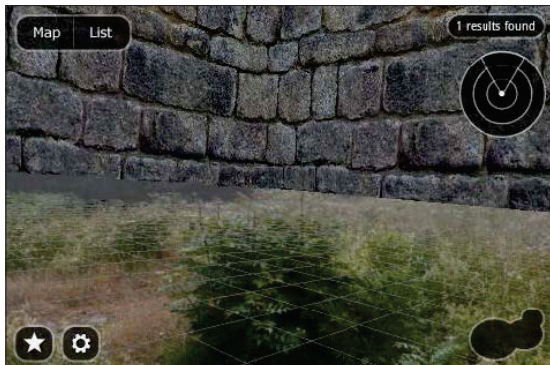
Slika 13. Izgled vile u Layar Model Converteru

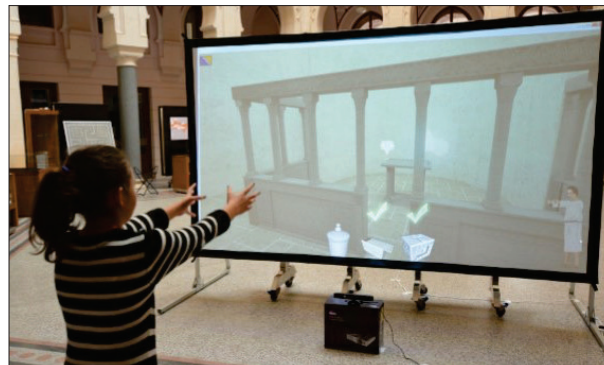
Slika 14. Izgled vile u Layar aplikaciji

Slika 15. Izgled vile u Layar aplikaciji

Slika 16. Izgled vile u Layar aplikaciji

Slika 17. Ključevi Rima u sarajevskoj Vijećnici

Slika 18. 3D Rekonstrukcija unutrašnjosti rimske vile

je jedno od virtuelnih okruženja bila upravo rimska vila s Ilidže. Korisnik se uz pomoć Kinect senzora²⁰ mogao kretati kroz vilu i skupljati predmete vezane za nju, čime je otključavao i priče o njima. Na slici 18. je prikazana unutrašnjost rimske vile (V-Must 2014)

Zaključak

Kao što smo već naveli, Bosna i Hercegovina je bogata kulturnom baštinom, što čini ogroman potencijal za njenu digitalizaciju. Iskustvo je pokazalo da

je digitalizacija kulturne baštine jedan od najboljih načina njenog očuvanja. Da ne bismo izgubili blago kojim raspolažemo, potrebno je omogućiti što većem broju ljudi informacije i digitalizovane oblike naše baštine, bilo preko mobilnih aplikacija, web stranica, interaktivnih priča ili drugačije. Postoje već mnogi projekti digitalizacije naše kulturne baštine, a mi se nadamo da će ih u skoroj budućnosti biti još više jer zašto dopustiti da ova prelijepa baština pada u zaborav.

Literatura

Athena Plus. 2017. *Digital cultural heritage and tourism recommendations for cultural institutions*. [online] <http://www.athenaplus.eu/index.php?en/220/digital-cultural-heritage-and-tourism-recommendations-for-cultural-institutions>. Datum pristupa: 5. 9. 2017.

Basler, Đuro. 1972. *Arhitektura kasnoantičkog doba u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: "Veselin Masleša".

Pavlidis, George, Koutsoudis, Anestis, Arnaoutoglou, Fotis, Tsioukas, Vassilios, i Chamzas, Christodoulos. 2007. "Methods for 3D digitization of Cultural Heritage" *Journal of Cultural Heritage* 8(1): 93–98.

Pašalić, Esad. 1959. "Rimsko naselje u Ilidži kod Sarajeva" *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu* 14: 113–134.

Šljivo, Sanda, 2010. "Augmented Reality tehnologije u virtuelnoj prezentaciji kulturnog naslijeđa" Master teza, Univerzitet u Sarajevu.

UNESCO, 2017. *Član 1 UNESCO-ve Konvencije svjetske kulturne baštine*. [online] <http://whc.unesco.org/en/convention/>. Datum pristupa: 7. 9. 2017.

V-Must. 2014. *Ključevi Rima*. [online] <http://keys2rome.eu/>. Datum pristupa: 8. 9. 2017.

Information and services in the new technological environment

PROFESSIONAL PAPER

BOSNIACA 2017; 22: 97-103
UDC 930.85:004.922(497.6 Ilidža)

CULTURAL HERITAGE DIGITALIZATION (ROMAN VILLA CASE STUDY)

Abstract

Bosnia and Herzegovina is rich with cultural heritage. In this paper, one of the methods of preserving the cultural heritage is presented. That is the process of digitalization. The case study was Roman villa in Ilidža near Sarajevo. The similar project with a slightly different representation of same object is also presented.

Key words: cultural heritage, Roman villa, Ilidža, Roman culture, digitalization, Augmented Reality, Keys to Rome, Virtual environment, 3D model

²⁰ Kinect je senzor s kamerama i mikrofonom koji korisniku omogućava da vrši interakciju s računarom pomoću pomjeranja cijelog svog tijela.

RAD NA DIGITALIZACIJI LEGATA DESANKE MAKSIMOVIĆ

Mirjana Stanišić, bibliotekar savetnik
mirjana.stanistic@nb.rs

Miroljub Stojanović
misa.stojanovic@nb.rs

Narodna biblioteka Srbije, Beograd

Sažetak

U ovom članku biće reči o radu na digitalizaciji legata Desanke Maksimović, načinu prezentovanja digitalizovane građe, kao i prepisci između Desanke Maksimović i Izeta Sarajlića.

Ključne reči: legat/zaostavština, digitalizacija, prepiska, Desanka Maksimović, Izet Sarajlić

Rad na digitalizaciji legata Desanke Maksimović otpočeo je 2013. godine – neposredno po prijemu neprocenjivog poklona koji su Zadužbini “Desanka Maksimović” na dar uručili naslednici pesnikinje. Jedan deo zaostavštine činila je lična biblioteka Desanke Maksimović koja je predata Odeljenju posebnih fondova Narodne biblioteke Srbije na stručnu obradu i čuvanje te je tako nastala biblioteka celina. Popis knjiga i časopisa, sačinjen prema najsavremenijim standardima, pretočen je u publikaciju *Katalog lične biblioteke Desanke Maksimović*, autora Velibora Prelića i Mirjane Stanišić, koji je objavljen 2016. godine u izdanju Narodne biblioteke Srbije i Zadužbine “Desanka Maksimović”. Veliki deo zaostavštine čine rukopisi i mašinpisi autorskih pesama i pesama koje je Desanka Maksimović prevodila sa brojnih slovenskih i neslovenskih jezika.

Prof. dr Staniša Tutnjević, tadašnji upravitelj Zadužbine, vođen željom da se pomenuta rukopisna građa trajno sačuva i zaštititi, na najbolji način klasifikuje i prezentuje javnosti i istraživačima dela Desanke Maksimović te zajedno sa Miroljubom Stojanovićem i Predragom Savićem osmišljava način kako da se digitalizovana građa na najbolji način prezentuje. Odlučeno je da se digitalizovana građa inkorporira u PDF dokumenta kritičkog izdanja *Celokupnih dela Desanke Maksimović*. Složen i zahtevan poduhvat pregledanja, stručne klasifikacije, identifikacije i razvrstavanja građe prema pripadajućem tomu preuzimaju na sebe priređivači: Mirjana Stanišić – koordinator projekta i priređivač 1, 2, 3, 6, 7. i 9. toma, Ana Ćosić Vukić – priređivač 4. toma, Nada

Mirkov Bogdanović – priređivač 5. toma, Biljana Kalezić – priređivač 8. toma.

Informatički deo posla sastojao se ne samo u linkovanju i pripajanju skeniranih rukopisa/mašinpisa naslovima pesama ili proznih tekstova, pripadajućim napomenama i digitalizovanim dokumentima iz zaostavštine, nego i u brojnim unutrašnjim linkovanjima i omogućavanju naprednog pretraživanja teksta. Kreirane su dve verzije ovog digitalnog izdanja. Jedna verzija je podrazumevala postavku kompletne strukture dokumenta za online prezentovanje i pretragu u okviru sajta Zadužbine “Desanka Maksimović” [www.zdm.nb.rs](http://zdm.nb.rs). U ovu svrhu korišćena je tehnologija napredne pretrage u PDF dokumentima u kombinaciji sa HTML i javascript programiranjem za prezentovanje odabrane građe. Ova verzija se u slobodnom pristupu nalazi na veb lokaciji <http://zdm.nb.rs/pages/celokupnadela-online.htm>.

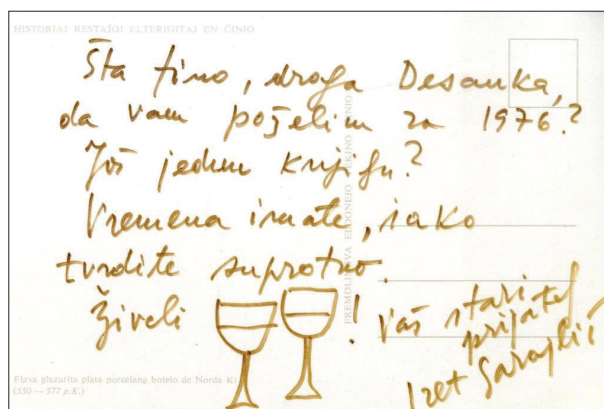
Druga verzija digitalnog izdanja je zahtevala strukturu koja se može preneti na druge memorijske medije i sa njih obavljati pretraživanje i pregledanje dokumenata. Na osnovu tehnologije pretrage kroz PDF dokument omogućeno je osnovno pretraživanje po ključnim rečima za svaki tom pojedinačno i napredno pretraživanje po ključnim rečima za sve tomove odjednom. U okviru PDF dokumenata takođe je omogućeno brzo pristupanje određenim lokacijama u samom dokumentu, inkorporiranjem *Hyperlinkova* omogućena je navigacija u okviru dokumenta, prelazak na početak dokumenta, sadržaj ili povratak nazad.

Važno je napomenuti da su priređivači uključili sve pronađene verzije pesama, često i sa drugačijim naslovom u radnoj verziji i pre objavljivanja, te je sada moguće pratiti kako je pesma nastajala, kako se uobličavala i menjala. Kada rukopis/mašinopis jedne pesme ima više strana ili više verzija, tj. više ske-nova, *java script* program omogućuje pregled svih digitalizovanih objekata odjednom i pojedinačno. Digitalno izdanje Celokupnih dela Desanke Maksimović može se koristiti i za citiranje u svrhe naučnog istraživanja jer je identično štampanom izdanju, a besplatno se može preuzeti na lične memorijske uređaje sa sledećeg linka: <http://zdm.nb.rs/pages/celokupnadela.htm>.

U saizdavaštvu sa Narodnom bibliotekom Srbije, Zadužbina "Desanka Maksimović" je 2016. godine objavila prva četiri toma Digitalnog izdanja Celokupnih dela Desanke Maksimović na četiri DVD-a. Krajem 2017. godine biće objavljeni tomovi 5 i 6, dok su tomovi 7, 8 i 9 tek u fazi digitalizacije i biće objavljeni najranije tokom naredne godine.

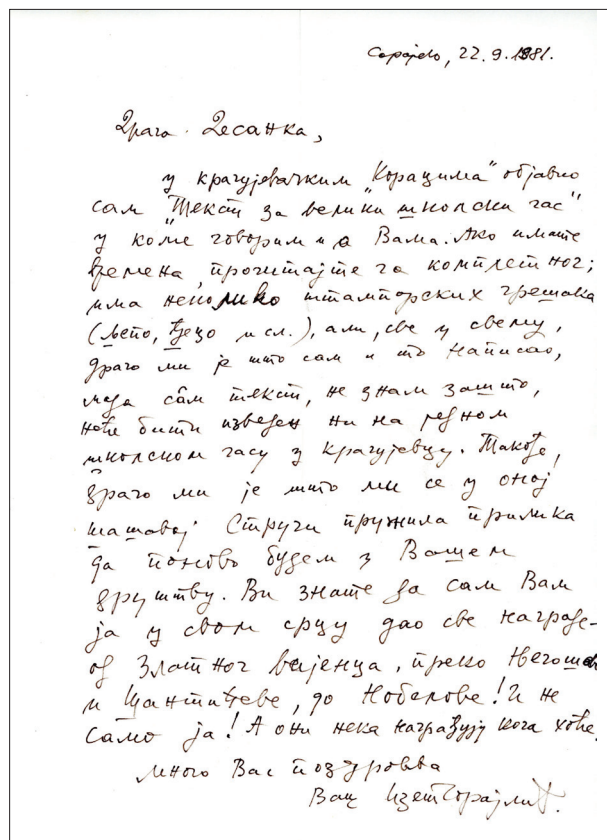
Ceo poduhvat, od digitalizacije do objavljivanja zaostavštine inkorporirane u PDF kritičkog izdanja celokupnih dela, jedinstven je način predstavljanja nekog srpskog pisca kakav nije imao niko pre Desanke Maksimović. Za preostali deo legata koji se ne može svrstati u Celokupna dela – pozivnice za kulturne manifestacije, svečanosti i prijeme u ambasade raznih država; pisma pesnika čije je stihove prevodila; telegrami državnih zvaničnika koji su joj čestitali rođendane, jubileje i brojne nagrade koje je tokom bogatog književnog stvaralaštva primila; pisma kolega iz zemlje i inostranstva – biće osmišljen najbolji način za multimedijalno prezentovanje kao i predstavljanje u online verziji.

Od pomenute prepiske između Desanke Maksimović sa kolegama, navešćemo nekoliko izvoda iz pisma Izeta Sarajlića – sarajevskog pesnika, jednog od pokretača i organizatora svetski poznate manifestacije "Sarajevski dani poezije". Ova pisma su svedočanstvo dugogodišnjeg prijateljstva, saradnje i međusobnog poštovanja. Brojnim čestitkama Izet bi prijateljici, osim uobičajenih novogodišnjih želja, pozeleo novu knjigu ili "neki novi stih". Šarmantan i vrcav, dodao bi i po koju šalu. Jednom prilikom je pitao da li je na nedavnom putovanju u Moskvu srela Margaritu (misli se na Margaritu Aliger, prim. aut.) i našalio se: "Baš bi bilo fino da svi stanujemo u istoj ulici. A možda bismo se mnogo manje voleli. Neko je sigurno napisao i taj stih – da daljina približava..." Jednim crtežom na čestitki sa najlepšim željama za Novu 1976. godinu dočarao je atmosferu slavlja:

Izet Sarajlić, kao organizator i član odbora "Sarajevskih dana poezije" redovno Desanki šalje pozivno pismo za učešće na ovoj manifestaciji. Pismom od 24. februara 1982. godine najavljuje učešće najistaknutijih pesnika i pominje da se sprema za "Disovo proleće" koje je te godine bilo posvećeno njegovoj poeziji.

U jednom od zanimljivijih pisama od 22. septembra 1981. godine Izet sa radošću pominje kako mu je objavljen tekst o Desanki Maksimović u kragujevačkim "Koracima" i predlaže joj da ga pročita kompletnog. Između ostalog, on kaže: "Vi znate da sam Vam ja u svom srcu dao sve nagrade od Zlatnog vijenca, preko Njegoševе i Šantićeve, do Nobelove! I ne samo ja! A oni neka nagrađuju koga hoće."

Kao što smo pomenuli, prepiska koja je sačuvana u zaostavštini Desanke Maksimović nije klasifikovana niti obrađena i sigurno krije još neke bisere i tajne koji čekaju da budu predmet analize nekog ozbiljnijeg rada koji će se baviti isključivo ovom temom.

Svakako bi bilo daleko interesantnije kada bismo mogli hronološki da posmatramo prepisku ovo dvoje poetskih velikana kroz decenije prijateljavanja za šta je, razume se, potrebno imati uvid i u pisma koje je Desanka Maksimović slala Izetu Sarajliću.

Information and services in the new technological environment

REVIEW PAPER

BOSNIACA 2017; 22: 104-106

UDC 027.1:004.9]:347.67

WORK ON THE DIGITIZATION OF THE LEGACY OF DESANKA MAKSIMOVIĆ

Abstract

In this article there will be talk about the work on the digitization of the legacy of Desanka Maksimović, the way of presenting digitalized material, as well as the correspondence between Desanka Maksimović and Izet Sarajlić

Key words: legacy, digitalization, correspondence, Desanka Maksimović, Izet Sarajlić

CENTAR ZA PERMANENTNO OBRAZOVANJE BIBLIOTEKARA BIH I STRUČNI ISPITI BIBLIOTEČKIH DJELATNIKA U 2017. GODINI

CENTRE FOR PERMANENT EDUCATION OF BIH LIBRARIANS AND PROFESSIONAL EXAMS OF BIH LIBRARY EMPLOYEES IN 2017.

mr. sc. Zijada Đurđević-Alidžanović, d. i. a.

Viši bibliotekar

Nacionalna i univerzitetska biblioteka BiH, Sarajevo

Odjel za razvoj BIS BiH i obrazovanje

zijadad@nub.ba

2017. godina je godina u kojoj obilježavamo sedamnaest godina djelovanja i uspješnog rada Centra za permanentno obrazovanje bibliotekara BiH koji djeluje pri Nacionalnoj i univerzitetskoj biblioteci Bosne i Hercegovine.

Centar je ustanovilo Otvoreno društvo iz Budimpešte 2000. godine i djeluje na osnovu međunarodnog programa, u sklopu mreže srodnih centara Jugoiistočne Evrope. Osnovni cilj permanentnog obrazovanja koje provodi Centar jest osposobljavanje kadra koji već radi ili se tek zapošljava u bibliotekama. Ovo obrazovanje podrazumijeva osposobljavanje polaznika za stručno i kvalitetno obavljanje osnovnih, složenih, stručnih i posebnih bibliotečkih poslova te je ujedno i priprema za polaganje stručnih ispita u bibliotečkoj djelatnosti.

Od 1999. godine, u Nacionalnoj i univerzitetskoj biblioteci Bosne i Hercegovine jednom godišnje se organizira kurs iz temeljnog bibliotečko-informacijskog znanja za bibliotečke djelatnike. Kurseve čine predavanja iz osnovnih stručnih bibliotečko-informacijskih predmeta, vježbe te praktični rad polaznika.

Poštujući usvojeni program i plan za 2017. godinu u NUBBIH su i ovoga proljeća organizirani i održani kursevi iz temeljnog bibliotečko-informacijskog znanja. Prvi kurs – Bibliotečka pismenost – održan je u februaru, a drugi kurs – Informacijska pismenost – u martu 2017. godine. Oba kursa trajala su po 4 dana, s cjelodnevnom rasporedom.

Za ovogodišnju obuku prijavila su se i prisustvovala 22 polaznika iz različitih tipova biblioteka iz cijele Bosne i Hercegovine. Strukturu obuke su činila: predavanja, vježbe, prezentacije, stručna posjeta – obilazak NUBBIH, razgovori i konsultacije. Polaznicima kursa u sali za edukaciju obezbijeđeni su optimalni uvjeti za održavanje nastave.

Prema pripremljenom rasporedu kurseve je realiziralo 15 predavača i instruktora iz Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine, s Filozofskog fakulteta u Sarajevu – s Katedre za bibliotekarstvo – i srodnih institucija. Polaznicima kursa obezbijeđena je stručna literatura potrebna za polaganje stručnog ispita i stručni rad u bibliotekama te informativni i promotivni materijal.

Osim toga, NUBBIH organizira i polaganje stručnih ispita u skladu sa Zakonom o bibliotečkoj djelatnosti (Sl. list br. 37/ 1995) te Pravilnikom o stručnim zvanjima u bibliotečkoj djelatnosti (čl. 18, stav 4 istog Zakona i čl. IX. 5). Nakon uspješno položenog stručnog ispita, a prema nivou formalnog obrazovanja, kandidati stiču sljedeća stručna zvanja: bibliotekar (VSS), viši knjižničar (VŠS) i knjižničar (SSS).

U 2017. godini, u dva ispitna roka (juni, oktobar), stručni ispit položilo je 36 kandidata, čime su stekli sljedeća stručna zvanja: 32 bibliotekara i 4 knjižničara.

JUNSKI ROK (28. 6. – 30. 6. 2017)

Osnovno stručno zvanje bibliotekar stekli su sljedeći kandidati:

1. Dragana Batinić, Han Pijesak
2. Nikolina Brestovac, Istočno Sarajevo
3. Ismeta Čaušević, Bosanaka Krupa
4. Faris Gadžo, Sarajevo
5. Ivana Hrkać, Grude
6. Nataša Hršum, Pale
7. Vesna Klačar, Sarajevo
8. Dijana Kuč, Milići
9. Ejla Muhović, Sarajevo
10. Sedika Omerbegović, Sarajevo

11. Nikolina Pavlović, Kiseljak
12. Josip Peran, Benkovac, R. Hrvatska
13. Siniša Štrbac, Milići
14. Ozren Tošić, Sarajevo
15. Fehma Vlahovljak, Jablanica

Osnovno stručno zvanje viši knjižničar stekli su sljedeći kandidati:

1. Đemil Bešir, Novi Travnik
2. Edhem Đuliman, Bugojno
3. Suvad Mujkić, Travnik

OKTOBARSKI ROK (23. 10. – 30. 10. 2017)

Osnovno stručno zvanje bibliotekar stekli su sljedeći kandidati:

1. Selma Bajraktarević, Sarajevo
2. Mak Bećirbašić, Sarajevo
3. Nihada Bećirović, Breza
4. Dragana Brčkalo, Pale
5. Dejana Golubović, Gacko

6. Alen Gudalo, Travnik
7. Zamira Hadžo-Sezairi, Breza
8. Melisa Hajdarević, Sarajevo
9. Anisa Husnić, Mostar
10. Marija Karačić, Mostar
11. Milica Kenjić, Istočno Sarajevo
12. Ermin Lagumdžija, Sarajevo
13. Dajana Milišić, Trebinje
14. Šejla Musa, Vareš
15. Lejla Selimović-Erdić, Sarajevo
16. Melita Šehić, Bosanski Petrovac

Osnovno stručno zvanje viši knjižničar stekla je kandidat:

1. Suvada Ratkušić, Mostar

U periodu od maja 1999. do kraja 2017. godine stručne ispite u bibliotečkoj djelatnosti položilo je ukupno 892 kandidata. Osnovno stručno zvanje bibliotekar steklo je 528 kandidata, zvanje viši knjižničar 214 kandidata i zvanje knjižničar 150 kandidata.

PRIKAZ KNJIGE: Nikola Tesla u francuskoj štampi : 1889-1943

BOOK REVIEW: Nikola Tesla in the French press : 1889-1943

Anja Mastilović, dipl. komp. i dipl. bibl.

Nacionalna i univerzitetska biblioteka BiH, Sarajevo
anja@nub.ba

Nikola Tesla dans la presse française : 1889–1943
= *Nikola Tesla u francuskoj štampi : 1889–1943*

Đorđević, Angelina; Bratislav Stojiljković. Nikola Tesla dans la presse française : 1889–1943 = Nikola Tesla u francuskoj štampi : 1889–1943. Beograd: École française de Belgrade : Muzej Nikole Tesle, 2015., 434 str.

UDK 62:929 Tesla N.(=133.1)(046), ISBN 978-86-919505-0-7 (ÉFB; karton)

Knjiga *Nikola Tesla u francuskoj štampi 1889–1943* nastala je 2015. godine saradnjom Francuske škole u Beogradu i Muzeja Nikola Tesla. Ona je rezultat istraživanja i otkrivanja naučnih radova i novinskih članaka na francuskom jeziku koje je Tesla napisao, kao i tekstova na francuskom koji su napisani o Tesli.

Autori u uvodu knjige odgovaraju na pitanje zašto su odlučili napisati knjigu u kojoj će se naći novinski članci o Tesli na francuskom jeziku. Najvažniji razlog za nastanak ove knjige bila je želja da se istraže manje poznati članci o Tesli i njegovom radu, jer većina istraživanja o ovom velikom naučniku polazi od članaka i radova publikovanih u Sjedinjenim Američkim Državama i Engleskoj u 19. i 20. stoljeću.

Prvi korak u istraživanju izvora i bibliotečke građe za knjigu bila je i pretraga digitalne biblioteke Gallica.¹ Početnom pretragom cijele Gallice, samo s Teslinim imenom, dobijamo nekoliko hiljada pogodaka. U želji da dobijeni rezultati budu što koncizniji i interesantniji budućim istraživačima Teslinih izuma, patenata i eksperimenata, kao i njegovog života, autori su napravili izbor serijskih publikacija pronađenih u Gallici te ih objavili u ovoj interesantnoj knjizi. U njoj možemo naći 59 različitih serijskih publikacija i 134 članka. Članci su iz vre-

menškog perioda od 1889. do 1943. godine i pripadaju serijskim publikacijama različite tematike i polja interesovanja. Prikazani su časopisi iz nauke, tehnike, industrije i medicine, kao i novine s društvenim, političkim temama, temama iz književnosti, kulture i umjetnosti, među kojima možemo pronaći i popularne revije.

Ovdje pronalazimo spise i brojeve pravne zaštite patenata odobrenih u Francuskoj (u Biltenu zakona Republike Francuske), stručnih izvještaja, komentare naučnika, inženjera i ljekara o istraživačkom radu Nikole Tesle, kao i brojne vijesti iz francuskih dnevnih novina koje su Francuzi dobijali od svojih dopisnika iz Amerike, Evrope i afričkih zemalja o životu i radu velikog naučnika. Primjer vijesti dopisnika / preuzetog članka nalazimo u časopisu *La Science française: revue populaire illustrée*. U njemu prenose vijest iz časopisa *Electrical Review* iz New Yorka o bežičnom prijenosu električne struje.

U knjizi su objavljeni članci iz novina koje još uvijek izlaze, kao i onih koje su izlazile u dužem vremenskom periodu. Među njima su *Le Figaro*, *Le Matin*, *La Croix*, *Le Petit Parisien*, *Le monde illustré*, *Revue internationale d'électrothérapie*, *Journal général de l'Algérie et de la Tunisie* i dr. U novinama s Madagaskara, iz grada Tamatavea, pišu da će Tesla korisiti Nijagarine vodopade s 800.000.000 konjskih snaga kako bi stupio u kontakt s planetom Mars. Pored članaka o bežičnoj telegrafiji, kozmičkoj i električnoj energiji, utjecaju visokofrekventne struje na ljudsko tijelo, osvjetljenju, energiji sunčeve svjetlosti koja bi zamijenila fosilna goriva i mnogim drugim naučnim temama, možemo naći i pročitati članke o Teslinom životu, počasnom doktoratu, rođendanima, požaru u laboratoriji i njegovoj smrti.

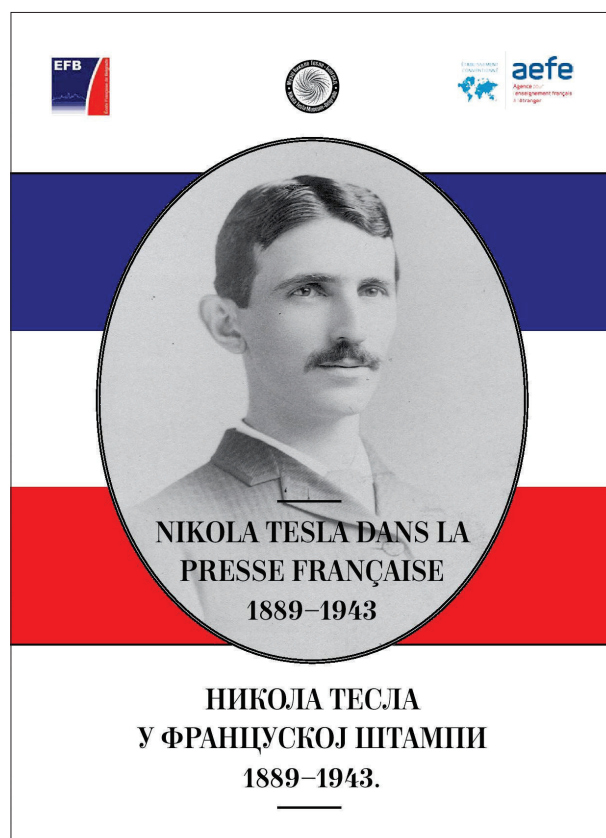
Nakon uvoda, glavni dio knjige pripada serijskim publikacijama. One su sistematizovane po naslovima i po hronološkom izlaženju publikacija, broj

¹ Digitalna biblioteka Gallica kreirana je u Nacionalnoj biblioteci Francuske 1997. godine. U njoj je dostupna građa koju Biblioteka čuva u svojim fondovima.

po broj. Poglavlje je naslovljeno kao “Periodične publikacije: (časopisi, listovi i revije)”. Nakon stranice s navedenim naslovom, objavljeni su digitalizovani naslovi publikacija s početnom stranicom ili dijelom stranice na kojem se nalazi naslov, tabele s podacima o publikacijama u kojima su navedeni urednici, mjesto izdavanja, ime izdavača, godine u kojima je publikacija objavljivana i periodičnost izlaženja. Nakon toga dobijamo informacije o članku koji slijedi s podacima o naslovu članka, njegovoj temi, broju i godini kada su objavljeni. Na kraju stranice, u fusnoti, možemo vidjeti linkove publikacije koji vode do digitalne verzije u Gallici i zapisa publikacije u online katalogu Nacionalne biblioteke Francuske (Bibliothèque nationale de France). Nakon osnovnih informacija o publikaciji i članku, slijedi digitalna verzija članka koja se nalazi u već navedenoj digitalnoj biblioteci BF-a. Poslije članaka

u knjizi je Hronologija objavljenih članaka, Prilozi u kojima se nalaze informacije o Nacionalnoj biblioteci Francuske, Muzeju Nikole Tesle, Francuskoj školi u Beogradu i Agenciji francuskih škola u inostranstvu. Publikacija je na francuskom i srpskom jeziku (ćirilicom), s tim da je na srpskom jeziku napisan i kratki sadržaj digitalne verzije članka.

Knjiga Nikola Tesla u francuskoj štampi 1889–1943, osim obrazovne, ima i kulturološku misiju. Obrazovnu ispunjava u potpunosti jer pruža strukturirane reference za sve naučnike i istraživače Teslinog naučnoistraživačkog rada. Njena kulturološka misija je u tome što daje informacije o svim segmentima života i ideja Nikole Tesle, koji je, kao što sam autor kaže, “jedinostveni genij čija su veličanstvena i vredna dela izmenila naučno-tehnološku sliku čitave planete i dala nemerljiv doprinos razvoju čovečanstva”.

O ČEMU GOVORIM KADA GOVORIM O BIBLIOTEKAMA: ZAGOVARANJE, PROMOVISANJE, LOBIRANJE, Beograd, 13-15. decembar 2017.

WHAT I TALK ABOUT WHEN I TALK ABOUT LIBRARIES: ADVOCACY, PROMOTING AND LOBBYING, Belgrade, December 13–15, 2017

Narcisa Puljek-Bubrić, prof.

Bošnjački institut - Fondacija Adila Zulfikarpašića
narcisap@bosnjackiinstitut.ba

U Agendi 2030 UN¹ (Agenda Ujedinjenih nacija za održivi razvoj) biblioteke su predstavljene kao nosioci razvoja zajednica. Uloga biblioteka vidi se kroz omogućavanje pristupa izvorima informacija za poboljšanje života i standarda u smanjenju siromaštva, obezbjeđivanju zdravog života, razvijanju rodne ravnopravnosti, obezbjeđivanju inkluzivnosti i kvalitetnog obrazovanja, osnaživanju žena, podsticanju održivog ekonomskog rasta, smanjivanju nejednakosti, obezbjeđivanju pristupa pravosuđu, razvoju globalnog partnerstva te u drugim oblastima i aktivnostima razvoja zajednice.

Slijedeći smjernice spomenute Agende strategijskim planom održivog razvoja IFLA je razvila Međunarodni program zagovaranja (International Advocacy Programme – IAP²). Trenutno se pod ovim programom implementira 10 različitih međunarodnih projekata, a 72 zemlje su članice Programa. Programom zagovaranja IFLA nastoji uključiti biblioteke u rješavanje potreba zajednica, lokalnih, akademskih, školskih i drugih zajednica. Bibliotekarsko društvo Srbije dio je projekta *Unlocking the Potential of Libraries in South-East Europe through Regional Cooperation and Sustainable Development*, a Asocijacija BAM je korisnik ovog projekta zahvaljujući saradnji s Društvom.

Zagovaranje i lobiranje za biblioteke je tema koja bibliotečku struku u regionu intenzivno zaokuplja posljednjih 5 godina. Želeći istaknuti značaj i važnost ove teme, bibliotečka društva i udruženja u regionu ozbiljnije i aktivnije pristupaju ovom pitanju. Hrvatsko knjižničarsko društvo izradilo je *Strategiju zagovaranja knjižnica* te aktivno organizira stručna okupljanja o temi zagovaranja – poput okruglog

stola *Zagovaranje za knjižnice i knjižničarstvo*, koji je organiziran prije dvije godine. Također, Centar za stručno usavršavanje knjižničara pri Hrvatskom knjižničarskom društvu gotovo je brendiralo radionice *Javno zagovaranje I* i *Javno zagovaranje II*, koje vode Edita Bačić, bibliotečka savjetnica, i mr. sc. Davorka Pšenica, bibliotečka savjetnica, koje kroz ovu radionicu dodatno educiraju bibliotekare o načinima zagovaranja i razvijanjima kapaciteta bibliotečke struke na stručnim skupovima u zemlji i inostranstvu.

Tema zagovaranja, promocije i lobiranja biblioteka bila je i ovogodišnja tema konferencije Bibliotekarskog društva Srbije pod nazivom *O čemu govorim kada govorim o bibliotekama: zagovaranje, promovisanje, lobiranje*,³ koja se održala u Beogradu od 13. do 15. decembra 2017. godine.

Otkud pitanje zagovaranja biblioteka, tj. zašto zagovarati?

Posljednjih 20 godina biblioteke se suočavaju s brojnim izazovima novog doba, u prvom redu s informacijsko-komunikacijskim tehnologijama koje su bibliotekarstvo usmjerile u pravcu razvoja online informacijskih servisa, digitalizacije bibliotečkih zbiraka, formiranja digitalnih zbirki i kolekcija, digitalnih biblioteka i digitalnih repozitorija. U tranzicijskom društvu u zemlji i regionu glavnu ulogu u razvoju lokalne zajednice imaju nevladine organizacije, koje kroz različite pozive Evropske unije zagovaraju i razvijaju aktuelna pitanja društva i zajednice, ravnopravnost, ljudska prava, prava nacionalnih manjina, prava osoba s invaliditetom, uključenost zajednice u sisteme odlučivanja i sl. U rješavanju spomenutih pitanja te potreba i zahtjeva lokalne zajednice bibli-

¹ <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld>

² <https://www.ifla.org/node/10092>

³ Fotografije i kraći opisi konferencije dostupni su na sljedećem linku: <http://bds.rs/wordpress/?p=2297>

oteke su jednim manjim dijelom uključene kroz projekte koje su organizirali i implementirali pojedinci bibliotekari ili pojedine biblioteke, ne na strategijskom nivou bibliotečkih udruženja, niti u skladu s predloženom Agendom ili strategijskim planom održivog razvoja koji donosi IFLA.

Zagovaranje je time tema koja postaje sve važnija, jer postavlja značajna pitanja za razvoj biblioteka i bibliotekarstva u budućnosti: *Šta nama znači biblioteka, tj. koje su korisiti za određenu ciljnu skupinu (lokalnu, akademsku i školsku zajednicu) od rada i djelovanja biblioteke? Je li nam biblioteka potrebna i kako nam je potrebna?* Uopće nije slučajno što upravo IFLA razvija program međunarodnog zagovaranja u eri komercijalizacije znanja i potrošačkog društva. Sve bitnija postaju pitanja postignutih rezultata, koliko smo čega proizveli u toku godine za određeni iznos te kakav smo uticaj imali na svoju ciljnu skupinu, jesmo li napravili promjenu i idemo li uopće u tom smjeru i sl. Zagovaranje je u tom smislu nastojanje biblioteka i bibliotečke struke da se u okviru svoje zajednice, svoje ciljne skupine, postave kao važni faktori razvoja društva, koji će raditi na izgradnji lokalne zajednice i donositi promjene. Zagovarati znači izboriti se za svoju struku, za svoj rad bibliotekara, te imati ravnopravnu ulogu u razvoju svoje zajednice, lokalne zajednice, univerziteta, škole, institucije i sl. Također, zagovarati znači izgraditi kapacitete struke, stručnih udruženja, biblioteka i kulturnih institucija da istaknu svoje kvalitete i mogućnosti te ih iskoriste za razvoj i unapređenje zajednice.

Konferencija *O čemu govorim kada govorim o bibliotekama: zagovaranje, promovisanje, lobiranje* trajala je tri dana, od srijede 12. decembra do petka 15. decembra 2017. godine. Na *pretkonferenciji* 13. decembra održana je radionica *Javno zagovaranje za biblioteke* spomenutih kolegica Edite Bačić s Pravnog fakulteta u Splitu i Davorke Pšenica iz Nacionalne i sveučilišne knjižnice Zagreb. Radionica se prema dostupnim materijalima fokusirala na značaj stalnog stručnog usavršavanja bibliotekara, kako bi javnim djelovanjem promicali interese biblioteka i bibliotekarstva na lokalnoj i državnoj razini. Istaknuto je da bibliotekari moraju djelovati aktivistički i odgovorno u skladu sa svojom misijom i djelovanjem. Radionica je uputila bibliotekare na informiranje i detaljnije upoznavanje s pravnim sistemom te na dodatno osposobljavanje za medijsku komunikaciju. Zagovaranjem u javnosti i lobiranjem putem medija nastoje se nametnuti stavovi i uvjerenja zajednice, medija, ali i kako komunicirati s medijima ili s PR i marketing službama firmi i kor-

poracija od kojih tražimo sponzorstvo ili finansijsku podršku te kako da ih uvjerimo da kroz projekte prepoznaju svoj interes. Radionica o unapređivanju vještina javnog zagovaranja namijenjena je svim bibliotekarima te bi bila veoma korisna za stručnu bibliotečku zajednicu u Bosni i Hercegovini na budućoj konferenciji Asocijacije BAM.

Drugi dio *nekonferencija* bio je posvećen neformalnom razgovoru s mladim bibliotekarom, kolegom Mašom Mehmedovićem iz Bosne i Hercegovine, koji je snimio dokumentarni film *Pokret na narodnooslobodilačko bibliotekarstvo Bosne i Hercegovine*.

Drugi dan konferencije bio je posvećen godišnjoj skupštini Bibliotekarskog društva Srbije te izlaganjima pozvanih predavača iz Bosne i Hercegovine i inostranstva. Skupština je svečeno otvorena muzičkim programom gudačkog kvarteta studenata Muzičke akademije u Beogradu izvođenjem numera F. Mendelsona i S. Prokofjeva. Tokom svečane skupštine ukratko su predstavljani rezultati i aktivnosti članova društva, a posebno se istaknula uspješna međunarodna saradnja sa stručnim udruženjima iz regiona, između ostalog i s Asocijacijom BAM iz Bosne i Hercegovine. Skupština se održala uz svečano obilježavanje Dana bibliotekara i 70 godina od osnivanja Društva bibliotekara Srbije. Tokom skupštine uručene su nagrade najistaknutijim članovima društva. Prvu nagradu *Zapis* dobio je dr. Željko Vučković za razvoj bibliotečko-informacione djelatnosti i bibliotekarstva, drugu nagradu *Stojan Novaković* dobila je dr. Branka Dragosavac za originalno autorsko djelo na srpskom jeziku iz oblasti bibliotečko-informacione djelatnosti pod nazivom *Javne biblioteke u Srbiji od 1901. do 1918. godine* u 2016. godini, a treća nagrada *Najbolji bibliotekar* dodijeljena je Marini Nedić iz Biblioteke grada Beograda za značajne rezultate na unapređenju bibliotečko-informacione djelatnosti. Historijski razvoj i nastanak Društva ukratko je predstavila Svetlana Jančić, bivša direktorica Narodne biblioteke Srbije. Na kraju skupštine promovirani su časopis *Bibliotekar* (Br. 2.) i Zbornik radova s prošlogodišnje konferencije *Korisnici bibliotečkih usluga: istorijska perspektiva i savremene tendencije*. U *Bibliotekaru* je objavljen članak članica Asocijacije BAM Amre Rešidbegović i Biserke Sabljaković pod naslovom *Decenija poslanstva Asocijacije informacijskih stručnjaka – bibliotekara, arhivista i muzeologa u Bosni i Hercegovini*.

Nakon održane skupštine konferenciju je otvorila Karla Robin Hershey, stalna koordinatorica Uje-

dinjenih nacija u Srbiji. Stručni dio konferencije počeo je izlaganjem pozvane predavačice Loide Garcia Febo, buduće predsjednice Američke bibliotečke asocijacije (ALA – *American Library Association*), koja će ovu funkciju preuzeti u junu 2018. godine. U svom izlaganju pod nazivom *Samo zajedno: jačanje vještina zagovaranja u izazovnim vremenima* Loida je istaknula da ALA kroz svoje aktivnosti kontinuirano promovira biblioteke kao javne institucije te informacijsku pismenost, istaknuvši da je svaki bibliotekar zagovarač i da se bibliotekari moraju posmatrati i kao lideri u svojoj zajednici. U svom izlaganju Loida je predstavila iskustva ALA u zagovaranju. Zahvaljujući veoma dobro razvijenoj zagovaračkoj mreži biblioteka u SAD, biblioteke su uspjele da spriječe smanjenje budžetskih grantova za biblioteke u Arkansasu kroz proteste, društvene mreže, e-maileve i promotivne materijale. Koliko je zagovaranje veoma važna tema za bibliotekare u SAD govori i činjenica da je ALA osnovala i Ured za bibliotečko zagovaranje pod nazivom OLA (*Office for Library Advocacy*)⁴ koji nastoji da unaprijedi kapacitete biblioteka kroz treninge i dobro razvijenu i aktivnu mrežu bibliotekara te uspostavlja saradnju s visokim vladinim tijelima koja donose odluke o bibliotekarima i bibliotečkoj struci.

U svom izlaganju Loida je istaknula nekoliko različitih primjera zagovaranja ALA-e, ali i drugih bibliotečkih udruženja. ALA je formirala *National Library Legislative Day*⁵ koji se obilježava dva dana i okuplja preko 100 bibliotekara, povjerenika i korisnika biblioteke u Washingtonu u edukaciji i treninzima o načinima zagovaranja i upoznavanju s federalnim zakonodavstvom. Drugi dan učesnici se upoznaju s članovima Kongresa detaljnije ih informišući o potrebama biblioteka i uspostavljajući buduću saradnju.

Pri ALA djeluje i Washingtonski ured (*Washington Office*),⁶ koji je osnovan 1945. godine i predstavlja biblioteke na Capitol Hillu. Washingtonski ured radi na tome da biblioteke budu kontinuirano uključene u zakonodavni i politički proces donošenja odluka na način da informiše vladu o potrebama biblioteka i bibliotečke zajednice, da omogućava bibliotekama podršku s informacijama o vladinim akcijama i prijedlozima, razvija korelacije sa sličnim grupama i predstavnicima u Washingtonu

te razvija mreže koje će lobirati i zagovarati interese biblioteka.

ALA ima 11 odjeljenja:⁷ *American Association of School Libraries* (AASL), *Association for Library Collections and Technical Services* (ALCTS), *Association for Library Service to Children* (ALSC), *Association of College & Research Libraries* (ACRL), *Association of Specialized & Cooperative Library Agencies* (ASCLA), *Library & Information Technology Association* (LITA), *Library Leadership & Management Association* (LLAMA), *Public Library Association* (PLA), *Reference & User Services Association* (RUSA), *United for Libraries (Trustees, Friends, Foundations)* i *Young Adult Library Services Association* (YALSA). Sve spomenute mreže razvijaju aktivnosti u skladu sa svojom misijom, ali također zagovaraju zajedničke interese biblioteka.

Na kraju, Loida je istaknula druge primjere zagovaranja poput *ALA Choose Privacy Week* o osiguravanju online privatnosti, *We Need Diverse Books* za promoviranje literature za različite skupine LGBT zajednice, gender, ljude s invaliditetom i sl. te promoviranje biblioteka i informacijskih servisa španškog jezika kroz Asocijaciju REFORMA.

U drugom dijelu dana predstavljeni su radovi učesnika iz Srbije i inostranstva. Barbara Šlajhagen, izvršna direktorica Njemačkog društva bibliotekara, predstavila je načine zagovaranja u bibliotečkoj zajednici, istaknuvši posebno ono što je prisutno i u našoj struci u Bosni i Hercegovini, nedostatak inicijative zagovaranja i umrežavanja članova društva u ovu zajedničku inicijativu. Također, može se izdvojiti izlaganje Nikolae Konstantinesku iz Rumunije *Biblioteke: živa središta specijalista i kreativna podrška javnosti*. Izlaganje se baziralo na savremene potrebe tržišta rada, tj. vrste djelatnosti koje su najviše tražene u okviru bibliotekarstva, a to su poslovi programiranja, razvijanje arhitekture podataka, upravljanje metapodacima, semantičke web tehnologije, digitalno očuvanje, autorska prava i projekt menadžment. Iz izloženog je vidljivo koliko se bibliotekarstvo promijenilo u posljednjih 10 godina te koje su djelatnosti u fokusu i koje će i dalje biti u fokusu u skorijoj budućnosti.

Kolegica Tamara Butigan Vučaj u izlaganju je predstavila dosadašnje aktivnosti bibliotekara u Srbiji

⁴ <http://www.ala.org/aboutala/offices/ola>² <https://www.ifla.org/node/10092>

⁵ <http://www.ala.org/advocacy/advleg/nlld>

⁶ <http://www.ala.org/aboutala/offices/wo>

⁷ <http://www.ala.org/aboutala/divs>

kada je riječ o zagovaranju prema Evropskoj zajednici. Formiran je nacionalni agregator za prikupljanje kulturnog naslijeđa za Europeanu. Također, agregator je i jedan vid zagovaranja biblioteka u Srbiji prema Evropskoj uniji. Kolege iz Hrvatske predstavili su aktivnosti i rad *Društva knjižničara Bilogore, Podravine i Kaliničkog kraja* te projekat *Bibliobiciklisti* koji okuplja bibliotekare bicikliste u zajedničkom biciklizmu od biblioteke do biblioteke, od mjesta do mjesta, a u pauzama se organiziraju edukacije i treninzi za korisnike biblioteka i za same bibliotekare.

Radni dio konferencije završio je obilaskom Muzeja knjige i putovanja – Adligat.⁸ Muzej je u privatnom vlasništvu, a njegov razvoj i djelovanje podržavaju intelektualci i kulturni radnici Srbije Darko Tanasković, Emir Kusturica i dr. Muzej sadrži legatate poznatih intelektualaca i ličnosti Srbije i njihove lične predmete s putovanja te tako postavka prati razvoj pisane riječi na prostoru Srbije i predstavlja neobične predmete koje su vlasnici donijeli s putovanja, poput knjige na štapićima od bambusa, knjige od riže, slonovog izmeta, knjige s listovima od tikovog drveta i druge zanimljivosti. Muzej također pruža priče o samim vlasnicima legata, njihovom životu i značaju za Srbiju. Muzej je smješten u privatnoj kući na dva sprata s brojnim sobama, koje imaju tajne ulaze i izlaze u policama. Sobe su ispunjene policama knjiga i predmetima. Kustosi oživljavaju muzej svojim pričama i veoma detaljno i entuzijastički opisuju izložene predmete i legatate.

Treći dan konferencije bio je posvećen izlaganjima kolega iz Srbije te prikazivanjem dokumentarnog filma kolege Maše Mehmedovića *Pokret na narod-*

nooslobodilačko bibliotekarstvo Bosne i Hercegovine. Posljednji dan konferencije bio je posvećen iskustvima bibliotekara iz Srbije, koji su govorili o izazovima zagovaranja, od pravnih i društvenih okvira, preko edukativnih radionica, korištenja javnog i medijskog prostora u funkciji zagovaranja, umjetnika kao zagovarača, do aktivizma bibliotekara i dr. Konferenciju su pratila posterska izlaganja kolega iz Srbije i Francuske kojima su se predstavile spomenute teme.

Idemo zagovarati

Zagovarati ustvari znači obezbijediti svoj prostor za djelovanje, nametnuti se vladajućim strukturama i ojačati kapacitete svoje stručne zajednice, organizacije, udruženja ili institucije. Konferencija je predstavila najvažniju ideju današnje uloge biblioteka i bibliotekara u Bosni i Hercegovini i u regionu. Da bismo obezbijedili svoje postojanje, a i postojanje biblioteka, neophodno je da u prvom redu ojačamo unutrašnje kapacitete, da kontinuirano radimo na educiranju bibliotekara o načinima zagovaranja, ali i drugim temama, kako bismo na taj način stvorili snažniju stručnu zajednicu koja će biti u mogućnosti da se suoči s predstojećim i postojećim izazovima prema našoj struci. Nakon jačanja organizacijskih i strukovnih kapaciteta bibliotekari će biti snažniji u lobiranju, promoviranju svojih aktivnosti, ali i aktivniji i ravnopravni s drugim vladinim i nevladinim tijelima u razvoju i unapređenju svoje zajednice.

⁸ <http://www.adligat.rs/index.php/muzeji/muzej-knjige-i-putovanja>

PRIKAZ RADIONICE Workshop on the functionality of the EINFOSE Platform and OERs

WORKSHOP REVIEW Workshop on the functionality of the EINFOSE Platform and OERs

Narcisa Rastoder, MA

Ekonomski fakultet, Univerzitet u Sarajevu
narcisa.rastoder@efsa.unsa.ba

Obrazovanje u području informacijskih znanosti u Europi: poticanje mobilnosti i harmonizacija ishoda učenja (European Information Science Education: Encouraging Mobility and Learning Outcomes Harmonization – EINFOSE), projekat je čiji je nosilac Odsjek za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta “J. J. Strossmayera” u Osijeku. Svrha projekta je prevazilaženje razlika koje postoje u vezi s ulaznim zahtjevima i ishodima učenja na polju informacijskih nauka. Spomenute razlike predstavljaju prepreku mobilnosti za institucije koje nude programe II ciklusa studija iz oblasti informacijskih nauka i priznavanje ishoda učenja i prijenosa bodova (ECTS) na nivou Evropske unije.

Projekat će u periodu od dvije godine biti realiziran u saradnji s Hacettepe Univerziteti iz Ankare (Turska), Hoegskolan i Boras (Švedska), Universitat de Barcelona (Španija), Universität Graz (Austrija), Stiftung Universität Hildesheim (Njemačka), Univerza v Ljubljani (Slovenija) i Università di Pisa (Italija). Vrijednost projekta je 202.000,00 EUR, a finansiran je u okviru evropskog programa ERASMUS+.

Partneri projekta su kao projektne ciljeve definirali: jačanje partnerstava među institucijama učesnicima projekta, razmjena dobre prakse kroz predavanja nastavnika s partnerskih institucija, ljetne škole za studente koje će im omogućiti sticanje osnovnih znanja neophodnih za upis na II ciklus studija na polju informacijskih nauka, kreiranje platforme za online predavanja i komunikaciju, organiziranje međunarodnog simpozija vezanog za tematiku prepoznavanja ulaznih zahtjeva i ishoda učenja za studente informacijskih nauka, preporuke za poboljšanje ishoda učenja, jačanje i svrsishodnost mobilnosti na prostoru EU iz oblasti informacijskih nauka. Projektne aktivnosti obuhvataju održavanje radionica, ljetnih škola i, kao jedan od rezultata projekta, formiranje otvorene e-platforme za učenje (OER).

Na Filozofskom fakultetu u Osijeku 21–22. aprila 2017. godine održana je radionica “Workshop on the functionality of the EINFOSE Platform and OERs”. Kao jednu od aktivnosti u okviru projekta, radionica je obuhvatila predstavljanje platforme na otvorenom sistemu za učenje i podučavanje – Moodle, kao i mogućnosti korištenja javno dostupnih obrazovnih resursa – OERs. Polaznici radionice bili su predstavnici iz Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Srbije, Slovenije, Mađarske, Italije, Njemačke, Švedske, Turske i Španije. Radionica se odvijala u prostorijama Filozofskog fakulteta u Osijeku kroz aktivnosti podijeljene na dva dana – petak, 21. 4. od 12.00 do 18.30 sati i subota, 21. 4. od 09.00 do 14.00 sati.

Pozdravnim govorom prisutne je pozdravila Prodekanesa za naučnoistraživački rad i međunarodnu saradnju dr. Tanja Gradečak-Erdeljić. Uvodno predavanje i predstavljanje projekta EINFOSE održala je koordinatorica projekta – prof. dr. Tatjana Aparac-Jelušić. Ona je izložila cilj i svrhu projekta, kao i probleme i prepreke s kojima su se suočili u toku priprema za prijavu projekta. Nakon toga je uslijedilo predstavljanje EINFOSE platforme koju su putem prezentacije izložili dr. Boris Bosančić i dr. Boris Badurina sa Sveučilišta u Osijeku.

Drugog dana radionice svoja iskustva s korištenjem Moodlea predstavio je dr. Tomaž Bratina, voditelj Odsjeka za osnovne pedagoške studije Univerziteta u Mariboru. Nakon toga je održana interaktivna sesija, koju je moderirala prof. dr. Kornelija Petr Balog, na kojoj su svi prisutni mogli putem jednokratnih autorizacijskih podataka pristupiti testnoj platformi i vidjeti uživo kako koristiti Moodle kao nastavnik, kako dodavati sadržaje i koristiti neke naprednije funkcije Moodlea.

Svim prisutnim podijeljeni su certifikati – potvrde o učešću u radionici.

PREPORUKE AUTORIMA ZA DOSTAVLJANJE RADOVA

Rukopise radova treba slati u elektroničkoj formi na adresu elektroničke pošte bosniaca@nub.ba. Ako u roku od sedam dana ne dobijete odgovor da je rukopis poslan u dalju proceduru, molimo Vas da nam se obratite putem telefona na broj: +387 33 275 408.

Uz radove je potrebno dostaviti:

- naslov rada na bosanskom/hrvatskom/srpskom i engleskom jeziku,
- ime i prezime autora/ice,
- naziv institucije autora/ice (ako postoji),
- adresu i e-mail adresu autora/ice,
- sažetak i ključne riječi na bosanskom/hrvatskom/srpskom i engleskom jeziku,
- literaturu i
- kraću biobibliografiju autora/ice.

Jezik časopisa je bosanski/hrvatski/srpski i engleski, a pismo časopisa je latinica (Times New Roman, 12 pt, bez proreda).

U tekstovima se koristi model citiranja unutar teksta (engl. *in-text-citation*), metoda navođenja prvog elementa, datuma i stranice.

Na kraju rada navoditi literaturu abecednim redoslijedom prema autorovom prezimenu koristeći sintaksu The Chicago Manual of Style.

Detaljnije informacije o citiranju možete dobiti na URL: http://www.chicagomanualofstyle.org/tools_citationguide.html.

Primjeri navođenja literature i citiranja u tekstu

Knjiga

- Jedan autor:

Rešidbegović, Amra. 2014. *Biblioteka koja ima prošlost i budućnost: Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine*. Sarajevo: Nacionalna i univerzitetska biblioteka BiH.

(Rešidbegović 2014, 12-13)

- Dva ili više autora

Trako, Salih, i Lejla Gazić. 1997. *Katalog rukopisa Orijentalnog instituta: lijepa književnost*. Sarajevo: Orijentalni institut u Sarajevu.

(Trako i Gazić 1997, 52)

- Četiri ili više autora

Za četiri ili više autora navesti u popisu literature sve autore, a u tekstu navesti prvog autora s naznakom „et al.“.

Grebović-Lendo, Nadina, Muamera Smajić, Merima Karamović, i Alma Felić. 2016. *Bibliografija Biltena Društva bibliotekara BiH i Narodne biblioteke NR BiH i časopisa Bibliotekarstvo 1955–2001*. Sarajevo: Društvo bibliotekara Federacije Bosne i Hercegovine.

(Grebović-Lendo et al. 2016, 23)

- Poglavlje u knjizi

Chabbouh Akšamija, Lemja. 2012. “Bosnia and Herzegovina – the cultural richness of its territory.” U *Instruments and methodologies for cultural heritage conservation and valorization: Master IMCHCV: first level*, master course, methodology notes, uredila Laura Baratin, 219-220. Ancona: Gabbiano.

(Chabbouh Akšamija 2012, 220)

Elektronska knjiga:

Ako je knjiga dostupna u više od jednog formata, navesti korištenu verziju. Za knjige korištene online navesti link i datum pristupa izvoru.

Arms, William. 1999. *Digital Libraries*. Massachusetts: M.I.T. Press. <http://www.cs.cornell.edu/wya/diglib/MS1999/index.html>. Datum pristupa: 12. 11. 2015.

(Arms 1999)

Zbornik radova s urednikom, prevodiocem ili priređivačem:

Halilbašić, Senad, i Starz, Ingo, ur. 2012. *Biblioteka Sarajevo: literarno mjerenje grada*. Sarajevo: Naklada Zoro.

(Halilbašić i Starz 2012, 91-92)

Članak u štampanom časopisu:

U tekstu navesti broj stranica s kojih je citat preuzet. U literaturi navesti stranice kompletnog članka.

Hajdarpašić, Lejla. 2013. "Razvoj i izazovi metoda automatskog predmetnog označavanja" *Bosniaca* 18(18): 12-18.

(Hajdarpašić 2013, 13)

Prikaz knjige:

Dizdar, Senada. 2012. „Promocija knjige: Školski knjižničar” *Prikaz knjige Školski knjižničar*, Kovačević, Dinka, Lovrinčević, Jasmina. *Bosniaca*, 17(17), Prikazi i prilozi. (ukoliko postoji online verzija članka navesti i link na kojem je dostupan)

(Dizdar 2012, 90)

Magistarska teza ili doktorski rad:

Bakaršić, Kemal. 1992. „Model bibliografske obrade dokumenata iz istorijskih i humanističkih znanosti na primjeru arheološke publicistike Bosne i Hercegovine ” Doktorska disertacija, Univerzitet u Sarajevu.

(Bakaršić 1992, 50)

Rad prezentiran na konferenciji ili sastanku:

Delibašić, Esad. 2008. „Ka interaktivnom muzeju: muzeji kao mediji demokratskog komuniciranja.” Rad prezentiran na 2. međunarodnoj konferenciji BAM *Evropske smjernice za saradnju biblioteka, arhiva, muzeja*, Sarajevo, novembar 28-29.

(Delibašić 2009, 57)

Web stranica:

Google. 2009. „Google Privacy Policy.” Posljednja izmjena: 11. mart.

<http://www.google.com/intl/en/privacypolicy.html>.

(Google 2009)

Mišljenja iznesena u radovima i prilogima ne moraju nužno odražavati stajališta Redakcije.

Redakcija zadržava pravo konačnog odabira radova za objavljivanje.

Rukopisi se ne vraćaju.

RECOMMENDATIONS FOR AUTHORS / AUTHOR GUIDELINES

Manuscripts should be sent/submitted in the electronic document to the e-mail address: bosniaca@nub.ba. If you do not receive any response within seven days regarding the news of sending manuscript for further procedure, please contact us by phone: +387 33 275 408.

Along with the paper, additional data should be submitted:

- Title in Bosnian / Croatian / Serbian and English language
- Author's name and surname
- Institution name (if exists)
- Author's address and e-mail address
- Abstract and key words in Bosnian / Croatian / Serbian and English language
- References
- Short biography

The languages of the journal are Bosnian/Croatian/Serbian and English, in Latin script (Times New Roman, 12pt, single-spaced).

Model of citation "In-text-citation" is used in the texts, as guidance method of the first element, date and page.

At the end of the paper, cite references alphabetically by author's last name using the syntax of The Chicago Manual of Style.

See more at the URL: http://www.chicagomanualofstyle.org/tools_citationguide.html

Examples of references and citations in the text:

Book:

- One author

Rešidbegović, Amra. 2014. Biblioteka koja ima prošlost i budućnost: Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine. Sarajevo: Nacionalna i univerzitetska biblioteka BiH.
(Rešidbegović 2014, 12-13)

- Two or more authors

Trako, Salih, and Lejla Gazić. 1997. Katalog rukopisa Orijentalnog instituta: lijepa književnost. Sarajevo: Orijentalni institut u Sarajevu.
(Trako and Gazić 1997, 52)

- Four or more authors

For four or more authors cite all authors in the references, in the text cite only first author with abbreviation et al.
(Alajbegović et al. 2011)

Book Chapter

Chabbouh Akšamija, Lemja . 2012. "Bosnia and Herzegovina - the cultural richness of its territory." In Instruments and methodologies for cultural heritage conservation and valorization: Master IMCHCV: first level, master course, methodology notes, edited by Laura Baratin, 219-220. Ancona: Gabbiano.
(Chabbouh Akšamija 2012, 220)

Electronic book/e-book

If the book is available in more than one format, specify the used version. For books used online, indicate link and the date of source access.

Arms, William. 1999. Digital Libraries. Massachusetts: M.I.T. Press.
<http://www.cs.cornell.edu/wya/diglib/MS1999/index.html>. Date of access: 12.11.2015.
(Arms 1999)

Editor, translator or compiler
Halilbašić, Senad, i Starz, Ingo, ed. 2012. Biblioteka Sarajevo: literarno mjerenje grada.
Sarajevo: Naklada Zoro.
(Halilbašić i Starz 2012, 91–92)

An article in a printed journal
In the text indicate the number of pages from which the quote is taken. In the literature indicate pages of the complete article.
Hajdarpašić, Lejla. 2013. "Razvoj i izazovi metoda automatskog predmetnog označavanja" *Bosniaca* 18(18): 12-18.
(Hajdarpašić 2013, 13)

Book review

Dizdar, Senada. 2012. „Promocija knjige: Školski knjižničar” Prikaz knjige Školski knjižničar, Kovačević, Dinka, Lovrinčević, Jasmina. *Bosniaca*, 17(17), Review.
(if online version of the article exists, also indicate access link)
(Dizdar 2012, 90)

Master's Thesis or Doctoral dissertation

Bakaršić, Kemal. 1992. „Model bibliografske obrade dokumenata iz istorijskih i humanističkih znanosti na primjeru arheološke publicistike Bosne i Hercegovine ” Doctoral dissertation, University in Sarajevo.
(Bakaršić 1992, 50)

Paper presented at the Conference or Meeting

Delibašić, Esad. 2008. „Ka interaktivnom muzeju: muzeji kao mediji demokratskog komuniciranja.” Paper presented on 2. međunarodnoj konferenciji BAM Evropske smjernice za saradnju biblioteka, arhiva, muzeja, Sarajevo, novembar 28-29.
(Delibašić 2009, 57)

Web stranica

Google. 2009. „Google Privacy Policy.” Last modification: 11. March.
<http://www.google.com/intl/en/privacypolicy.html>.
(Google 2009)

Opinions expressed in papers and reviews do not necessarily reflect the positions of the Editorial Board.

Editorial Board reserves the right on final selection of manuscripts for publishing.

Manuscripts are not to be return.